

Научни дисциплини и антропософия

GA 73a

Рудолф Шайнер

№.	Заглавие на лекцията	Заглавие на книгата	Дата	Град
1.	<u>Антропософия и съвременна наука</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	24 март 1920 г.	Дорнах
2.	<u>Въпроси след лекцията на Карл Унгер на тема „Антропософията и епистемологичните основи на естествените науки“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	25 март 1920 г.	Дорнах
3.	<u>Въпроси и отговори по „Психиатрия“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	26 март 1920 г.	Дорнах
4.	<u>Картината на света на съвременната наука</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	27 март 1920 г.	Дорнах
5.	<u>Въпроси след лекция на Валтер Йоханес Щайн на тема „Антропософия и физиология“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	29 март 1920 г.	Дорнах
6.	<u>Въпроси след лекция на Евген Колиско на тема „Антропософия и химия“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	30 март 1920 г.	Дорнах
7.	<u>Въпроси след лекция на Е. А. К. Щокмайер на тема „Антропософия и физика“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	31 март 1920 г.	Дорнах
8.	<u>Въпрос след лекция на Оскар Шмидел на тема „Антропософия и теория на цветовете“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	1 април 1920 г.	Дорнах
9.	<u>Въпроси след лекция на Роман Боос на тема „Антропософия и юриспруденция“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	6 април 1920 г.	Дорнах
10.	<u>Хигиената като социален проблем</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	7 април 1920 г.	Дорнах
11.	<u>Връзката между духовната наука и отделните академични предмети I</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	11 януари 1921 г.	Щутгарт
12.	<u>Връзката между духовната наука и отделните академични предмети II</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	12 януари 1921 г.	Щутгарт

13.	<u>Връзката между духовната наука и отделните академични предмети III</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	14 януари 1921 г.	Щутгарт
14.	<u>Връзката между духовната наука и отделните академични предмети IV</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	15 януари 1921 г.	Щутгарт
15.	<u>Духовна наука, естествени науки и технологии</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	17 юни 1920 г.	Щутгарт
16.	<u>Въпроси след лекция на Евген Колиско на тема „Химия без хипотези“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	13 март 1920 г.	Щутгарт
17.	<u>Заклучителни думи след лекцията на Паула Матес „Какво все още може да даде философията на хората днес?“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	11 май 1920 г.	Дорнах
18.	<u>Въпроси по време на първия курс в Антропософския колеж I</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	4 октомври 1920 г.	Дорнах
19.	<u>Въпроси по време на първия курс на Антропософския колеж II</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	6 октомври 1920 г.	Дорнах
20.	<u>Въпроси по време на първия курс на Антропософския колеж III</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	15 октомври 1920 г.	Дорнах
21.	<u>Принос към публичния конгрес „Културни перспективи на антропософското движение“</u>	<u>Научни дисциплини и антропософия</u>	2 септември 1921 г.	Щутгарт

1. Антропософия и съвременна наука

Уводни думи от Роман Боос: Уважаеми присъстващи, появата на редица научно работещи личности, разбира се, няма за цел да представи нещо твърдо, окончателно или категорично формулирано и да го подложи на обществено обсъждане. По-скоро тези лекции имат за цел да покажат посоката, в която могат да се развият отделните предметни области, това, което е представено тук от Гьотеанума като антропософски ориентирана духовна наука и това, което от известно време е представено на обществеността в своите художествени ефекти в многобройни евритмични представления и в изграждането на Гьотеанума като архитектурно произведение. С цялата си скромност обаче вярваме, че нашите лекции, които са предназначени само като начало, могат да се конкурират с това, което е представено днес в средите на академиите и университетите.

Защото всеки, който е учил в който и да е факултет с жива душа, сигурно е осъзнавал все повече и повече напоследък как чисто материалното, чисто количественото, натоварва човека с множество факти, така че той вече не може да му се противопостави, не само в личен смисъл, но и абсолютно в духовен смисъл. Това означава, че човешкото същество, със своите духовни сили, е все по-малко способно наистина да

21 огромен материал му е представен, наистина за справяне. И тъй като в антропософията погледът е насочен към човешкото същество, и не само към самия човек, а към човека като точка в цялата реалност, това, което се крие в самите реалности, може да се изрази, но по такъв начин, че тези реалности не се изправят пред него само количествено, тежейки върху него и потискайки го, а така, че, изразявайки се в самия човек, да може да се осъществи и единението на човека с духовното, а по този начин и с обективната реалност.

Тук ще бъде предоставена възможност за дебат в рамките на кръга на научните работници. Под формата на дебати, въпроси и т.н. се предлага възможност за по-нататъшно развитие на една или друга от темите, засегнати в лекциите. За всеки, който подхожда към научните движения с нагласата, върху която цялото антропософско движение изгражда своите трудове, основната задача е да очисти областта на науката и социалния живот от полемичния дух, който в областта на науката приема формата, а в социалния живот - хвърляне на ръчни гранати и задействане на картечници; той ще види основната задача като необходимостта от по-нататъшно разширяване и задълбочаване на проблемите, както ще се направи тук.

И се надяваме също, че на научните лекции д-р Щайнер ще може да добави още нещо към това, което е дадено от експертите.

Бихме искали също да ви помолим първоначално да повдигате само въпроси, свързани с темата на днешната лекция, а в следващите научни лекции да се върнете към специални случаи.

Темите на специализираните лекции са:

на 25 март 1920 г.: Д-р Карл Унгер на тема „Антропософията и епистемологичните основи на естествените науки“

26 март 1920 г.: Д-р Фридрих Хуземан върху „Мировоззрение, нервност и духовна наука“

27 март 1920 г.: Д-р Рудолф Щайнер върху „Картината на света на съвременната наука“

на 29 март 1920 г.: д-р Валтер Йоханес Щайн на тема „Антропософия и физиология“,

на 30 март 1920 г.: Д-р Евген Колиско на тема „Антропософия и химия“

на 31 март 1920 г.: Е. А. Карл Щокмайер върху „Антропософия и физика“

на 1 април 1920 г.: Д-р Оскар Шмидел на тема „Антропософията и теорията на цветовете“

на 6 април 1920 г.: Д-р Роман Боос на тема „Антропософия и юриспруденция“

на 7 април 1920 г.: Д-р Рудолф Щайнер върху „Хигиената като социален въпрос“

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени присъстващи! Днешната лекция е предназначена да послужи като своеобразно въведение към следващите осем лекции, които до голяма степен произлизат от кръг от приятели, събрали се тук през това време с много специфична научна цел. Ще бъдат изнесени лекции по най-разнообразни научни теми, от областта на епистемологията и физиологията; ще бъдат разгледани биологични въпроси; ще бъдат обсъдени физика и химия и накрая бих искал да посоча проблема с хигиената като социологически проблем. Днес външният свят често съди, макар и повърхностно, че във всичко, което се представя тук чрез духовното течение, на което Гьотеанумът е представител, от една страна е секта, а от друга - научен дилетантизъм. Тези лекции би трябвало поне отчасти да привлекат вниманието към факта, че и едните, и другите много грешат относно представеното тук. Няма нито научен дилетантизъм, нито религиозно сектантство. Доказателство за това е, че през тези седмици тук се е събрал кръг от сериозно мислещи лекари и че към тях се е присъединил малък кръг от такива личности, които са склонни да градят мостове от медицинската наука към други клонове на живота. Тази група се е събрала тук от чувството, че нещо подобно на медицинския живот днес се нуждае от истински нов тласък; те са се събрали с цел да приемат и дават импулси за този нов тласък. Това, което се представя тук, не искам да кажа като медицински курс, а като курс за лекари, което предполага, че става въпрос за сериозен стремеж, за сериозна воля пред лицето на големите задачи на нашето време. Този курс е продължение на два курса, които вече проведох във връзка с Валдорфското училище в Щутгарт, за необходимата нова основа на физическите науки. Всичко това ще бъде достатъчно доказателство, дори за онези, които след повърхностна оценка изразяват току-що споменатото мнение, че тук разглеждаме големите, сериозни задачи на нашето време и че се стремим да определим какво е необходимо, за да повлияем на духовната култура и по този начин на цялата култура на настоящето и близкото бъдеще, въз основа на това, което тези сериозни,

велики задачи диктуват. Ако разгледаме ужасните събития от последните години с цел да установим, чрез безпристрастна преценка, как тези ужасни събития са свързани с отклонения в човешкото съзнание, тогава ще се отклоним от много от това, което някои, бих казал лекомислено, смятат за достатъчно за обновление на живота.

Например, колко често днес се произнася преценката, че пред лицето на това, което се вихри във времето, което се очертава като хаос във времето, трябва да се внимава за разширяване на знанието, за разширяване на разбирането. И в много кръгове се подчертава при всички възможни поводи, че нещо липсва в нашето време; при всички възможни поводи се подчертава, че знанието трябва да се разпространява, да речем чрез центрове за обучение на възрастни или подобни институции. Движението за духовен научен мироглед, за което Гютеанумът е представител тук, не може лесно да се съгласи с тези оценки, които се правят в тази насока. Защото, скъпи мои присъстващи, пред лицето на подобни преценки възниква въпросът: Имаме ли всъщност вече наука, която е ефективна в бъдещето, наука, която е способна да се намеси в живота? Имаме ли нещо, с което да я разнесем в най-широките кръгове в централите за обучение на възрастни? Въз основа на наистина дълбока преценка, онези, които са поддръжниците на духовната наука, практикувана тук, са убедени, че преди всичко друго е необходимо обновление на самия научен живот, вливане на нови елементи в научния живот, преди да можем да мислим за разпространение на знанието до най-широките кръгове, например чрез центрове за обучение на възрастни или други подобни. Тук не мислим само за популяризиране на съвременната наука, а по-скоро за това, че един антропософски ориентиран мироглед трябва да мисли от гледна точка на реално обновление на тези съвременни науки, основано на разбиране на състоянието на тези науки. Естествено, в тази уводна лекция мога само да очертая задачата за тези вечери. И затова бих искал първо да посоча двете основни насоки на съвременните научни усилия, за да покажа как тези съвременни науки всъщност се отнасят към живота.

От една страна, имаме всичко, което може да се характеризира с това, че е научно в естественонаучния смисъл; трябва да се обърнем към всичко, което се случва в областта на естествените науки. Говорейки за тази област тук, наистина трябва да подчертая отново и отново, че не започвам от повърхностна полемика срещу съвременната посока на естествените науки, а че, напротив, тъй като напълно признавам всичко, което естествените науки са постигнали в хода на 19-ти век и до наши дни, тъй като трябва да се възхищавам на големия напредък на естествените науки в себе си и на най-разнообразните клонове на човешката технология, именно от това възхищение стигам до различна мисъл за по-нататъшния ход на естествените науки, отколкото те са се развили до наши дни.

От друга страна, имаме историческите науки с всичко, което им принадлежи, което включва например и юриспруденцията. Знаете, скъпа публика, че естествените науки все повече се фокусират върху наблюдението на външни факти и проследяването на експерименти. Те знаят, че е имало силен стремеж, особено през 19-ти век, да се свърже огромното богатство от факти, появили се чрез наблюдение и експериментиране, помежду си чрез велики идеи и да се стремим към определени така наречени закони на природата. Но този, който наистина може да разбере целия този научен живот, знае, че днес, в най-разнообразните области – в областта на физиката, химията, биологията – сме изправени пред най-проницателните факти и че с това, което е общоизвестно като наука, това, което ни казват фактите, ние не сме в състояние да проникнем по никакъв начин в същността на това, което очевидно трябва да стои зад него, да, че фактите, бих казал, ни зашеметяват, че не можем да се справим с изобилието от факти, използвайки научни методи. Външният ход на науката всъщност потвърждава това.

Дори и много малко хора да обръщат внимание на това днес, трябва да се каже, че последните двадесет години всъщност доведоха до най-голямата възможна революция в областта на физиката. Идеи, които преди тридесет години все още се смятаха за непоклатими, сега са коренно революционизирани. Достатъчно е само да се спомене името Айнщайн или името Лоренц, холандският физик, и като се споменат тези имена, може да се посочи цял набор от факти и дискусии, които са революционизирали и разтърсили физиката, каквато беше само преди тридесет години. Разбира се, не мога да навлизам в подробности тук. Но фактът, че физиката е революционизирана, който е добре известен в определени кръгове, трябва да се посочи. Сега обаче може да се каже: Докато например нещо толкова значимо, колкото революцията на старата концепция за маса и материя чрез по-новата радиационна теория на електричеството, е налице, нашите научни начини на мислене не могат да се справят с това, което всъщност е представено на човека чрез изобилието от експерименти. От наблюдението на лъчиста материя в стъклен вакуум може да се види, че същите свойства, които преди това са били приписвани на материята, например определена скорост и ускорение, сега трябва да се приписват на лъчистото електричество; така да се каже, понятието за материя е изгубено. От изобилието от експерименти стана ясно, че нищо не може да се постави на мястото на старото понятие за материя; а от теорията на относителността на Айнщайн, с нейните ужасно студени абстракции, не може да се получи нищо, което да наподобява реална представа за това, с което всъщност си имаме работа във външната природа.

Всичко това е казано само за да се посочи как произведенията са се развили по такъв начин, че съществува богатство от наблюдаван и експериментален материал, който не може да бъде овладян чрез нашите начини на представяне. Бих искал да кажа, че развитието на науката показва, че макар да можем да разглеждаме

природата повърхностно чрез начините на възприятие, запазени от миналото, ние не сме в състояние да интерпретираме това, което природата ни представя днес в безброй явления под формата на лъчи. В последно време във физиката се е промъкнал особен метод. Той се нарича статистически метод. Докато в миналото се е смятало, че до точно формулирани природни закони може да се стигне чрез точно измерване, наблюдение или експериментиране, днес работим много с това, което е наистина подобно на този статистически метод, който прибягва до изчисление на вероятностите, което намираме прилагано например, когато създаваме застрахователни компании. Там също правим предположения, например, че толкова много от определен брой хора на определена възраст неизбежно са починали след определен брой години. С тези статистически методи – които се основават на теорията на вероятностите и са подобни на методите на съвременната физика – човек може да се справи доста добре, ако например трябва да уреди нещо като животозастраховка; всичко е правилно и може да се разчита на този метод. Но същественият недостатък на метода е, че той не казва нищо за естеството на това, за което се използва методът – което е ясно от факта, че никой няма да повярва, че наистина трябва да умре в годината, която е била изчислена като година на смъртта му, използвайки вероятностни изчисления и статистически методи. Такива методи служат за обобщаване на фактите и за определено действие, основано на статистика, но не казват нищо за проникване в каквато и да е същност. По този начин, във външната, научна област, ние сме, така да се каже, осъдени да останем на повърхността на нещата.

Това, дами и господа, е най-очевидно, когато този научен метод трябва да се приложи в практическото лечение на болния човек, когато трябва да се приложи в медицината. И именно поради недоволството, което възниква днес от научната основа на медицината, е създадена такава организация, каквато е курсът за лекари, който се провежда тук през тези седмици. Когато се обръщаме към болния човек, не можем да го подлагаме на лечение, без наистина да осъзнаем неговата природа. Физическите и научните методи също трябва да бъдат подложени на изпитание, когато се обръщаме към човешкото същество. И всичко, което може да се осъжда за медицината и нейните ефекти днес, е свързано с недостатъчната научна основа на съвременните ни науки. Това е една от задачите на антропософията по отношение на съвременните науки. Тя има задачата да намери истински научни методи, чрез които изобилието от факти, които са ни достъпни днес, може наистина да бъде прозряно по такъв начин, че да можем да проникнем чрез тези факти в същността на това, което ни заобикаля в света.

Нещо много подобно е случаят с историческата наука. Докато в началото на XVIII-ти и XIX-ти век все още имаме опити да наблюдаваме човешкия живот по такъв начин, че за основа се вземат както естественият ход на събитията в развитието на човешката раса, така и това, което идва отвътре в човека по душевно-духовен

начин – докато в началото на XVIII-ти и XIX-ти век имаме изследвания като „Идеи за философия на историята на човечеството“ на Хердер. През XIX-ти век това, което представлява историческата наука, става все по-абстрактно и абстрактно, все по-интелектуално и интелектуално. Виждаме как онези, които не могат да изповядват определен материализъм в историята, говорят за идеи, които би трябвало да работят в историята. Сякаш абстрактните идеи биха могли да бъдат някакъв реален агент, който носи историческото развитие! Сякаш идеите първоначално не са нещо просто пасивно! Тъй като нашите начини на мислене са неспособни да проникнат чрез наблюдение или фактите, предоставени от експериментирането, до основата на природата, ние оставаме, бих казал, само на повърхността на това, което се случва в човешкия живот с нашите начини на мислене. Не сме в състояние да свържем това, което разбираме чрез мислите си за хората, действащи в историята, или за събитията, случващи се в историята, с великите сили, които носят историята. Виждаме, и това е особено интересно, как през 19-ти век например се появяват умове като този на Херман Грим. Той е наистина много характерен за историческия метод на 19-ти век. Може би няма нищо, което да говори за историческите явления по такъв чудесен, дълбоко задоволителен начин, както прави Херман Грим в своите трактати, например върху „Тасо“ на Гьоте или върху „Ифигения“ на Гьоте. Там има нещо, което вече е в сферата на човешкото духовно творчество. В този случай Херман Грим може да се заеме с нещо, което може да бъде схванато чрез мисъл, защото вече е издигнато до нивото на мисълта. Но когато Херман Грим иска да отиде по-далеч, когато иска да навлезе в реалността, когато не иска просто да гледа нещо като произведенията на Гьоте „Тасо“ или „Ифигения“, а когато иска да представи самия Гьоте като реална човешка личност, Херман Грим също е написал книга за Гьоте. Вижда се, че целият Гьоте, когото той описва, всъщност е един вид сянка и никъде няма възможност да се проникне в пълната интензивност на реалното. Това, което Хердер все още се опитваше, а именно да схване исторически мисли и едновременно с това да обхване природата, вече не беше възможно с историческия метод на 19-ти век. Тези мисли са твърде тънки, за да проникнат в реалността от историческа гледна точка. И така, имаме историческа наука, която не може да излезе от мисълта, остава в мисълта и не може да проникне от мисълта в реалността.

И тук отново, за антропософски ориентираната духовна наука е необходимо не само да се схване това, което душата преживява в абстрактни мисли, но и да се схване по такъв начин, че силите, които наистина стоят в основата на външната реалност, да се видят в тези душевни преживявания. От една страна, трябва да се опитаме да разберем природата по такъв начин, че да можем да приложим разбирането си към човешкото същество – така че да можем да разберем човешкото същество, както правим в изкуството на медицината или в изкуството на образованието, а от друга страна, трябва да се опитаме да не се зацикляме в

абстрактното, да не се зацикляме в абстрактни мисли и идеи на историята, а да проникнем до такъв жив вътрешен душевен живот, че да можем наистина да схванем случилото се исторически – разбиране, толкова наситено с реалността, че то от своя страна е близо до естественото протичане, до естественото ставане. Точно както неадекватността на естественонаучната основа стана очевидна в медицината, така и неадекватността на историческия метод в социалния живот. Какво е причинило така нареченият исторически материализъм, марксисткият възглед, да започне да се прилага на практика в наше време, за нещастие на човечеството в тази толкова изпитана Европа? Какво е причинило появата на хора, които обявяват всичко духовно, всичко правно, всичко морално и т.н. за идеология и виждат реалността единствено и изключително в икономическия производствен процес? Какво е причинило това? То е причинило историческите методи на 19-ти век да не са способни да схванат тази реалност. Историците или тези, които са искали да бъдат историци в която и да е област, са останали с абстракции, които нямат нищо общо с реалността. А социалдемократията междувременно е развила за себе си това, което не ѝ е било предложено от водещите кръгове, и го е направила според това, за което единствена е знаела нещо: икономическия процес. Фактът, че имаме материалистическа основа на историята, а днес политика на икономическа наука, която съсипва Европа, е първородният грях на несъществуващото историческо мислене. Фактите днес са сериозни и само онези, които отказват да видят тяхната сериозност, могат да отрекат, че е необходимо да се стремим към по-голяма дълбочина както в естествените, така и в историческите науки и да работим за нова основа.

Това е, което трябва да се види в духовния поток, за който тази сграда, Гьотеанумът, е представител, за да може - това трябва да се обясни тук с цялата си скромност - да може да се зароди наука, която наистина може да се разпространи в нашите начални училища, която наистина може да се влее в живота. И бихме искали не само интелектуалните импулси на съвременните хора да бъдат завладени от тези усилия, бихме искали преди всичко сърцата на съвременните хора да могат да бъдат там и да усетят колко дълбоко е свързана цялата социална мизерия на нашето време, целият упадък, хаосът на нашето време с отклоненията, присъстващи в стремежа към знание и в научния стремеж на нашето време, които трябва да бъдат излекувани.

Това, което току-що характеризирах, трябва да се противопостави на това, което може да се постигне чрез духовно-научния метод за естественонаучното направление и за историческото направление. И не искам да говоря абстрактно, а бих искал да посоча два факта, които трябва да служат само като примери за това, което се търси тук. Първият пример е взет от областта на естествените науки. Той е предназначен да покаже точката, в която научната основа на нашите научни усилия става недостатъчна, когато се сблъскаме с понятията за човешкото същество. Днес,

ако се вгледате около себе си в научните усилия на настоящето, можете многократно да откриете прозрение за човешкото сърце. Този възглед за човешкото сърце е развит директно от естественонаучната основа на живота. Точно както механиката, физиката, химията и биологията са днес, такъв е и нашият възглед за човешкото сърце, защото имаме много специфична химия, физика, биология и т.н., защото имаме специфична естественонаучна основа. Какъв е този възглед за човешкото сърце? Е, навсякъде ще откриете следното описание: човешкото сърце е помпа, която изпомпва кръв през човешкия организъм по такъв начин, че тази кръв отмива определени безполезни вещества, като ги заменя с други, които тя пренася до определени места в човешкия организъм. Ако днес дори най-малкото съмнение бъде изразено на определени хора, че това човешко сърце може да бъде една съвсем обикновена помпа, че човешкото сърце работи в средата и изпомпва кръв към различните части на тялото, тогава хората, които днес са възприели научни възгледи – аз съм го преживял – те стават направо диви. И все пак, скъпа публика, ето тук е моментът, в който възстановяването на научната основа може да доведе до пълен обрат.

Тук духовно-научният светоглед ще трябва да покаже, че сърцето не е помпа, а че сърцето в своята дейност е само резултат от саморегулиращите се течения и взаимодействия, които протичат в човешкия организъм. Човекът е двойствено същество. Всичко, което, схематично казано, се намира под сърцето, и всичко, което се намира над него, е организирано по фундаментално различни начини. Това, което движи развитието на въглерода, е фундаментално различно от това, което се случва, когато въглеродът се комбинира с кислород, за да образува въглеродна киселина. Но действителният агент, действителната движеща сила, се крие в силите, които взаимодействат от нисшия човек и от горния човек - от горния и долния. Точно както положителното и отрицателното електричество се нуждаят едно от друго, когато има електрически заряд, и точно както апарат, който би бил свързан с този заряд на положително и отрицателно електричество, би извършвал определени дейности, така и човешкото сърце извършва дейности в резултат на токовете, които са в човешкия организъм. Човешкото сърце не е помпата на човешкия организъм. Всичко, което човешкото сърце прави, е чисто резултат от вътрешния живот, от определен ток в човешкия организъм. Обратното на общоприетото схващане е така.

Но с това, скъпа публика, се посочва едновременно и пълно обръщане на науката за природата на човека. Защото само като разгледаме този голям контраст между висшето и нисшето човешко същество, в който дейността на сърцето е впрегната и, така да се каже, изразена като посредничество, само като разгледаме това, ние сме в състояние да поставим човешкото същество в правилния контраст с цялата околна среда, да разберем как нисшето човешко същество стои в определена връзка с външния свят на твърдите, течните и газообразните тела, а също и с външния свят

на топлинните явления, докато всичко във висшето човешко същество, което до известна степен контрастира с действието на нисшето човешко същество, трябва да бъде съпоставено със светлината и с други етерни процеси в земния и извънземния свят.

Ще се научим да поставяме човека по правилния начин в цялата вселена, само когато спрем да вярваме, че сърцето е помпата, която изпомпва кръвта през организма. В действителност кръвта има вътрешен живот и в струпването, което се случва между нисшия и висшия човек, сърцето е толкова ангажирано, че резултатът от това струпване става очевиден в движението на сърцето. В движението на сърцето ние по същество нямаме нищо друго освен мястото, където висшият човек и нисшият човек се докосват и където, в определени несъзнателни области, дейността на нисшия човек се възприема от висшия човек. Сърцето е, така да се каже, сетивен орган вътре в човека. Точно както сетивните органи, които се намират отвън, са органи за посредничество на външните преживявания на човека, така и сърцето е органът, който посредничи на преживяванията на собственото същество, макар и в подсъзнанието. С тези неща искам само да подсказва, че нещо толкова съществено като учението за сърцето, което е подходящо за реформиране на цялата медицинска мисъл, се нуждае от цялостна реформа днес. Но това е само един пример – той е пример за това как причината и следствието са почти объркани днес, бих казал, във всички области на наблюдението на природата. Скъпи мои присъстващи! Спиритуалистите твърдят, че са фотографирали духове. Фотографирането е външен процес и не искам да се спирам тук на това дали човек може да фотографира духове или не. Но без повече право, отколкото спиритуалистите твърдят, че са фотографирали духове, някои физици днес твърдят, че са фотографирали конфигурацията на атомите. Разбира се, човек може да хвърля рентгенови лъчи върху кристали, може да накара тези рентгенови лъчи да се отразят, отразените лъчи да се интерферират и след това да ги фотографира, и може да твърди, че фотографира конфигурацията на атомите. Същественият въпрос е само: Наистина ли фотографираме атомистичните агенти тук, или фотографираме определени ефекти, които идват от макрокосмоса и се появяват само в точките, където вярваме, че атомите присъстват? Навсякъде е важно да се намерят начини на мислене и въображение, които са способни да преминат от привидности към същността на нещата по правилния начин. Тъй като научните методи са толкова неадекватни, те не могат да бъдат достатъчни за приложение върху човешкото същество, независимо дали в областта на медицината или в социалната сфера. Така виждаме, че хора, които вярват, че са обучени в естествените науки, сега се захващат за решаване на социални проблеми, подобно на Ленин и Троцки. Но факт е, че само малцина са изучавали това, което естествената наука установява от своите факти, но това е недостатъчно като заключения, като резултати. Като правило, такива хора не се оставят да бъдат въввлечени в откриването на това, което

човек вярва, че знае за нещата, и това, което човек вярва, че е открил като закони, и след това реално да ги проверява спрямо отделните факти. Когато някой ви каже, че е снимал конфигурацията на атомите, такива хора не се замислят за стойността на такава снимка. Разбира се, ужасно впечатляващо е, когато човек обяви на света в популярни презентации: Атомите съществуват; те дори са били снимани. - Лаикът естествено казва: Е, как може някой, който не е лаик, да отрече, че съществуват атоми, които са агентите на всички природни ефекти, когато тези атоми дори са били снимани.

Но смисълът е да се разбере как се получава нещо подобно. В настоящето страдаме изключително много от факта, че нещата се представят като популярни светогледи, монистични или други, които се състоят само в абстрактни обобщения на всякакви резултати, без да се връщат към истинските им основи. Какво представят хората на монистични събирания, освен това, което са чели в книги или са чували на лекции? Къде е възможността действително да се вникне в реалността на нещата, от които всъщност се извличат такива резултати? Следователно няма възможност за реален преглед на последиците от резултатите в тази област. В днешната наука - когато тя се развива в светоглед и по този начин вярва, че е много точна - наблюдаваме как процесите, които преживяваме в историята, след това се използват за изчисляване на процесите, за които се предполага, че са се случвали на нашата земя в продължение на милиони години или за които се предполага, че са се случвали преди милиони години. Тези изчисления винаги са правилни; защото ако например се изчисли колко отломки е отложил Ниагарският водопад за определен брой години, тогава, разбира се, може да се изчисли много от такива слоести образувания. Но какъв е действителният метод на изчисление? Методът на изчисление е следният: наблюдаваме процесите в човешкия стомах, да речем, в продължение на пет години, и след това изчисляваме какви са били тези процеси преди 10, 20 години, 150, 200, 300 години. Ще получим точни резултати – само че човекът с този стомах и неговите процеси очевидно дори не е съществувал като физическо човешко същество преди 300 години! По този начин може да се изчислят и промените в човешкия стомах, а след това и природата на целия човек след 10, 20, 30, 100, 200, 300 години – само че тогава човекът отдавна е починал и цялото изчисление – което е напълно правилно като изчисление – няма и най-малка стойност. Същата стойност се придава на изчисленията, които се отнасят до състоянието на Земята преди милиони години или милиони години в бъдещето, защото те не вземат предвид дали Земята е съществувала по това време или ще съществува още тогава. Каква е ползата да знаем, че след толкова милиони години, когато ние, да речем, боядисаме стената с белтък и това ще свети поради промените в земята, когато земята вече няма да я има! Днес хората все още не разбират, че някакво изчисление или подобен резултат може да бъде абсолютно правилен, но че не може да се приложи към реалността.

Днес са необходими две неща, за да се направи преценка: първо, преценката да е изградена на базата на правилен логически метод – методът на изчисление също е логически метод – и второ, преценката да е изградена и на подходящо прозрение за реалността. Една преценка трябва да бъде едновременно реалистична и логична. Първото обикновено се забравя днес, поради което единствените логически правилни преценки играят толкова голяма роля в нашия обикновен научен живот, но при определени обстоятелства те нямат приложение към реалността. Това е грижата на духовното течение, на което този Гютеанум е представител: не само да имаме логически правилни възгледи, които след това могат да доведат и до грешки, но и да имаме реалистични възгледи, такива, които наистина изграждат мост между това, което живее в човека като мироглед, и това, което се развива навън като реалност, защото само такива реалистични възгледи могат да бъдат използвани за живот. Само такива реалистични възгледи могат да помогнат на настоящия ни живот, който толкова много се носят в хаос, да се възстанови.

И така, показах ви с един пример – днес бих могъл да покажа само един пример, но той лесно би могъл да бъде умножен – с примера на науката за сърцето, колко е необходимо да се стремим към наука, която е в съответствие с реалността, и как духовното течение, което се култивира тук по-специално, си поставя сериозната задача да работи за такава необходима реформа на тази наука. Бих искал да дам и пример за това как да се работи по отношение на историческите науки.

Използвайки този пример, бих искал да покажа как един рудиментарен научен метод, бих казал, един закърнял научен метод, просто е бил приложен към историческото същество и как това е довело до катастрофални грешки.

В областта на естествените науки бих искал да посоча така наречения биогенетичен закон. Не искам да говоря за повече или по-малко ограничената валидност на този закон, а искам да го третирам като един вид хипотетичен природен закон. Какво гласи този биогенетичен закон? Той гласи, че всяко висше животинско същество, включително човекът, по време на ембрионалното развитие, т.е. по време на развитието от зачеването до раждането, за кратко преминава през формите, които са били преживени в развитието на вида. Например, човешкият ембрион показва рибоподобна форма през един определен период, след което други форми. Тези форми, метаморфозите, през които преминава ембрионът, напомнят за това, което се е случило в поредицата от развития в историята на вида, така че той е могъл да стигне до човешкото същество чрез различни форми. - Този така наречен биогенетичен закон има определено ограничено значение. Няма съмнение, че онтогенезата е кратко повторение на филогенезата, че индивидуалното развитие е кратко повторение на племенното развитие. Но сега се правят опити да се приложи това, което е открито в естествената област, към историческата област. Вярвало се е, че това, което живее в по-късна култура, трябва в кратко повторение да покаже и това, което е живяло в по-ранна култура. Така че, когато някъде се появи нов народ,

в началните си етапи той трябва, така да се каже, да премине през етапите на човешкото развитие, както са били преживявани досега, и след това да добави нов отгоре, точно както човешкото същество добавя зрелия живот към ембрионалното повторение на племенната история. Не се е получило много, ако някой е искал да приложи този закон, който първоначално е формулиран чисто абстрактно за историческото развитие и е моделиран върху поредица от научни наблюдения, към живота. Бих искал да кажа, че житейският опит всъщност не потвърждава този закон в историческата област по такъв начин, че човек да може да направи каквото и да било с него пред лицето на реалността.

От друга страна, за изостреното чувство за наблюдение на духовния учен се очертава следното. Същественото е, че вътрешната работа, която духовният учен трябва да извърши, за да стигне до своите начини на разбиране и след това да проникне в природата по начина, който показах, изостря неговия поглед върху реалността, чувството му за наблюдение за реалността. Ето как се оказва за това изострено чувство за наблюдение: в ранните етапи на своето развитие човешкото същество претърпява определени метаморфози. Човек трябва само да има безпристрастно чувство за това, което се случва в ранните етапи на човешкото развитие. Имаме важен етап от живота на човека: от раждането до смяната на зъбите около седемгодишна възраст. Душевият живот на човешкото същество се проявява по много специфичен начин през този период и със смяната на зъбите той претърпява трансформация. До смяната на зъбите човешкото същество е в епохата на своя живот, в която е подражателно същество, което иска да имитира всичко, което се прави в неговата среда, чак до движенията, чак до образуването на речевите звуци, и което иска да имитира тези неща чрез вътрешни сили. До седемгодишна възраст той се адаптира толкова добре към човешката среда, че след това, до следващия важен етап от живота, който е свързан с настъпването на полова зрялост, има нужда да приема, въз основа на авторитет, това, в което се предполага, че вярва. Тогава цялата организация на човешкото същество се променя отново, както и неговият душевен живот. И всеки, който има достатъчно чувство за наблюдение, ще може да забележи как човешкото същество се променя дори в началото на двайсетте си години, или може би в края на двайсетте си. По-късно това, което съответства на тази младежка трансформация на човешкото същество, може да се наблюдава само чрез проникателното чувство за наблюдение на духовния изследовател. Когато човек наистина е преминал духовно обучение, става очевидно, че към напреднала възраст настъпват определени, бих казал, сенчести, трансформации на душевия живот. Те се появяват само в намеци, но се забелязват съвсем ясно: през четиридесетте, в края на четирийсетте години човек става друг човек, а в края на петдесетте години - още един друг човек. Тези метаморфози се случват по сенчест, рудиментарен начин, като само загатнати вътрешни промени, но всеки, който може да ги наблюдава, може да ги сравни с намеците, които се случват

в ембрионалния живот и които са повторения на по-ранни физически форми, преминали през племенното развитие.

Но не може просто да се пренесе научният биогенетичен закон върху историята; вместо да се гледа началото на живота, както е принуден да прави естественият учен, историкът е принуден да гледа края на живота, тези сенчести, рудиментарни трансформации на душевния живот. И както за естествения човек началото на живота се представя като повторение на племенната история, така и тези рудиментарни намеци за края на живота се оказват повторения на това, през което човешката раса е преминала на земята като цяло. Научаваме се да разбираме, че това, което е само рудиментарно присъстващо в нашето стареене днес, е присъствало в ясно изразен смисъл при праисторическия човек; научаваме се да разбираме, че можем да се върнем към човечество, което е претърпяло такива трансформации на органично-умствения живот в старостта, както правим по време на смяната на зъбите и половото съзряване. И в нашето стареене ние преживяваме рудиментарно повторение на това, през което човечеството е преминало в своето историческо развитие. Тук ще стане ясно какъв е корелът на биогенетичния закон за историческата наука.

Тези, които мислят абстрактно, винаги са доволни, когато са открили нещо, след което го разширяват и изграждат от него цяла система от мирогледи; те искат да разширят биогенетичния закон до историческото формиране на човечеството. За истинския наблюдател – и това е наблюдаемата реалност за духовния изследовател – се представя нещо съвсем различно. То показва, че сме способни да видим в собственото си стареене и неговите рудиментарни промени повторение на това, което откриваме в по-ранни исторически етапи на човешкото развитие. Поглеждаме назад към древноиндийски и персийски времена и знаем, че дори в напреднала възраст хората са оставали толкова способни на развитие, че дори през четиридесетте и петдесетте години на човешкия живот е можело да се види метаморфоза в организма им, каквато днес може да се наблюдава само по време на смяната на зъбите и половото съзряване. Виждате ли, тук имаме разликата между истинското наблюдение на реалността и абстрактното желание за пренасяне, което е възникнало именно чрез материализма. И тогава разбираме как в първобитните времена човекът е живял като дете и млад човек редом със стареца и си е казвал: В напреднала възраст човек преживява нещо, което внася нещо съвсем ново в живота. Нека разгледаме колко дълбоко този истински закон ни позволява да надникнем във вътрешния процес на човешкото развитие, как можем да надникнем в състояние на човечеството, в което разбираме патриархалния живот, защото младите хора са очаквали старостта по такъв начин, че са си казвали: тази старост ми предлага нещо съвсем ново. И затова ние не гледаме на праисторическото човечество по същия начин, както го прави днешният материалистически антрополог. Ние гледаме това примитивно човечество и го разбираме, бих казал,

интимно човешко, и можем също така да разпознаем, че в цялата му стихия за това примитивно човечество е присъствало нещо съвсем различно, отколкото за днешното човечество. Но ние трябва да се заинтересуваме, защото се приближаваме към нещо пряко човешко, към тази метаморфоза от примитивния човек до нашето настояще. И ако трябва да признаем, че човешкият организъм се е променил, ще можем да посочим и други промени в човешкия организъм в правилната форма.

Ще посоча само едно нещо, скъпа публика, което се разкрива от духовната наука, но което, тъй като е сравнително близко до нас и дори може да бъде доказано външно чрез филологическо-историческо изследване, е, че гърците са имали своята култура, която има толкова дълбоко въздействие върху нас, защото са гледали на средата си по различен начин от нас днес. Духовната наука ни показва, че това, което е било у гърците, е било все още способно на органично развитие до много по-голяма възраст, отколкото е у нас. Ние достигаме края на една възходяща органична способност за развитие в края на двадесетте години; гърците са я продължили чак до тридесетте си години. Това е наложило по-голяма активност у гърците и това е означавало, че гърците са инвестирали дори повече активност в сетивните си органи, отколкото ние сме способни да инвестираме. Следователно... Гърците все още не са били рефлексивна раса. Човечеството е станало рефлексивно едва от средата на 15 век. Гръцката раса е била такава, която все още е пренасяла цялата си вътрешна дейност в света на сетивата, все още е виждала целия свят, бих казал, по-блестящо, по-топло от нас. Трябва да си представим, че гърците не са се интересували от тъмните цветове, че са имали най-силен интерес и най-голяма чувствителност към ярките, топли цветове. И намираме външно потвърждение, когато открием, че гърците имат една-единствена дума както за тъмния цвят на косата, така и за лапис лазули, синия камък, използван за рисуване. Хората никога не са имали синя коса; така че, ако тъмната коса и лапис лазули се наричат с една и съща дума, е ясно, че синьото се възприема като тъмно. А другото особено нещо е, че гърците са имали една дума за зелено = хлорос, и в същото време са използвали тази дума за това, което наричаме жълто, мед. И така, бих могъл да цитирам още много примери, които биха ни доказали, че зрението на гърците е било подобно на зрението на синьослепите. Римските историци ни казват, че гърците са рисували само в четири цвята: черно, бяло, червено и жълто.

От това можем да видим, че когато се вглеждаме в историята, не е нужно да гледаме великите така наречени военни събития, великите така наречени образувания и падения на държави, а трябва да гледаме в съкровеното, трябва да видим как се е развил отделният човек. По този начин ние отново отговаряме на нуждите на нашето настояще. Завоеванията на Александър Велики са интересували само онези поколения, които първоначално са били насочени към този интерес чрез училището. Днес широките маси са призовани към образование и интелектуален

живот и те искат да се интересуват от нещо различно от завоеванията на Ксеркс или Александър Велики, на Цезар или дори по-късни; те искат да се интересуват от това, което се появява във всеки човек като истински човешко. Но за душевния ни поглед възниква наука за историята, която описва как човекът е бил различен преди пет, шест, седем хилядолетия, как е бил различен в гръцко време, отколкото е сега. Възниква история, която се обръща директно към всичко индивидуално човешко, която позволява на гърка да се издигне пред душевния ни поглед, така че човекът на настоящето да може да сравни гърка със себе си духовно и психически. Това, което засяга всеки човек, ще бъде интересно за онези, които като широки маси се стремят към образование днес; това, което засяга не само Александър Велики или Алкивиад и Цезар, а това, което засяга всеки човек, това, което, така да се каже, е във всеки човек, защото самият той е потомък на онези, които са виждали света толкова съвършено различно.

Отново, това е сериозен въпрос, особено с оглед на социалните нужди на настоящето, да се стремим към историческа наука, която е тясно свързана с човека; и такава наука, тъй като докосва най-съкровенията част на човешкото същество, ще може да освободи и моралните и правни импулси в човека. Във външния живот на държавата ние постепенно стигнахме до нещо, което не е нищо повече от законодателна конвенция. Но това, което живее в нашите държавни закони, не достига до дълбините на човешката душа, където възникват моралните импулси. Как живеят днешните правни мерки в отделния човек? Те не живеят. Самият юрист често не ги живее, докато не ги потърси в юридическите книги, защото обикновено не знае много за тях, преди да е потърсил съответния параграф. Но това, което постепенно се е превърнало в просто историческа абстракция, не живее в хората. Ако създадем друга историческа наука, тя ще бъде такава, която може да предизвика импулси в живота. Само такава историческа наука ще може да схване хората и да ги води до разумни социални желания – за разлика от историческия материализъм, който Ленин и Троцки култивираха. Тъй като на хората не са предлагани нищо друго освен абстрактни, несъществени идеи, Ленин и Троцки са успели да ги изправят пред това, което само хората разбират: резултатите от икономическия живот.

Днес големите, сериозни изисквания на живота повдигат въпроса: по какъв начин могат да бъдат съживени естествените науки и историческата наука? Ако искаме да приемаме живота сериозно днес, трябва да помислим за такова съживяване на науките. Мога да си представя, че онези хора, които днес получават образованието си чрез всичко, което подобно образование постига днес, ще бъдат шокирани от това, което казвам тук, и вероятно ще го намерят за радикално – докато ние, в края на краищата, трябва да го намираме за абсолютно необходимо просто заради сериозността на живота. Но не е ли самото ни време това, което сочи сериозността на живота във всеки един момент?

Уважаеми присъстващи, може да се предположи, че тази зала щеше да е много пълна днес, ако не беше отложеното честване на Карнавала – ако изобщо може да се нарече празник. Но напълно ми харесва, че тази вечер се провежда тук днес, за да покажа, че все още има места, където хората чувстват, че сериозните въпроси трябва да се обсъждат във време на нужда, във време като това, в което живеем днес. В такова време все още има много неща, които не могат да бъдат съчетани със сериозността на живота, което е необходимо, за да се мисли за нещо подобно на предложеното в днешната уводна лекция.

Но когато човек изрази нещо подобно, скъпа публика, човек се сеща за думите на някой, който по негово време също се е чувствал длъжен да говори за великите импулси в контраст с малкия интерес на човешките същества: Йохан Готлиб Фихте някога е говорил за съдбата на учения и е изнесъл лекции по темата. Когато тези лекции са били публикувани, той ги е представил само с няколко думи. Той е казал, обръщайки се към всички онези, които така добре са доказали от житейската си практика, че идеалите все пак не могат да бъдат осъществени - всъщност той не е говорил за тях, защото те не могат да бъдат преподавани, но е говорил позовавайки се на тях - той е казал: Че идеалите не могат да бъдат осъществени в прекия живот, ние другите знаем това също толкова добре, колкото и тези така наречени житейски практики. Но че животът трябва да бъде пряко насочен към тях, трябва да кажем с цялата сериозност. И Йохан Готлиб Фихте е добавил, че има хора, които не са в състояние да видят колко е необходимо в сериозните часове на световната история да се започне и нещо съответно сериозно, което само доказва, че с тези хора просто не може да се разчита в световния план. И така, каза Фихте, нека те бъдат дадени от духа, който ръководи този световен план „навреме дъжд и слънце, здравословна храна и необезпокоявана циркулация на соковете“ и - ако е възможно - също и „мъдри мисли“; но иначе човек не може да разчита на тях, когато говори за импулсите, които се крият във великия световен план.

Но би било желателно, особено в днешната сериозна световна ситуация, да се намерят достатъчно голям брой хора, които могат да усетят тази сериозност и, от нея, да усетят необходимостта не малки, а велики неща да се случват импулсивно и че те трябва да се случват именно в сферата на самото човешко съзнание, за да можем да се движим напред. Именно от такива импулси се опитах да ви говоря днес, използвайки отделни примери, за да илюстрирам връзката между антропософията и съвременната наука. Успях само да скицирам това, което исках да кажа, но ако чрез тази скица можех да предизвикам такива импулси у достатъчно голям брой хора, които след това биха могли да имат стимулиращ ефект върху това, което трябва да се случи - обновление на целия ни научен живот - тогава бих сметнал това, което всъщност може да се случи чрез такива импулси, за изпълнено, поне засега.

В наше време науката е много горда, когато казва, че иска чисто знание. В гръцката епоха, когато въображението е било по-близо до живота, думата „катарзис“ е била използвана за най-важния момент в трагедията, когато е била решавана съдбата на героя. По този начин в естетиката е било въведено нещо, което е било взето от медицината. Защото в гръцкия живот „катарзисът“ е бил разглеждан като вид криза, при която определени патологични процеси в организма се уравновесяват или парализират от други процеси. В тази здрава гръцка епоха идеите са били пренесени от случващото се в природата в областта на изкуството. Днес се нуждаем от наука, която не позволява да се развие разрыв между теория и практика; нуждаем се от наука, която е жизнеспособна и изпълнена с живот, нуждаем се от наука, която може да изгради живота.

Обаче само онези хора, които наистина разбират и усещат сериозността на съвременния живот, ще копнеят за такава могъща наука. А що се отнася до останалите, нека кажа това накрая, ние трябва, в съответствие със старата поговорка на Фихте, да ги оставим днес на един мил космически план, който им осигурява храна и напитки в точното време, който им дава слънце и дъжд в точното време, който им дава отложено карнавално забавление и - ако е възможно - и мъдри мисли. Ще бъде трудно!

Но това, което е необходимо днес, се намира в друга област и може да се опише по следния начин: отчужденото от духа изследване трябва да намери пътя си обратно към духа. И именно този път обратно към духа иска да намери антропософски ориентираната духовна наука и за тази цел тя призовава човечеството. Това е истината, въпреки всички предразсъдъци и клевети, които иначе се отправят срещу тази антропософски ориентирана духовна наука в света.

[Бурни аплодисменти.]

Роман Боос: Като благодаря на д-р Щайнер за лекцията му, бих искал да изразя надеждата си, че следващите лекции ще имат ефекта в нашия кръг и във външния свят, който беше посочен в лекцията на д-р Щайнер. Сега бих искал да помоля след кратка пауза тези, които все още имат въпроси относно днешната лекция, да се изкажат. Бих искал специално да помоля всички наши приятели, работещи в научната област, да се възползват от тази възможност, тъй като д-р Щайнер е готов да добави нещо допълнително в това или онова отношение.

Ойген Колиско: В казаното от д-р Щайнер относно изследването на обратния биогенетичен закон, как всъщност може да се установи, че тук си имаме работа с време, което е толкова далеч назад, че съответства на определен период? Как можем да определим от процесите, наблюдавани при феномена на старостта, колко назад назад в по-ранни времена се намира това?

Фридрих Хуземан: Синята слепота на гърците нещо ли е, което има общо само с индивидуалното развитие на този народ, или може би е нещо, което се случва в общия ход на развитието на една раса или народ, което следователно би

съответствало на определена възраст на тази раса? Ами китайците например, които са изобразявани в сини цветове от много ранни времена? Има ли други фактори, които действат тук?

Валтер Йоханес Щайн: Как промените в сетивното възприятие са свързани с промените в мисленето сред гърците, които според книгата „Загадките на философията“ все още са имали много по-образно възприятие?

Роман Боос моли д-р Щайнер да произнесе заключителните думи.

Рудолф Щайнер: В заключение бих искал да се спра на зададените въпроси.

Първият въпрос, дами и господа, разбира се, изисква много подробно обяснение, за да се отговори на него.

Преди всичко, трябва да спомена, че истинското изследване на тези неща е възможно само чрез прилагане на духовно-научния метод, тоест методът, който всъщност ни учи да гледаме това, което иначе сме свикнали да гледаме отвън, сега да гледаме отвътре. Можете да получите представа за това, което всъщност се има предвид, по следния начин. Когато гледате физическия организъм, трябва да вземете настоящия момент за основа. Трябва да се придържате към конфигурацията и външната активност, която физическият организъм има в настоящия момент. Ако след това преминете към наблюдение на душевния живот, няма да откриете в този душевен живот необходимостта от ограничаване до настоящия момент, а ще откриете в душевния живот - първоначално в индивидуалния душевен живот - разширяването обратно в шестата, петата, четвъртата година от живота.

Преживяванията се включват в паметта, така че когато преминете от наблюдение на физическия човек към наблюдение на душата, вие се придвижвате от настоящето към индивидуално минало. Да придобиете духовно-научни методи означава да развиете определени способности, които надхвърлят обикновения душевен живот. Тези способности, които надхвърлят обикновения душевен живот, разширяват и това, което по време на прехода от физическото към душевното се простира за определен период от време, чак до периода на детството. Тези духовно-научни методи разширяват наблюдението отвъд отделния човек и това, което навлиза, е вътрешното наблюдение на световния процес. Това със сигурност е дълъг път, който ще намерите описан в моите книги, но това е път, който със сигурност може да се превърне в реалност за човешкото развитие.

Точно както вътрешните преживявания са иманентни във времето по определен начин в основания на паметта преглед на индивидуалния жизнен път, човек ще - но само чрез сравнително третиране на това, което има в паметта си - стигне до дизайна на времевата схема за това, което се представя на вътрешното зрение, ако наистина знае как да работи методично. По този начин човек достига до истински методичен подход. Човекът, който придобие наблюдателно чувство за това, което нарекох рудиментарни душевни метаморфози на старостта - но които също са съчетани с рудиментарни телесни метаморфози - ще открие, че има определени

периоди от време, в които се случват такива метаморфози. Такъв период има в края на четиридесетте години, отново в края на петдесетте и в средата на петдесетте години, така че човек наистина получава определени периоди на вътрешно преживяване за тази рудиментарна душевна метаморфоза. Сега, ако човек наистина приложи вътрешна методология в разширяването на вътрешното си виждане към извъниндивидуалната сфера и по този начин стигне до определени времеви определения, той може или да се осланя директно на тях, което е изцяло валидно за развит духовно-научен метод, или може да се опита да потвърди това, което се представя по този начин, чрез проверка отвън. Например, можете да си кажете, че днес, когато вече сте изострили чувството си за наблюдение, да речем около 35-годишна възраст, преживявате определена житейска метаморфоза. Сега търсите това в това, което ви се представя във външния исторически живот, и по този начин фиксирате определен исторически момент във времето. След това човек се опитва да намери друга житейска метаморфоза, например тази, която се представя в края на 20-те години на миналия век – стига се до по-късен момент във времето. Това ни дава индивидуални епохи за това, което се случва исторически и което съответства на вътрешна метаморфоза на живота. По този начин човек може да свърже тези индивидуални, уникални житейски епохи с миналото историческо развитие на човечеството. Дали това е показателно за пътя? Разбира се, аз мога само да скицирам този път. Ако следвате идеята, ще ви стане ясно, че този път е точен. Що се отнася до така наречената синя слепота на гърците, бих ви помолил да имате предвид, че всъщност искам да говоря само за така наречената синя слепота. Тя е по-скоро чувствителност на гърците към ярките, топли цветове и по-малък интерес към тъмните, сини, студени цветове. Трябва да е ясно, че самият процес, който се случва, е много по-духовен за гръцкия народ, отколкото за днешните частично синьоослепи хора. Това е само аналогия, но именно тази умствена синя слепота е толкова силно присъстваща у гърците, че все още можем да я докажем на гръцки език. Но вероятно вече сте успели да заключите от лекцията, че не бива да разглеждаме това като индивидуална характеристика на гръцкия народ, а като нещо, което се случва в определен период от развитието на даден народ. Разбира се, трябва да се има предвид, че относителните епохи на народите, живеещи един до друг на земята, не съвпадат абсолютно. Трябва да се осъзнае, че китайският народ например отдавна е излязъл от периода на синя слепота, когато е влязъл в историята. Така че, до известна степен, човек трябва да възприема периодите от време като наслоени един до друг, тогава ще види казаното от мен в правилната светлина. Опитвах се да опиша мисловния процес, както се е проявил у гърците, в моите „Загадки на философията“; този мисловен процес на гърците също е бил донякъде различен от нашия съвременен мисловен процес. Нашият мисловен процес е, че осъзнаваме определена мисловна дейност, с която съпътстваме външните факти. Ние приписваме формирането на мислите на тази мисловна

дейност, за която сме наясно, и приписваме само сетивното впечатление на обективното. Гърците са били различни. При гърците - лесно можете да докажете това, като погледнете гръцките философи с безпристрастна преценка - е имало ясно осъзнаване, че те виждат мисли в нещата, точно както виждат цветове в нещата, че следователно възприемат мисли. Гърците са преживявали мисълта като нещо възприемано, а не като нещо активно формирано. И затова гърците не са били наистина рефлексивни хора в смисъла, в който сме ние. Хората наистина са станали рефлексивни едва от средата на 15 век. Мисловният процес е станал интернализиран. То се е интернализирано едновременно с протичането на сетивния процес. Бих казал, че гърците са виждали повече от активната част на спектъра, червената, топла страна на спектъра; те са усещали само студената, синя страна на спектъра неясно. И днес ние със сигурност имаме много различно възприятие за червената и топлата страна на спектъра; виждаме я много по-изместена към зеленото, отколкото гърците, които все още са били чувствителни към нея отвъд най-външното ни червено. Гръцкият спектър е бил изцяло изместен към червената страна. Следователно гърците са виждали дъгата по различен начин от нас. И тъй като нашата чувствителност е била по-скоро от другата страна на спектъра, Ние насочваме вниманието си към тъмната страна и това е нещо като навлизане в един вид полумрак. Кара те да се замислиш. Ако сега го опиша по-образно, не се обиждайте; то се основава на един съвсем реален процес на човешко развитие. С изместването на чувствителността от топлата към тъмната част на спектъра, нещо подобно се случва в развитието на човечеството като цяло, както се случва при човек, когато преживява полумрака от пълна яркост, където започва да разчита повече на себе си, да следва вътрешния път на мисълта и където става замислен. Бих казал, че в полумрака, в тъмнината, мисленето е по-активно, отколкото когато чувствителността е насочена към живите, топли цветове, където човек живее повече във външния свят, преживява повече от това, което е във външния свят. Гъркът е бил по-погълнат от външния свят с цялото си мислене. Следователно той е виждал и мислите си във външния свят. Съвременният човек, който е изместил целия спектър на зрението повече към тъмната страна, не може да вижда мислите си във външния свят. Точно както никой няма да твърди, че това, което душата преживява, е външно видимо през нощта, когато е тъмно навсякъде, а знае, че се случва в душата, така и това, което човек преживява след промяната на спектралния възглед, се случва повече от тъмната страна на душата и може да се каже, че е настъпила промяна в мисленето от гръцко време. Това са нещата, които възникват от изследванията в духовната наука. Мога само да ги скицирам тук; надявам се, че част от предложеното днес може да бъде доразвито тук през следващите няколко дни и пожелавам на следващите ми лектори успех в справянето с възможно най-интересните въпроси през следващите няколко дни.

2. Въпроси след лекцията на Карл Унгер на тема „Антропософия и епистемологични основи на естествените науки“

Предварителна бележка: Лекцията на Карл Унгер не е записана. Въпреки това, той е говорил по темата няколко пъти, например в лекциите си „Върху епистемологичните основи на естествената наука“ (1916 г.) и „По пътя от естествената наука към духовната наука“ (1917 г.), и двете публикувани в том I от неговите „Съчинения“, Щутгарт, 1964 г.

Рудолф Щайнер: Тук беше поставен въпросът за връзката между свръхсетивното познание и волята. Сега, ако искаме да си изградим ясна представа за това, първо трябва да разгледаме връзката между това, което обикновено наричаме воля в ежедневието си, и това, което наричаме идея, а след това трябва да разпознаем по-нататъшния път от идеята до свръхсетивното познание.

Днес д-р Унгер ви говори за чистото мислене. Всеки, който иска да направи съществено разграничение между волята и чистото мислене, вероятно би постъпил така, както би постъпил, ако би попитал: Каква е действителната разлика, да речем, между момче, родено във Франкфурт на Майн през 1749 г., което е живяло в 63 еди-кой си, и тайният съветник, живял във Ваймар през 1827 г.? Едно и също лице, едно и също същество: това беше Гьоте. Погледнато отвътре, волята като същностно активен елемент е, разбира се, съвсем същото като мисленето, защото това, което е активно в чистото мислене, е волята - само че човек не печели нищо за епистемологичните дискусии, като подчертава волевия характер на чистото мислене.

За да се характеризира мисленето епистемологично, човек трябва да процедира по същия начин като оратора тази вечер. Бих казал, че мисленето е съществено само в различна възраст от волята. Волята, където все още не се е пробила до чисто мислене, е по-млада, така да се каже, все още в юношеството. Когато се е развила все повече и повече, тя достига определена възраст – това е, разбира се, образен начин на казано – и тогава е способна да живее като чисто мислене, което е по-нататъшна стъпка. Това ви беше демонстрирано доста добре тази вечер: чистото мислене е медитация. Медитацията води до живота на свръхсетивния свят.

Сега медитацията, чистото мислене като цяло, истински чистото мислене, не е възможно без по-нататъшно развитие на волята. Това чисто мислене като човешка способност е възможно само чрез особено интензивно усилие, особено интензивно упражнение на волята. Но всичко, което човек упражнява, тренира, развива. И това е много специално обучение на волята, когато човек преминава от чисто мислене към медитация. Със сигурност може да се каже, че цялото това развитие на човешкото същество, което първоначално живее в неясни идеи, към чисто мислене и след това към медитация, цялото това усилие е по същество обучение на волята.

Следователно, това, което е необходимо, за да се схване наистина духовното знание, е по същество усилие на волята. И всеки, който полага усилия да откликне на духовното знание, упражнява сила на волята и по този начин упражнява волята си като цяло. Следователно, може да се каже, че би било доста добре за днешното човечество, ако то поне откликне на духовното знание, защото по този начин то наистина би развило волята, би я укрепило.

Изглежда, че в съвременното човечество волята се е превърнала в нещо, за което човек може само да си прави илюзии – ако все още е готов да вярва, че тя изобщо съществува. Ако се огледаме днес, например, за да видим какви волеви импулси са довели до събитията от войната през последните години, които толкова ужасно разтърсиха света, не можем да отговорим, защото волята на човешките същества е действала най-малко в тях. Имаше един вид решителност от страна на сили, които бяха завзели контрола над решенията на хората. Почти навсякъде виждаме, че през 1914 г., когато са били взети решителни резолюции, дори не можем да започнем да държим хората отговорни. Би било психологически абсурд да обвиняваме дипломатическата неловкост на Берхтолд за сръбския ултиматум или подобни. Такива неща може да са част от кампанията на объркване и лъжи, която залива света днес, но те не могат да издържат на сериозен психологически анализ. В голям мащаб това, което се изразява в малък мащаб, трябва да бъде внимателно изследвано.

Анализирайте това, което в ежедневието се нарича воля. Обръщам ви внимание на факта, че повечето хора лъжат себе си за това, което искат. Те стават всяка сутрин в определено време. Вярвате ли, че искат да направят това в истинския смисъл на думата? Ако анализирате целия факт, който се изразява в това ставане сутрин, тогава стигате до това да искате също толкова добре или също толкова силно, колкото ако кажете, че часовникът бие 8 часа сутринта. Това е комплекс от факти, когато часовникът бие 8 часа. Когато краката на човек се движат от леглото, ръцете му се протягат към това или онова, тогава това е различен комплекс от факти. И че в единия случай говорим за автоматизъм, а в другия за воля, скъпа публика, се основава само на илюзия или на объркана психология. Всъщност човешкото същество е поставено в позиция да говори за воля само когато се приближава до чисто мислене и след това, чрез чистото мислене, се издига до разбирането на свръхсетивните истини. Тогава истинската воля се интегрира или, бих казал, се излива в неговия организъм – волята, която наистина може да се нарече воля. И всички импулси, които присъстват в традициите за истинска воля, в никакъв случай не са резултат от автоматичната дейност, която е станала почти навик на всички хора днес, а по-скоро от по-стари времена, когато все още е имало – макар и по атавистичен начин, по-инстинктивно – воля, която е била независима от обичайния автоматизъм на живота.

Че не винаги мисълта трябва да ръководи волята, се вижда най-добре от факта, че хората, ако са достатъчно емоционални, имат най-голямо влияние върху своите близки именно когато имат съноподобни мисли, когато имат донякъде загадъчни мисли. Като правило, ясно мислещите, които са по-склонни към абстракции, имат по-малко влияние върху своите близки, отколкото онези, които с известна вътрешна бруталност са настроени към емоционалните мисли.

Всичко това, ако бъде правилно изпълнено и доведено до логичния си край, ще ви покаже, че именно пътят на развитие, който човешката душа поема към чистото мислене, към свръхсетивното разбиране, е пътят, по който волята едновременно се изважда от дълбините на човешкото същество, така че човек наистина може да каже: Волята, която е действителният обект на етиката, която е действителният обект на моралното учение, тази воля се култивира като реалност именно чрез духовно-научния метод.

Именно тази воля е практически изгубена под влиянието на материализма. Съвременното човечество е обзето от автоматоподобно. Бих искал да анализирам фактора воля, да речем в случая на един съвременен професор по философия, който е постоянно в движение, или в случая на университетски професор като цяло. Да, скъпи слушатели, ако пренебрегнете това, което той прави в непрекъсната автоматизация, която е навлязла в него по време на образованието му, какво всъщност остава за неговата воля? Това, което остава за неговата воля, е това, което се съдържа в закона за назначаване, в указа за назначаване; той прави това, към което е подтикнат от това, че е интегриран в някакъв държавен или професорски контекст или нещо подобно. Анализирайте какво всъщност се крие в елемента на волята в такава дейност, тоест в дейността на една доста водеща личност, и след това се опитайте да сравните колко различно трябва да се схване този елемент на волята от това, което представлява духовно-научното развитие в едно човешко същество. Тогава ще получите представа как тази духовна наука е призвана да изведе човешкото същество от етапа на автомата и да го направи наистина индивидуалност.

Фактът, че днес човек дори няма представа как да разбере волята, ви доказва, че сега дори една странна идея е намерила своето място в по-новия научен начин на мислене: странната идея, че растенията също имат нещо подобно на одушевена воля, защото сред тях има такива, които, когато насекоми или нещо подобно се приближат до тях, сгъват листата си и поглъщат тези насекоми. Това означава, обобщавайки, един просто външен факт, един просто външен „комплекс от действия“, един външен комплекс от явления, под понятието за воля - но който в този случай е само илюзия. Често съм казвал в лекции, че познавам друго същество, което, когато малки животни се приближат, също се възползва от възможността да ги вкара в дупката си и да ги убие там, точно както [месоядното] растение прави с насекомото: а именно, капан за мишки. И с абсолютно същото право, с което човек

мисли за венерината мухоловка като одушевена, може да мисли за капан за мишки като одушевена.

Тези неща, както се случват днес в научното мислене, едва започват да доказват, че в днешното мислене не може да става дума за безилюзорно схващане за волята.

Ще получим правилна представа за волята, за преживяването на волята, само когато волята действително се практикува в духовната наука, както се има предвид тук, в антропософията. От друга страна, може дори да се каже, че хората не се обръщат към тази духовна наука, защото тя изисква истинско вътрешно усилие на волята, упражнение на волята и защото човешките души на настоящето са всъщност спящи души, които са съвсем щастливи да се отдадат на автоматизма на мисленето, а също и на волята.

Следователно на въпроса дали свръхсетивното познание има връзка с волята, трябва да се отговори с категорично „да“. Защото това свръхсетивно познание ще изкупи спящата воля на днешното човечество, то ще събуди душите и това е, което има значение днес. Спящите души на днешното време няма да решат великите задачи на настоящето. Волята ще ги реши и тя може да бъде изкупена именно чрез отдаденост на свръхсетивното познание.

3. Въпроси и отговори по „Психиатрия“

след лекцията на Фридрих Хуземан на тема „Нервност, мироглед и антропософия“

Предварителна бележка: Нищо не е известно за лекцията на Фридрих Хуземан, тъй като не са водени бележки. Може да се предположи обаче, че някои от неговите бележки са били разгледани и в лекциите му на тема „Въпроси на съвременната психиатрия от гледна точка на антропософията“, които той изнася в първия антропософски колеж през септември 1920 г. Резюме на тези лекции е публикувано в сборника „Aenigmatisches aus Kunst und Wissenschaft“, том I, Щутгарт 1922 г. След лекцията на д-р Хуземан беше зададен въпрос за възможностите за изучаване на психиатрия в бъдеще.

Рудолф Щайнер: Разбира се, днес е невъзможно да се говори по тази тема, която би изисквала изчерпателно разглеждане, ако човек изобщо иска да навлезе в нея, по никакъв друг начин, освен с няколко намека, защото изучаването на психиатрията, особено в наше време, със сигурност изисква най-мощни реформи. Ако се замислим как всъщност е невъзможно днес да се формулират въпросите, които трябва да се зададат в психиатрията, ще осъзнаем колко необходимо е това... 70 такава реформа в изучаването на психиатрията е. Такава реформа обаче няма да може да се осъществи – това ми се стори ясно от самата лекция на д-р Хуземан – ако отделните специализирани предмети първо не бъдат истински оплодени от духовната наука. Защото развитието, което д-р Хуземан толкова красиво описва днес, което започна около времето на Галилей и достигна кулминацията си през 19 век, всъщност раздели целия човешки мисловен живот на две рязко противоположни течения на мисълта. От една страна, са представите, които имаме за материалните неща и техните процеси; от друга страна, е самият мисловен живот, който все повече придобива чисто абстрактен характер, така че – тъй като абстракциите не могат да бъдат сили в света и следователно не могат да бъдат сила и в човека, която може да доведе до нещо – няма възможност човекът нито да разбере материалното, физическото, от душата, да изгради някакъв мост от психичното към материалното.

Днес, когато говори за душата, човек най-много има представа за сума от абстракции или дори за абстрактни чувства и други подобни. Тази сума от абстракции, разбира се, не може да задвижи организма, не може по никакъв начин да изгради мост към организма. Следователно, от една страна, не може да се говори за възможността да се влияе на външния физически, реален организъм, като се действа върху душевния живот, който в края на краищата е само сума от абстракции. От друга страна, има това, което е постигнато чрез науката за физическия организъм, защото е измислено, че душевните феномени са само паралелни феномени или дори ефекти на физическия организъм. Това, което се формира под формата на конкретни идеи за този физически организъм, не е благоприятно за извличане на каквото и да било от тези идеи за психичното. И така

днес, независимо дали човек е повече или по-малко материалист, съществуват едновременно един поглед върху душевния живот, който разглежда само абстракциите, и един поглед върху материалния живот, включително органичния живот, от който не може да се извлече нищо духовно.

Следователно е съвсем разбираемо, че не е лесно да се намери метод, който може да се използва за психиатрията. Ето защо напоследък хората спряха да говорят за връзката между физическото и органичното у хората и психологическото, което протича като процес в съзнанието. И тъй като човек в действителност е постоянно в опасност да падне по очи между тези две столчета, между физическото-материалното и абстрактно-психологическото, е необходимо да се измисли един съвсем несъзнателен свят, един странен и несъзнателен свят. И това вече е направено в изобилие в психоанализата, в аналитичната психология, научен обект, който всъщност е изключително интересен. След като веднъж е имало реформа на психиатрията, така че отново ще имаме истинска психиатрия, тогава този научен обект ще трябва да бъде правилно изследван от тази нова психиатрична гледна точка, защото той всъщност е обект на психиатрията.

Така те се опитаха да си представят един несъзнателен свят, за да не бъдат напълно откъснати от земята между тези два стола. Разбира се, не казвам нищо против несъзнателния свят, но той трябва да бъде изследван, трябва наистина да бъде разпознат чрез това, което духовната наука въвежда като видение; той не може да бъде фантазиран по начина, по който го фантазират фройдистите или подобни хора.

Духовната наука ще доведе до реформа на психиатрията, тъй като ще я насочи от просто абстрактни понятия, които нямат вътрешен живот, към понятия, които са в съответствие с реалността, към понятия, които вече живеят в света като понятия, които са придобити чрез потапяне в реалността с техните методи. След това, когато човек се издигне до такива духовни методи, които от своя страна предоставят реалистични понятия, ще открие прехода от такива понятия, които са просто абстракции, към това, което вече не е просто абстракция, а реалност. Това означава, че ще бъде възможно да се изгради мост между психичното и физическото у човека. Психическото и физическото трябва да изглеждат различно в съзнанието ни, ако сериозно желаем да имаме психиатрия.

Съвкупността от абстракции днес, включително тези, които съставляват абстрактните закони на природата – тези закони стават все по-филтрирани – не е способна да бъде потопена в реален процес. Само си представете как с абстракциите, които фигурират в науката днес, би могло да се открие нещо подобно на двата важни факта – защото те са факти – които споменах в първата лекция от тази поредица: духовно-научното учение за сърцето и духовно-научното учение за обратния биогенетичен закон за историческия ход на земните събития. От такива примери можете да видите, че духовно-научните методи са способни да намерят

изход от вътрешния живот на душата и да влязат в света на фактите, да изградят мост между така нареченото духовно и така нареченото физическо.

Преди всичко това е необходимо за психиатрията, защото само когато сме способни правилно да наблюдаваме съответните факти, ще постигнем напредък. А фактите на психиатрията са фундаментално дори по-трудни за наблюдение – защото изискват по-голяма безпристрастност – отколкото фактите на законите на физиката. Защото в човешкия живот, веднага щом човек премине от така нареченото здравословно, от относително здравето към относително болното, всъщност почти няма възможност да наблюдава човека в пълна изолация.

Човешкото същество със сигурност се развива в пълна индивидуалност, в изолиран живот; той прави това именно чрез своята психика. Но това, което се отклонява в психиката от линейно развитие, от линейно, така наречено нормално развитие, не може да се наблюдава изолирано. Разбира се, мога само да загатна за това; в противен случай би трябвало да се правят дълги обяснения, ако човек иска да го докаже подробно. Човекът е много по-социално същество, дори в по-дълбок смисъл, отколкото обикновено се смята, и по-специално психичните заболявания всъщност рядко могат да бъдат оценени въз основа на биографията на индивида, изолирания индивид. Това е почти напълно невъзможно.

Бих предпочел да използвам хипотетичен пример, отколкото теории, за да обясня какво всъщност имам предвид. Виждате ли, възможно е например във всяка общност, било то семейство или друга общност, двама души да живеят един до друг. След известно време единият от тях има нещастieto да получи пристъп, което означава, че е преместен в психиатрична институция. Разбира се, този човек може да бъде лекуван изолирано. Но ако направите това, особено ако си съставите мнение въз основа на изолиран преглед на този човек, тогава в много случаи всъщност ще станете жертва на мисловен модел. Защото случаят може да е, и в много случаи е, че друг човек, който живее с човека, който се е разболял или е станал психично болен, в семейство или в някаква друга общност, всъщност има в себе си, да речем, комплекс от сили, довели до психичното заболяване на неговия събрат. Така че започваме с тези двама души: единият човек, А, има пристъпа, от психиатрична гледна точка; Човек Б има в себе си комплекс от сили с психически органичен характер, който, ако го погледнете по този начин, може би показва в много по-голяма степен това, което се нарича причина за заболяването у индивид А. Тоест, Б, който изобщо не е психично болен, всъщност има тази причина за психичното заболяване в себе си в много по-голяма степен, отколкото А, който е трябвало да бъде откаран в санаториум.

Това е нещо, което се намира изцяло в сферата на реалността, а не само на възможността. Защото то се основава на факта, че човек А, освен комплекса от сили, който е посочен като причина за неговото психично заболяване, има слаба конституция и следователно не може да понесе този комплекс от сили. Другият, Б,

който също има комплекса от сили в себе си, може би дори по-силно, има - освен този комплекс от сили - значително по-силна конституция от другия; тя не му вреди. Б може да я понесе, А не може. Но А изобщо не би се разболял, ако не беше непрекъснато психически повлиян от Б, човека, който живее до него - влияние, което може да бъде изключително значително в този случай, защото Б е по-силен от А.

Ето един пример, който е доста често срещан в реалността, от който можете да видите колко важен е психиатричният подход, ако той сериозно иска да се основава на реалността, ако не играе игрички, както често се случва в тази област днес. Въпросът е всъщност да не се гледа на човека изолирано, а да се гледа в цялата му социална среда. Разбира се, това, което имам предвид тук, ще трябва да се постави на доста широка основа. В края на краищата, и за останалата част от болестта е от голямо значение дали един слаб индивид е засегнат от някакъв комплекс или от силен, издръжлив индивид. Нека предположим, че двама души живеят един до друг от определена възраст нататък и общуват помежду си. Единият от тях все още има здрава, селска природа от младостта и произхода си, докато другият е потомък на градски жители в продължение на три поколения. Човекът, който има здрава, селска природа и може да понесе някои вътрешни увреждания, може да носи много по-силен комплекс, но може да го понесе и не се разболява. Другият, който всъщност го има само чрез психическа инфекция, чрез имитация, чрез каквото и да е налично от човек на човек, той не толерира ефекта.

Тук можете да видите какво се взема предвид, когато искате да говорите за психиатрия не от теории и програми, а от реалността; виждате как всъщност днес човек вече се обръща към сериозното, което произтича от прозрението, че по същество, особено от времето на Галилей, нашите учени са станали толкова едностранчиви, и виждате колко е необходимо да се възприемат нови идеи по плодотворен начин във всички области. В противен случай човешкото познание, особено в онези области, които би трябвало да водят до практика, до практиката на живота, трябва да стигне до пълен упадък. Бих могъл да кажа: по същество същото важи за психиатрията, което казваме за изкуството на образованието, когато говорим за валдорфските училища, а именно, че човек не трябва просто да измисля някакви нови формулировки от теоретичен характер, а че трябва да внесе самата жива духовна наука в тази област. Това, което имаме да кажем за образованието, важи и за психиатрията. Никога не можем да подходим едностранчиво към въпроса, като кажем, че това или онова може да се подобри в областта на психиатрията, а трябва да се запознаем с идеята, че или човек приема духовно-научната основа в областта на познанието като цяло, тогава тази духовно-научна основа вече ще трансформира психиатрията, след това ще направи нещо от психиатрията в частност, което всъщност е копнежът на много хора днес, но което изобщо не може

да бъде налице чрез най-новите естественонаучни методи, които, разбира се, ви бяха достатъчно обяснени вчера и днес, или... [празнина в преписа].

Виждале ли, това, което трябва да произлезе от популяризирането на духовната наука, за да използваме тривиална дума, е, че преди всичко хората ще имат много, много по-добри познания за човешката природа, отколкото имат днес. Хората днес са толкова откъснати един от друг, че не може да става дума за никакво познание за човешката природа. Хората се подминават, всеки живее само в себе си.

Духовната наука ще отвори хората един за друг. И тогава, преди всичко, голяма част от това, което може би все още се смята днес, че се намира в областта на психичната патология, ще бъде пренесено в областта на психичната хигиена. Защото е абсолютно вярно, бих казал, че могат да се прокарат прави линии от симптомните комплекси на нарушен психичен живот до идеите, които в момента са широко разпространени в обществения живот и които изобщо не се считат за патологични, но са общоприети. И ако човек проследи някои от много общоприетите концепции, ще открие, че макар и по-бавно, все пак се поема по същия път, който може да се види при преследването на психологически анормален симптом комплекс, което обаче се случва бързо в случая на някой, който днес е установен като психично ненормален.

Всички тези неща показват, че в крайна сметка всички приказки за детайлите в реформите на отделните науки не водят до много, а че ако човек реши – макар че днес душите, много души, са твърде сънливи – да търси оплождане на научния живот в смисъла на духовната наука, тогава най-разнообразните области на науката, но особено тази област на науката, която се занимава с различните отклонения от нормалния психичен живот, психиатричната медицина, ще претърпят необходима, бих казал, самоочевидна, реформа в резултат на това. Дори ако тези случаи стигнат до най-крайния бунт, като например лудост, слабоумие и т.н. – едва тогава ще се открие какво всъщност означават тези психически отклонения за нормалния живот в цялостното нормално развитие. И в много отношения ще открием, че колкото по-здрав става нашият мироглед, толкова повече ще бъде излекувано това, което проблясва от обществената грешка в патологичните отклонения на психично болните.

Защото наистина е доста забележително колко е трудно да се направи правилна граница между така наречения нормален живот и психически ненормалния живот. Например, трудно е да се каже дали един човек е психически нормален в случай, да речем, на събитие, случило се не много отдавна в Базел, недалеч оттук, при което един мъж е оставил голяма сума пари в завещанието си, за да се заключи някой в пълно уединение, докато не успее наистина да докаже безсмъртието на душата. Това е направил един мъж в Базел в завещанието си и не знам какво се е случило с него след това. Вярвам, че наследниците са възразили и са се опитали да решат, не психиатрично, а правно, до каква степен това е свързано с психиатрията

или не. Но ако сега наистина се заемете, всеки един от вас, да проучите дали това трябва да се оцени психиатрично или дали е психично заболяване, или наистина е прекомерна религиозност или каквото и да е, едва ли ще можете да се справите с пълна точност.

Въпросът е, че нашите понятия постепенно са отслабнали пред лицето на реалността; те трябва да станат отново силни. Но те ще станат силни само чрез духовната наука. И освен много други неща, психиатрията в частност ще усети последиците от това.

4. Картината на света на съвременната наука

Скъпи приятели! Фактът, че нашите приятели, които сега са събрани тук, изнасят цяла поредица от лекции, е от определено значение за хода на събитията тук, в Гьотеанума. Това е опит за подходящо сътрудничество от страна на нашите приятели; и това наистина трябва да е желано от нашето движение - да има сътрудничество в нашето движение от най-разнообразни гледни точки на днешния живот. Само по този начин ще бъдат положени поне първите зародиши, за да се посрещне силната атака, която е все по-очевидна в настоящата опозиция, насочена срещу нашето движение. Следователно, тъй като искам да посоча и пълното значение на това начинание от страна на нашите приятели, днешната лекция трябва да бъде един вид епизод от поредицата размисли. Тя произтича, така да се каже, от необходимостта да продължим да говорим днес в тона на принципните научни въпроси, които бяха повдигнати тук през последните дни от нашите приятели, и да възобновим други антропософски размисли едва утре.

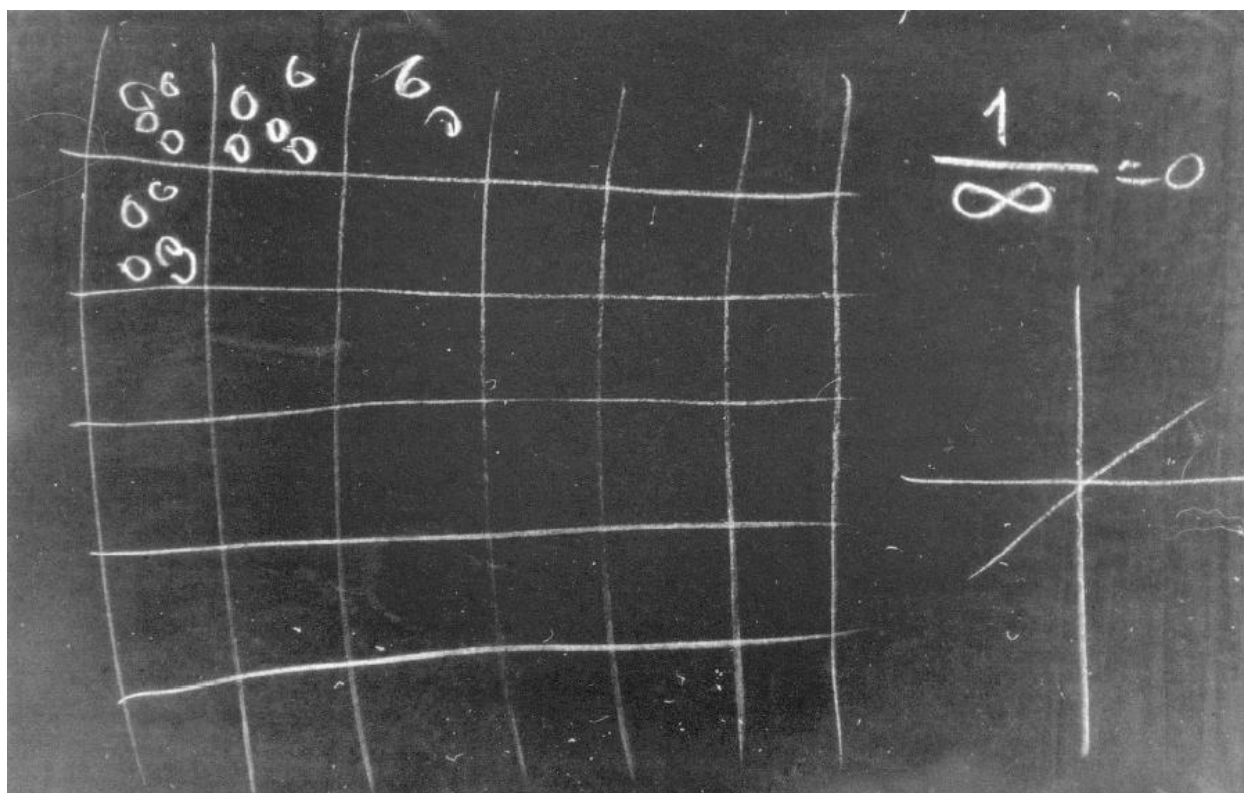
През последните няколко дни чухме много от нашите приятели за фундаменталните проблеми на съвременната наука и това, което чухме, е точно, важно и съществено в различни отношения. Ще чуем още.

Ще чуем още. Днес, продължавайки в този фундаментален тон, бих искал да представя някои идеи, които ще посочат и методологията на съвременния научен мироглед, доколкото тази методология показва действителното състояние на този настоящ научен мироглед, когато се опитва да се задълбочи в резултатите от експерименталните си наблюдения по-подробно. Чухте, особено от малкото коментари, направени вчера от д-р Колиско в отговор на впечатляващата лекция на д-р Хюземан, каква е психологическата стойност на днешния научен мироглед, така да се каже.

Сега обаче трябва да се каже следното: тази атомистично-молекулярна основа на естествената наука всъщност фигурира в онези кръгове, които говорят за естествена наука днес и които вече смесват своите фантастични атомни теории с описанието на явленията, както беше описано от д-р Колиско вчера. Но тази атомистично-молекулярна основа на естествената наука се проявява още повече, когато лаици или полулаици говорят днес за светогледни въпроси в най-разнообразни монистични и подобни асоциации, чрез които се иска да се популяризират светогледи, които би трябвало да се основават на истинската наука, но всъщност се основават само на това, което отдавна е обезценено от фактите на днешната наука. Може да се каже обезценено, дори ако не и опровергано, защото за да се опровергае, би била необходима духовна наука, която първо би трябвало да бъде приета от по-широки кръгове. Ситуацията в съвременния духовен живот, който в крайна сметка доминира нашия свят, тази ситуация наистина е доста мрачна.

От една страна, имаме научна основа на светогледа, която постепенно, бих казал, е станала доста неадекватна. А от друга страна, имаме всякакви философи, които, макар и много възхищавани, и това е особено характерно за нашето време, всъщност не стигат до някакво съществено съдържание за светогледа. Защото едва ли ще отнеме много време, преди да се осъзнае, че философските бръщолевения от типа на Ойкен или подобни не могат да се считат за нещо истинско или ценно. Ако погледнем няколко десетилетия назад към развитието на светогледите, произлезли от естествените науки, ще открием, че само преди няколко десетилетия, бих казал, славата на атомистично-молекулярното мислене все още е била там. Приемало се е за даденост, че материята може да се представи по такъв начин, че атомите и молекулите в различни конфигурации и позиции една спрямо друга са били приемани за основа на материалните вещества. И всичко, което е било лесно и удобно достъпно от областта на физиката и химията, е било събрано, за да служи като вид потвърждение на това атомистично-молекулярно мислене.

Това, което съществуваше като здравословна опозиция на това мислене, като например Гютеовия мироглед, просто не беше взето предвид през това време; то беше възприемано като вид дилетантство. Те измислиха световна система, която е трябвало да бъде съставена от възможно най-простите елементи: пространство, време, движение, маса – това бяха основните понятия, които бяха приети и от които в крайна сметка беше изградена цяла световна система. Такива световни системи са никнали като гъби, вариращи в детайлите си, но последователни в общи линии, и всички те всъщност искаха да се основават единствено на най-елементарните и примитивни понятия, на понятия като пространство, време, движение и маса. Идеалът беше да се проследи сложната форма на движение на клетката, от която след това се смяташе, че е изграден целият организъм, обратно към пространството, времето, движението и масата и по този начин да се представи всичко органично като произлизащо от простото пространство, време, движение и маса, които представляват материята. Този възглед в края на краищата не се основава на фактите на самия свят, а е добре обмислен. Всеки, който е преживял това, което се е случило по този начин, знае как тези неща всъщност са били обмислени мирогледи; бяха направени определени основни предположения, които след това бяха надградени.

В лекциите си често съм разказвал как, още като много малко момче, вече съм бил наясно с такава световна система, която не стига чак до органичната, но поне до химическата. Тя беше предложена от тогавашния ми директор, който мислеше изцяло в духа на времето и прие следното за основа. Той каза: Нека вземем най-простото нещо - пространството, и след това да разпределим материята в пространството, подредена атомистично. Той мислеше за пространството като за безкрайно и разделяше пространството само на пространствени кубове. Пространството е изпълнено с материя. Сега той каза: Човек може да си представи материята като разпределена по определен начин в тези различни пространствени кубове. Ако се опитате да си представите как материята е разпределена в тези различни пространствени кубове, можете да кажете следното: при определени обстоятелства тя може да бъде разпределена по такъв начин, че един и същ брой атоми да присъства във всички безкрайно много пространствени кубове. Но тъй като имаме безкраен брой пространствени кубове и никое предположение не ни принуждава да решим за определен брой атоми в пространствен куб, е просто вероятността да има толкова атоми в едно пространство, колкото и в друго. Тъй като има безкрайни възможности, е вероятно в едно пространство да има толкова атоми, колкото и в другите пространства: Едно делено на безкрайност е нула, така

че има различен брой атоми във всяка пространствена част. Но ако сега въведете времето, няма причина да предполагаме, че в следващата времева част ситуацията няма да е същата: а именно, че вероятността да е нула в дадена пространствена част да има същия брой атоми, както в предишната пространствена част.

Следователно, броят на атомите в последователните времеви периоди ще бъде различен в пространствените части. Тоест, материята е в движение.

Сега изведохме движението на материята от вероятностното изчисление и от делението на пространствения куб. Но тъй като не е вероятно атомистично-материалните частици да преминават една през друга - това противоречи на това, което ни се показва в природните явления - трябва да се предположи, че материалните частици са подложени на съпротивление една срещу друга, следователно са масивни. Най-простото предположение е, че те са твърди маси. И с това имаме време, пространство, движение, маса и сега можем да започнем да изчисляваме какво е резултат от взаимните въздействия. И тук скоро виждаме нещо, което е изключително интригуващо за умове като нашия, а именно, сега можем да изчислим и можем да си представим какво показват изчисленията като корелат, като представяне на това, което се случва в материята. И наистина, чрез тези изчислителни магически трикове, можем да разберем процесите, както направи [директорът на училището], чак до химичните процеси. Всички химични процеси все още могат да бъдат изведени чрез изчисление. И ако някой е още по-голям магьосник в тази област, той ще успее да изведе и изчисли и органичните процеси в клетката. Човек получава цялостен светоглед, изграден от най-примитивните идеи за пространство, време, движение, маса.

Това е нещо, което все повече е преследвало умовете с по-нататъшното развитие на мисленето през 19-ти век. И едва в началото на 19-ти и 20-ти век е направен пролом в целия този начин на мислене. Вече посочих от различни ъгли как е направен този пролом. Виждате ли, човекът, за когото говоря тук, е само представител на този начин на мислене; използвам го като представител, защото той се изправи пред мен като дванадесетгодишно момче по онова време и бях изненадан от начина, по който човек може да измисли цяла картина на света от пространството, времето, движението и масата по математически начин. Тези, които са мислили по същия начин, са открили, че човек има работа с материята, която причинява появата на твърди, течни и газообразни тела, и след това с всичко това може да се припише - както е казал този човек - на много по-фин световен газ, който се разпространява навсякъде; други са казали, че етерът. Така че, за своя мироглед, те са имали общия космически етер, чрез чието движение се разпространява светлината или в чието движение светлината би трябвало дори да съществува, и в този етер, плаваща, тежка материя, материя, която има тегло и след това приема ефектите на тези етерни процеси, а също така се прониква с тях и така нататък. Разбира се, в такъв мироглед всъщност няма място за идеята за нещо

духовно. Човек със сигурност може да се отдаде на илюзии в това отношение; може да се каже, че се придържа към този мироглед за физиката и за химията, евентуално и за органичната химия, и освен това все още приема духовен. Но тогава човек би искал да попита как всъщност се осъществява посредничеството между това духовно и това, което човек си представя като просто ефект на пространството, времето, движението и масата без това духовно.

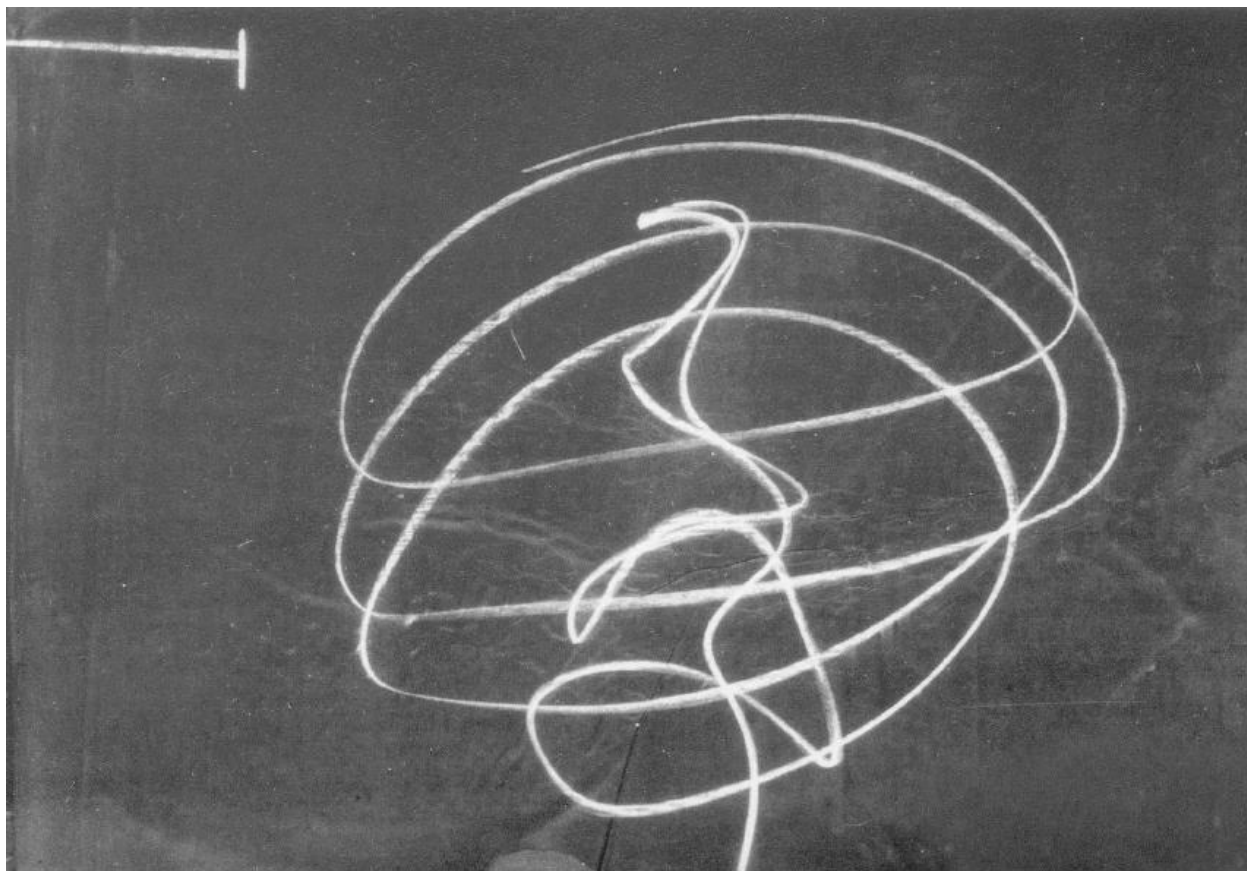
Сега обаче, освен тези въображаеми идеи, които, както вече беше споменато, бяха развити по най-разнообразни начини, човек беше длъжен да вземе предвид и това, което предлагат фактите на самия свят на явленията. В такава картина на света всъщност няма нищо, което човекът вижда чрез сетивата си. Защото в нея има движещи се малки частици, които нямат абсолютно нищо от свойствата, които има сетивният свят; в нея има движещи се малки частици, блъскане и бутане, но нищо от това, което сетивният свят представя. Със сигурност на отделни хора, например на Мах, му е хрумвало, че там горе е било измислено нещо. Затова той се е върнал към света на чистите сетивни възприятия и също е искал да сглоби цялата физическа картина на света само от времевата последователност и пространственото съпоставяне на сетивните възприятия. Но дори и по този махистки начин не може да се мине, защото ако се представят само сетивни възприятия, тогава тези сетивни възприятия остават, така да се каже, неутрално едно до друго. Ако човек няма способността да види нещо съществено в сетивните възприятия, тогава може да ги приведе само в пространствена и времева връзка помежду си, а не в интензивна и качествена връзка. Накратко, човек не достига до богатия свят на нашите сетивни преживявания с мисленето си по махисткия начин. Но може да се каже следното: подобно мислене е изключително завладяващо.

Знам, скъпи приятели, че много от вас не намират подобно мислене за очарователно. Но това е само защото тези, които не го намират за очарователно, не са преминали през много силна математическа култура и следователно не могат да усетят очарованието от изчисляването на всички явления в света. Има един вид магия в превръщането на целия свят в ума, във въображението, в машина, която работи толкова фино, колкото и чрез такъв светоглед - има нещо очарователно в това. И това не е възникнало от, бих казал, малко дяволство или защото някой е искал да заблуди света - въпреки че светът може да изглежда заблуден от този светоглед. То наистина не е възникнало от обикновен цинизъм, а е възникнало, защото в човека съществува вътрешен стремеж да се самозаблуждава, доколкото може да се заблуди относно явленията, които се случват, ако човек следва само математическите фантазии на вътрешния си душевен живот. Този стремеж вече е бил налице; това е бил напълно искрен, честен стремеж, който е в основата на този ужасно празен светоглед, формирането на този ужасно празен светоглед. И днес, когато толкова ясно осъзнаваме необходимостта от изоставяне на този мироглед, от пълното му изоставяне и от замяната му с духовно-научен, днес вече трябва да се

зададе този въпрос: Откъде идва привлекателността на този механистичен мироглед?

Може би най-добрият начин да се отговори на този въпрос как механистичната концепция за света е станала толкова привлекателна е да се погледне революцията в този светоглед, която всъщност се е случила едва през последните две десетилетия на 19-ти век и от началото на 19-ти до 20-ти век. Виждате ли, когато хората са мислили в термините на празното пространство и движенията в празното пространство, движенията на материята, както тежката материя, така и етера, е нямало ограничение за определени идеи. Това, което танцува от един куб в друг в пространствените кубове, може да се представи с всякаква скорост. И също така е било представяно като твърдо, дори непроменимо. Такава частица сама по себе си е била смятана за непроменима и е била взета за основа на изчислението като непроменима. Човек не е бил обвързан с нищо друго освен с това, което са налагали измислените идеи за пространство, време, движение и маса.

В частност, много теории за етера са били построени под влиянието на тези идеи. Етерът понякога е бил твърдо тяло, което просто не е било тежко, понякога течност, понякога сбор от вихри от материя и т.н. В този етер са били наблюдавани всякакви образувания и конфигурации. Създадени са и модели за това как етерът всъщност се държи в определени части на пространството. В Англия, по-специално, са били построени много такива модели на етер, защото хората там са били склонни да си представят всичко пространствено. Ние в Централна Европа все още можехме да чуем ехото на тези конструкции на модели на етер, когато се срещяхме със старите теософи. Теософите имитираха тези конструкции на модели на етер и познавах един такъв стар немски теософ, който беше научил цялата си теория от Англия. Веднъж той ме заведе на тавана си и там имаше всякакви модели на етер, огромни модели на етер. Там можеше да се види как се случват намотките и движенията, насам-натам, преплитайки се едно с друго - всичко беше преплетено. Те бяха ужасно сложни, но гениално измислени преплитания на това, което е трябвало да се случи в етера. Хората, които са измисляли подобни модели, понякога са били далеч от това, което всъщност живее в реалността.

Но малко по малко те бяха принудени да вземат предвид тази реалност и от това начинание се появи нещо като теорията на Айнщайн, така наречената теория на относителността, теориите на Мие, Нордстрьом, Хилберт и т.н.; днес има цяла богата литература за тази теория на относителността. Бих искал да представя само две идеи от тази теория на относителността пред очите на душата и тогава ще видим докъде е довела тя, поне по отношение на опита да се излезе от чисто въображаемия светоглед. Първото нещо, което хрумна на хората под влияние на експериментите на Лоренц и ужасно абстрактното мислене на Айнщайн, но все пак с известно съобразяване с реалността, беше да пренебрегнат напълно този светоглед и тези красиви модели. За да характеризирам до какво се стигна, когато човек искаше да се измъкне от него, ще ви кажа как човек стигна до това да разглежда скоростта на светлината като първоначална скорост, така да се каже, като първоначална скорост в пространството. Всеки, който фантазира по този начин (виж Таблица 1), не е нужно да мисли за някаква първоначална скорост, защото тези малки другари там в космическите кубчета могат да се движат с всякаква скорост или бавност и, разбира се, по-бързо от светлината. Просто трябва да приемете това.

Но е трябвало да се вземат предвид определени явления, което е довело до предположението, че светлината - не казвам, че това е правилно, но във всеки случай, беше заявено и накрая беше прието - светлината като скорост, отвъд която няма увеличение на скоростта, така че нищо не може да бъде по-бързо от светлината. Така че всичко останало, което съществува в света по отношение на скоростта, трябва да се измерва спрямо скоростта на светлината.

Сега, подобно предположение вече не можеше да се съгласува с предположението за етера, както беше прието от този предишен светоглед. Защото, ако някой приеме, че светлината има скорост от 186 000 мили в секунда и сравни всичко останало със скоростта на светлината, тогава не би могъл да вмести цялата сума от идеи, свързани с етера, в този светоглед. И така се случи, че например Айнщайн напълно изключи етера и сега изобщо не се приемаше етер. В теорията на относителността на Айнщайн имате светоглед без етер. Така светлината се разпространява през празното пространство с максималната от всички съществуващи скорости. Всичко останало трябва да се измерва със светлината. Ако вземем това за отправна точка, стигаме до важен извод. Оказва се, че всичко, което е необходимо, е едно твърдо тяло да се движи достатъчно бързо. То може да увеличава скоростта си непрекъснато, но не може да надвишава скоростта на светлината. Така че сега вече не се занимаваме с движението на твърдо тяло през етера. Тъй като етерът вече не се разглежда, сега говорим за движението като такова, което се осъществява и от твърди тела, и говорим за факта, че движението не е без влияние, например, върху разширението, да речем, върху дължината на твърдо тяло. И така Айнщайн стигна до идеята, че твърдо тяло с определена дължина просто се скъсява чрез движение, тоест, не чрез друго освен чрез движение.

Само помислете: доколкото вие самите сте твърди тела - ако се движите в пространството с определена скорост, ще ставате все по-тънки в посоката, в която се движите, и накрая ще станете тънки като лист хартия. Така че, като изключим етера, станаха необходими определени промени в светогледа. И следните две изречения играят изключително важна роля в теорията на физическото познание днес: първо, че скоростта на светлината е максималната скорост, че никъде не може да се приеме по-голяма скорост от тази на светлината, че светлината е първоначалната скорост, и второ, предположението, че твърдите тела променят размера си просто чрез движение, че самото движение може да бъде причина за промяна в размера, за разширяване на твърдите тела.

Ако вземете тези две идеи и помислите колко различни са те от всичко, за което ние, хората, мислим въз основа на нашия опит в заобикалящата ни среда, ще можете да си съставите мнение за това, което Айнщайн, Мие, Нордстрьом и т.н. са били принудени да направят във физическия светоглед. Виждате ли, вече съществува физически светоглед, възприет от цяла поредица от хора, който се

основава на тези идеи за максималната скорост на светлината и за разширяването, промяната чрез самото движение в твърдите тела. Този светоглед няма нищо общо със светогледа, с който бяхме свикнали в младостта си и който все още преследва лаиците, когато говорят за светогледи. Този светоглед всъщност е революционизирал всички стари физически концепции. Интересно е, че този светоглед дори се стреми да революционизира стария Нютонов възглед за гравитацията, за теглото, за силата на привличане на масата, така че законът на Нютон, че масите се привличат взаимно обратнопропорционално на квадрата на разстоянието, вече не важи. Но това, което се утвърждава като промяна в масата според теорията на Айнщайн, е по същество също само резултат от изчисление. Така че човек трябва да изчисли само ефектите, които преди това са били приписвани на гравитацията, гравитацията и т.н. Айнщайн обаче е длъжен да мисли за различна геометрия за своя мироглед. Каква е тази различна геометрия? Това може да се каже много просто. В нашата геометрия важи питагоровата теорема и тя важи, че ако две прави линии са успоредни, те не се пресичат дори в безкрайност. В нашата геометрия важи и теоремата: трите ъгъла на триъгълника са 180 градуса. В геометрията, която е приета [от Айнщайн], такива теореми вече не важат. Например, при определени условия трите ъгъла на триъгълника са по-големи от 180 градуса или дори по-малки от 180 градуса. Но това е възможно само ако си представите пространството по съвсем различен начин, отколкото обикновено сте си го представяли, а именно, че в този мироглед си представяте пространството като празен вакуум.

Виждате ли, постигнат е един вид компромис между онези, които са преодолели старата евклидова геометрия и са я заменили с друга геометрия: Лобачевски, Риман, Гаус и т.н., които са въвели изчисления с повече от три измерения. А Айнщайн не може да се справи с нищо друго освен с въвеждането на многомерното многообразие. Така че, просто като се въведе многомерно пространство, човек може, така да се каже, да включи гравитацията в това многомерно пространство. Всъщност е ужасно просто.

Виждате ли, ако приемете триизмерно пространство и изчислите в това триизмерно пространство, тогава ефектите на гравитацията не се включват. Трябва да приемете нещо допълнително за гравитацията, а именно сила, излъчвана от масите, чрез която те се привличат взаимно или упражняват натиск или нещо подобно – сили на натиск, които карат масите да се сблъскват или други подобни. Но ако приемете четвърто измерение в допълнение към тези три и не знаете нищо друго освен това, което дава изчислението, тогава имате добра възможност да включите и гравитацията. Защото, докато изчислявате само с три измерения, трябва да приемете нещо допълнително за гравитацията; но ако вече вземете предвид това, което иначе бихте изчислили за гравитацията, като добавите друго измерение, тогава това, което иначе бихте изчислили за гравитацията, може да се получи и за

това, което иначе бихте приели за гравитацията. Във всеки случай обаче можете да видите, че изведнъж се появява нещо, което се намесва съвсем ново в старите идеи. Изведнъж възниква нещо, като например парадоксалната идея, че тялото може да стане по-малко само чрез движение. Едно просто твърдо тяло – дори не искам да казвам животно, което би могло да се предположи, че се свива или нещо подобно чрез прилагане на сила – едно просто твърдо тяло не става по-малко, когато се охлажда, а когато се движи. Човек е принуден да го направи. Светогледът, който сте смятали за толкова сигурен, внезапно се променя и стигате до напълно противоположни идеи. Много е странно, когато гледате на нещо с очите на психолог, както ви описах.

Тази идея за пространствен вакуум, за време, което, така да се каже, преминава от не-начало към не-край, когато сравните този твърд светоглед, който има нещо ужасно твърдо в себе си, с този на Айнщайн, тогава айнщайновия светоглед - бих казал, че изведнъж се превръща в нещо слuzесто. Първият е изключително сух, може да бъде атакуван и усещан навсякъде като нещо изключително сухо, а сега изведнъж става слuzест - телата престават да задържат разширението си и чрез самото движение се превръщат в мекотели. Всъщност това е ужасна промяна на основната физическа концепция през последните две десетилетия. Светът все още не оценява това, въпреки че многократно се представя на света от много страни като едно от най-големите постижения на съвременното мислене. За съжаление обаче, струва ми се, скъпи приятели, сякаш съвременното човечество е станало твърде глупаво, за да мисли изобщо. Следователно, то изобщо не се интересува от това. Дори вестниците днес говорят за теорията на Айнщайн, която всъщност преобръща всичко, което хората все още мислят, когато живеят в популярния светоглед. Е, това не прави никакво впечатление на хората; Те четат тази Айнщайнова революция във физиката, точно както четат, че, да речем, млякото е станало отново с 10 цента по-скъпо. Вече няма нищо в човечеството, което да показва, че тези хора все още живеят с това, което някои от тях мислят.

Тази революция във физиката вече се е случила и светогледът, който беше здраво установен само преди четири десетилетия, така да се каже, е обърнат с главата надолу в сбор от такива идеи, които сега са от съвсем различно естество. Всеки, който днес позволява на мислите на Айнщайн, Мие, Нордстрьом да окажат влияние върху него, има нещо съвсем различно от това, което физичните теоретици ни представиха в университетите преди четири десетилетия. Разбира се, темата все още не можеше да бъде разделена на разклонения на отделните науки, но това е на път, защото вече намираме един вид мост към цитологията и той ще дойде: теорията на Айнщайн ще завладее и цитологията, след това ще навлезе в органичната химия и така нататък.

Виждате ли, за всеки, който се интересува от съдбата на човечеството, подобна промяна в идеите за един мироглед е от изключителна важност, защото той трябва

да се запита: как се е случило нещо подобно в цялостното развитие на съвременното човечество? От какво всъщност зависи то? Виждате ли, във времената, предшествващи големия поврат, този скок в развитието на човечеството - който се случи в средата на 15 век, но който сега беше естествен - във времена, предшествващи този поврат, човек не би могъл да има нито този физически мироглед, нито теорията на относителността на Айнщайн. В онези дни, преди времето на Галилей, хората са мислели в образи, в образи, които са по-подобни на силите, присъстващи в реалността. Абстрактните понятия, чрез които днес също искаме да схванем законите на природата, са доста различни от реалните сили. В миналото хората все още са имали определени въображения в своите понятия. Те все още са имали възможността да влязат във взаимоотношения с реалността. Те са имали тази възможност, защото за тях все още е имало нещо от последиците от пренаталния духовно-душевен живот, живота между смъртта и новото раждане. Това, че идеите не са станали абстрактни, а по-скоро конкретни, пропити с картинна структура, се дължи на влиянието на преживяното между последната смърт и това ново раждане. Тази способност е била изгубена и е останало само абстрактно мислене, което обаче има истинска стойност само ако е все още пропито с резонанса на силите между смъртта и новото раждане. Това постепенно е било напълно дестилирано и през 19 век всичко, което е останало от този светоглед, е било изпразнено от всичко, което преди това е имало духовен произход. Силите, използвани за създаването на този светоглед, всъщност имат смисъл само ако черпят съдържанието си от духовния свят, в противен случай това е празен формализъм. И този формализъм е бил приложен към външния сетивен свят, към който изобщо не е бил пригоден, за който изобщо не е бил пригоден. Човек е бил подложен, бих казал, на ужасна съдба: това, което е могло да бъде живо съживено във вътрешно преживяване, е било приложено към външния свят. Вярвам, че можете да добиете представа за какво всъщност говоря, ако отворите Новалис и откриете истински химни в афоризмите на Новалис, например към математиката, към чистата математика, която той нарича велико стихотворение, прекрасно стихотворение, най-прекрасно творение на въображението. Не знам колко хора днес могат да се припознаят в това с Новалис, но човек може да се припознае в него. Човек може да му съчувства, когато знае, че Новалис е имал представа как математиката внезапно се превръща в нещо прекрасно, когато не се прилага просто към външния свят на сетивата, където става чисто формалистична, а когато се пренесе в духовния свят и се изпълни с въображения на духовния свят. Защото, ако човек ги приложи към външния сетивен свят, тогава наистина не харесва всички приказки за този сетивен свят. Човек вече изобщо не говори за този реален свят; всъщност говори за нещо съвсем глупаво. Човек не може, както беше отбелязано вчера, да представи такъв мироглед без нечестност, защото той не взема предвид това, което иначе всъщност представя в живота. Изхвърляш всичко,

сякаш го няма. Не можеш да си представиш такъв свят, който не е нито червен, нито син, нито топъл, нито студен, нито дебел, нито тънък, нито силен, нито безшумен, не можеш да си го представиш в реалността. Можеш да го изчислиш, но не можеш да си го представиш. Превръщаш целия свят в празен формализъм.

Това спира веднага щом пренесете тази математика в духовния свят. Там тя се проявява, превръща се в нещо велико. И сега, виждате ли, светът е на кръстопът днес. От една страна, той трябва да спре да развива този формалистичен мироглед, защото това не е нищо повече от изстискване на лимон, и трябва да е готов да намери духовно съдържание по различен начин, не чрез изобретяване на атоми и тяхното сплитане, а чрез търсене на духа в явленията, които са навсякъде около нас. Трябва да направим това. Трябва да станем гъвкави, трябва да можем да проникнем в органичното.

Онзи ден д-р Унгер ви обясни толкова красиво как е необходимо научното мислене да стане вътрешно гъвкаво, да се трансформира вътрешно, за да може това мислене да следва метаморфозата на органичните форми. Да, човечеството трябва да направи това. Но под влиянието на тази нова картина на света то е станало неврастенично. Под влиянието на тази твърда, суха картина на света то е станало напълно неврастенично по отношение на времето, движението, пространството и масата, неспокойно, ужасно неспокойно. И вместо мисленето ѝ да се напипва в метаморфозиращия органичен свят, вместо мисленето ѝ да има истински органичен метаморфозен ефект, мисленето ѝ става подобно на мекотели. И вместо да мисли по отношение на метаморфозата на Гюте, тя мисли по неврастеничен начин, как твърдото тяло става по-късо, когато просто се движи. Ето как мисленето е станало подвижно под егидата на нашето понятие за време. Ето това, което с право се изисква, но което нашето време изпълнява само по неврастеничен начин. Ето, така да се каже, първо това, което е трябвало да дойде, но идва по неврастеничен начин. Тези неща трябва да се имат предвид, скъпи приятели, ако искате да разберете настоящето. Айнщайн, Мие, Нордстрьом, Хилберт и т.н., те са, бих казал, под впечатлението на приближаващата духовна вълна. Но всички те са неврастени, неврастени със светоглед, които се противопоставят на мисленето, което трябва да се изисква от истинската съвременна теория на познанието; те го изпълняват по неврастеничен начин. Те не могат да си представят Гютевата метаморфоза; но старата, суха, твърда картина на света, която, бих казал, прави човек студен до върха на пръстите, когато я докосне в сухотата ѝ, те правят слугата, подобна на мекотели. Разбира се, мисленето е „гъвкаво“, когато може да си представи, че човек, ако лети достатъчно бързо през пространството, става напълно плосък като лист хартия. Ето ви „гъвкаво“ мислене, но гъвкаво мислене в светлината на неврастениците, в светлината на неврастеничния светоглед. Тази неврастения на светогледа, която често ви е била посочвана, е много дълбоко вкоренена в нашите мирогледи. Към това трябва да водим душата днес. Днес нашият мироглед става

неврастеничен. Духовната наука трябва да излекува тази неврастения. Това също е изискване на времето.

Сега, утре, след като разгледаме този епизод, искаме да внесем още някои антропософски разсъждения.

5. Въпроси след лекция на Валтер Йоханес Щайн на тема „Антропософия и физиология“

Предварителна бележка: Лекцията на Валтер Йоханес Щайн не беше записана. Въпросите от участниците бяха зададени писмено.

Въпрос: Как е възможно цветовъзприятието отлясно и отляво да е с различна интензивност?

Рудолф Щайнер: Това е свързано с факта, че цялата жизненост в човешкото същество е различна отляво и отлясно. Ние изобщо не сме организирани по такъв начин, че човешкото същество да функционира еднакво и от двете страни - левичарят и десничарят, ако мога така да се изразя. Това, което живее в нашето съзнание, всъщност винаги е междинно състояние между това, което живее чрез левичаря, и това, което живее чрез десничаря, а крайните състояния, едностранчивостта и т.н., са просто радикални образувания на това, което всъщност вече присъства във всеки човек по природа. Разликата в интензитета произтича от факта, че ние, като симетрични човешки същества, живеем и функционираме с двете [не]симетрични части в различна степен на интензитет.

Следващият въпрос беше: Какво е значението на топлинните точки? До каква степен топлинните точки могат да се разглеждат като органи за възприятие на топлината, за общо вътрешно и външно възприятие?

Като цяло обаче, идва на ум нещо, което би било изключително трудно да се обясни накратко. Ще трябва да ви изнеса цяла лекция за това. Това, което тук се нарича топлинни точки, всъщност не служи като сетивните органи, а служи за разпространение на усещанията за топлина като такива в целия ни организъм, така че да се отъждествим с топлината в нас.

Това разпространение всъщност е по същество там, за да ни възприеме в усещането за топлина като единно същество, тъй като по принцип трябва да приемаме, че ние като човешки същества сме организирани по такъв начин, че също така се открояваме от животинската си природа чрез нашата сетивна организация. Нашата животинска природа всъщност е организирана по начина, по който нашите сетивни физиолози обикновено я описват. За разлика от това, нашите човешки сетива са формирани по такъв начин, че ориентацията към Аз-а вече е присъща на отделните сетивни дейности. Аз-ът е основно резултат от дванадесетте частични ефекта, които се събират от различните ни сетива. Всъщност не бива да казваме, ако формулираме фактите точно, че възприемаме чрез окото. Възприятието като такова е много по-вкоренено в процес, който лежи по-назад. Това, което всъщност се случва чрез окото, е активирането на процеса на възприятие в целия ни его процес - същото е и с другите сетива - така че се различаваме от животните по факта, че сетивата ни вече са ориентирани към егото. Това може да се демонстрира и външно от факта, че колкото по-надолу по животинската скала отиваме, толкова по-

различни и до известна степен по-сложни стават сетивата в сравнение с човешките ни сетива.

Следващият въпрос: Как трябва да се разбират биогенетичните и филогенетичните процеси?

Това ще стане много ясно, след като започнем правилно да изучаваме ембриологията и една разумно проведена ембриология ще доведе и до разумно тълкуване на филогенията. Съвременната ембриология всъщност е много едностранчива наука; тя разглежда само развитието на яйцеклетката в нейната сложност. Тя обаче отдава много малко значение на декадентните органи, на това, което изчезва в развития ембрион, т.е. на това, което изчезва, като например околоплодния сак, алантоиса, хориона и т.н. Тези неща регресират, докато това, което след това се превръща във видимите човешки органи, се развива напред. Грешката, която се допуска днес, е, че всъщност се разглеждат само еволюционните процеси, а не инволюционните процеси, не това, което се развива в обратния смисъл в резултат на еволюцията на другото. Ако някога ембриологията бъде изучавана по такъв начин, че да се вземат предвид и органите, които се развиват в обратна посока, които след това отпадат, тогава ще бъде възможно правилно да се наблюдават трансформациите на формата и във филогенезата и тогава ще стане ясно, че това, което ви е представено схематично днес, може да се характеризира като истинското обобщение на всичко, което може да бъде добре проследено филогенетично.

Днес емпиричните науки разполагат с богат материал, но този богат материал по никакъв начин не се използва в рационален смисъл. В този богат материал има, така да се каже, голям хаос и в резултат на това фактите, на които се основава това по-схематично представяне, все още са скрити от наблюденията на сравнителната анатомия, сравнителната физиология и сравнителната биология като цяло. Връзките, които бяха посочени тук, например трансформацията, метаморфозата на вкусовото чувство в зрително чувство, е нещо, което вече може да се прочете днес между редовете на обичайните физиологични описания. Това вече може да се докаже. По същия начин процесът може да се наблюдава филогенетично в животинския ред: Ако се върнем към по-ниско оформените очи, които обаче вече имат организацията на очите на висшите животни и хората, ще открием, че тази метаморфоза на вкусовия орган в зрителния орган всъщност може да се демонстрира, ако просто искаме да виждаме безпристрастно.

Друг въпрос: Какво всъщност възприема бъбрекът и каква роля играе надбъбречната жлеза в това?

Е, възприятието, с което си имаме работа тук, разбира се, е до голяма степен подсъзнателно. Когато говорим за „бъбречно възприятие“, всъщност си имаме работа с аналогична употреба на думата. В крайна сметка, смисълът е, че можем да навлезем в този процес на възприятие, без да мислим за него по същия груб начин,

както за външните сетива. Въпросното възприятие може да се характеризира по следния начин:

Да кажем, че човек възприема със слуха си. Той възприема по начина, който ви беше описан днес: възприема външно и това възприятие се осъществява в съзнанието. Възприятие, което можем да опишем като противоположния полюс на слуховото възприятие, бихме трябвало да характеризираме като предавано в областта на ритмичната активност. Определени процеси, които протичат в човешкия метаболизъм, трябва да бъдат предавани в областта на ритмичната активност, тези процеси, метаболитните процеси, по определен начин се предават на ритмичните процеси чрез нещо аналогично на възприятието, точно както например външните вибрационни процеси се предават на мозъка чрез възприятието на звука.

Възможно е да се свърже ясна концепция с тези неща само ако човек може да си представи онази вътрешна жизненост, каквато е в тричастния човек. Това, което е в метаболитния човек, например, трябва да бъде предадено на ритмичния човек. Ритмичният човек може да бъде в хармония с метаболитния човек само чрез медиация, а тази медиация се осигурява от бъбречната дейност. Силата на секрецията, качеството на секрецията, формира медиацията, така да се каже. По този начин бъбрекът създава реагент за ритмичния човек по отношение на метаболитния човек.

Разбира се, тези неща могат да бъдат характеризирани само повърхностно. Те водят до толкова дълбоки неща за човешката организация, че едва ли са подходящи за кратък отговор на въпрос.

Беше зададен и въпросът за естеството на секрецията. Какво се има предвид тук под секреция?

Разбира се, думата „уединение“ в този случай може да се използва само ако има предвид следното: когато говорим за усещане за топлина, имаме работа с възприятието за нещо във външния свят, което присъства по същия начин и в нас самите, така че, така да се каже - както беше споменато и в днешната лекция - всъщност се възприема само разликата в нивото между външната и вътрешната топлина. И наистина е така, че по същество протича същият процес, както при термометъра, само че външен.

При звуковите възприятия ние не само проникваме в нещо, което носим в себе си, не само проникваме в нещо, което е, така да се каже, обща среда, в която ние сме вътре, а обектът е вътре, но и в случай на звуково възприятие, ние проникваме в нещо, което е присъщо на обекта. Със сигурност можем да кажем например, че всеки метал има свой собствен звук. Така че в известен смисъл ние проникваме във вътрешността на даден обект по-слабо, отколкото проникваме във вътрешността на друг човек, когато слушаме как говори и как ни разкрива вътрешното си „аз“. Ние не проникваме в нещо, което е общо и за нас, и за него – общи са само медиациите,

но не и съдържанието. Така ние проникваме извън себе си, като проникваме в обекта чрез възприятието на звука.

Това може да се характеризира с факта, че докато се издигаме от сетивото за зрение към сетивото за топлина, ние все още живеем в нещо, което е обща среда за възприеманото и за нас самите, но това нещо се отделя, когато преминаваме от сетивото за зрение към сетивото за слух. В това има и засилване, защото ние не само възприемаме звук, но и възприемаме вътрешен психически процес.

По този начин, в смисъла на звук, може да се възприеме по-нататъшно разграничение. И не може да се стигне до схематизация, ако мога така да се изразя, или до класификация на сетивата, освен като се разгледа тази дейност на човешкото същество отвътре навън, това поглъщане, това все по-нарастващо поглъщане в смисъла на звук. Само по този начин може да се стигне до обективна класификация на сетивата. Именно защото това не е направено, е пренебрегнато, че всъщност трябва да се премине от чувството за слух към чувството за звук и от чувството за звук на свой ред към чувството за понятие. Защото е абсолютна глупост да се говори за възприемане, да речем, на това, което другият човек влага в езика като свое душевно съдържание, с чувството за слух. Разделянето на тези две сетива, чувството за звук и чувството за тон, води само до неразбиране на каквото и да било за тези неща в света.

Следователно става въпрос за действително поставяне на граница, където такава граница е дадена от обектите, и за виждане на това разделение, което все още не е налице в смисъла на топлина. Това, което действително се възприема от самия субект, първо се случва в смисъла на звук, а след това все повече и в другите сетива, в смисъла на звук и така нататък, или дори в смисъла на себе си. Всичко е объркано. В тази теория, която можем да чуем днес, всъщност е така, че възприятието на другото аз би трябвало да се осъществи чрез това, че аз се приближавам до другия човек и виждам нос, две очи, коса и така нататък, и след това си казвам чрез полунесъзнателно заключение: Аз също имам нос, две очи, коса; това, което той има, го имам и аз, следователно това, което виждам, ще има „аз“, както аз имам.

Това несъзнателно заключение е това, което виждаме в действие днес. Често се нарича „емпатия“ или нещо подобно, както са казали бърливите психолози, например Липс. Откриваме това несъзнателно заключение навсякъде и не забелязваме колко директен е процесът, който се крие във факта, че всъщност възприемаме егото на другия човек.

Някои хора, които изучават подобни неща, като например Шелер, наистина са осъзнали колко непосредствено е това възприятие за себе си на другия и колко фундаментално, радикално различно е това възприятие за себе си на другия от всички процеси, които ме водят до вътрешните преживявания, които след това обобщавам в цялостното състояние на вътрешния живот.

Вярвам, че споменатото е радикален процес, който протича по много начини и се намесва във вътрешния живот, докато възприятието на човешкото същество за себе си е на същото ниво като другите сетивни възприятия, с изключение на това, че тук навлизаме в сферата, за която човечеството все още не е предразположено днес. Бих искал да кажа, да говорим за органи по начина, по който говорим тук за органа на чувството за себе си, което едва ли би било лесно за разбиране днес в контекста на нашата психология или физиология - която, както споменах по-рано, дори доведе до развитието на аналитична психология, така наречената „психоанализа“ - която едва ли би била лесна за разбиране днес в контекста на тези сложности. Но поне чистият факт трябва да бъде представен на света днес: това Аз-възприятие е нещо различно от обобщаването, синтетичното обобщаване на онези процеси, които след това водят до потвърждаване на факта за вътрешния Аз на субекта.

Следващият въпрос: какви процеси са включени в радиестезията?

По отношение на гадателския жезъл, трябва внимателно да се отбележи, че когато се случат съответните явления, има засилен сензорен процес, за който обаче целият човек е медиатор. Не става дума за вътрешни механични или магнитни процеси или подобни, а за интензивността на човека, която след това се изразява в това, което се предава чрез човека към гадателския жезъл.

Фактите по въпроса са такива, че човек наистина може да посочи как хора, които наистина нямат склонност да се занимават с духовна наука, са съвсем сериозно принудени да се справят с такъв проблем, като този с гадателския прът, както физически, така и физиологично.

Все още си спомням – макар че не искам да говоря тук нито за, нито против нещо в тази посока – как един виенски изследовател издаде Хансен – все пак повечето глупости, които Хансен направи с хипнозата по онова време – и как същият този изследовател сега е принуден сериозно да се занимава с феномена на радиестезията. Достатъчно е само да припомня, че всъщност експерименти за локализиране на извори и други подобни с помощта на гадателската пръчка дори са изиграли известна роля по време на тази война, така че всъщност тук, в тази област, започват точни изследвания. Но тези изследвания не искат да вземат предвид факта, че тук не се занимаваме с процеси, които са отделени от човека, а с процеси, които се основават на факта, че човекът е въввлечен в целия процес, така да се каже. Това се потвърждава например от факта, че движенията на пръчката варират значително в зависимост от това дали единият или другият човек я използва. Имаме работа с нещо, в чиито реакции играе роля намесата на човека.

Тези въпроси са такива, че ако искахме да им отговорим изчерпателно, щеше да ни е нужна цяла нощ, а това не може да се очаква от нас.

6. Въпроси след лекция на Евген Колиско на тема „Антропософия и химия“

Предварителна забележка: Лекцията на Евген Колиско не е била записана. Въпреки това, Рудолф Щайнер каза следното за това на следващия ден в лекцията си за лекари (31 март 1920 г., в GA 312): „Беше много интересно как д-р Колиско посочи във вчерашната вечерна лекция, че химията на бъдещето всъщност трябва да се превърне в нещо съвсем различно и как думата „физиология“ се споменаваше отново и отново, което свидетелства, че трябва да се изгради мост между химичното и физиологичното. Винаги ми напомняха за различни неща, които, разбира се, не могат да бъдат напълно изразени, когато става въпрос за публични лекции, защото предпоставките за разбиране всъщност напълно липсват. Разбира се, ние откриваме въглерод в природата извън човешкото същество, в това, което бих искал да нарека привидно извънчовешка природа. Защото какво в природата всъщност е извънчовешко? Нищо, всъщност, защото всичко, което е извънчовешко в извънчовешкия свят около нас, е било отнето от човешкото същество в хода на човешкото развитие. Човекът трябваше да навлезе в етапи на развитие, в които можеше да навлезе само чрез определени процеси, протичащи във външния свят, противоположни на него, и чрез които му беше дадена възможността да предприеме определени други...“ процеси във вътрешното му същество, така че всъщност винаги има противоположност, а също и връзка между определени външни процеси и определени вътрешни процеси.“

След лекцията на Евген Колиско беше зададен въпрос относно ефектите на алопатични и хомеопатични лекарства. Стенографката не записа формулировката на въпроса.

Рудолф Щайнер: Днес горе-долу се приема - поради атомистичното мислене - че процесът, който протича в рамките на дадено вещество, е до известна степен същият процес, който протича в човешката организация, или бих могъл да кажа и в животинската организация. Но е много натуралистично предположение да се отдаваме на идеята, че веществото, заимствано от мъртъв организъм, така да се каже, показва същите свойства като същото вещество, да речем например кръв, когато то все още е в живия човешки или животински организъм. След като осъзнаем какви снопове от напълно ненаучни предположения и постулати има в използваните науки, едва тогава наистина ще почувстваме какво е необходимо, за да поставим днешния научен възглед на здрава основа. И така, тази здрава основа не е налична и за онези процеси, които се предизвикват, когато в човешкия организъм се въвеждат определени лекарства. Например, въпросът как всяко вещество, което доставяме на човешкия организъм в една или друга форма, алопатична или хомеопатична, сега се разтваря в този човешки организъм, как се държи в самия човешки организъм, не е изследван. Например, не се разглежда въпросът какво всъщност прави човешкият организъм с това вещество. И тук

откриваме – мога само да загатна за това, тъй като би отнело много часове, за да се обясни подробно – че духовната наука показва, че всички вещества, които ние доставяме на човешкия организъм, са в известен смисъл хомеопатизирани от него, ако мога да използвам този термин. Това означава, че те вътрешно претърпяват същия процес, който хомеопатичният фармацевт предизвиква със своите вещества в своите експерименти. Начинът на действие на алопатично прилаганите лечебни вещества също не се основава на свойствата, които им се приписват химически днес, а по-скоро на свойства, които те придобиват едва в резултат на преработката им от човешкия организъм с помощта на собствените си сили.

Въпросът за алопатията и хомеопатията, наистина разглеждан във връзка с човешкото същество, следователно не е дали големи или фрагментирани малки количества имат ефект върху човешкия организъм, когато произвеждат лечебен ефект, защото веществата правят същото и когато се прилагат в алопатични количества. Въпросът изобщо не е това, а въпросът е дали е допустимо човешкият организъм да се излага на страничните ефекти, които възникват от това, което се добавя с алопатичното вещество, и това, което не е хомеопатизирано от самия човешки организъм, т.е. не се използва за лечение. Въпросът е дали този метод е наистина допустим, за да не се натоварва човешкият организъм с това, което трябва да остане. Дали се доставя много голямо количество, докато организъмът се нуждае само от малко количество, и дали разпръскването на веществата има същия ефект като лекарствата, които иначе също имат ефект в малки количества – това е обяснено от д-р Колиско. Ако веществата са разпръснати в самия човешки организъм и за това е необходимо само малко количество, защо трябва да се въвеждат големи количества? Струва ми се, че въпросът следователно не се основава на това, което обикновено се твърди [по отношение на хомеопатичните и алопатични лекарства], а че нещо съществено всъщност е [неизказано]; въпросите всъщност би трябвало да възникват в други области или, да речем, в други форми. Например, трябва да е ясно дали цялостният възглед и начинът на мислене за клиничната картина е по-здравословен в областта на хомеопатията или в този на алопатията. Под това имам предвид дали например лекарите, които изповядват хомеопатия, или тези, които изповядват алопатия, са по-склонни да се фокусират върху сложността на човешкия организъм. И тук наистина трябва да се каже, че лекарите, които работят на хомеопатична основа, са много по-склонни – опитът просто показва това – да се отдалечат от материалистическата, атомистична идея и да се адаптират към определени възгледи, които бих казал, че са по-съобразени с природата на човешкия организъм.

Както казах, не искам да навлизам в самата дискусия тук, защото може да бъде разбрано погрешно, ако се наложи да го обясните толкова накратко. Просто исках да подсказва как нашите научни възгледи обикновено поставят въпросите по такъв начин, че на тях изобщо не може да се отговори така, както са поставени; гледните

точки са напълно изместени, въпросите са напълно изместени от гледна точка на материализма.

След това ме помолиха да говоря за връзката между книгата на Ледбийтър и „окултната химия“. Сега, скъпи присъстващи, не искам да се спирам на думата „окултно“ тук, защото е толкова погрешно разбрана; шокира обществеността, така да се каже, когато се използва думата „окултно“. Но човек може да се спре и на думата „духовно-научно“ или подобна. Виждате ли, окултното е окултно само докато не е познато, а за тези, които го познават, то вече не е окултно. Има много хора, които имат всички основания да наричат математиката окултна наука, а някои науки са окултни за някои хора. Така че това всъщност е нещо, което е доста относително в това отношение. Няма да намерите такава смесица като тази така наречена „окултна химия“ оправдана или призната от всеки, който е наистина способен на духовно мислене. Тази „окултна химия“ на Ледбийтър е изцяло моделирана по обичайния материалистически атомизъм по начина, по който е представена. Тази „окултна химия“ е най-доброто доказателство за това до какво вече са стигнали определени концепции, наричащи себе си духовни, в нашето материалистично време. Само трябва да ви напомня, че в определени теософски кръгове някога се е появила следната идея: те са мислили за това какво може да присъства в последователни земни животи, така че да остане от един земен живот до следващия, и са измислили гротескно глупавата идея за така наречения постоянен атом. Един-единствен атом е трябвало да бъде спасен от един живот отпреди толкова много стотици години до следващия живот и по този начин да се запази непрекъснатостта на тези два живота. Тоест, тези спиритуалисти за щастие са успели да мислят в съответствие с материалистично-атомистичния възглед. И сега Ледбийтър е съставил своята „окултна химия“ според модела на обикновената атомистична химия, по напълно произволен начин - но той е заявил, че тя е продукт на ясновидство - но това е напълно произволна конструкция и не може да бъде разпозната от никой истински сериозен духовен изследовател в света.

Именно това е най-добрият пример за това как определени атомистични идеи са завладели човечеството днес, че човек е успял да пренесе тези атомистични идеи в полетата на определено сектантско теософско направление. Това е нещо, което няма нищо общо с това, към което се стремим тук. И именно това въвеждане на атомистично-материалистичния начин на мислене в духовно-научните изследвания показва колко дълбоко настоящето е разядено от атомистични основни идеи. Помислете, че особено в определени кръгове на английски научни мислители, където човек се стреми към външна визуализация, са правени опити да се конструират модели за онези структури, които ви бяха представени днес, така че човек да може да види външно, че атомите са подредени по такъв начин в различни сложни форми, че е възможно да се покаже толкова красиво защо има ляво завиваща се и дясно завиваща се киселина. Просто трябва да накарате атомите да

се подредят симетрично и тогава можете да кажете: Тъй като атомите винаги подреждат силите си по този начин в симетрия, има ляво и дясно. Просто не е разбираемо, ако наистина можете да мислите логично, защо трябва да приписвате необходимостта формите да се появяват симетрично на конфигурация от най-малките части. Моля, не приемайте това като протест. Защото, ако наистина е вярно, че само чрез силите на най-малките части киселината се появява като дясно-поляризираща, въртяща се, а другата - като ляво-въртяща се, тогава би трябвало да е вярно и че лявата ръка би могла да се побере от дясната, защото най-малките части са оформени в тази посока.

Тези неща са се появили в така наречената „окултна химия“ и сега са пренесени във възгледите в така наречените окултни книги. Там ще намерите и доста ужасни възгледи и конструкции на молекули или атоми. Всичко това е имитирано и в областта на духовната наука; материалистическата теория дори е имитирана в духовния възглед. Веднъж го преживях на конгрес, проведен от така наречените теософи, беше в Париж. Там говориха за това и онова, а след това попитах някого какво впечатление му е направил този конгрес. Въпросният човек каза: „О, имаше толкова добри флуиди в цялата зала.“ Така че въпросният човек не видя нищо от всички конкретни мисли и т.н., които бяха изразени там, освен материалистично превеждане на това, което хората си казваха, в материални флуидни ефекти между отделните личности. Трябва да гледате на тези неща от гледна точка на начина на мислене. Вие не сте последовател на духовен мироглед само защото говорите за духовни същества, а само ако можете да говорите за духовни качества. Това, което откривате например в днешната теософска литература, е, че се описва физическото тяло, след това етерното тяло, което е малко по-тънко, вероятно по-мъгляво, но все пак материално, след това астралното тяло, отново малко по-тънко, но просто по-тънка материя и така нататък. Това продължава до най-висшите духовни сфери, Манас, Кама-Манас и така нататък, и всъщност всичко не е нищо друго освен разредена материя, само че накрая наистина става много „хомеопатично“. Това са нещата, които показват, че няма значение дали човек говори за духа днес, а дали е способен да покаже нещо, което наистина води в духовната сфера.

Въпрос: Как може химията да бъде допълнително развита в съответствие с антропософията?

Ако се заемем с феноменологията, която д-р Колиско има предвид, тогава трябва да се каже, че този въпрос е толкова всеобхватен, че може да се отговори само в най-общи термини. Преди всичко е необходимо да се осъзнае, че първо би трябвало да се стигне до съответна феноменология. Феноменологията не е сбор от просто явления по произволен начин или по начина, по който те са получени чрез научни експерименти, а истинската феноменология е систематизация на явленията, както се е опитал Гюте в своята „Теория на цветовете“. Тя е проследяване на сложното

към простото, към фундаменталните принципи, където се изправят пред нас основните елементи, основните явления.

Разбира се, знам много добре, че много умни хора ще кажат: Да, но ако човек получи такъв списък по отношение на връзката между качествени явления и архетипни явления, тогава такава структура изобщо не може да се сравнява с това как например сложни геометрични връзки могат да бъдат проследени математически до аксиоми; защото геометричните връзки са, така да се каже, изградени от чиста вътрешна конструкция. По-нататъшното развитие на математиката, [изхождайки от] тези аксиоми, от своя страна се преживява като математически процес, разглеждан във вътрешна необходимост, докато при развитието на явленията и архетипните явления трябва да разчитаме на наблюдението на външните факти.

Но това не е така, дори и просто да се твърди – твърди се повече или по-малко ясно и отчетливо в най-широк контекст. Фактът, че това се твърди, е само резултат от неправилна теория на познанието и по-специално е резултат от объркано объркване на понятието за опит с други понятия. И това объркано объркване на понятието за опит с други понятия води например до следното.

Не се счита, че начинът, по който опитът е налице, е изцяло формиран по отношение на човешкия субект. Не мога да формирам понятието за опит, без да мисля за връзката между обекта и човешкия субект. И сега става въпрос само за това дали има фундаментално разграничение между начина, по който например имам пред себе си едно Гьотево урфеноменно и го усложнявам в производно явление, където изглежда съм зависим от външен опит, потвърждаващ това, което изразявам в преценка? Има ли разлика в цялото това поведение на субекта по отношение на обекта по отношение на опита, когато в математиката заявя, че сумата от трите ъгъла на триъгълника е 180° , или когато заявя верността на Питагоровата теорема? Има ли всъщност разлика?

Че няма разлика в това отношение, вече е било посочено от доста изобретателни математици от деветнадесети век и до наши дни, които, тъй като са видели, че в крайна сметка математиката също се основава на опит - в известен смисъл, както се говори за опит в така наречените емпирични естествени науки - са конструирали, макар и първоначално само конструирали, неевклидова геометрия спрямо евклидовата геометрия. И тук трябва да се каже: Теоретично е, разбира се, напълно възможно да се мисли геометрично, че трите ъгъла на триъгълника са 380° . Трябва обаче да се предположи, че пространството има различна степен на кривина. В нашето обикновено пространство имаме правилна [евклидова] мярка, която има кривина нула. Просто като си представим, че пространството е по-изкривено [тоест, че кривината на пространството е по-голяма от 1], се стига до изречение като: сумата от трите ъгъла на триъгълника е по-голяма от 180° .

В тази връзка са проведени интересни експерименти, например от Оскар Симони, който изследва това. Тези усилия показват, че от определена гледна точка се е смятало за необходимо да се каже: това, което изразяваме като съждения в математически или геометрични изречения, също изисква емпирична проверка по същия начин, както това, което изразяваме във феноменологията.

7. Въпроси след лекция на ЕАК Щокмайер на тема „Антропософия и физика“

Предварителна бележка: В лекцията си Е. А. К. Щокмайер говори, наред с други неща, за топлина, съответстваща на волята, светлина на въображението, химия на чувството, което усеща външното вътре в себе си. Лекцията не беше записана; стенографът просто записа следната схема на черната дъска: „Жизнени сили / химически сили / светлина / топлина / газове / течности / твърди вещества“.

Въпрос: Конвенционалната математика обхваща твърди тела, течности и газове по отношение на форма, повърхност и посока на силата. Как си представяте математика на топлинната, химическата и жизнената сфери?

Рудолф Щайнер: Ами, първото нещо, което трябва да направим, е да разширим областта на математиката по начин, подходящ за предмета, ако искаме да обхванем по-висши области, или бих казал, дори ако искаме да ги обхванем само по аналогичен математически начин.

Ако вземем предвид, че през 19-ти век е възникнала необходимостта от разширяване на самата математика – ще спомена само това, което вече беше споменато по други поводи, струва ми се, едва вчера, че е възникнала необходимостта от добавяне на неевклидова геометрия към евклидовата, – когато вземем предвид, че по това време е възникнала необходимостта да се извършват изчисления за по-високи многообразия, отколкото обикновено правим, тогава вече имаме намек за разширения на математиката. И можем да кажем: Когато разглеждаме обикновена тежка материя, не стигаме до използването на някакво подходящо приложение на други многообразия освен това на обикновеното триизмерно многообразие.

Но днес все още има толкова малко склонност да се навлезе в подходящ поглед върху областите на топлината, химичните и жизнените елементи, че продължаването на математическото мислене в тези области е все още много проблематично днес.

Например, няма абсолютно никакво противоречие между неспособността да се разпознае същността на масата, както я разпространяват физиците, и неспособността да се разгледа същността на образа на светлината, както е представен от Гьоте. Разумният физик, разбира се, ще отхвърли идеята да се разгледа същността на нещата. Това обаче веднага води до дилемата: физикът може да откаже да навлезе в същността на нещата; но всеки, който след това, от конвенционална физическа, физическа гледна точка, създава философия, вече не просто отказва да го направи, а заявява: човек изобщо не може да проникне в същността на нещата.

И така, днес имаме много едностранчив поглед върху Земята, тъй като във физиката никога не се занимаваме само с геология, а с това, което е резултат от заключение

от такава единична област за цялостното познание. По този начин вече се сблъскваме с вредни последици от това, което постепенно се е оформило с течение на времето за физиката, не математически, а като механистичен светоглед.

Това, което Гьоте има предвид, когато казва, че всъщност не трябва да се говори за същността на светлината, а трябва да се опитаме да опознаем фактите, делата и страданията на светлината - защото те, в края на краищата, дават пълно описание на същността на светлината - съвсем не е идентично с отхвърлянето на въпроса за природата на светлината, а именно с указанието, че една правилна, истинска феноменология - която е подредена в смисъла, в който беше обсъждана тук вчера - в крайна сметка дава картина на същността, която се разглежда. Доколкото тя е и иска да бъде феноменология и е правилна феноменология, доколкото се отнася до механистичната област, тя ни дава картина на същността, а именно на същността на явленията.

И така, наистина може да се каже: когато не става въпрос за механични явления или за това, което е просто механично във физическите явления, когато става въпрос за други области, освен механичната, тогава механистичният възглед за тези други области на явленията възпрепятства всеки напредък към действителна същност на нещата, която може да бъде разпозната от човешкото същество. И в това отношение е необходимо да се подчертае радикалната разлика между такава феноменология, каквато Гьоте има предвид и каквато може да бъде култивирана в гьотеанството, и това, което по същество иска да се освободи от задълбочаване в същността на нещата.

Това няма нищо общо с предполагаемото предимство на механистичния метод за стремежа към господство над природата. Защото, дами и господа, от само себе си е очевидно, че в самата област, в която през последните векове са постигнати големи триумфи, а именно в технико-механичната област, механистичната част от познанието за природата би могла да осигури известно задоволяване на стремежа към господство над природата. Но само се запитайте до каква степен този стремеж към господство над природата е изоставен в други области, именно защото му е било отказано да проникне до също толкова дълбоко ниво на познание, каквото е било стремяно в механистичната област.

Разликата между механистичното поле и онези полета, които започват с физическото и след това преминават през химичното до органичното и така нататък, не е, че в тези по-висши полета човек има работа само с качествени свойства или други подобни, а разликата се състои във факта, че това, което се отнася до механистичното поле, до механистичната физика, е просто, може да се наблюдава, то е най-елементарно. Следователно, ние сме постигнали и известно задоволяване на инстинкта да доминираме над природата в това най-елементарно поле.

Но тогава възниква въпросът: как да задоволим този стремеж към господство, когато се преместим във висшите сфери, които вече не следват механистични [закони]? И тук със сигурност трябва да очакваме, че ще дойдат и моменти, когато нашето господство над природата ще се разпростира малко отвъд чисто механистичната сфера.

В механистичната област е изключително лесно, поради липса на контрол, липса на контрол в когнитивен смисъл, да се предизвика, бих казал, отмъщение на природата, отмъщение на реалността. Ако някой построи мост за железопътната линия без правилно познаване на механистичните закони, тогава при подходящ момент мостът ще се срути и влакът ще се втурне надолу по насипа. В този случай реакцията веднага ще се прояви под формата на неправилен контрол на когнитивния инстинкт. Ако контролът трябва да се отнася до малко по-сложни области, които обаче трябва да бъдат взети не от количественото или механистичното, а трябва да бъдат взети именно от процедурата за действително разработване на феноменология, тогава това доказателство може би не винаги е толкова лесно. Може да се каже с достатъчна степен на сигурност, че мост, построен с дефицитен когнитивен инстинкт, ще се срути, след като третият влак го премине. Но днес не е лесно за един лекар веднага да разпознае връзката между когнитивния инстинкт и господството на природата, когато пациентът умре. По-малко се казва, че лекарят е излекувал някого до смърт, отколкото че някой е построил лош мост.

Накратко, човек трябва да бъде малко по-пестелив с този акцент върху стремежа за доминиране над природата, единствено въз основа на добре известния факт, че само в областта на механистичната технология е станало възможно подобно задоволяване на стремежа за доминиране чрез механистичния възглед за природата. Други възгледи за природата ще могат да дадат съвсем различно задоволяване на стремежа за доминиране. Например, само ще посоча – вече посочих това от различна гледна точка вчера – че никога не може да се построи мост от механистичния мироглед към човешкото същество, но че мостът се изгражда веднага, когато се приложи правилна феноменология.

В „Теория на цветовете“ на Гьоте не само имате представяне на физиологичните явления, представяне на физическите явления, но имате цялата област, пренесена към чувствено-моралното въздействие на цветовете, където явлението, цялата област, е непосредствено доведена до човешкото същество. И от тази област, към която Гьоте все още сочи – чувствено-моралното въздействие на цветовете – човек стига, ако продължи да работи духовно, до пълната област на човешкото познание и по този начин отново до пълната област на познание на природата.

И в известен смисъл може би би било добре, ако се обърне внимание на факта, че голяма част от това, което човечеството преживява днес като упадъчни явления в европейската култура, е свързано с факта, че сме го довели до задоволяване на

желанието за господство само от едната страна, от механистичната страна. Наистина сме изминали дълъг път в това отношение; не само сме построили железопътни линии и сме създали телеграфи и телефони, докато не стигнахме до безжичната телеграфия, но дори сме стигнали толкова далеч в задоволяването на желанието за господство, че сме унищожили големи части от Европа, като сме ги бетонирали. Стигнали сме до разрушение, като сме задоволили напълно желанието за господство.

Сега е следното: това задоволяване на стремежа за господство над природата, което е довело до разрушение, е било по същество праволинейно продължение на чисто техническия стремеж за господство; то се е криело в праволинейното продължение. Тези неща също принадлежат към онези, които сега трябва да бъдат напълно изкоренени, ако нездравословното разширяване на механистичния възглед, обхващащ всички физически явления, трябва да бъде заменено с нещо, което не просто елиминира истински специфичната природа на физическото, а когато човек действително се отдалечава от механизацията на идеите, които в своята област дават много добра физика, към това, което е специфично за физическите явления.

И тук трябва да се отбележи, че именно този подход, който, разбира се, не може да бъде доведен до крайните си заключения за един час, именно този подход ще доведе до разширяване на самото математическо поле, извън съответната реалност. Трябва да осъзнаем, че именно поради механистичното объркване подобни неща са станали възможни, че през последните тридесет, четиридесет, петдесет години са били излагани всякакви възгледи за така наречения етер. Планк, физикът, споменат по-рано във връзка с друга област, най-накрая стигна до заключението: Ако човек иска да говори за етера във физиката изобщо, тогава не трябва да му приписва никакви материални свойства. Не трябва да го мисли материално. Така физиката е доведена дотам, че не приписва никакви материални свойства на етера.

Какви са тогава действителните грешки в идеите за етера, в концепциите за етера?

Е, скъпа публика, те изобщо не се състоят във факта, че е правена твърде малко математика или нещо подобно, а във факта, че човек - защото е бил вдъхновен само от тенденцията да се разпростира математическото над специфичното, разширено до специфичното физическо, че е използвал грешна математика във формули, в които ефектите на етера също са играли роля, че е използвал количествата по същия начин, както ги използва за тежка материя. В момента, в който осъзнаем, че възможността за вмъкване на обикновени количества в математически формули престава, когато навлезем в етерното царство, ще възникне импулсът да търсим реално разширение на самата математика. Виждате ли, човек трябва само да посочи двойния аспект. Физикът Планк казва: Ако човек изобщо иска да говори за етера във физиката, тогава във всеки случай не трябва да му приписва никакви материални свойства. И в теорията на относителността на

Айнщайн, или в теорията на относителността като цяло, човек е намерил за необходимо да елиминира етера напълно.

Сега, етерът не може да бъде отменен! Това е нещо, за което мога само да загатна засега. По-скоро въпросът е, че в момента, в който преминем от етера към нашите физически формули, тоест към математическите формули, които се прилагат във физиката, ние сме принудени да вмъкваме отрицателни величини във формулите. Трябва да вмъкнем тези величини отрицателно - точно както преминаваме от положителни към отрицателни величини във формалната физика - просто защото, преминавайки от положителни материи към нула, нямаме в етера нито нищо - това, което има предвид Айнщайн - нито чисто отрицание, което трябва да се мисли като нещо - както казва Планк - а защото етерът трябва да се мисли като нещо, което е надарено със свойства, които са противоположни на свойствата на материята, както отрицателните числа са противоположни на положителните. И тук, дори преди да осъзнаем характера на самото отрицание, чистото разширение на математическото [в отрицанието] - сега може да се спори какво е отрицателно количество - придобива определено значение за реалността, дори преди да осъзнаем характера на самото отрицание, разширението на числовата линия в отрицанието придобива определено значение за реалността.

Разбира се, добре съм наясно, че през 19-ти век е имало сериозен спор в областта на математиката между тези, които са виждали нещо качествено в положителните и отрицателните знаци, докато други са виждали само извлекaемо в отрицателните знаци, за които отрицателното уменъшаемо липсва. Но това не е въпросът. Въпросът е, че може би наистина сме задължени да следваме същия път в самата физика, който следваме във формалната математика от положително към отрицателно, като преминаваме от тежки ефекти към етерни ефекти. След това трябва да видим какво ще излезе от формулите, ако решим да третираме количествата по този начин. И тогава ще се окаже, въпреки факта, че много солидна работа е била и може да бъде извършена във формалната математика, че просто сме задължени да използваме имагинерни величини и във физиката, за положителните и отрицателните величини. Но по този начин стигаме до посредничество с величините в природата.

Добре осъзнавам, че това е очертано само накратко, обобщено само с няколко думи. Но въпреки това трябва да обърна внимание на факта, че при преминаването от тегловна материя до жизнените сили, човек е принуден навсякъде да вмъква отрицателни величини във формулите, именно за обръщане на материалното количество като цяло, и че след това, веднага щом човек премине отвъд живота, е принуден да премине от чисто отрицателни величини към въображаеми величини. Но тогава няма само формални величини, а величини, които вече имат свойството да не се отнасят вече до [положителната или отрицателната] материя, а до субстанциалната, която по този начин качествено-вътрешно се отнася както до

ефирното, така и до тегловното, точно както въобразяемата числова линия се отнася до положителните и отрицателните числа, до реалната числова линия - така че човек наистина може да свърже това, което има във формалната математика, с определени области на реалността.

Би било много жалко, ако опитите за приближаване на човешките идеи до реалността, за потапяне на човешките идеи в реалността, се провалят поради тривиалната идея, че това, което наистина рационалната физика може да предложи, би задоволило човешкия инстинкт за господство над природата в по-малка степен. То би го задоволило повече от така прославеното приложение на механистичния мироглед към механистичната технология. Тази механистична технология със сигурност е донесла велики неща на човечеството в развитието на културата. Но тези, които винаги говорят за това как изчислителната физика – тоест физиката е изчислявала по начина, по който физиката е изчислявала досега – как физиката е донесла славен напредък в областта на естествените науки и в техническата област, те трябва да имат предвид, че други области може да са пострадали много от това просто фокусиране на вниманието върху чисто техническата област. И за да се измъкнем от тежкото положение, от упадъка, в който ни е довел чистият технически контрол и неговите основи, чистият механистичен контрол, за да се измъкнем от това тежко положение, от този упадък, бихме имали голяма нужда от наклон към физика, която наистина не може да говори по същия начин за отхвърляне на познанието за същността, както това трябва да се отнася до механичната област, която е достъпна за механистичното познание.

Да, виждате ли, толкова е лесно за механичното поле да се откаже от същността, защото тази същност, бих казал, е толкова очевидна, защото е разпръсната в пространството. И е малко по-трудно да се постигне същото в областта на физиката, отколкото в областта на механистичното. Оттук и всички приказки за това, че не се навлиза в същността. Лесно е за физика просто да откаже да разпознае същността, ако иска да мисли само в механистични термини. Защото зад днешните формули, както се използват днес, за да изразят това [механистично] математически, няма същност. Същността започва едва там, където човек вече не просто прилага тези формули, а където прониква в самата математическа същност.

Това беше просто отговор на въпроса как човек може да мисли за математическото по разширен начин отвъд непретенциозното.

8. Въпрос след лекция на Оскар Шмидел на тема „Антропософия и теория на цветовете“

Предварителна забележка: Зададен е въпрос относно полето на електрическите сили. Стенографката не е записала формулировката на въпроса.

Рудолф Щайнер: Това е въпрос, по който всъщност трябва да се изнесе не само една лекция, а цяла поредица – независимо от факта, че въпросът не е свързан с темата на тази вечер.

Това, което беше представено вчера [в лекцията на г-н Щокмайер], се опита да посочи как трябва да разграничим, така да се каже, в полето на непретегленото - за разлика от полето на претегленото: поле на светлината, химическо поле и поле на живота. Слизайки от непретегленото към претегленото, стигаме до областта на топлината, която до известна степен е обща и за двете, след това до областта на въздуха, накрая до областта на течните и твърдите тела. В тези области не може да се намери нищо, особено за тези, които са способни да разглеждат нещата феноменологично, което да принадлежи към областта на електрическите сили. Въпросът тук беше само за електрическите сили. И да се стигне до отговор на този въпрос, който, бих искал да кажа, по никакъв начин не е опростен, е възможно само ако се свърже цялото поле на явленията, цялото поле на това, което е емпирично дадено на човека в неговата среда, със самия човек. Не искам да казвам, че не може да има и начин на гледане, който, така да се каже, пренебрегва човека и разглежда само това, което в природните явления, ами, казано направо, не е грижа на хората. Но човек стига до разбиране от различни гледни точки и една от гледните точки трябва да бъде характеризирана тук, поне по отношение на нейното значение.

Ако разгледате всичко, което принадлежи към сферата на теглото, тоест всичко твърдо, течено, разширяемо, разширяващо се, газообразно, ще откриете, започвайки от тази сфера, такива ефекти, които също имат повече или по-малко материални паралели в човешкия организъм. Но колкото повече се приближавате към сферата на нетегленото, толкова повече ще откривате, че паралелните явления, поне първоначално дадени за съзнание, могат да бъдат приписани на душата. Тези, които не се задоволяват с всякакви словесни определения или монети, а искат да стигнат до същината на нещата, ще открият, че дори обяснението и преживяването на топлината се издигат в душата.

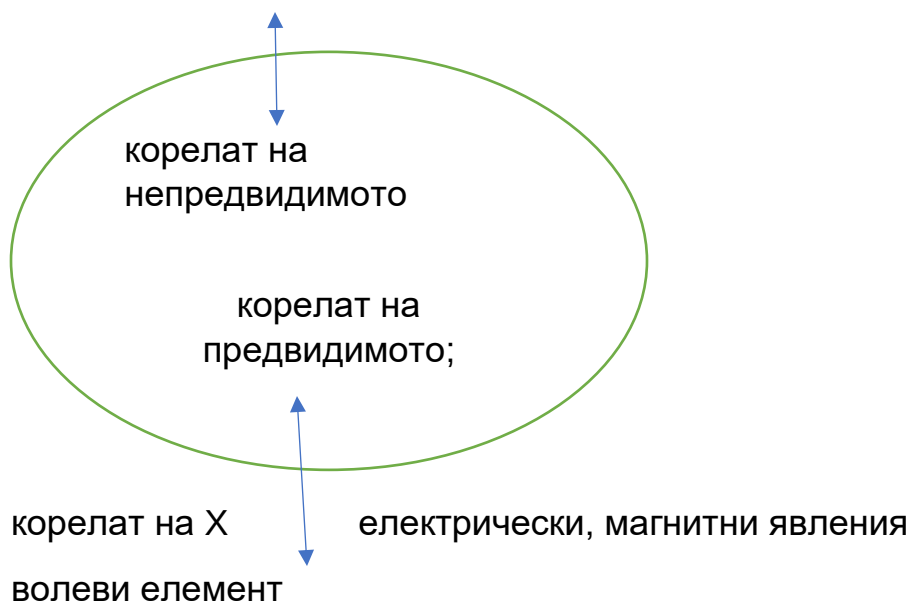
Когато стигнем до областта на светлинните ефекти, първо сме дали светлинната област като наше светлинно поле, като нещо, което се намира в областта на сетивните очни възприятия, и с това те придобиват характер на душата. Позволете ми да се изразя така: филтрирахме обхвата на очните възприятия в определена сума от идеи.

Ако сега преминем към областта на така наречените химични ефекти, може да изглежда съмнително или спорно, според обичайните дискусии в днешната химия, да се каже, че си имаме работа и с възход към душата, когато говорим за ефекта на химичното поле върху човешкото същество. Достатъчно е обаче само да погледнем какво вече е предоставило физиолого-психологическото изследване на зрителния процес днес и ще открием, че голяма част от това, което се отнася до химичните ефекти, вече е примесено в него. Наистина е станало необходимо, и с право, да се говори за един вид химизъм, ако искаме да опишем процесите, които протичат вътре в окото по време на зрителния процес.

Разбира се, експериментите в тази област са изцяло опетнени от съвременните материални представи; но в този момент дори съвременната наука до известна степен, бих казал, е доведена дотам, че да види, поне в определена област, първите, най-елементарни начала на правилния път. И когато говорим за химия във външния ни живот, доколкото тя се отнася до нашето осъзнаване на идеите чрез процеса на виждане, ние всъщност говорим по подобен начин, както говорим, когато просто гледаме оформеното тяло, тоест просто повърхностната структура и това, което правим от повърхностната структура като вътрешен образ на някакво твърдо тяло. Всеки, който като истински психолог може да анализира връзките между идеята за оформено, твърдо тяло и външността, която поражда тази идея, ще открие, че този анализ трябва да е доста паралелен на този, който се отнася до това, което се случва под повърхността, така да се каже, под оформената повърхност на външното тяло, като химичен процес, и това, което тогава, чрез процеса на виждане, е вътрешното, душевно свойство на човешкото същество. Нещо много подобно важи и за явленията на живота. Така, преминавайки от осезаемото към неосезаемото, стигаме до заключението, че в случай на паралелни преживявания в човешкото същество, трябва да предположим процеси на съзнание, които силно напомнят за въображаемото. Следователно можем да кажем: ако се издигнем – ако си спомним вчерашната схема [на г-н Щокмайер] – от твърдото към течното, към газообразното, към топлолюбивото, светлолюбивото, към химичния елемент – ако се издигнем тук, стигаме до области, които имат своя корелат в човешкото същество чрез въображаемото.

[Издигаме се] от осезаемото към неосезаемото по природа и от процесите, които протичат в организма вътре в човешкото същество - които със сигурност също са в основата на съзнанието, но които не навлизат в съзнанието като такива - до концептуалното. Сега обаче психологията все още не разполага с подходящ метод, бих казал, за да представи наистина целия този диапазон от вътрешния опит на човека на човешкото внимание по организиран начин.

Представително

Днес хората са склонни да избягват да говорят за действителните въздействия на душата, за въображението, чувствата, волята и т.н. Психологията също е страдала от материалистическия мироглед и е страдала от този материалистически мироглед, тъй като не е в състояние да намери никакви правилни идеи за свързаното с душата. Всеки, който иска да намери такива правилни идеи за свързаното с душата, разбира се, трябва напълно да изостави идеите на Вундт или други подобни, които все още се считат за много научни от толкова много хора днес. Всички тези приказки са по същество нищо, което дори отдалечено не докосва въпроса. Всеки, който изучава многобройните книги на Вундт, ще открие, че те наистина са оказали много силно влияние, защото Вундт е дошъл от материалистическата физиология в областта на психологията, а след това дори в областта на философията. Човек ще открие, че няма абсолютно никаква възможност да се стигне до подходящ поглед върху природата на представянето и природата на волята. Бих могъл да спомена много други имена, не само на Вундт, за които би могло да се каже същото. Ако човек може да стигне до такъв обективен поглед върху природата на представите, той вижда, че точно както трябва да се повиши корелатът на претеглимото до корелата на непретеглимото – вижте следващата диаграма – и по този начин да се намери представителното в човека, така и трябва да се слезе под корелата на претеглимото в човека, за да се напредне. И там стигаме до корелата на нещо, което първоначално бих искал да опиша като X. Нека го потърсим в самото човешко същество. Намираме го във волевия елемент на човешкото същество. Да се занимаваме с това, което се намира между двете и как се намира между двете, би било твърде далеч днес.

Стигаме до волевия елемент на човешкото същество и тогава трябва да се запитаме: Каква е връзката между този волеви елемент на човешкото същество и неговата връзка с външната природа? Какво е това X? Какъв е корелатът на волята, точно както възприятията са даденост на афектите в непретенциозното? Тогава човек трябва да си каже, с духовно-научни термини: този корелат в природата са електрическите, а също и магнитните явления – процеси, бих могъл да кажа по-добре. И точно както в субективно-обективното има връзка между концептуалната и сферата на непретенциозното, както я нарекох вчера, така има връзка между волевия елемент в човека и електрическата, електромагнитната и магнитната сфера в нечовешката природа. Ако днес, когато, бих искал да кажа, емпиризмът подчинява неохотните материалистични умове, ако днес отново търсите нещо, което може да ви отведе, е, бих искал да кажа поне да направите първата крачка на материализма към тези неща, ще откриете, че физиката е била принудена през последните години да изостави старата концепция за материята и да разпознае в електронната и йонната теория определена идентичност между това, което, ако мога да се изразя тривиално, лети през пространството като свободно електричество, пространство, и това, което лети през пространството като електричество, свързано с така наречената материя; във всеки случай, тя е била принудена да разпознае това, което лети през пространството, като електричество и представлява определена скорост при летене през пространството. Тази скорост, когато е изразена в математически формули, сега показва точно същите свойства като самата материя. В резултат на това концепцията за материята се е сляла с концепцията за електрически ефекти.

Ако обмислите това, ще си кажете: Няма причина да говорим за електромагнитна или друга светлинна теория, но това, което е налице, е, че когато гледаме външния свят, където не възприемаме електричеството директно чрез сетивата, трябва някак си да го подозираме в това, което сега обикновено се нарича материално. То лежи по-далеч от нас, отколкото е възприемаемо чрез сетивата; и този по-далечен елемент се изразява именно като е свързан с това, което лежи по-далеч от субективното съзнание на човешкото същество, отколкото неговият свят на идеите, а именно неговият свят на волята. Когато слезете в областта на човешкото същество, която определих като средна област, и след това слезете още по-нататък, ще откриете, че това спускане е много подобно на спускането в природата на волята. Трябва само да видите как човекът, макар че живее с душата си в света на своите идеи, няма действителната същност на волята, присъстваща в съзнанието му, а по-скоро дълбоко заровена в несъзнаваното.

В духовно-научни термини това би трябвало да се изрази по следния начин: В живота на идеите ние всъщност сме само будни, в живота на волята спим, дори когато сме будни. В живота си на волята имаме само възприятия. Но какъв е този елемент на самата воля, когато просто протегна ръка, се изплъзва на обикновеното

съзнание. Той ни се изплъзва вътрешно като корелат, точно както електричеството ни се изплъзва външно в материалното, в прякото възприятие, което човек има за него, например по отношение на цвета или на това, което е видимо изобщо. И така, ако търсим път за полетата на светимостта, химизма и т.н., ние стигаме от теглото към нетеглото, движейки се нагоре. Но след това, движейки се надолу, стигаме до царството, което лежи под теглото, така да се каже. И тогава ще проникнем в царството на електрическите и магнитните явления. Всеки, който иска да види с отворени очи как например самата Земя има магнитен ефект, как Земята като такава е носител на електрически ефекти, ще види плодотворен път, открит в това наблюдение, което, разбира се, не е нищо повече от продължение на феноменологията, за да проникне наистина не само в областта на [извънземните] електрически явления, но и, да речем, електрическите явления, свързани с планетите на Земята. И се открива изключително плодотворно поле за изучаване на телуричните и извънтелуричните електрически явления, така че човек може почти, или не само почти, да каже във всички области: Ако не затворим вратата към същността на нещата, като заявим от самото начало какво може да се мисли за тези явления на външния свят и тяхната връзка с човека - например какво може да се изрази математически - а ако имаме волята да навлезем в реалните явления, тогава явленията действително започват да говорят на свой собствен език.

И това е просто криворазбиране на кантианството, което е и неразбиране на светогледа, когато постоянно се казва, че човек не може да проникне от външния свят на явленията в същността на нещата. Който може по някакъв начин логически да подходи към такива мисли, който има логика, има знание в душата си, така че да може да подходи към такива неща, той осъзнава, че това говорене за явленията и за това, което стои зад тях като „нещото само по себе си“, не означава нищо повече от това, ако кажа: ето, записах S и O, не виждам другото, не мога да стигна от \$S и O до нещото само по себе си, това не ми казва нищо, това е теория-привидност. Но ако не гледам само \$ и O, а ако съм способен да чета по-нататък и да чета явленията, но в този случай буквите, не просто да ги гледам по такъв начин, че да кажа: ето го явлението; Не мога да се отдръпна от това явление, не навлизам в „нещото само по себе си“, но когато гледам явленията, как те взаимно се осветяват, точно както тъмнината се осветява, тогава четенето на явленията се превръща в реч и изразява това, което е живо в същността на нещата. Просто словоблудство е да се говори за противопоставянето на явленията и на същността на нещата; все едно да се философства за буквената логика в „Фауст“ на Гьоте и значението на „Фауст“ на Гьоте: ако човек последователно е оставил да говорят всички букви, които принадлежат на „Фауст“, тогава се разкрива същността на „Фауст“. В истинската феноменология явленията не са такива, че са от един и същи вид или стоят едно до друго; те се отнасят едно към друго, взаимно се изясняват и други подобни. Този,

който практикува истинска феноменология, стига до същността на нещата именно чрез практикуване на истинска феноменология.

Всъщност би било въпрос на това Кантианският инертен ум на философията най-накрая да се освободи от инерцията на натрупването на „противоположностите сами по себе си“ и „нещото само по себе си“, които вече объркват умовете и духовете достатъчно дълго, за да могат наистина да погледнат огромния напредък, постигнат и в епистемологичното отношение чрез Гьотеанизма.

Именно това е толкова важно за антропософски ориентираната духовна наука, че вниманието се обръща към такива неща и че те наистина могат да бъдат използвани за оплодяване на това, което от своя страна води до вътрешна връзка между човешкото същество и духовната субстанция в света - докато човек изкуствено е облякъл, да речем, велурена кожа, тези форми на всякакви критики на практическия и теоретичен разум, през които не може да се прозрے. Това са нещата, които са заложени на карта днес.

Антропософски ориентираната духовна наука със сигурност не бива да бъде по никакъв начин сектантска; тя със сигурност не бива да се състои само в обяснение на хората в затворени кръгове на чай, че човешкото същество се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и его. Това, разбира се, е видът неща, които се преподават в сеанси на чаша чай и е лесно да се подиграваме на онези, които получават някакво външно, но също така неразбрано знание от подобно шарлатанство. Но духовната наука – човек може да усети това, когато наистина се запознае с нея – духовната наука всъщност е способна да стимулира много неща наново, които наистина трябва да бъдат стимулирани, ако искаме да постигнем напредък. Упадъкът, разрушението и социалният хаос, които преживяваме днес, не са възникнали само от сферата на външния живот на нашето време, но и от вътрешните човешки сили на разрушение; и тези вътрешни човешки сили на разрушение наистина не са дошли от най-малкото, което хората са мислили през дълги периоди от време.

В това време изобщо не е изненадващо, че се появяват хора, които намират за уместно да сравнят спомените на Гьоте за един стар мистик, които той изразява в думите си:

Ако окото не беше като слънцето,
как бихме могли да съзрем светлината?
Ако силата Божия не живее в нас,
как бихме могли да се наслаждаваме на божественото?

да се сблъскаме с поговорката: „Ако окото не беше като мастило, как бихме могли да видим написаното...“

Наистина, уважаеми присъстващи, бих могъл да говоря надълго и нашироко за приложението на поговорката на Гьоте днес, но това би отнело до утре. Така че, в заключение, бих искал да обобща казаното от мен за гьотеанизма и настоящето в

нещо подобно на поговорка, която се свързва с току-що споменатото. Наистина е вярно, че настоящето време, с всичко хаотично в него, не би могло да бъде такова, каквото е, ако възгледите на хора като Оствалд и подобни не го преследваха. Ако днешният свят не беше толкова подобен на Оствалд, как би могъл да вижда всички външни ефекти на природата толкова погрешно? Ако нямаше толкова много от силата на Оствалд в днешните хора, как биха могли те да постигнат толкова много във всякакви материалистично-физически и подобни неща, които сега наистина не работят в голяма степен за истинския прогрес на науката, а по-скоро против него.

9. Въпроси след лекция на Роман Боос на тема „Антропософия и юриспруденция“

Роман Боос: Как може да се развие в бъдеще принципът за установяване на правни норми чрез кодификация? Как може правният ефект да се упражнява от парламентарните центрове, без принципът на кодификацията да бъде парализиран или да умре, както е днес?

Рудолф Щайнер: Витализирането на правния живот, за което говори д-р Боос, ще се осъществи, струва ми се, по много естествен начин в тройния социален организъм. Как трябва да мислим конкретно за това формиране на тройния социален организъм? Наистина по подобен начин - не е предназначено да изразява просто аналогия - наистина по подобен начин, както трябва да се мисли за органичната тройност в естествения човешки организъм.

Възгледът, който д-р Боос също критикува днес, че сърцето е вид помпа, която изтласква кръвта към всички възможни части на организма, този възглед трябва да бъде преодолян за физиологията. Трябва да се признае, че дейността на сърцето е резултат от балансираното взаимодействие на другите две дейности на човешкия организъм: метаболитната дейност и нервно-сензитивната дейност. Ако един физиолог, който е здраво залегнал в реалността, сега иска да опише този човешки организъм и неговото функциониране, тогава като цяло е необходимо само да опише метаболитната дейност, от една страна, и нервно-сензитивната дейност, от друга, по наистина обективен начин, защото именно чрез тяхното полярно взаимодействие и взаимопроникване възниква балансиращата ритмична дейност; това вече е формално налице. Това е нещо, което трябва да се вземе предвид, ако искаме да си представим живота в тройния социален организъм. Този живот в тройния социален организъм може да бъде истински си представян само ако човек все още има чувство за практиката на живота.

След като публикувах няколко неща и говорих за тройното разпределение по различни начини, бях посрещнат с възражението, че наистина е трудно да си представим как законът може да придобие съдържание, когато е отделен в живота от духовната част на социалния организъм, от една страна, и от икономическата част, от друга. Особено хора като Щамлер, например, който често се споменава днес, разбират закона по такъв начин, че признават само един вид формализъм, от една страна. От друга страна, те вярват, че това [формална система] придобива материалното си съдържание от икономическите нужди на социалния организъм. Въз основа на такива възгледи ми беше казано, че законът не може да бъде отделен от икономическия живот по простата причина, че силите на икономическия живот трябва сами да произведат правните постановления. Когато човек включва нещо в своите понятия, той постоянно мисли за нещо неодушевено, за нещо, което просто се свежда до изказвания, например, от икономически сили, които след това се

кодифицират и могат да се използват като ръководство. Човек мисли главно за факта, че такива кодифицирани твърдения съществуват и че може да се потърсят в тях.

В естествения, жив троен организъм си имаме работа, бих казал, с две полярни противоположности: от една страна, с духовен живот, а от друга, с икономически живот. Духовният живот, който възниква, когато хората се раждат и се развиват чрез собствените си действия, представлява реалност чрез собственото си съдържание. Плодотворната страна на интелектуалния живот ще се развие, ако не се налагат ограничения от каквито и да е стандарти, които ограничават това, което човек може да прави. Плодотворната страна ще се развие съвсем естествено, просто защото е в интерес на хората тези, които могат да правят повече и имат по-големи способности, могат да постигнат и повече. Ще бъде нещо естествено, да речем, че един човек е нает за учител на няколко деца и тези, които търсят учител, могат да бъдат сигурни, че той може да постигне желаните резултати в своята сфера. Ако интелектуалният живот е наистина свободен, цялата структура на интелектуалния живот произтича от самата природа на материята; хората, които са част от нея, работят в този интелектуален живот. От друга страна, имаме икономическата част на тройния социален организъм. Тук структурата на икономическия живот произтича от нуждите на потреблението и възможностите за производство, от различните взаимовръзки, от възникващите взаимоотношения. Разбира се, мога само накратко да загатна за това в този отговор на въпроса. Но различните взаимоотношения, които могат да играят между хора и хора или между групи хора и индивиди или между различни групи хора, също играят роля. Всичко това ще движи икономическия живот. И в тези две области това, което се нарича „закон“, всъщност е изключено, доколкото тези две области се грижат за собствените си дела. Ако мислим в реални термини – разбира се, хората днес не мислят в реални термини, а в теоретични термини, изхождайки от това, което вече съществува, и затова бъркат правните идеи, които духовната сфера вече има, с правните идеи на икономическата сфера – ако мислим в реални, практически термини, тогава в свободния духовен живот изобщо не разглеждаме правните импулси, а разглеждаме импулсите на доверие, импулсите на способности. Просто е абсурдно да се говори в свободния духовен живот за това, че някой, който е способен, има право да работи. Не може да се говори за такова право, но трябва да се говори за факта, че човек има нужда от него, че той трябва да работи. Този, който може да учи деца, естествено ще бъде обучен и няма да има въпрос дали има право или не; това не е никак си въпрос за право като такова. Същото е и в икономическия живот. Писмените или устните договори ще играят роля, както и доверието в спазването на договорите ще трябва да играе роля. Ако икономическият живот бъде оставен на произвола на съдбата, фактът, че

договорите се спазват, ще се види в простия факт, че икономическият живот не може да функционира, ако договорите не се спазват.

Добре осъзнавам, че когато днес се обсъждат подобни практически въпроси, някои ги смятат за крайно непрактични, защото внасят крайно непрактични неща от всички страни и след това вярват, че това, което са внесли и това, което се предполага, че има ефект, е практично, докато описаното тук е непрактично. Но сега трябва да имаме предвид, че в тези две сфери, в тези органи, в икономическата сфера и в духовната сфера на тройния социален организъм, тези неща съществуват едно до друго. Ако сега честно обмислим как това съвместно съществуване може да бъде организирано демократично, с хора, живеещи един до друг в двете области - в икономическата структура и в духовната структура - тогава възниква необходимостта отношенията да бъдат дефинирани от човек на човек. Тук просто възниква живата необходимост, че този, който, да речем, стои на някакъв пост в духовния живот, трябва да установи връзката си с много други личности и т.н. Тези живи взаимоотношения трябва да възникнат между всички зрели хора, а взаимоотношенията между зрелите хора и незрелите хора произтичат именно от връзката на доверие в областта на духовния живот. Но всички взаимоотношения, които произтичат от живите сили от една страна на икономическия живот, а от друга на духовния живот, всички тези взаимоотношения изискват до известна степен хората, достигнали пълнолетие, да започнат да определят взаимоотношенията си в своите сфери на живот помежду си. И това поражда едно живо взаимодействие, което обаче ще има особеността, че тези определения - защото животът е жив и не може да бъде ограничен от норми - трябва да бъдат гъвкави.

Абсолютно кодифициран закон би изглеждал като нещо, което противоречи на развитието. Ако имате строго кодифициран закон, това би било по същество същото като да имате седемгодишно дете, чиито органични жизнени сили сега бихте определили и когато детето навърши четиридесет години, бихте изисквали то да живее според тях. Същото важи и за социалния организъм, който наистина е жив организъм и няма да бъде същият през 1940 г., както беше през 1920 г. Например, в случая със земята, не става въпрос за установяване на такъв кодифициран закон, а по-скоро за жива взаимовръзка между почвата и личностите, които стоят в другите две характеризирани области - духовната и икономическата - и работят по такъв начин, че всичко да може да се поддържа в движение, за да може да се променя и метаморфозира и истинската демократична почва, върху която всички хора живеят настоящите си взаимоотношения. Това е, което трябва да се каже по отношение на установяването на публичноправни отношения. Престъпните отношения възникват само като второстепенен въпрос, когато отделни личности действат по антисоциален начин срещу установените като правилни отношения между хора, достигнали пълнолетие. Когато обаче наказателното право се разглежда в контекста

на тройния социален организъм, става ясно, че е необходимо да се разгледа по-отблизо обосновката на наказанието по по-практичен и реалистичен начин. Трябва да кажа, че много хвалената правна наука дори не е успяла да разработи ясна правна концепция в тази област. Съществува един вече доста стар труд „Das Recht in der Strafe“ („Правото на наказание“) от Лудвиг Лайстнер. В него уводът представя историята на всички теории за правото на наказание: импулси за възпиране, образователни импулси и всички останали. Лайстнер показва преди всичко, че тези теории всъщност са доста крехки, а след това стига до собствената си теория, която се състои в това, че човек може да изведе право на наказание само от факта, че престъпникът е влязъл в сферата на другия човек по собствена свободна воля. Нека предположим тогава, че един човек е създал някакъв кръговрат от живота си и това също е хипотетично; Другият човек навлиза в този кръг на живота, като например влиза в дома му или в мислите му и го ограби. Сега Лудвиг Лайстнер казва: „Той е влязъл в моята сфера на живот и затова имам власт над него; точно както имам власт над парите или собствените си мисли, така сега имам власт и над престъпника, защото той е влязъл в моята сфера. Тази власт над него ми е предоставена от самия престъпник, като е влязъл в моята сфера. Сега мога да реализирам тази власт, като го накажа. Наказанието е само еквивалентът на това, че той е влязъл в моя кръг. Това е единственото нещо, което може да се намери в правното мислене относно оправданието на наказването на престъпник. Дали това се случва пряко или в преносен смисъл, чрез осъществяването му от държавата, са второстепенни въпроси.“ Но защо всъщност тези неща са неясни? Защо има нещо, което постоянно ни пречи да имаме наистина ясни понятия? Защото тези понятия са извадени от социални условия, които вече са пълни с неясноти. Това предполага, че има организъм и че чрез организма има живо движение и следователно кръвообращение – точно както сърцето предполага, че има други органи, за да може да функционира. Правната институция е, в известен смисъл, сърцето на социалния организъм и предполага, че ще се развият други неща; тя предполага, че други сили вече са налице. И ако има някаква липса на яснота в тези други обстоятелства, тогава е съвсем естествено, че не може да има ясно дефинирана правна система. Но ясно дефинирана правна система ще възникне именно защото на другите сили, които са присъщи на другите членове на социалния организъм, е позволено да се развият в този тричастен социален организъм. Само по този начин могат да се положат основите за развитието на истинска правна система. Преди всичко, днес дори не сме повдигнали ясно въпроса: Какво е действителното съдържание на правната система? Да, виждате ли, в известен смисъл, една правна наука трябва да е много подобна на математиката, на жива математика. Но какво бихме правили с цялата ни математика, ако не можем да я реализираме в живота? Трябва да можем да я прилагаме. Ако математиката не беше живо нещо и не можехме да я прилагаме в действителност, тогава цялата ни математика изобщо не

би била наука. Математиката като такава е, преди всичко, формална наука. В известен смисъл, правилно разработената юриспруденция също би била преди всичко формална наука. Но тази формална наука трябва да бъде такава, че обектът на нейното приложение да се среща в действителност. А този обект на нейното приложение в действителност са взаимоотношенията на хора, които са достигнали пълнолетие и живеят рамо до рамо, които не само търсят баланс между своите сфери на живот тук, но и все още са в рамките на духовните и икономическите връзки на социалния организъм.

По този начин, само тази тройна структура на социалния организъм ще направи реално възможно формирането на обществена мисъл, а право, което не е публично мислено, не е естествено установено право. Това би направило възможно публичното формиране на такива правни понятия, които след това биха били гъвкави, както с право се изисква днес. Затова смятам, че беше добре, че д-р Боос призова за реформа на правния живот именно от осъзнаването на тройния социален организъм.

10. Хигиената като социален проблем

Роман Боос: Уважаеми присъстващи! Целта на тези лекции беше да се опитаме да покажем, от гледна точка на специализираната наука, как антропософски ориентираната духовна наука може да доведе до оплодяване и по-нататъшно развитие на отделните специализирани научни области. Посетителите ще са имали напълно последователното впечатление през цялото събитие, че нещо не се заражда в тесен кръг, а че от централна точка може да се осъществи истинско духовно оплождане в отделните предметни области. Дори и не всеки да е успял да разпознае това в самото начало на своите усилия, със сигурност всеки, който е погледнал, така да се каже, към движещите сили, присъстващи тук, който е погледнал към оплодяващите сили, които се излъчват, а не към стойността на първоначално формулираните формулировки, е могъл да се убеди, че тук има нещо, свързано с нашия духовен живот, което заслужава внимание и, доколкото е възможно, също сътрудничество и добра воля от широки кръгове – особено тук, в Швейцария. Това е така, защото именно тук се бори към светлината една духовна сила, която действително може да претендира, че има духовно оплодяващ ефект върху социалната общност.

Ще има възможност за дискусия след лекцията на д-р Щайнер на тема „Хигиената като социален въпрос“.

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени! Това, че социалният въпрос е един от най-належащите проблеми на нашето време, не се съмнява в най-широките кръгове. И където има дори капка загриженост за проблемите, произтичащи от развитието на човешката история в наши дни, където има заплашителни или нерешени импулси за бъдещето, всичко това може да се обобщи под заглавието „социален въпрос“. Но трябва да признаем, че разглеждането и третирането на този социален въпрос в настоящето страда от фундаменталния дефект, който засяга толкова голяма част от нашия интелектуален и морален живот, а всъщност и от целия ни цивилизован живот, а именно интелектуализма на нашето време. Той страда от факта, че неговите проблеми толкова често се разглеждат само от гледна точка на интелектуалистично съображение. Социалният въпрос се обсъжда повече от гледна точка на десницата или левицата. Интелектуализмът на тези дискусии се показва от факта, че те започват от определени теории, от предположението, че това или онова трябва да бъде така или иначе, че това или онова трябва да бъде премахнато. При това се обръща малко внимание на самия човек. Човек се отнася към хората така, сякаш има нещо общо като „човешкото същество“, сякаш няма нещо, което е индивидуално развито по определен начин у всеки човек. Човек не насочва вниманието си към уникалността и особеността на отделния човек. Следователно, цялото ни разглеждане на социалния въпрос също приема нещо абстрактно, нещо, което днес толкова рядко се превръща в социални чувства, в нагласи, които играят

между човек и човек. Дефектът в нашето социално мислене се вижда най-ясно, когато се съсредоточим върху специфична област, която е може би по-подходяща от много други за социална рефлексия, например областта на хигиената, доколкото хигиената е обществен въпрос, който засяга не индивида, а човешката общност. Разбира се, не ни липсват хигиенни инструкции, трактати и съчинения за здравеопазването като обществен въпрос. Но човек трябва да се запита: как тези инструкции, тези хигиенни съображения, се вписват в социалния живот? И тук трябва да се каже: те са въведени така, че индивидуалните дискусии за правилното здравеопазване се публикуват като резултат от медицински, физиологични и научни знания, при което доверието, което човек има в област, чиято вътрешна същност не е в състояние да провери, се предполага, че формира основата за приемането на такива правила. Само въз основа на авторитет, най-широките слоеве от населението могат да приемат правилата за хигиена, които излизат от учебните кабинети и кабинетите за преглед, медицинските лаборатории, и след това се оповестяват публично.

Ако обаче човек е убеден, че в хода на съвременната история, в хода на последните четири века, у човечеството се е зародил копнеж за демократичен ред във всички въпроси, тогава, дори и да изглежда гротескно за мнозина днес, човек се сблъсква с недемократичния характер на чистата вяра във властта, която се изисква в областта на хигиената. Недемократичният характер на тази слъпа вяра във властта се съпоставя с копнежа за демокрация, какъвто той често - макар и, може да се каже, по много парадоксален начин - е кулминирал в наши дни.

Знам много добре, че изречението, което току-що изрекох, се възприема от мнозина като парадоксално, защото просто не се съчетава начинът, по който някой получава информация, свързана със здравеопазването, с демократичното изискване общността от еманципирани хора да съди обществените дела, които засягат всеки еманципиран човек, независимо дали пряко или чрез своите представители.

Разбира се, трябва да се каже, че нещо като хигиеничен възглед, хигиенично култивиране на обществения живот, не може да бъде напълно реализирано по демократичен начин, защото зависи от преценката на човека, търсещ знания в определена област. Но от друга страна, трябва да възникне въпросът: не трябва ли да се стремим към по-голяма демократизация в такава област като тази, която засяга всеки отделен човек и по този начин човешката общност толкова тясно, толкова безкрайно тясно, колкото и общественото здравеопазване? Днес със сигурност ни се казва много за начина, по който човек трябва да живее по отношение на въздуха и светлината, по отношение на храненето, по отношение на изхвърлянето на отпадъчни продукти, произведени или от самия човек, или от неговата среда, и така нататък. Но правилата, регулиращи тези неща, които са наложени на човечеството, са предимно неприложими за хората, за които би трябвало да се прилагат.

Сега не искам да бъда погрешно разбран; не искам да бъда погрешно разбран, че заемам определена позиция по нещо в тази лекция, която би трябвало да е посветена на темата „Хигиената като социален проблем“. Не искам да се занимавам едностранчиво с това, което днес е склонно да се третира едностранчиво от гледна точка на определена партия или на определено научно убеждение. Бих искал – може би ще позволите това малко привидно отклонение от ролята във въведението – не бих искал нито да заема страна на някоя от старото суеверие, че дяволи и демони обикалят и се местят в хората като болести, нито бих искал да заемам страна на съвременното суеверие, че бацилите и бактериите се местят в хората и причиняват болестите. Независимо дали става въпрос за спиритуалистично, духовно суеверие от миналото или за материалистично суеверие, това може да ни засяга по-малко днес. Но бих искал да засегна нещо, което прониква в цялото ни образование, особено доколкото това образование зависи от фундаменталните научни вярвания на нашето време.

Дори и днес от много страни да се твърди, че научният материализъм, както се е утвърждавал в средата и все още в последната третина на 19-ти век, е преодолян, това твърдение не може да се отнася за онзи, който наистина прозира същността на материализма и неговата противоположност, защото този материализъм е преодолян най-много за някои хора, които виждат, че днешните научни факти вече не ни позволяват да заявим по обобщаващ начин, че всичко съществуващо е просто някакъв механичен, физически или химичен процес, протичащ в материалния свят. Не е достатъчно, че, принудени от силата на фактите, някои хора са стигнали до това убеждение. Защото пред лицето на това убеждение стои другият факт, че сега, въпреки това убеждение, тези, които го имат - а другите още повече - когато става въпрос за обяснение на нещо конкретно, за формиране на мнение за нещо конкретно, тогава те включват материалистичната насока в начина си на мислене. Казва се също, че атомите и молекулите са безобидни счетоводни монети, за които не се иска да се твърди нищо друго освен че са мисловни неща. Но следователно разглеждането е останало атомистично, молекулярно. Ние обясняваме явленията на света чрез поведението и взаимната връзка на атомите или молекулярните процеси и няма значение дали сега си представяме, че всяка мисъл, чувство или друг процес е свързан само с материалните процеси на атомите и молекулите, а по-скоро зависи от посоката на цялото ни състояние на ума, посоката на нашия дух, когато той приема за основа на своите обяснения само това, което се мисли по отношение на атомите, това, което произлиза от най-малкото, най-малкото изкуствено измислено. Важното не е дали човек има убеждението, буквално или мислено, че има нещо различно от атомистични ефекти, от материални атомни ефекти, а дали има възможност да направи други обяснения на света водещ принцип на ума си, отколкото да извежда явленията от атомното. Важно е не в какво вярваме, а как обясняваме, как се държим в душите си. И тук, на този етап, трябва да се заяви с

убеждение, че само истинската духовна наука, антропософски ориентираната духовна наука, може да ни помогне да преодолеем злото, което може да се характеризира по този начин, както току-що направих.

Бих искал да докажа, че това вече може да бъде така в конкретни термини. Едва ли има нещо, което да ни изправя пред по-голямо объркване от разликите, които често се твърдят днес, между човешкото тяло и човешката душа или човешкия дух, между това, което са физически болести, и това, което са така наречените психически или духовни болести. Именно подходящото разграничение и подходящата взаимовръзка на такива факти от човешкия живот, като тези на болното тяло или привидно болната душа, страдат от гледна точка на разбирането при материалистично-атомистичния начин на мислене. Защото каква е всъщност същността на материализма, който постепенно се е очертал като по-нов светоглед на много хора и който по никакъв начин не е преодолян, а всъщност е в разцвета си днес? Каква е неговата същност? Същността на материализма не е в това, че човек разглежда материалните процеси, че човек разглежда материалните процеси, които протичат в човешкото тяло, и че всеотдайно изучава чудодействието и чудесата на човешката нервна система и другите човешки органи или нервната система на животните или органите на други живи същества; Не че изучаването на тези неща прави човек материалист, а изоставянето на духа в изучаването на материалните процеси го прави материалист, човек гледа в света на материята и вижда само материя и материални процеси.

Но това е, което духовната наука трябва да твърди - днес мога да говоря за това само накратко - че навсякъде, където материалните процеси ни се явяват външно за сетивата, тези процеси, които единствено днешната наука иска да приеме като наблюдаеми и точни, че където тези материални процеси са само външната привидност, външната проява на духовните сили и мощи, действащи зад тях и вътре в тях. Не е отличителен белег на духовната наука да погледнем човек и да кажем: О, ето го тялото; това тяло е сбор от материални процеси, но в него човекът не може да съществува сам, той има своята безсмъртна душа независимо от нея; и фактът, че сега човек започва да развива всякакви абстрактни теории и възгледи за тази безсмъртна душа, която е независима от тялото, по доста мистичен начин, изобщо не характеризира духовен мироглед. Със сигурност може да се каже: Човекът има, освен тялото си, което се състои от материални процеси, безсмъртна душа, която след смъртта се пренася в някакъв духовен свят. Следователно човек все още не е духовен учен в смисъла на антропософски ориентираната духовна наука.

Човек е духовен учен само когато осъзнае, че това материално тяло с неговите материални процеси е творение на душата, когато разбере подробно как работи душата, която е била там преди раждането или, да кажем, преди зачеването на човешкото същество, как тази душа се формира, как тя извайва структурата, всъщност субстанцията на човешкото тяло. Ако наистина можем да видим прякото

единство на това тяло и душа навсякъде и ако можем да видим как дейността на душата в тялото изтощава това тяло като такова, как това тяло частично умира всяка минута и как тогава, в момента на смъртта, бих казал, радикалното осъзнаване на това, което се случва с тялото всеки момент чрез влиянието на душата и духа, ако човек прозре през това живо взаимодействие, тази постоянна работа на душата в тялото, в отделния конкретен случай, ако човек се стреми да каже: душата се разпада на много конкретни процеси, след това преминава в процесите на чернодробна дейност, след това преминава в процесите на дишане, след това в процесите на сърдечна дейност, след това в процесите на мозъчна дейност – накратко, ако човек е способен да представи физическото тяло като резултат от духовно, когато описва материалното в човешкото същество, тогава той е духовен учен. Духовната наука стига до истинска оценка на материалното именно защото не вижда само това, което днешната наука вижда в отделния конкретен материален процес, това, което окото установява или което след това се записва като резултат от външно наблюдение в абстрактни термини. По-скоро духовната наука е духовна наука единствено защото показва навсякъде как духът действа в материалното, как той разглежда всеотдайно материалните ефекти на духа.

Това е единственото нещо, което има значение. От друга страна, важно е човек по този начин да бъде спасен от всички абстрактни, бърбиви приказки за душа, независима от [физическия] човек, за която, що се отнася до живота между раждането и смъртта, човек може само да фантазира. Защото между раждането и смъртта, с изключение на съня, душата и духът са толкова отдадени на телесните ефекти, че живеят в тях, чрез тях и се представят в тях. Човек трябва да стигне дотам, че да може да изучава душата и духа извън човешкия жизнен цикъл и да приема човешкия жизнен цикъл между раждането и смъртта като резултат от душата и духа. Тогава човек гледа на реалното, конкретно единство на духовната душа с физическото-телесното. Тогава човек се занимава с антропософски ориентирана духовна наука, защото тогава има перспективата, че това човешко същество, с всичките си индивидуални структури, стои пред него като резултат от духовната душа, също и за познание. Мистичният теософски възглед, който излага красиви теории за всякакви видове безтелесни духовности, не може да служи на конкретните науки за живота, той изобщо не може да служи на живота, той може да служи само на интелектуалистична или душевно-базирана похот, която иска да се отърве от живота, от външния живот, възможно най-бързо и след това, за да има вътрешно удовлетворение, за да може да се отдаде на вътрешна похот, вплита всякакви фантазии за духовното и душевното.

Тук, в това антропософски ориентирано духовно движение, става въпрос за много сериозна работа, за култивиране на духовна наука, която е способна да съживи физиката, математиката, химията, физиологията, биологията и антропологията, така че да не става въпрос за религиозно или философски твърдение, от една страна, че

човек е безсмъртна душа, а след това да се занимава с антропология, биология, физика и химия, сякаш човек се занимава само с материални процеси, а по-скоро за прилагане на придобитото от знанията за душата и духа към детайлите на живота, за вглеждане в чудото на самото тяло. Може да се каже, дори и да звучи парадоксално за някои: има хора, които искат да бъдат добри мистици или добри теософи и искат да говорят за всичко под слънцето, как човешкото същество се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло, аз и т.н., но те дори нямат представа какъв израз на душата е, когато кихате например. Зависи от това да виждате материята, не като материя, а като проявление на духа. Тогава човек получава и здрави, изпълнени със съдържание възгледи за духа, но след това получава и духовна наука, която може да бъде плодотворна за науката за живота. Но с това се постига и нещо друго. Постига се способността да се преодолее това, което напоследък, именно поради материализацията на научните знания, ни тласна към специализация. Със сигурност не искам да отправям тирада срещу специализацията, защото съм добре запознат с нейната оправданост. Знам, че някои неща днес трябва да се практикуват от специалисти, просто защото за тях е необходима специализирана техника. Но въпросът е, че ако някой се придържа към материалното, никога не може да стане специалист и да придобие мироглед, който може да се приложи в живота, защото материалните процеси са безкрайно поле. Те са безкрайно поле в природата и са безкрайно поле вътре в човешкото същество. Ако просто изучавате човешката нервна система въз основа на това, което е известно в момента, можете да отделите много време за това, поне толкова време, колкото специалистите обикновено са готови да отделят за своите изследвания. Но ако човек има само това, което представляват материалните процеси в това, което се случва в нервната система, само това, което е изразено в абстрактните термини, които са предмет на науката днес, тогава нищо не го води до нещо универсално, което може да стане основа на мироглед. В момента, в който започнете да наблюдавате духовно, да речем, човешката нервна система, не можете да наблюдавате тази нервна система без това, което откривате активно в нея като дух, което ви води непосредствено към това, което е в основата на мускулната система, костната система, сетивата на нервната система като нещо духовно, защото духовното не е нещо, което може да се раздели на отделни части като материалното. По-скоро духовното е нещо, което – и това е само най-основният начин да го характеризираме – се разпростира като крайник или организъм. И както не мога да гледам човек, като просто гледам петте му пръста и го покривам по друг начин, така и в духовната наука не мога да гледам нито един детайл, без това, което възприемам в този детайл като духовна душа, да ме води към цялостност. Ако бъдем доведени до такава цялостност – дори ако това е може би само специалист по изследване на мозъка или нервите – тогава ще можем да получим цялостна картина на човешкото същество от наблюдението на тази отделна

връзка в човешкия организъм; тогава ще бъдем доведени до позиция да стигнем до нещо наистина универсално за един мироглед и тогава странното е, че можем да започнем да говорим за нещо, което може да бъде разбрано от всички хора, които имат здрав разум и добро разбиране.

Това е голямата разлика между това как духовната наука може да говори за човека и как специализираната, материалистическа наука трябва да говори за човека. Виждате ли, нека вземем простия случай за това как специализираната, материалистическа наука ви е представена във всеки от учебниците, които се използват днес. Ако вие, като обикновен човек, който не е научил много за нервната система, вземете в ръка наръчник за нервната система – е, вероятно скоро ще спрете да четете или, във всеки случай, няма да получите много, което да ви даде основа да гледате на човешкото същество като на истинско човешко същество в неговата ценност, в неговото достойнство. Но ако се вслушаме в това, което духовната наука има да каже за човешката нервна система, тогава това, което води до цялостното човешко същество, следва навсякъде. То осигурява такова просветление за цялостното човешко същество, че идеята, която възниква в ума на човек, представя нещо от ценността, същността и достойнството на човека, с когото човек си има работа. И това важи още повече, когато гледаме на човешкото същество не само от гледна точка на една от многото му части, а особено когато гледаме на болния човек, този болен човек с многобройните му отклонения от така наречената нормалност, особено когато сме способни да погледнем на целия човек, когато той или тя е под влиянието на тази или онази болест. Това, което природата представя на душата ни в болния човек, е склонно да ни отведе дълбоко във взаимовръзките на света, да ни покаже как е организиран този човек и как, поради неговата организация, атмосферните и дори извънземните влияния могат да му повлияят, как тази човешка организация е свързана с тези или онези вещества на природата, които след това се оказват лечебни агенти и т.н.

Водени сме в широки контексти и може да се каже, че ако допълним това, което може да се разпознае по този начин за здравия човек, с това, което може да се разпознае чрез болния човек, тогава ще се отвори дълбоко прозрение в целия контекст и по-дълбокия смисъл на живота. Но всичко, което излиза наяве по този начин, е основата за познание за човешката природа и може да се изрази по такъв начин, че да може да се говори на всички хора. Разбира се, все още не сме стигнали до тази точка, защото духовната наука, в смисъла, в който е предвидена тук, работи само от кратко време. Следователно, както каза д-р Боос в уводните си думи току-що, лекциите, изнесени тук, често могат да се разглеждат само като начало. Но тенденцията на тази духовна наука е да разработи това, което е налично в отделните науки, по такъв начин, че това, което всеки човек трябва да знае за човека, да може действително да бъде доведено до всеки човек.

А сега си представете, ако духовната наука първо има такъв трансформиращ ефект върху науката и ако след това успее да развие форми на познание за здравите и болните човешки същества, които могат да бъдат достъпни за общото човешко съзнание. Ако това успее, колко различни ще бъдат човешките същества в социалния живот, колко различно разбиращият един човек ще се сблъска с друг, отколкото днес, когато всеки подминава другия и няма разбиране за специалната индивидуалност на този друг човек. Социалният въпрос ще бъде изваден от своя интелектуализъм само когато ще излезе от най-разнообразните области на живота, основани на фактическо знание, когато се основава на конкретните житейски преживявания. Това е особено очевидно в областта на здравеопазването. Само си представете социалното въздействие на насърчаването на разбирането за това кое е здраво и кое е болно у другите хора; само си представете какво означава, когато здравеопазването се поеме в ръцете на цялото човечество с разбиране. Разбира се, целта не е да се култивира научен или медицински дилетантизъм – това трябва да се избягва – но представете си, това просто събужда съчувствие, не просто чувство, а разбиране за здравите и болните у нашите събратя, разбиране, основано на прозрение за човешкото същество. Представете си социалния ефект от подобно нещо и ще трябва да си кажете: Ето, виждате, че социалната реформа, социалната реконструкция, трябва да произтича от специализирани знания в отделните области, а не от общи теории, независимо дали са марксистки, дали са теории на Опенхайм, дали са теории от всякакъв вид, които гледат отвъд човешкото същество и искат да оформят света от абстрактни понятия. Спасението не може да дойде от това, а от всеотдайното изучаване на отделните области. А здравеопазването, хигиената, е толкова специална област, защото ни води, бих казал, най-близо до всичко, което нашият ближен човек изпитва по отношение на радостта чрез здравословния си, нормален начин на живот или по отношение на болката и страданието, на ограниченията, дължащи се на това, което се крие в него като повече или по-малко болен.

Това е нещо, което веднага ни насочва към специалния социален начин, по който духовната наука може да постигне резултати в областта на хигиената. Защото, ако по такъв начин култиваторът на знанието за човечеството, култиваторът на знанието за здравите и болните човешки същества, е и този, който се специализира като лекар, с такива знания в човешкото общество, тогава той ще може да създава просветление в това човешко общество, защото ще бъде разбран. И не само лекарят ще развие връзка с общността, в която, ако не е приятел или роднина, ще изпраща за лекаря, когато има болка или си е счупил крак, но и връзката с лекаря ще се развие по такъв начин, че лекарят да е постоянен учител и инструктор на профилактичните здравни грижи, че всъщност постоянна намеса на лекаря е на разположение не само за да излекува човека, когато болестта стигне толкова напред, че той я забележи, но и за да поддържа хората здрави, доколкото е

възможно. Ще се осъществява оживена социална дейност между лекаря и цялото останало човечество. Но тогава самото здраве ще произлиза от такова знание, защото именно защото материализмът се е разпрострял до медицинския възглед за живота, ние наистина сме се сблъскали със странни схващания.

От една страна, имаме физически заболявания. Те се изучават чрез откриване на дегенерации на органите или каквото и да е друго, което се предполага, че е физически осезаемо или физически въобразимо в кожата на човешкото тяло, и се обръща внимание на факта, че всяко открито увреждане може да бъде поправено. В тази насока мислите сега се насочват доста материалистично към физическото тяло на човешкото същество в неговите нормални и анормални състояния. Наред с това възникват така наречените душевни или духовни заболявания. Тези душевни или духовни заболявания сега са сведени, от една страна, до просто мозъчни заболявания или до заболявания на нервната система поради материалистичното мислене, а основите за това са търсени и в другите органни системи на човешкото същество. Но тъй като не са развили никаква представа за начина, по който духът и душата работят в човешкото тяло, те не са могли да получат никаква представа за връзката между психичните заболявания, така наречените психични заболявания, и това, което иначе представлява човекът. И така, бих искал да кажа, психичните заболявания стоят от една страна, дори днес те са обхванати от една странна хибридна наука, психоанализата, която мисли материалистично, но изобщо не разбира материалистичното; те стоят там, тези психични и душевни заболявания, без да могат да бъдат свързани по някакъв разумен начин с това, което всъщност се случва в човешкия организъм.

Духовната наука сега може да покаже – и аз обърнах внимание на това – че това, което казвам тук, не е просто програма, а че се следва подробно – именно по повод курса за лекари, който се провежда тук през тези седмици. Духовната наука наистина може да покаже подробно как всички така наречени психически и душевни заболявания се основават на нарушения на органи, на дегенерация на органи, уголемяване на органи, намаляване на органи в човешкия организъм. Някъде в сърцето, в черния дроб, в белите дробове, нещо не е наред, ако едновременно с това или по-късно се случи нещо, което е така нареченото психично заболяване. Духовна наука, която прониква, за да разпознае духа в нормалното сърце в неговата ефективност, е също способна – и не е нужно да се срамува – да търси причина за така наречения болен ум или душа в дегенерацията на сърцето, в сърдечните слабости.

Основната грешка на материализма не е, че отрича духа - в който случай религията все още би могла да осигури разпознаването на духа - основната грешка на материализма е, че не разпознава материята, защото наблюдава само нейната външна страна. Именно това е недостатъкът на материализма, че той не получава никаква представа за материята, например при чисто психоаналитичното

третиране, при простото наблюдение на нещо, което се е случило в душата, което психоанализата нарича острови на душата и следователно абстракция. По-скоро трябва да се проследи как определени впечатления от душата, които човек получава в този или онзи момент от живота си и които обикновено са свързани с нормалния организъм, въздействат върху дефектни органи - вместо например върху здрав черен дроб, върху болен; такова въздействие може би да се прояви в съвсем различен момент, отколкото когато дефектът е станал органично забележим. Духовната наука не бива да се страхува да покаже как така наречените психични или психологически заболявания винаги са свързани с нещо в човешкото тяло. Духовната наука трябва стриктно да посочи, че ако човек просто изучава душата, психологическия комплекс, отклоненията на душата от така наречения нормален психологически живот, той има най-много едностранчива диагноза. Следователно, психоанализата никога не може да бъде нищо повече от диагностика; тя никога не може да доведе до истинска терапия в тази област. Поради тази причина, тъй като терапията на психичните заболявания трябва да започне с физически преглед, ние трябва да познаваме разклоненията на духовното в материята до отделните части, ако искаме да знаем откъде да започнем в материалното тяло – което обаче е одухотворено – за да лекуваме това, което показва симптоми само при аномални психични състояния. Духовната наука трябва най-категорично да подчертае, че така наречените психични и душевни заболявания трябва да бъдат проследени до органологията на човешкото същество. Човек обаче може да види аномалната органология на човешкото същество само ако може да проследи духа в най-малките части на материята.

И обратното: това, което изглежда като просто душевни явления или явления, които действат в душата, да кажем това, което се проявява в темпераментите и в дейността на човешките темпераменти, в целия начин, по който човек играе като малко дете, как ходи, какво прави, всичко това, което днес се разбира само в умствено-духовен смисъл, има и своята физическа страна. И провалът по отношение на някои аспекти на образованието на детето може да се появи по-късно при едно съвсем обикновено физическо заболяване. Всъщност, в определени случаи, когато човек се занимава с психични заболявания, той е подтикнат да погледне физическите аспекти, за да изследва кое е важно, а в случай на физически заболявания, да погледне духовните аспекти и да изследва кое е важно. Защото същественото в духовната наука е, че тя не говори с абстракции на мъгляво духовно, както правят мистиците и едностранчивите теософи, а че следва духа в неговите материални последици, че никъде не схваща материалното така, както го схваща днешната външна наука, а навсякъде, в съзерцанието на материалното, прониква до духа и по този начин може да наблюдава и къде трябва да се изрази един ненормален душевен живот в това, че присъства един ненормален телесен живот, дори и може би да е скрит външно.

В най-широките кръгове днес хората имат напълно погрешни представи за сериозно антропософски ориентираната духовна наука – може би понякога с право, когато човек чуе онези, които не искат истински да навлязат в това, за което всъщност става въпрос, и говорят само за абстрактни теории, че човекът се състои от това и онова, че има повтарящи се земни животи и т.н. Тези неща, разбира се, са изключително важни и много хубави. Но когато става въпрос за много сериозна работа в това духовно-научно движение, тогава трябва да се работи с отделните глави, с отделните области на този живот. И в най-широк смисъл това от своя страна води до социално осъзнато събиране на хора. Защото, когато човек види как душата, изглеждаща болна, излъчва своите импулси в организма, когато може да усети тази връзка между организма и душата, която изглежда болна - почувствай с разбиране - и когато, от друга страна, знае как институциите на живота също влияят на физическото здраве на физическия човек, как духовното, което привидно съществува само външно в социалните институции, оказва влияние върху физическото здраве на човека, ако човек има общ поглед върху всичко това, тогава той е включен в човешкото общество по съвсем различен начин. Започваш да придобиваш истинско разбиране за хората и се отнасяш към другите съвсем различно; търсиш характера им съвсем различно. Знаеш, че определени качества са свързани с това или онова, знаеш как да се държиш спрямо тези качества, знаеш как да разположиш темпераментите на хората в човешкото общество по правилния начин и особено как да ги развиваш по правилния начин, особено когато имаш свързани с тях задачи.

Една социална област по-специално ще трябва да бъде интензивно повлияна по отношение на хигиената чрез познания за човешката природа, придобити по този начин: областта на образованието. Без наистина да познаваме хората много добре, е невъзможно да оценим какво означава, когато децата седят в училище с прегърбени гърбове, което води до неравномерно дишане, или когато не са насърчавани да говорят силно и отчетливо, ясно с гласове и ясно съгласни. Целият по-късен живот зависи основно от това дали детето диша правилно в училище и дали е насърчавано да говори силно, отчетливо и артикулирано.

В такива случаи – тук давам само примери, тъй като същото би могло да се каже и за други области – специализацията на цялостната хигиена в училищната система е очевидна и това по-специално показва пълното социално значение на хигиената. Това обаче показва и как животът изисква да не се специализираме допълнително, а да обединим специализираното в един общ поглед. Нуждаем се не само от знанията, които позволяват на учителя да обучава детето по определен начин, съгласно определени педагогически норми, но и от знанията, които позволяват на учителя да прецени какво означава, когато той или тя изречение от ясно артикулираните изказвания на детето или когато оставя детето, след като каже половин изречение, изпуска още един дъх и т.н. и не гарантира, че въздухът е

изразходван, докато изречението се произнася. Разбира се, има много улики и правила и за това, но правилният начин на взаимно разпознаване и правилното прилагане на тези неща навлиза в сърцата ни само когато схванем пълното значение за човешкия живот и за социалното здраве, защото само тогава въпросът се превръща в социален импулс.

Тези съображения бяха основата на педагогическо-дидактическият курс, който преподавах на учителите в Щутгартското Валдорфско училище, което беше отправната точка за основаването на училището. Необходими са учители, които могат да работят от цялата дълбочина на хуманистичния мироглед за образованието и обучението на децата. Всичко, което е включено в изреченията, изразени като педагогическо-дидактическо изкуство, се стреми да превърне децата, които се обучават и обучават, в хора, които по-късно, насърчавани да изпълняват функциите на живота по правилния начин като дете, ще имат бели дробове, черен дроб, сърце и стомах в ред, защото душата е била обработена по правилния начин. Този светоглед никога няма да интерпретира старата поговорка „В здраво тяло живее здрава душа“ по материалистичен начин.

Материалистичното тълкуване би гласило, че ако имате здраво тяло, ако сте го направили здраво с всички възможни физически средства, тогава то автоматично ще стане носител на здрава душа. Това е глупост. Има смисъл, ако продължите по следния начин, тоест, ако си кажете: „Пред мен е здраво тяло, което ми показва, че силата на здравата душа го е изградила, оформила и направила здраво.“

Разпознавам по това тяло, че в него е работила автономна здрава душа. Това е смисълът на поговорката. Но само по този начин тази поговорка може да бъде и основа за здравословна хигиена. С други думи, не ни е нужен училищен лекар, който посещава училището веднъж на две седмици, ако и толкова, и не знае какво да прави със себе си, в допълнение към учители, които работят само с абстрактна педагогическа наука. Не, имаме нужда от жива връзка между медицинската наука и изкуството на преподаването. Имаме нужда от педагогическо изкуство, което възпитава и обучава децата по хигиенично правилен начин във всичките му измерения. Това е, което прави хигиената социален проблем, защото социалният проблем е по същество образователен въпрос, а образователният въпрос е по същество медицински въпрос, но само въпрос на онази медицина, която е духовно плодотворна, на хигиена, която е духовно плодотворна.

Тези неща сочат към нещо друго, което е изключително важно, особено по отношение на темата „хигиената като социален въпрос“. Защото, скъпи мои присъстващи, когато духовната наука се култивира и когато духовната наука е нещо конкретно за човешкото същество, тогава той знае, че в това, което получава в духовната наука, има нещо различно от това, което получава в чистия интелектуализъм, а и в естествената наука на настоящето също е чист интелектуализъм. Той знае, че това, което има в чистия интелектуализъм или в чисто

интелектуално развитата естествена наука, или в чисто интелектуално развитата история или юриспруденция на днешния ден, е различно от това, което има в чистия интелектуализъм. Всички днешни науки са интелектуалистични; ако претендират да бъдат емпирични науки, то е само защото интерпретират емпирично наблюдаваните резултати от опита по интелектуален начин. Това, което е дадено в хуманитарните науки, се различава съвсем съществено от тези естественонаучни или други резултати, интерпретирани по интелектуален начин. Би било дори доста тъжно, ако това, което живее в нашата интелектуалистична култура, не беше просто образ, а реална сила, която има по-дълбоко въздействие върху хората. Всичко интелектуалистично остава само на повърхността на човешкото същество. Това изречение е замислено да бъде много изчерпателно.

Тези, които се занимават с духовна наука само интелектуално, т.е. които само си водят бележки: има физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло, его, повтарящи се земни животи, карма и т.н., и които ги записват по същия начин, както в естествената наука или в днешната социална наука, не се занимават сериозно с духовна наука, защото просто пренасят начина си на мислене върху това, което им се изправя в духовната наука. Но съществено за духовната наука е, че тя трябва да се мисли по различен начин, да се чувства по различен начин и да се преживява по много различен начин от интелектуалния. Следователно духовната наука е нещо, което по самата си природа поддържа жива връзка със здравия и болния човек, макар и по малко по-различен начин, отколкото човек често би мечтал. Хората със сигурност ще са се убедили достатъчно колко безсилен е човек пред това, което, независимо дали като предупреждение или като насърчение, започва в чисто интелектуалистичната култура по отношение на така наречените психично болни. Психично болният човек твърди, че му говорят гласове; Разказваш му всякакви неща, които намираш, основавайки се на интелектуалния си разум – напразно, защото той има всякакви възражения срещу теб. Само това би могло да показва, че не си имаме работа с болест на съзнателния или дори на подсъзнателния душевен живот, а с болест на организма. Духовната наука ни учи да осъзнаваме, че човек не може да използва такива методи, които би трябвало да са така наречени духовни, при които например се прибегва до хипноза и внушение, за да лекува така наречените психически или душевни заболявания, а че трябва да ги лекува по така наречените физически начини, т.е. чрез лечение на органите, за което обаче наистина се нуждае от духовно познание за човека. Духовното познание знае, че всъщност изобщо не бива да се намесва в областта на така наречените психични заболявания само с духовни или психологически процедури, защото психичното заболяване се състои именно в това, че духовният елемент на човека е потиснат, както е иначе само в съня, и е слаб в това потискане, а че трябва да се излекува органът, така че той от своя страна да си върне душата и духа по здравословен начин. От друга страна, това, което не произлиза от интелекта, от главата, а от

цялото човешко същество като духовно-научен резултат, когато се проявява като въображение, вдъхновение, интуиция и когато бъде възприето от човека, ангажира целия организъм. То наистина ангажира физическата организация на човека по лечебен начин, което всъщност е духовната наука.

От друга страна, няма доказателства, че някои духовни учени се чувстват зле в духовната наука или показват обратното на това, което току-що казах. Има толкова много, които не са духовни учени, а са интелектуалистични колекционери на бележки върху духовно-научни резултати. Но разпространението на духовната наука в истинската ѝ същност само по себе си е социална хигиена, защото тя засяга цялото човешко същество, нормализира неговата органология, когато заплашва да развие тази или онази склонност към отклонение в ненормалното след сънищата или след друга страна. Това е огромната разлика между това, което е дадено в духовната наука, и това, което се случва в чистата интелектуална наука: че понятията, появяващи се в областта на интелектуализма, са твърде слаби, защото са просто образни, за да се намесят в човешкото същество, за да могат да имат лечебен ефект върху него. Понятията на духовната наука, от друга страна, са такива, че са извлечени от цялото човешко същество. При формирането на духовно-научните понятия наистина е ангажиран не само мозъкът, но и белите дробове, черния дроб, сърцето и цялото човешко същество. И ако човек се пропита с тези духовно-научни понятия, ако ги усвои чрез здраво човешко разбиране, те от своя страна имат хигиенно въздействие върху цялото човешко същество. Това е, което, започвайки от духовната наука, може да се намеси по директивен начин в хигиената като социален въпрос.

Но и по много други начини – мога да дам само няколко примера – духовната наука ще се намеси по водещ начин в здравословния живот на цялото човечество, когато тази духовна наука наистина се вкорени сред човечеството в пълната си сериозност. Ще посоча само един пример. Връзката между будния човек и спящия човек е една от главите, които трябва да се изучават отново и отново чрез духовната наука. Същото важи и за огромната разлика, която съществува между човешката организация в будно състояние и в сън. Как се държат духът и душата, когато сме будни, когато физическите, духовните и душевните аспекти на човека се проникват взаимно и как се държат, когато са временно отделени един от друг, както по време на сън – това се изучава внимателно чрез духовната наука.

Сега мога да дам само едно конкретно изречение, но то е много сигурен резултат от духовната наука. Виждаме как в живота се появяват така наречените епидемични заболявания, заболявания, които засягат цели тълпи от хора, които следователно са едновременно и социален въпрос. Обикновената материалистическа наука ги изучава от гледна точка на човешкия физически организъм. Тя не знае нищо за огромното значение на епидемиите и на предразположенията към епидемични заболявания, което се крие в аномалното поведение на хората по отношение на

бодърстване и сън. Това, което се случва в човешкия организъм по време на сън, е нещо, което, когато се случва в изобилие, например, предразполага във висока степен към така наречените епидемични заболявания. Хората, които, като спят твърде дълго, задействат процеси в човешкия организъм, които не би трябвало да съществуват, защото сънят не би трябвало да прекъсва бодърстването за толкова дълго време, са предразположени към епидемични заболявания по съвсем различен начин и също така се справят с епидемиите по съвсем различен начин. Сега можете сами да видите какво означава да образоваш хората за правилното разпределение на съня и бодърстването. Не можете да направите това чрез разпоредби. В най-добрия случай можете да наредите на хората да не изпращат децата си на училище, когато имат скарлатина; не можете да изнасяте лекции, когато има епидемия от грип: хората не реагират на това - защото днес човекът се стреми към свобода, имам предвид, защото чувството за авторитет не е толкова голямо, колкото в миналото - хората не реагират на това. Не казвам, че не са прави да го правят, не казвам нищо против това, което се случва по този начин, но не можете да кажете на хората по същия начин: трябва да спите седем часа. Въпреки това е по-важно от другите правила хората, които се нуждаят от това, да спят седем часа, другите, които не се нуждаят от това, да спят много по-кратко и така нататък. Но такива неща, които са толкова тясно свързани с най-личните аспекти от живота на човек, имат социален ефект по великолепен начин. Всъщност, от най-интимните аспекти на човек зависи как се проявяват социалните ефекти, дали например по-голям или по-малък брой хора са оттеглени от една или друга професия или не, което може да има ефект на съвсем различно място при определени обстоятелства. Хигиената наистина има огромно влияние върху социалния живот. Съвсем независимо от това какво мисли човек за заразяване или незаразяване, този елемент се намесва в социалния живот по време на епидемии. Не можете да работите чрез външни разпоредби, можете да работите само ако в човешкото общество привлечете неспециалистка аудитория, но такава, която има разбиране за хората, което е в контраст с образователната профилактика на лекаря, където може да се осъществи оживено взаимодействие между експертния лекар и неспециалиста, за да се поддържа здравето.

Ако вземем предвид всички тези неща, можем да кажем: Тук описахме едната страна на хигиената като социален въпрос, който в най-висшия смисъл зависи от това да имаме свободен духовен живот, от това действително да имаме духовен живот, в който в духовната сфера онези, които са ангажирани с култивирането на духовния живот, включително неговите практически аспекти като хигиената, са напълно независими от всичко останало, което не дава чисто знание, което не култивира самия духовен живот. Това, което всеки индивид може да направи за доброто на своите събратя, трябва да произтича изцяло от неговите способности. Не трябва да има държавни стандарти за това, нито пък трябва да има зависимост

от икономически сили. Това трябва да бъде поставено в личната сфера на зависимост на отделния човек и трябва да продължи да бъде поставено в разбиращото доверие, което другите, които се нуждаят от прилагането на неговите способности, могат да възложат на способния човек.

Необходим е духовен живот, който е напълно независим от всякаква власт, от държавата и от икономиката, и който работи изцяло, основавайки се на собствените си духовни сили, по експертен начин.

Ако се замислите какво наистина може да постигне хигиената, което е тясно свързано с проникателното човешко познание и проникателното социално поведение, и ако погледнете отделния клон на хигиената с експертно прозрение, тогава ще стигнете до заключението - и това е точно това, което изисква отделната, конкретна предметна област, и може да се демонстрира и за други области, както и за хигиената - че духът трябва да бъде взет под управление от онези, които участват в неговото култивиране. Без значение какво абстрактните теории могат да кажат срещу независимата позиция на интелектуалния живот, отделният конкретен субект изисква администраторите на интелектуалния живот да не са просто експерти, които работят за служенията, а тези, които са активни в интелектуалния живот, да бъдат и администратори на този интелектуален живот, и всъщност единствени администратори на този интелектуален живот. Тогава, когато социалното прозрение, произтичащо от свободния духовен живот, е създадо хигиена, която реално съществува като социална институция, ще бъде възможно да се работи икономически за тази хигиена по съвсем различен начин, именно в независим икономически живот, в икономически живот, който е структуриран така, както съм описал в моите „Ключови моменти на социалния въпрос“, както е многократно описван в списанията, които обслужват тази идея за тройния социален организъм, например в швейцарското „Социално бъдеще“, което се издава от д-р Боос.

Ако силите за култивиране на хигиена, които спят в лоното на човешкото общество, бъдат приети от обществото с разбиране, ако това бъде прието с човешко разбиране от обществото, ако това стане общ ред, тогава всичко, което може да се осъществи от този независим икономически живот, без оглед на каквато и да е зависимост от импулси за печалба или държавни импулси, всичко, което може да се изработи чисто от този независим икономически живот, може да се пренесе в икономическия живот, в независимия икономически живот, всичко, което може да работи чисто от този независим икономически живот, без оглед на каквато и да е зависимост от импулси за печалба или от държавни импулси, може да се пренесе в икономическия живот и това, което трябва да се култивира в служба на истинската, истинска хигиена. Но тогава, и само тогава, ще бъде възможно този висок дух да навлезе в икономическия живот, което е необходимо, за да се култивира хигиената в човешкия живот. Ако доминира самото придобиване на нашия икономически

живот, което има все по-голяма тенденция да се включва в единната държава, и ако общото мнение е, че човек трябва да произвежда това, което печели най-много, тогава самодостатъчните импулси на свободния духовен живот, култивирани в тази област на хигиената, не могат да се утвърдят; тогава този духовен живот става зависим от извъндуховното, от държавата или икономиката, тогава икономическото става господар над духовното. Икономическото не бива да става господар над духовното. Това се вижда най-добре, когато човек трябва да произвежда това, което се изисква от духа в икономическия живот, когато човек трябва да служи на истинска, истинска хигиена.

Силите на икономическия живот, на свободния икономически живот, ще бъдат добавени в тройния социален организъм към прозрението, което се превръща в обществено дело, и към разбирането на човешкото същество, което се превръща в обществено дело. И когато, от една страна, хората са потопени в свободен духовен живот, в който може да се култивира хигиена, наистина основана на обективна основа, и когато, от друга страна, хората развият онзи висок дух, чрез който всеки в икономическия живот от своя страна ще подхожда към производството с разбиране – но с такова разбиране, което не произтича просто от чувството за придобиване, а от прозренията, които възникват в свободната духовна дейност – тогава, щом това проницателно социално разбиране на хората бъде налице, тогава хората ще могат да се обединяват демократично в парламенти или по друг начин, защото тогава прозрението за необходимостта от хигиена като социално явление ще се оформи от свободния духовен живот. А това, което е необходимо за поддържането на хигиената, ще се оформи от икономическия живот, който се основава на практически и професионални съображения, чрез високия дух, който ще се развие в него. Тогава хората, достигнали пълнолетие, ще могат да преговарят въз основа на правната система, от една страна, от своето прозрение и разбиране за човешката природа, а от друга страна, от отношенията си с икономическата система, която служи на хигиената. Тогава хората ще могат да преговарят като равни, въз основа на държавния или правния живот, за мерките, които могат да бъдат предприети по отношение на хигиената и общественото здравеопазване. Тогава, разбира се, няма да лекуват лаици, дилетанти, а човекът, достигнал пълнолетие, ще се изправя пред експерта като равен с разбиране, когато експертът му каже това или онова. Но разбирането на лаика за човешката природа му дава възможност, в контекста на това, което се култивира заедно с лекаря в социалния живот, да подхожда с разбиране към специализираните знания по такъв начин, че да може да каже „да“ в един демократично замислен парламент не просто въз основа на авторитет, а въз основа на определено разбиране. Ако разгледаме внимателно такава специализирана област и видим как взаимодействат трите члена на социалния организъм, тогава, скъпа публика, ще открием пълното оправдание на тази идея за

тройния социален организъм. Човек може да се бори срещу тази идея за тройния социален организъм само ако първо я е схванал абстрактно.

Днес не бих могъл да ви дам повече от бегла индикация за това какво следва от тройния социален ред в една специфична област, областта на хигиената, ако човек се замисли правилно. Но ако пътищата, които днес само успях да намекна, бъдат проследени по-нататък, ще се види, че макар онези, които подхождат към импулса на тройния социален организъм с няколко абстрактни понятия, до известна степен да му се противопоставят – като правило те представят причини, които самият човек отдавна е приел като възражения. Но всеки, който подхожда към отделните области на живота с пълно вътрешно разбиране и към преживяването на тези отделни области с всичко, което те внасят в човешкия живот – това е, което представлява социалният живот – всеки, който наистина разбира нещо в определена област на живота, който полага усилия да разбере нещо от истинската житейска практика във всяка област, ще бъде воден все повече и повече в посоката, посочена от идеята за тройния социален организъм.

Тази идея не е възникнала от блян, от абстрактен идеализъм; тя е възникнала като социално изискване на настоящето и близкото бъдеще именно от конкретното, подходящо разглеждане на отделните области на живота. И отново, когато човек проникне в тези отделни области на живота с това, което произтича от импулса на тройния социален организъм, тогава открива за всички тези области това, което, струва ми се, е необходимо за тях днес. И просто исках да ви дам няколко кратки насоки тази вечер за това как областта, в която сляпото подчинение на авторитета все още е прието днес, може да бъде обогатена от духовната наука, която произтича от тройния социален организъм. Поради тази причина тук може да се каже: Чрез това обогатяване, което областта на хигиената може да получи от духовно разширената медицина, хигиената може да се превърне в социален, истински социален въпрос, и може да бъде култивирана в най-истински смисъл по силно демократичен начин като общ въпрос на народа.

След лекцията си Рудолф Щайнер отговаря на поредица от въпроси, зададени писмено.

Уважаеми присъстващи! Във връзка с обсъжданите днес въпроси е важно първо да се обърнем към цялостния дух на казаното. Понякога е трудно да се отговори на въпроси, формулирани от настоящия начин на мислене и чувстване, без да се преформулират или поне да се обяснят правилно. Този първи въпрос, който вероятно ви се струва ужасно прост или на много от вас, така че да може да се отговори с няколко изречения или с едно изречение, е:

Как да се отървете от прекалено дългия сън?

Е, за да отговоря на този въпрос, ще трябва да изнеса дори по-дълга лекция от тази, която вече изнесох, защото първо ще трябва да събера различните елементи, за да отговоря правилно на този въпрос. Но може би може да се каже следното: Днес

почти всички хора имат интелектуалистично състояние на ума. Тези, които вярват, че съдят или живеят според чувствата си, или които вярват, че не са интелектуалисти по някаква друга причина, са интелектуалисти още повече. Основният характер на интелектуалистичния душевен живот е, че нашите инстинкти са разрушени от него. Правилните инстинкти на човека са разрушени. Всъщност е така, че ако искате да посочите инстинкти, които не са напълно разрушени, трябва или да посочите първобитния човек, или дори животинското царство. Виждате ли, по друг повод тези дни успех да посоча пример, който казва много. Има птици, които от алчност ядат насекоми, например кръстосани паяци. Но те изпадат в конвулсии, в спазми, от яденето на тези кръстосани паяци, които са отровни за тях; те трябва да умрат мизерно много скоро след поглъщането на кръстосания паяк. Но ако наблизко има буника, птицата лети към нея, изсмуква лечебния сок и спасява живота си с него. Сега помислете как се е развило нещо, което у нас, хората, се е свило до малкото рефлекторни инстинкти, които имаме. Например, когато муха кацне на носа ни, ние правим движение, за да се отървем от нея, без първо да обмислим ситуацията. Защитен инстинкт действа върху стимула на обидата. При птицата, която яде кръстосания паяк, ефектът, който кръстосаният паяк оказва върху организма ѝ, е последван от такава инстинктивна защита, че го подтиква да направи нещо съвсем разумно. Все още можем да открием такива инстинкти у хора, живели в далечното и мрачно минало, ако разбираме правилно тяхната история. Но в наше време имаме различен опит. Винаги ми е било изключително болезнено, когато се натъкнах на някой, който сяда на масата за обяд и има кантар до чинията си. Кантар, наистина изпитваш нещо подобно – иначе бях свикнал с нож, вилица и подобни инструменти, лежащи до чинията – кантар, и с него той претегляше парчето месо, защото едва тогава знаеше колко месо трябва да изяде според организма си, след като го е претеглил. Само си представете колко далеч от всички истински, изначални инстинкти се е превърнало едно човечество, на което трябва да се предприше нещо подобно. Следователно е важно да не се спираме на интелектуализма, а да се издигнем до духовно-научно познание. Сега ще повярвате, че говоря *pro domo*, дори и да е *pro domo* на този велик дом, но аз не говоря *pro domo*, а всъщност изразявам това, което вярвам, че съм разпознал като истина, съвсем независимо от факта, че самият аз представлявам тази истина. Може да се види, че ако човек проникне не само в чисто интелектуалното, но и в това, което трябва да бъде схванато духовно и което следователно стои пред човечеството по-скоро в образен смисъл, той осъзнава, че чрез схващането на такова знание, което не е достъпно за чистия интелект, той се връща към здрави инстинкти, не в отделни случаи, а по-скоро в нещата, които се крият в дълбините на живота. Този, който отдели поне малко време, дори и да е съвсем малко, за да развие съвсем различното състояние на ума, необходимо за истинското разбиране на духовната наука, ще бъде отведен обратно към здрави

инстинкти по такива въпроси, като например нуждата от сън. Животното не спи твърде много при нормални условия на живот. Първобитният човек също не е спал твърде много. Човек трябва само да се възпита в здравословни инстинкти, които се отучват в днешната толкова интелектуализирана култура, за да може да каже: Наистина ефективен начин да се отървем от прекалено дългия сън е да можем да усвоим духовни истини, без да заспиваме в процеса. Ако заспите веднага, когато чуete духовни истини, тогава наистина няма да можете да се отървете от прекалено дългия сън. Но ако успеете наистина да проявите вътрешен човешки интерес към духовните истини, които изучавате, тогава този вътрешен човешки интерес се активира по такъв начин, че всъщност можете да разберете какво е времето за лягане за вашия организъм.

От друга страна, изключително трудно е да се дадат интелектуализирани правила, например, да се каже, че човек, който има това или онова с черния дроб или бъбреците си, което не го прави точно болен в обичайния смисъл, но въпреки това е там, трябва да спи толкова и толкова време. Като правило това не води до нищо особено. И изкуственото предизвикване на сън не е същото като когато тялото, поради нуждата си от сън, отказва достъпа на ума само толкова дълго, колкото е необходимо. Така че може да се каже: Правилната хигиена, която следва директно от духовната наука, също ще накара хората да измерват съня си по правилния начин. Следователно на другия въпрос, който беше зададен тук, не може да се отговори толкова лесно:

Как можете да разберете от колко сън се нуждаете?

Бих искал да кажа, че не е нужно да знаете това чрез дискурсивно мислене, изобщо не е необходимо, но е необходимо да придобиете такива инстинкти, които придобивате не чрез събиране на бележки от хуманитарните науки, а чрез начина, по който разбирате хуманитарните науки, когато ги възприемате с пълно участие. След като сте развили този инстинкт, можете да измерите правилното количество сън за вас индивидуално. Това обикновено се казва за него. Както казах, мога да ви дам само ръководство за отговор на този въпрос, а не какво може би се очаква. Но това, което се очаква, не винаги е правилното нещо.

Здравословно ли е да се спи с отворен прозорец?

Не винаги е възможно да се даде общ отговор на подобни въпроси. Напълно възможно е за един човек спането с отворен прозорец да е много здравословно, в зависимост от конкретната структура на дихателните му органи, но за друг човек, например, стая, която е добре проветрена преди лягане, но след това прозорците са затворени, докато спи, да е по-добра. Всъщност става въпрос за разбиране на връзката между човешкото същество и извънчовешката среда, за да може да се преценява в отделни случаи въз основа на това разбиране.

Как си обяснявате появата на психични разстройства, причинени от извършени престъпления от духовна гледна точка, тоест как може да се разпознае тук физическото заболяване, което е в основата на психичните разстройства?

Е, тук би било необходимо да се задълбочим в цялата криминална и, по същество, психиатрична антропология, ако въпросът трябва да бъде разгледан изчерпателно. Бих искал само да кажа следното: Първо, когато се разглеждат подобни неща, е важно да се приеме, че има аномалии в разположението на органите на човек, който става престъпник. Достатъчно е да проследите изследванията на Мориз Бенедикт, първия важен криминален антрополог, който е бил наистина доста обективен в изследванията си в тази насока, и ще видите как чрез патологично изследване формите на отделните човешки органи наистина могат да бъдат свързани с предразположение към извършване на престъпления. Така че има присъща аномалия, въпреки че, разбира се, материалистични мислители като Мориз Бенедикт правят погрешни заключения от това, защото някой, който показва подобни признаци в тази насока, в никакъв случай не е роден престъпник от самото начало. Въпросът е, че човек може да работи върху съществуващите дефекти в организма - това са дефекти на органите, а не върху вече съществуващото психично заболяване - именно чрез образование, а по-късно и чрез подходящи духовни средства, тоест по духовно-ментален начин, ако само фактите се изследват по духовно-научен начин. Така че заключенията, които Бенедикт прави от патологичните изследвания, не са правилни. Човек наистина може да посочи такива дефекти на органи, но тогава трябва да е наясно с факта, че в обикновения човешки живот нещата, които не са интелектуални, а са емоционални или афективни, имат ефект. Те имат ефект, разбира се, първо върху жлезистата дейност или други подобни, върху секреторната дейност, но от своя страна и върху органите. В тази връзка ви съветвам да прочетете например интересна брошура, написана от датски лекар, за механиката на емоционалните движения. В нея има много полезни неща в това отношение. А сега си представете телесното разположение, което може да се проследи у всеки човек, който е под въпрос като престъпник, и добавете към това всичко, което следва за заловения престъпник по отношение на емоционален катаклизъм и това, което като продължение на тези психически сътресения сега от своя страна засяга органите, тогава имате начин да търсите дефектните органи за това, което е довело до психично заболяване като последица, което може да възникне, когато е извършено престъпление. По този начин човек трябва да придобие разбиране за такива връзки.

Как се свързва теософията с антропософията? Дали предишната теософия вече не е напълно призната тук?

В отговор на това бих казал просто: Тук никога не е било застъпвано нищо друго освен антропософски ориентирана духовна наука и това, което се застъпва тук днес, винаги е било застъпвано тук, и ако това е било отъждествявано с това, което

от много страни се застъпва като така наречената теософия, то това се дължи просто на неразбиране. Това неразбиране ще си остане неразбиране и защото антропософски ориентираната духовна наука, в определени граници, е била в рамките на Теософското общество от известно време; но дори в рамките на това Теософско общество, представителите на антропософски ориентираната духовна наука по това време не са застъпвали нищо друго освен това, което аз застъпвам тук днес. Те просто са наблюдавали дълго време, стига да не изглежда твърде еретично. Но когато осъзнали, че антропософията е нещо съвсем различно от абстрактния мистицизъм, който често претендира да бъде теософия, те изхвърлили антропософите. Тази процедура е възприета от другата страна, докато това, което е представено тук, никога не е имало друга форма освен тази, която има днес. Разбира се, тези, които се занимават с нещата само повърхностно или са получили знанията си само от онези членове на Обществото, които самите са се занимавали с тях само повърхностно – защото човек не винаги трябва да стои отвън, за да има повърхностно разбиране за антропософията или да обърка антропософията с теософията, може да стои и вътре с нея в обществото – тези, които придобиват знания само по пътя на такава повърхностно схваната дейност, стигат до такива обърквания. Но тук е представено това, което днес характеризирах за определена област, и никога нищо друго не е било представено тук, дори ако, разбира се, непрекъснато се работи и определени неща днес могат да бъдат характеризирани по-точно, по-пълно, по-интензивно, отколкото биха могли да бъдат преди петнадесет, десет или пет години. Именно това е естеството на работата: човек да напредва, да напредва по-специално във формулирането на това да се разбере в нещо толкова трудно като духовната наука. Наистина не е нужно да се занимава човек с онези хора, които от злоба са изопачили факта, че това, което преди е било изразено по несъвършен начин, по-късно е изразено по-съвършено, и които извличат от това всякакви трансформации на светогледите. Защото духовната наука, както е разбрана тук, е нещо живо, а не нещо мъртво, и този, който вярва, че тя не може да се развива, който иска да я закова там, където е била някога, по начин, който често се случва, не вярва в живота, а иска да я превърне в нещо мъртво.

Бихте ли обяснили как възниква епидемия като грип или скарлатина, ако не чрез предаване на микроби? За много заболявания патогенът е научно идентифициран. Каква е вашата позиция по този въпрос?

Е, ако трябваше да обсъждам този въпрос, по който посочих, че не искам да вземам страна, тогава ще трябва да изнеса цяла лекция. Бих искал обаче да обърна внимание на следното. Човекът, който чрез знанията си е принуден да посочи, че за заболявания, съпроводени с появата на бацили или бактерии, има по-дълбоки причини като първични причини от самото появяване на бацилите, все още не твърди, че бацилите не са там. Съвсем друго е да се твърди, че бацилите са там и че

се появяват след болестта, отколкото да се търси първичната причина в бацилите. Това, което трябва да се каже в това отношение, току-що беше подробно разработено в този курс за лекари, който се провежда сега. Но това отнема време. Това важи и за определени елементи, които трябва да бъдат разгледани първо. Това не може да се реши бързо в сесия с въпроси и отговори. Въпреки това бих искал да посоча следното. Човешката конституция не е толкова проста, колкото често си представяме. Човекът е многостранно същество. В книгата си „Загадките на душата“ в началото показвам, че човекът е тройно същество, същество, което може да се нарече, първо, нервно-сетивно човешко същество, второ, ритмично човешко същество и трето, метаболитно човешко същество. Това е човекът. И тези три аспекта на човешката природа взаимодействат помежду си; и ако човекът иска да бъде здрав, те не трябва да взаимодействат по никакъв друг начин, освен с известна степен на разделение между областите. Например, нервно-сетивното човешко същество, което е повече от това, което днешната физиология си представя, не може просто да прехвърли своите ефекти върху метаболитното човешко същество по различен начин, освен като тези ефекти се медиират от ритмичните движения на процесите на кръвообращение и дишане, които се простират до най-външната периферия на организма. Но това взаимодействие може да бъде прекъснато по определен начин.

Сега, това взаимодействие води до нещо много специфично. Например, когато се задават подобни въпроси, ще ме простите, че трябва да им отговоря по подходящ начин. Ще бъда възможно най-дискретен, но е необходимо да кажа някои думи, които трябва да бъдат чути по подходящ начин. Например, съвсем вярно е, че в човешкия корем протичат процеси, които са интегрирани в целия организъм. Ако те са интегрирани в целия организъм, тогава те работят по правилния начин. Ако те са или директно увеличени в корема, така че да станат по-активни там, или ако съответните процеси в човешката глава или в човешките бели дробове станат по-малко интензивни, тогава се случва нещо много особено. Тогава става очевидно, че човешкият организъм, за да живее нормално, трябва да развие процеси в себе си, на които е позволено да се развият само до известна степен, така че да обхванат целия човек. Ако процесът се увеличи, тогава той се локализира и тогава, например, в човешкия корем протича процес, при който това, което се случва в човешката глава или в белите дробове, и това, което съответства на определени процеси в корема, не е правилно разделено. Процесите винаги съответстват по такъв начин, че протичат успоредно един на друг. Но в резултат на това, това, което може да присъства в човека само до известна степен, за да поддържа жизнеността си, жизнеността, носена от духа и душата, се издига, така да се каже, над определено ниво. Тогава, бих казал, то се превръща в атмосфера за всякакви по-нисши организми, за всякакви малки организми и тези малки организми могат да се развиват там. Това, което е творческият елемент на малките организми, винаги

присъства в човешкото същество, то е само разпространено в целия организъм. Когато е концентрирано, то осигурява среда за размножаване на малки организми, микроби; те намират дом в него. Но причината, поради която те могат да процъфтяват там, се крие в изключително фините процеси в организма, които след това се оказват първичните.

Не говоря от антипатия към теорията за микробите; напълно разбирам причините, поради които хората вярват в микробите. Повярвайте ми, ако не трябваше да говоря така, както говоря сега, поради фактически причини, щях да разпозная тези причини, но тук именно осъзнаването задължително води до разпознаването на нещо друго и което след това принуждава човек да го каже. [Например, мога да кажа:] Виждам определен пейзаж, има много изключително красиви говеда, добре обгрижвани. Сега питам: Защо са тези условия на живот в района? Те идват от красивите говеда. Обяснявам условията на живот в този район, като обяснявам, че красивите говеда са се преместили отнякъде; те са се разпространили там. Няма да направя това, но ще разгледам първопричините, усърдието и разбирането на хората и това ще ми обясни защо тези красиви говеда се развиват на тази земя. Но бих направил повърхностно обяснение, ако просто кажа: Тук е красиво, животът е добър тук, защото красиви говеда са се преместили.

Същата логика важи по същество, ако открия тифоидния бацил и след това заявя, че човек има коремен тиф, защото тифоидният бацил се е преместил. Необходимо е много повече, за да се обясни тифоидната треска, отколкото просто да се говори за тифоидния бацил. Но човек се заблуждава по съвсем различен начин, ако се поддаде на такава погрешна логика. Разбира се, първичните процеси, които осигуряват основата за съществуването на тифоидния бацил, от своя страна са основа за всякакви други неща, които не са първични. И е много лесно или напълно да се обърка, или да се смеси това, което е вторично, с действителната първоначална клинична картина. Това са нещата, които водят до правилната точка тук или показват как може да се докаже, че това, което е оправдано в определен смисъл, има своите граници.

Може би можете да видите от начина, по който дадох този отговор – въпреки че мога само да го нахвърлям и затова лесно бърда разбран погрешно – че всъщност не става въпрос за твърде популярното оплакване на теорията за микробите, а за много сериозно разглеждане на нещата.

Бихте ли ни дали някои примери за това как физическите органични разстройства могат да причинят психическо и духовно страдание?

Е, ако трябваше да се отговори подробно, това, разбира се, също би ни отвело твърде далеч днес. Но бих искал да отбележа само едно нещо. Виждате ли, развитието на медицинската мисъл в историята на медицината не е такова, каквото е представено днес, с Хипократ като начало на медицината и хипократизъм като нейно по-нататъшно развитие. Доколкото можем да го проследим, знаем, че

Хипократ е бил много по-скоро последен аванпост на стара инстинктивна медицина, отколкото просто началото на днешната интелектуална медицина. Но откриваме и нещо друго. Виждате ли, в тази стара инстинктивна медицина, докато тя все още е била в сила, хората не са говорили например за определен вид психическа депресия, което е много абстрактен начин да се изрази, а по-скоро за хипохондрия - коремна хрущялност. Така че те са знаели, че хипохондрията е разстройство на корема, втвърдяване на корема. Не можем да кажем, че древните са били по-мистични от нас.

По същия начин е лесно да се покаже как някои хронични белодробни дефекти определено са свързани с това, което би могло да се нарече фалшиво мистично чувство у хората. И така, бихме могли да посочим всякакви неща, съвсем отделно от факта, че – отново, в съответствие с правилния инстинкт – древните определено са посочвали нещо органично, когато става въпрос за темпераментите. Те са извеждали холеричния темперамент от жлъчката, от бялата жлъчка, меланхоличния от черната жлъчка и всичко, което черната жлъчка причинява в корема. След това са извеждали сангвиничния темперамент от кръвта, а флегматичния темперамент от това, което са наричали слуз. Но след това, когато са виждали дегенерации на темпераментите, те са били абсолютно неща, които са показвали дегенерациите на съответната органична материя. Как това се е правело в инстинктивната медицина и в инстинктивната хигиена, със сигурност може да се възприеме по строго научен начин в състоянието на ума и, от гледна точка на нашите съвременни знания, да се култивира.

*Ето един въпрос, който би могъл да доведе до по-нататъшно недоразумение:
Признавате ли очната диагноза? Приемате ли я като наука?*

Сега, като цяло е вярно, че в случая на един организъм, и особено в случая на сложния човешки организъм, ако го погледнете по правилния начин, можете да направите заключения за цялото от всички възможни отделни части. И отново, начинът, по който тези отделни части са подредени в човешкия организъм, има голямо значение. В известен смисъл това, което очният диагностик изследва в ириса, е, от една страна, толкова изолирано от останалата част на човешкия организъм, а от друга страна, е толкова своеобразно интегрирано в останалата част на организма, че наистина е изразителен орган. Но именно с такива неща човек не бива да схематизира; и грешката при такива неща е, че прави точно това. Например, съвсем вярно е, че хора с различна психическа и физическа конституция показват различни характеристики в ирисите си от другите хора. Ако човек иска да приложи нещо подобно, той се нуждае от толкова интимни познания за това какво се случва в човешкия организъм, че ако има тези интимни познания, всъщност вече не е нужно да търси от един-единствен орган. И ако ви бъде наредено да се придържате към някакви интелектуализирани правила и да правите подобни неща схематично, тогава от това няма да се получи много стойност.

Каква е връзката между болестите и развитието на световната история, особено с нововъзникващите болести?

Глава от цяла културна история! Ами, ще отбележа само следното. Когато изучава история, човек трябва да има усет за практикуване на симптоматика, тоест да разбира голяма част от това, което днес се приема за история, само като симптом за много, което се крие много по-дълбоко зад него, което всъщност е духовният поток, който само носи тези симптоми. И така, това, което е в дълбините на човешкото развитие, наистина се проявява симптоматично в едни или други болести на времето. Интересно е да се изучат връзките между това, което преобладава в дълбините на човешкото развитие, и това, което се случва в симптомите на едни или други болести. От наличието на определени болести може да се заключи и че в историческото развитие действат импулси, които не могат да избегнат симптоматика от този вид. Но въпросът би могъл да насочи и към нещо друго, което не е незначително, когато се проследи историческото развитие на човечеството. Това е следното: Болестите, независимо дали се срещат при отделни хора или приемат формата на епидемия в човешкото общество, често са и реакции на други дегенерации, които могат да се считат за по-малко сериозни от здравна гледна точка, но въпреки това трябва да се считат за много сериозни от морална или духовна гледна точка. Казаното тук не трябва да се прилага към медицината или хигиената – това би било съвсем погрешно. Болестите трябва да се лекуват. В хигиената човек трябва да работи в полза на хората. Не може да се каже: „Първо ще проверя дали е може би твоята карма да имаш тази болест; след това ще те оставя да я имаш, ако не, мога да те излекувам.“ Тези възгледи не са приложими, когато става въпрос за лечение. Но това, което не важи за нас, хората, при нашата намеса в природата, следователно обективно важи във външния свят. И там трябва да се каже, че например много неща, които съществуват като предразположеност към морални ексцесии, са толкова дълбоко вкоренени в човешката организация, че възникват реакции, които след това се проявяват при определени заболявания, и че болестта е потискане на морална ексцесия.

В случая с индивида, дори не е от толкова голямо значение да се следват тези неща, защото те трябва да бъдат оставени на индивидуалната съдба и човек не трябва да се намесва в тях повече, отколкото човек се намесва в тайната на писмата на други хора - освен ако човек не се ръководи от толкова разпространения в момента възглед: „отворени от властите съгласно законите на войната“. Точно както човек не трябва да се намесва в тайните на писмата на човек, толкова малко трябва да се намесва и в неговата индивидуална карма. Но в световната история това е отново нещо друго. Там е важно, защото в световната история отделният човек играе само, бих казал, статистическа роля в нейните закони. Винаги трябва да се посочва, че статистиката предоставя добра основа за животозастрахователните компании да оценяват нивата на смъртност, на които се

основават техните премии. Въпросът е доста точен и изчислението е доста правилно, всичко е доста научно. Но сега - човек не е нужно да умре точно в момента, който е изчислен от статистиката за животозастраховане, нито е нужно да живее толкова дълго, колкото е изчислено. Когато индивидът дойде под внимание, се случват други неща. Но когато се вземат предвид групи от хора или дори цялото развитие на човечеството, тогава е напълно възможно човек да не е суеверен, а по-скоро научен човек, когато изследва до каква степен симптомите на болестта, възникващите заболявания са коректив на други ексцесии, така че наистина може да се види определена реакция на болестта или поне заболяване, причинено от нещо, което, ако болестта не се беше появила, щеше да се развие в съвсем различна форма. Това са само няколко точки за това как може да се разгледа засегнатото от този въпрос.

Но сега времето ни е толкова напреднало, че и ние ще последваме другите, които вече са си тръгнали в такъв голям брой.

11. Връзката между духовната наука и отделните академични предмети I

Уважаеми участници! В тези четири лекции бих искал да говоря за обогатяването, което отделните академични субекти могат да изпитат чрез духовно-научните методи. Днес бих искал да дам само едно въведение към самите разсъждения, които ще започна утре. В тези лекции няма да се опитвам толкова систематично да представя самите духовно-научни открития, колкото да се опитам да изградя мост между тази духовна наука и останалия научен живот на днешния ден.

Но бих искал да кажа няколко думи като въведение за специфичния характер на духовно-научния метод. Този метод се различава от всичко, което днес обикновено се счита за научно. Първо, въз основа на днешните навици на мислене и възгледи, самата възможност за проникване в сферата на реалността, с която тази духовна наука иска да се занимава, е поставена под съмнение. Второ, обаче, отново и отново, поради същите навици на мислене и чувства, се казва, че на тази антропософски ориентирана духовна наука ѝ липсва това, което се нарича „доказателство“ за нейните прозрения.

След като в хода на лекциите бяха дадени някои примери за взаимовръзките между духовната наука и специализираните науки, ще се върна накратко към тези две възражения. Днес бих искал да се огранича само с това да кажа, като въведение, че тази духовна наука със сигурност се различава в целия си изследователски метод от това, което иначе се твърди в научния живот днес, но въпреки това тази духовна наука не иска да бъде нищо друго освен реално продължение именно на най-строгия научен начин на познание на настоящето. Тя напълно възнамерява да вземе предвид напредъка, който човечеството е постигнало през последните няколко века, особено през 19 век, по отношение на точността и съвестността на научните методи. Тя не иска да говори за духовните светове по някакъв лаически или аматьорски начин, а по-скоро от същата нагласа и разположение на знанието, от която съвременната наука по принцип иска да говори. Но в същото време за нея е ясно, че познавателните способности трябва да бъдат разширени, ако човек иска да стигне до отговор, дори и само относителен, на онези въпроси, които остават без отговор във всички области на днешния научен живот. Но тази духовна наука би искала още повече да подчертае, особено по отношение на настоящето, незадоволителния характер на нашия настоящ научен живот; тя би искала да покаже, че от една страна, този научен живот е успял да се намеси в техническата практика по изключително значителен начин, но от друга страна, тези големи постижения в техническите области, които са преобразили целия ни съвременен живот, по никакъв начин не са сравними с подобни постижения в социалната практика. Това е важно да се подчертае днес именно поради причината, че антропософски ориентираната духовна наука, за която става дума тук, вярва, от

една страна, че може да постигне задълбочаване и разширяване на познанията за природата от своя гледна точка, но от друга страна, вярва, че не е нужно да се спира на този, бих искал да кажа, съзерцателен вид познание, защото вярва, че може да премине към такова познание, което не само обхваща не само теоретичния поглед върху човешкото същество, но и цялото човешко същество, преди всичко живота на волята, и то не в общи абстракции, а в цялата конкретност, в цялата диференциация, както е да се работи в социалната сфера - ако искаме да се държим в социалната техника по един също толкова плодотворен и умел начин, колкото можем в механистичната.

Бих искал да посоча тези връзки във въведението именно защото в настоящето може да се усети, че човечеството се стреми все повече и повече към осъзнаване на всички свои действия. Цялото ни научно развитие през последните три-четири века е стремеж от определени повече или по-малко смътни, неясни, макар и може би затова сигурни в други отношения концептуални светове, към напълно съзнателни, ясни концептуални светове. Колкото и много да липсва все още в посока на идеала за научно познание, няма съмнение, че науката е на път да развие този идеал по определен начин; и тя се е доказала и външно чрез приложенията си в техниката. Не по същия начин, можем да кажем, това се е доказало в социалната практика. Въпреки това, именно социално мислещите хора в последно време твърдят, че социалният живот трябва да се разглежда и от научна гледна точка. А широките слоеве на пролетариата – не искам да критикувам сега, просто искам да характеризирам – са убедени, че това, което проповядват като социални теории, се основава изцяло на научни основи. Научните основи са най-гордо показани във всичко, което е произлязло от социалната доктрина на марксизма. Но това е нещо, което, от друга страна, би трябвало да даде повод за сериозно безпокойство, защото социалните условия в цивилизования живот днес вече показват колко малко тази социална практика може да доведе до някакъв плодотворен резултат. Тя може да доведе само до по-нататъшно социално разрушение. Това повдига въпроса: Какво точно е толкова изключително погрешно в пренасянето на научния подход в социалната практика?

Ако погледнем какво се е превърнало в научно отношение в последно време, трябва да кажем: емпиричният метод е приет. Този емпиричен метод, който, за да стане рационален, преминава от емпиризъм към експеримент, се придържа към външния опит. Той прилага към този външен опит само това, което се счита за единствената истинска, свободна от опит наука: математическият подход, математиката в най-широк смисъл. Трябва също така стриктно да се сравни начинът, по който човек стига до емпиричните факти на външния свят, които са му дадени чрез сетивата, и чрез „въоръжените“ сетива, докато след това регистрира тези емпирични факти на външния свят, комбинира ги, докато се опитва да изведе от тях закони, които преминават от най-ниското ниво на статистическо подреждане до

почти математическите, обобщаващи закони на природата. Сравнете това стриктно с начина, по който се стига до самите математически истини. Те се основават изцяло на вътрешно виждане, на вътрешна конструкция в живота на самата душа. И именно чрез тази вътрешна конструкция математическото знание има своята сигурност. Тази сигурност не се достига по някакъв индуктивен метод, а се разглежда като нещо, което подлежи на дедуктивно разглеждане, така че може да се каже: математиката и всичко, което принадлежи към нея в механиката, в теорията за движението на звездите и т.н., е нещо, което човекът изгражда от собствения си душевен живот.

Интересно е, че още в зората на по-новото развитие на науката този начин на отношение към емпиризма, от една страна, и математиката, от друга, се характеризира в много определена посока, а именно, както е най-ясно изразено в добре познатата Кантова формула, че във всяко реално знание има толкова наука, колкото има математика в него. И днес все още чуваме, че по същество научното начинание трябва да се състои в обединяване на природните явления в образ, който може по някакъв начин да бъде математически проникнат и математически доминиран; например, ние се опитваме да получим физически образ на света чрез това, който можем да направим математически прозрачен по определен начин. Така че ние продължаваме в тази област, като проникваме това, което получаваме от външния свят чрез наблюдение или експеримент, с това, което може да се изгради от самата душа като самодостатъчна, самоосветляваща се, ясна наука. Този начин на третиране на света от гледна точка на познанието постепенно се е вкоренил толкова силно в съвременното съзнание, че мнозина го смятат за единствено възможен. И поради големия напредък, постигнат напоследък в посока на такова познание, хората постепенно са стигнали до убеждението, че човек трябва да каже: Ето как трябва да се постъпва, ето как трябва човекът трябва да се държи, от една страна, по отношение на това, което дава от вътрешното си същество на външното наблюдение, а от друга, по отношение на това, което идва при него от външния свят. По определен начин хората са били научно обучени в това изследване, в този метод.

Сега, за по-новото човечество е възникнала необходимостта да въведе научен начин на мислене в социалните науки и по този начин в начина, по който се иска когнитивно да се контролира социалният живот. Достатъчно е да се припомни само един факт, за да се посочи едностранчивостта, произтичаща от това. Карл Маркс и неговата школа са приложили най-едностранчиво научното отношение на модерното време към социалната практика. И какъв е бил резултатът? Тук не е необходимо, тъй като искам само да направя въведение, да се навлиза в конкретния начин на извеждане на псевдонаучния метод на марксизма, но трябва да се посочи какви резултати е довел той. Именно от тези основи се е превърнало в кредо, че когато човек разглежда човешкия живот в социален контекст, всъщност

трябва да признае, че всичко, което се е случило в хода на човешката история, трябва да се обясни с различните форми на производствени процеси. Така че външните, материални процеси са взети за основа; и това, което се е развило в човешкия живот, което е произлязло от душата на човека, което се е формирало чрез мислене и други подобни, е било прието като „идеология“, така да се каже. Така се е зародило убеждението, че човек не може да формира социална практика от никакви идеи, от никакви импулси на човешкия живот, а че всъщност може да я разбере само като се включи в институциите, в самия производствен процес, като по този начин работи когнитивно, директно върху трансформацията на производствените процеси; тогава какво е съдържанието на идеологията вече ще се очертае.

Може да се каже, скъпа публика, че това, което се е утвърждавало като строго точен метод в естествените науки, е било пренесено от научното образование в социалната сфера и в резултат на това в тази сфера се е стигнало до изключване на човека, с неговата воля, сили, цялото му същество, от историческия, социален процес и до разглеждане само на начина на производство, на материалните процеси, като реалното нещо в този социален процес. И днес ние се намираме в много критичен повратен момент във времето. Днес става въпрос за творческа работа в много области на нашия цивилизован живот, започвайки от човека в социалния живот. А това не може да се постигне с описания възглед – а именно с възглед, който вижда в това, което в основата си произтича от човешката същност, само идеология, тоест само един вид мечта. С такъв възглед човек не може да намери сили да се намеси в социалния живот.

Но това, което днес произтича от специфичния характер на съвременната наука, има своеобразно световно значение. И ни е редно да се замислим защо сме изоставени от това, което човек може да постигне отвътре по отношение на социалната практика. Трябва да започнем да размишляваме върху това: може ли научният метод, който е напълно оправдан в областта на естествените науки, да бъде приложен директно и в област като социалната практика? Това е въпрос, който стои пред нас днес не само като научен въпрос, но и като голям въпрос на човечеството, който обаче първо трябва да бъде решен научно по определен начин. Защото всичко зависи от това дали методите, които използваме в науката днес, са самостоятелни или са по някакъв начин толкова развиваеми, че тогава да получим и възможността, по единен начин, от друга страна, да имаме социално знание, което обхваща човешкото същество, а не само производствения процес, и което след това може да бъде разширено до социална техника, до социална практика, точно както познанието за природата е било разширено до механистична практика и техника. По този начин, научните въпроси, както ги вижда антропософската духовна наука, са свързани с целия живот в нашето време. И тази духовна наука вярва, че може да говори за най-непосредствените нужди на нашето време. Но тя също така вярва, че

е невъзможно да се намери изход от объркването на времето, освен чрез проникване в същността на самия научен живот.

И това повдига големия въпрос: има ли други начини за справяне с реалността, освен оформянето на вътрешния живот според модела на математическото развитие и след това прилагането му към емпиричната реалност? Именно тук влиза в действие антропософски ориентираната духовна наука със своята методология. Тя пита: Възможно ли е от вътрешността на човешкото същество да се извлече само това, което е изразено в разпознати математически формули? Или е възможно да се извлече нещо съвсем друго от дълбините на човешката душа, нещо различно от съдържанието на днешната математика? Именно това е първият методологичен резултат от антропософската духовна наука: че от човешката душа може да се формира не само математика, но и други душевни преживявания. И от тези други душевни преживявания антропософската духовна наука разграничава три нива. Това, което е математическо по природа, по същество, особено по отношение на качеството си, всъщност вече е духовна наука; просто не се разпознава като такава. Следва това, което в книгата си „Как да познаваме висшите светове“ нарекох въображение. Това не означава фантастично съдържание, а оформяне на душевно съдържание, което произлиза от човешката душа по абсолютно същия начин, чисто вътрешно, както се произлиза математическото съдържание. Това душевно съдържание обаче не е просто формално като математическото съдържание, а самото то е пълно със съдържание и се отнася към реалността по различен начин от математическото съдържание.

Това, което се извлича от дълбините на душата, така да се каже, по-висш етап, по-съществена математика, наричам въображение, защото когато човек се задълбочава в математическо съдържание, той няма съдържание в математическото; съдържанието трябва да се даде на математическите формули от емпиризма, отвън. В това, което присъства в нашето съзнание с математическите формули, човек няма битийно съдържание. Това има своето дълбоко оправдание за обикновения живот и за обикновената наука. Ако в математико-емпиричния подход донесем битийното съдържание отвътре към този външен свят, който ни е налице в сетивното наблюдение, тогава не бихме могли да изпитаме този външен свят. Не бихме го намерили прозрачен. Това битие, което приписваме на външния свят, ни е дадено само от факта, че нямаме битие в това, което методично донасяме на този външен свят, а че осъзнаваме, че донасяме само образно съдържание в него. Всеки, който е наясно с този образен характер на математическото, ще намери в него особено характерната черта на научния метод на настоящето.

В момента, когато човек се обръща към духовната наука, той не се спира на специфичното състояние на душата, което е придобил чрез наследство и образование и което след това прилага и в обикновената наука. Човек напредва по-нататък в развитието на душата. Човек извлича от душата скритите в нея сили.

Субективно, целият процес не се различава от този, който се случва, когато човек преминава от точката, в която все още не е получил никакво математическо прозрение от душата, до точката, в която душата е изпълнена с математически прозрения, с отношения между фигури и т.н. Взето чисто навътре, качествено, това развитие на душата, което се търси чрез антропософски ориентираната духовна наука, за която става дума тук, не е нищо друго освен продължение на процеса, който се случва, когато човек преминава от съзнание, неизпълнено с математика, към съзнание, изпълнено с математика. Този процес се развива по-нататък. Но ако развиете този процес по-нататък, се случва нещо много важно. Осъзнавате, че само в тези своеобразни структури, които можем да обобщим като математика в най-широк смисъл, е възможно да се преживява чисто формално. Няма друга област в обсега на нашето обикновено съзнание, където да можем да преживяваме чисто формално, освен в математиката. Следователно, когато този процес се развие по-нататък, отвъд математиката, до това, което наричам първото по-висше ниво на познание, тогава ние вече не преживяваме само формално, вече не само образно, а имаме битие-доволство в самото преживяване, точно както имаме битие-доволство, когато чувстваме глад или жажда или когато развиваме волеви импулс в себе си, който също е свързан с някакъв органичен процес. Следователно не можем да разширим процеса на създаване на математически структури отвъд това създаване на математически структури, без да влезем в битието. Но тогава, по полярен начин, ние влизаме в битието до същата степен, до която влизаме във вътрешния живот, и в съзнанието имаме само образи на това битие. Ето защо наричам това съзнание имагинативно съзнание.

Когато се отнасяме към нашата среда математически, бих искал да кажа, че има пълно равновесие между това, което ни се изправя отвън като битие, и това, което се явява вътрешно като просто образ. И дори има нещо като духовен процес в специфичното поведение на превключване между външния поглед и вътрешната конструкция, в това превключване между усещането за външния свят и неговото одухотворяване с конструираните математически структури, нещо от систола и диастола. Това, което идва при нас отвън, ни носи съществуване. Това, което идва при нас от външния свят отвътре, ни носи изпълненото със светлина проникване на съществуването. И бихме получили усещането в тази област - това е резултат от просто разглеждане на когнитивния процес - че не разбираме съществуването, ако внесем едно битие в света отвътре със самите математически генерирани структури. В известен смисъл, битието отвътре би се сблъскало с битието отвън и това би породило нещо, което би останало неясно за съзнанието. Пълното съдържание на външния свят не би могло да бъде математически проникнато по изпълнен със светлина начин.

В същия момент, в който се издигаме до по-високо ниво на познание, ние наистина преживяваме битието вътре в себе си. За тази цел характерът на образа се

отпечатва върху това, което става присъстващо в съзнанието. Но ние преживяваме битието вътре в себе си. Знаем, че образите, които преживяваме, са абсолютно обективни, защото не преживяваме битието директно като външно съдържание на образите и следователно знаем, че нашите образи не са сънища, не са фантазии, а че са адекватен израз на реалност, която можем да преживеем само в душата си. Тоест, като преживяваме такова продължение на нашия вътрешен душевен процес, ние се издигаме от съзерцанието на сетивния свят до съзерцанието на свръхсетивния свят. По този начин наистина навлизаме в свят, който не можем да представим пред съзнанието си по никакъв друг начин.

Първата стъпка на въображаемото познание ни дава възможността да поставим пред съзнанието си нов свят, който ние - за разлика от света, който обикновено имаме пред себе си, който имаме пред себе си и в обикновената наука - преживяваме само вътрешно, но за който знаем, че чрез образа, който намираме обективно поставен пред съзнанието ни, имаме откровение за битието.

Така успях да покажа, поне с няколко щриха, на какво се основава методът на познанието, чрез който духовната наука иска да проникне в световите, които не са дадени на обикновената наука. Те не са ѝ дадени, защото в известен смисъл е вярно, че в нея има толкова наука, колкото има математика. Но това означава, че тя съдържа само това, което можем да имаме като образно в душевния си живот, което не е самата реалност. В момента, в който търсим знание, въпреки че заличаваме собствената си реалност, това, което става присъстващо в нашето съзнание, става образно като обект, докато преди субективното е било образно. В нашето общуване с образа реалността се преживява. И въпросът сега е само как можем да въведем в този процес на познание възможността за свободно движение в него, точно както го имаме в обикновения външен, емпиричен процес на познание, където правим наблюденията си по такъв начин, че те да съответстват на нашите намерения, където проектираме експерименталните си установки по такъв начин, че да ги намерим за целесъобразни за разбиране на този или онзи резултат и т.н. Ако духовният изследовател се спре върху развитието на въображението, тогава единственото нещо, което би останало в него, би било преживяването на реалност, която му се представя в образ. Той не би могъл да контролира този въображаем свят, до който се е издигнал. Този свят, който се представя във въображенията, се завладява чрез напредване по най-съкровен начин в душата чрез методи, които са наистина по-трудни от методите на лабораторните или астрономическите изследвания.

[дотук текстът е коригиран от Рудолф Щайнер]

Днес бих искал да загатна за елементарната част от него. Можете да намерите повече подробности в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, в моята „Окултна наука“ и в други книги.

Опитваме се да вникнем в човешкия произвол това, което естествено се случва в нас по време на обикновеното познание. Като следваме фактите на природата, като се посвещаваме на нещата от природата, ние формираме представи за тях. Тези представи придобиват продължителност, но продължителност, която е модифицирана по определен начин. Можем да си спомним преживяванията си. Можем да формираме представи за това какви са били преживяванията ни. Бих ви помолил, скъпи читатели, да обърнете внимание как формулирах това изречение. В областта на антропософската духовна наука човек трябва да говори много точно и да формулира изреченията си много точно.

Съвременната психология говори така, сякаш идея, която човек е усвоил от преживяване, някак си ще се спусне в някакви психически дълбини и след това ще се издигне отново, когато си я спомни. Преди по-точно наблюдение на душата това по никакъв начин не е приемливо, а е налице нещо съвсем различно. Когато човек наблюдава процеса, чрез който получава идея от външно сетивно възприятие, и когато наблюдава какво се случва вътре в душата, тогава се случва същото, само че в противоположен смисъл. Това може да се наблюдава, когато проследим вътрешния процес, който протича преди формирането на спомен, вътрешен процес, който наистина е неопределен, но който ние постепенно се научаваме да схващаме като духовни изследователи. Образът на паметта се формира от вътрешен процес по абсолютно същия начин, както образът на външното сетивно възприятие се формира от външния сетивен процес. Идеите като такива междувременно не са налице; Те не се скитат надолу в душата ни и отново нагоре в съзнанието ни, а всъщност се запомнят по същия начин, както при външното възприятие, само че по пътя нагоре отвътре, докато при външното възприятие те се представят по пътя отвън навътре. Но по определен начин ние стигаме до това да направим това, което е било мимолетно преживяване, постоянно. Този процес се трансформира внимателно и методично чрез определена концентрация и медитация, които трябва да се прилагат само достатъчно дълго и достатъчно интензивно към интимния живот на душата. Тогава този живот на душата се оформя по такъв начин, че въображението, въображаемото познание, може да навлезе в него.

Трансформацията се осъществява чрез съзнателната воля, която вкарва лесно разбираеми образи в центъра на съзнанието, образи, които са толкова разбираеми, че не могат да възникнат спомени, които биха могли да дадат такива ефекти от несъзнаваното или подсъзнанието. И като се даде продължителност на идеите и се концентрираме върху трайната идея, това, което иначе живее само в силата на спомена, се развива допълнително; то се трансформира във висша сила, която се превръща в въображаема сила. И човек трябва да овладее тази сила, за да има нещо на това ниво на знание, към което може да се отнесе като човешко същество, точно както иначе се отнася към света като човешко същество в обикновения живот

и в обикновената наука. След това е необходимо да може да контролира нещо друго: да потисне отново идеята, да я изпрати отново извън съзнанието.

Чрез постигане на абсолютно овладяване на вътрешния душевен процес, превръщане на идеята в постоянна, след това прекъсване на идеята, оставяне на съзнанието празно и практикуване на този преход - изпълнено съзнание, празно съзнание, изпълнено съзнание, празно съзнание - по този начин, скъпа публика, човек се издига до това, което тогава може да се нарече вдъхновено въображение. Не позволявайте на думите да ви обезкуражат; имаме нужда от тази терминология, не се опитвам да измислям нищо, не се опитвам да измислям никакво суеверие. Това вдъхновено възприятие дава много важен резултат за човешкото прозрение, докато във въображението човек има само резултата, че може да проследи потока на човешкия живот, през който е преминал, от времето, когато може да си спомни назад, като нещо настояще. Човек има пред себе си картина на целия си предишен опит. Това, което иначе е поток, от който спомените изплуват само като вълни, сега е единно цяло: това е първият резултат от въображението.

Резултатът от второто, по-висше ниво на познание, което се развива по начина, който току-що описах, е познанието за вечното в нашата душа, за истински вечното в нашата душа, което преминава през раждането и смъртта. За да се ориентираме в свръхсетивния свят толкова свободно, колкото се ориентираме в сетивния емпиризъм, човек трябва да се издигне до това схващане. И сега човек е в състояние да притежава и въображението, чрез което разпознава един висш свят, да го потисне на свой ред и по този начин реално да наблюдава процесите в този висш свят. Точно както никой не може да прави външни наблюдения, ако не може да движи очите си и само да фиксира погледа си върху нещо, така и никой не би могъл да наблюдава в свръхсетивния свят, ако може само да си въобразява и не може да потуши въображенията чрез произвол. Тук става дума за движение на сетивните органи, които сякаш се плъзгат по външния свят, във външния емпиризъм; във висшите светове това е спокойствието на душата, но подвижността на външното, на самите въображения, които ни предават ориентацията в този свръхсетивен свят.

Третият етап на свръхсетивното познание е това, което наричам интуиция в истинския смисъл на думата – не в обичайния, объркан смисъл. Тази интуиция се постига, когато човешкото същество придобие и пълно съзнание за това, което го изпълва, когато е угасило въображенията, когато по този начин е създадо празно съзнание. Разбира се, не можете да имате съдържание едновременно, когато сте направили това, но това, което се случва, е, че когато се върнете към въображението, вземате със себе си съдържанието, което сте преживели в празното съзнание. Осъзнаваш ли, скъпа публика, как съдържанието на свръхсетивните светове сега се превръща от субективно в обективно? Първо имаш въображение, преживяваш същество и това същество адекватно навлиза в съзнанието ти под

формата на образ. Знаеш, че това е адекватният образ, но самото същество не присъства в съзнанието. Във вдъхновението се учиш да се ориентираш, но съществото все още не присъства в съзнанието. Сега, в интуицията, това, което човек е преживял – дори ако съзнанието не е преживяло пряко същество, но душата е преживяла същество в реалността – сега това, което е било там по време на празното съзнание, също се случва, когато човек отново има въображение. Тоест: свръхсетивното битие, в което човек е бил обективен, навлиза в субективното. В интуицията човек всъщност има субективно присъствие на обективния, свръхсетивния свят на битието.

Това, дами и господа, е един от начините за навлизане в този свръхсетивен свят. От това описание – което, разбира се, може да бъде само бяло и за тези, които все още не са запознати с темата чрез литературата, със сигурност може да служи само като стимул, а не като убедителен аргумент – можете поне да видите, че всъщност не става въпрос за случайни фантазии на няколко ексцентрици или някакво внушение, разпространявано от секта, а че това са ясно дефинирани процеси, които протичат в душата, процеси, които могат да бъдат преживени, за да се навлезе в различна реалност от тази, с която сме запознати в обикновения си живот. Но чрез тази антропософски ориентирана духовна наука, скъпа публика, се вижда връзка, която се развива в човешкия живот между субективното и обективното, и всъщност към обективно свръхсетивното, което е дефинирано по също толкова остър начин, както в математическата наука връзката между това, което е само формално развито вътрешно в математиката, и това, което е дадено в емпиризма като съществуващо и е осветено от математиката. И така, виждате: същият процес, чрез който например теоретиците на естествените науки, които смятат естествената наука за толкова сигурна, че казват: В познанието за природата има толкова наука, колкото има в нея математика - същият този научен процес е взет за основа от антропософската духовна наука и само е доразвит съответно.

И това ни показва, скъпи присъстващи, че можем да стигнем до позиция не само да проникнем в реалността, която обхваща външната сфера на природата, но и в други реалности. И тъй като човешкото същество произлиза от различна реалност от реалността на природата, то не може да бъде разбрано, нито може да бъде развита каквато и да е практика, която да се отнася до живота на самото човешко същество, ако човек има само наука, която се отнася до природата.

Но ако имате наука, която се отнася до духовното съдържание на света - и това е антропософски ориентирана духовна наука - тогава имате основа за разбиране какво е душа и какво е духовно в човек. С това човек има наука, която може да премине от себе си към социалната практика, към - ако мога да използвам израза - социална техника, точно както обикновената естествена наука преминава от науката към външната механика или технология, към практиката. Следователно, тази антропософски ориентирана духовна наука вярва, че импулси за социология,

за социална наука, за социална работа, могат да бъдат намерени само ако едновременно с това се търси пътят от обикновения научен метод към духовно-научния метод. Може да се каже, скъпи дами и господа, че истинска социология, истинска социална наука, ще бъде създадена само когато търсим тази антропософски ориентирана духовна наука. Там виждаме световното значение на тази антропософски ориентирана духовна наука.

Но трябва да сме наясно с едно нещо: след като този метод на духовната наука бъде усвоен, е дадено известно продължение на самата наука. Следователно не само хуманитарните науки, които всички страдат от едностранчивата съвременна научна методология, ще преживеят оплождане, но и самите естествени науки ще могат да преживеят оплождане. Защото нека сме наясно с това: в зората на модерното време можем почти да схванем как се е появил този специфичен начин за математическо подхождане към света.

Всеки, който е наистина запознат с научното развитие на по-ранните векове, знае, че математиката всъщност се е развивала все повече и повече като вътрешно съзнание на човека; не е възможно да се посочи точният момент във времето, но поне може да се даде приближение. Ако се върнем към Галилей, откриваме приблизително момента във времето, когато отделният математически образ се е отделил в съзнанието на европейското научно човечество от съдържанието, с което преди това е бил все още свързан по синтетичен начин, така да се каже. В наблюдавания обект човек е имал математическо съдържание и емпирично съдържание на битието. Математическото мислене се е отделяло само постепенно, бавно и постепенно; то вече е присъствало в елементите, но се е отделило особено с откриването на законите на падането в периода на Галилей и чрез това, което самият Галилей е открил като закони на махалото.

Ако разгледаме цялата връзка между математиката и емпиризма, както е възникнала по онова време, тогава си казваме: Едва в по-ново време на човешкото развитие, точно както днес човекът има съзнание за вътрешната връзка, човекът всъщност е стигнал до тази способност да визуализира математическо съдържание. В миналото сме били по-свързани със сетивното съдържание. Ако погледнете Аристотел и гръцките мислители, все още ще откриете сетивно-физическото съдържание отделно от математическото съдържание. В моята книга „Загадките на философията“ ще намерите това представено за концептуалната система на човека като цяло.

От времето на Галилей ние претърпяхме определено развитие и днес това развитие се проявява по два начина: Първо, човечеството се стреми отвъд математическото сякаш по неопределен инстинкт и стига до всякакви неевклидови геометрии и други подобни. То иска да доразвие чисто вътрешната математика, откъсната от емпиричното съдържание. Днес дори можем да видим точно къде математическото се среща с реалността. Такъв е случаят например в синтетичната и проективната

геометрия. Но едновременно с това виждаме как човек сякаш губи посоката си, тъй като има стремеж да доразвие математическото, но не знае, че ако го откъсне от строгата му взаимовръзка със сетивния емпиризъм, лесно може да загуби опора - ако не го превърне във въображение и вдъхновение. И днес виждаме този процес на хиперматематика, на математическа хипертрофия, бих казал, в научното развитие, особено в теорията на относителността на Айнщайн и неговите последователи. Там математиката е инстинктивно откъсната от това, което всъщност е систола и диастола или поне може да се сравни с тях. И така се стига до липса на посока; стига се до изграждане на теории, които показват, че сте спрели да работите по реалистичен начин, но че отивате твърде далеч в това развитие на душата към математическото, че преувеличавате, че все още искате да я оставите математическа в онези точки, които всъщност би трябвало да се слеят във въображение, вдъхновение и интуиция.

Именно в такава едностранчивост виждаме, скъпи мои присъстващи, как в наше време вече има зрялост да се отиде отвъд чисто математическата наука, но как, така да се каже, в един вид духовна инерция, човекът продължава посоката, довела до такива триумфи в математическото третиране на природата, отвъд границата, където математиката е възможна. Той се предава на закона за духовната инерция, не метаморфозира преживяването в математическото във въображаемо, при което вече не схваща обикновената емпирична реалност чрез това, което е вътрешно формирано, а свръхсетивна, духовна реалност. Сега сме стигнали до точката, в която трябва да размислим как да прилагаме математиката в областта на естествените науки, но също така как да проникнем в природата с въображение, вдъхновение и интуиция. И сме на точката, в която световното развитие по необходимост изисква научен метод, който може да проникне и в социалната практика, в социалния живот на човешките същества.

Ето защо, скъпи присъстващи, антропософското направление, което представлявам тук, в Щутгарт, от много години, е съсредоточило вниманието си не само върху установяването на взаимоотношения с едната страна на живота, върху задълбочаването на чисто духовното, но си е поставило за цел да проникне и в отделните научни области. И бих искал да ви дам няколко примера за това.

В утрешната лекция бих искал да дам примери за това как тази духовна наука може да има плодотворен ефект в областта на неорганичното и органичното естествознание. Антропософски ориентираната духовна наука не само се стреми да се ангажира с естеството, но и да абсорбира научни факти, за да ги обогати чрез нови методи и по този начин да създаде нещо за човечеството, което може да надхвърли чисто механистичната технология, която сме постигнали в последно време. В тази втора лекция бих искал да покажа как в психологическо-исторически план, във всичко, което се отнася до самото човешко същество, духовната наука

трябва първо да създаде истинска наука за душата, истинска етнология, а също и истинска юриспруденция.

В третата лекция бих искал да покажа как тази духовна наука е призвана да осъществи реално това, което е очертано в моята книга „Ключовите моменти на социалния въпрос“. Бих искал да покажа какво би трябвало да има оплодотворяващ ефект върху социалната дейност, върху самата социална воля, какво създава социални импулси, като ни изпълва не само с идеи, които са съзерцателно посветени на природата, но и с идеи, които самите се превръщат в жизнени сили, така че да проникват в хората като с душевна кръв, когато се включат в социален живот. И накрая, ще покажа как се опложда религиозният и етичният живот и как етичният живот, като най-висш израз и разцвет на социалния живот, може да се появи, когато човек не е просто изпълнен с абстрактни идеи или с неясни импулси, а с идеи, които получават живот в него, които го пронизват вътрешно със светлина, така че той да може след това да се намеси и със силни сили в социалния живот. Поне накратко бих искал да ви покажа пътя, който може да се извърви от естествените науки до хуманитарните, а именно в социологията и етиката. Тези лекции могат да покажат по-специално, че чрез тази антропософски ориентирана духовна наука животът на съвременната цивилизация може да бъде обслужван чрез оплождане на всички отделни специализирани науки, и то наистина с научна сериозност, с метод, който е също толкова съвестен, също толкова изпълнен с чувство за отговорност към света и човечеството, колкото и другите науки.

12. Връзките между духовната наука и отделните академични предмети II

Уважаеми участници! Духовно-научните разсъждения, от които трябва да започнем днес, могат да бъдат изведени на преден план, защото те могат да хвърлят светлина върху това, което следва. Отначало ще изглежда, че днешната тема няма много общо с намерението да се установи връзка между духовно-научното познание и практическия живот. Ако обаче не преминем към онези неща, които могат да ни отведат до центъра на научните разсъждения, нещата биха останали нерешени. И тази централна точка на научно наблюдение стои пред нас днес по такъв начин, че всъщност е изключена от конвенционалната наука. Защото трябва да се признае: когато човек гледа природата, той се опитва да я разпознае от собствената си гледна точка и по този начин е въвлечен във всички тези гледни точки; процесът на познанието протича под негово пряко участие, той не може, така да се каже, да се изключи. И едва когато се запознаем с неговото участие, ще можем да погледнем това, което при днешния подход бихме искали да отделим от човешкото същество, а именно онези явления, от които, както се казва, искаме да изградим „обективна картина на света“. Днес, за да се стигне до физически мироглед, човек иска напълно да пренебрегне човека; иска се да се постигне идеалът, според който човекът не внася нищо от себе си във физическия мироглед. Но за да се изпълни такъв идеал, първо трябва да се реши въпросът до каква степен човекът е способен да наблюдава явленията напълно отделно от себе си. А от друга страна, фактът, че именно когато човекът се наблюдава в духа на днешния научен възглед, не може да се избегне прилагането към човека на това, което сега е постигнато от този възглед за природата и което се предполага, че е напълно независимо от човека. Днес е почти норма да се въвеждат психологически наблюдения, наблюдения върху човешкия душевен живот, като се изпращат напред чисто научно изследвани резултати. Всъщност, това, което може да се каже за физиологичните резултати на психологията, дори се счита за най-важно. Но по този начин това, което е било предназначено да се изучава независимо от човека само по себе си, се връща обратно в изследванията върху хората. И не е чудно, че психологическите изследвания също достигат до крайно незадоволителни граници. Това е станало обичайно в научното наблюдение. Но може да се каже също, че в резултат на тези навици на мислене, човешкото същество е било напълно изключено от наблюдението на света. Можем да кажем например, че идеалът на астрономическия подход е да се придържаме възможно най-близо до това, което може да се изрази чрез измерване, броене и други подобни. Физическият идеал е пренесен и в астрономията и се правят опити да се стигне до идеи за връзките между световните тела, в които е включена и Земята, и по този начин човекът е напълно изключен. Това е съвсем очевидно за всеки, който днес разглежда научния подход в

тази област. Той изобщо не се разглежда във връзка с това, което иначе се разглежда като закон.

Във физиката е доста често срещано и може би дори се приема за даденост – ще видим в по-късни лекции до каква степен – че човешкото същество е изключено. След това се стига до по-органичните науки чрез химията, които би трябвало да кулминират в биологията и в специалната антропология. Но именно тук подходът от 19-ти век все повече се стреми да изследва, използвайки всякакви методи, които са много похвални в тази област, как една животинска форма се развива от друга, еволюира от друга животинска форма, как най-простите животински форми се усъвършенстват – ако терминът се използва в относителен смисъл, той може да се използва – как тогава, на върха на животинските форми, може да се наблюдава човекът.

Но целта на всичко това, което се е очертавало като история на развитието, като теория за произхода, е да се разбере човекът, като първо се научим да разбираме много добре законите на животинския живот, след това приложим тези закони, открити в животинския живот, към живота на човека и осмислим тези закони по модифициран начин, за да разберем човека. В една определена област това е довело до ситуация, в която резултатите от експериментите с животни се считат за абсолютно решаващи и за човешките същества. Колкото и ясно да е, че трябва да се повдигнат всякакви теоретични възражения, това, което се получава по отношение на биологичните истини от експериментите с животни, се счита за абсолютно обвързващо и за човешките същества. В основите на терапията това, което се получава от експериментите с животни, се счита за решаващо, в известен смисъл, за това, което след това ще бъде разпознато у човека. Особено в тази област е съвсем ясно как, вярвайки, че човек се доближава до животинската организация, човек предполага, че може да се доближи и до човешката организация, само чрез известна модификация на резултатите.

Точно същото нещо, само че подходящо модифицирано за различна област, се е случило и в областта на политическата икономия. От времето на Адам Смит насам имаме теории, които всъщност не разглеждат човека като такъв като социален обект. Фактът, че човекът в своята цялост стои в рамките на социалния ред, е напълно игнориран и всъщност не се разглежда човекът, а човекът доколкото е „притежател“, като „частен собственик“ и т.н. Човекът не се разглежда като свободно същество, доколкото свободата произтича от центъра на неговата природа, а се разглежда само това, което се нарича „икономическа свобода“. Така че и тук виждаме, че човекът като такъв е изключен от гледна точка. И в това изключване на човека не може да се види нищо друго освен фундаментална характеристика на цялата съвременна наука.

Въпросът сега е дали, ако човек се стреми към подобно изключване на човешкото същество, може по този начин да стигне до някак си значима, някак си

удовлетворяваща или улавяща реалността характеристика на извънчовешкия светоглед, който се представя например в неорганичното естествознание. За да хвърлим светлина върху това по правилния начин, е необходимо да не се обръщаме директно към темата на неорганичното естествознание, а косвено, и днес да се запознаем с пътя, който може да доведе до такава безпристрастна дискусия.

Ще започна от област, която е особено характерна, защото показва на всеки, който е заземен в духовната наука, голямото несъответствие между реалистичния възглед и възглед, който е изграден от всякакви теоретични предположения и въпреки това вярва, че е истинско отражение на реалността. Както казах, тази област е особено характерна, защото, от една страна, показва това несъответствие, а от друга страна, показва колко далеч е днешният обикновен възглед за науката от това, което духовната наука, както е разбираана тук, иска да бъде и как духовната наука иска да оплоди отделните специализирани науки. Имам предвид областта на оптиката, по-специално областта на теорията на цветовете. Днес, разбира се, всеки, който повдигне въпроса дали е оправдана теорията за цветовете на Гьоте или теорията за цветовете, която е призната от физиката днес, веднага бива отхвърлен като научен дилетант. Сега, съществено по този въпрос е, че Гьоте никога не е искал да прави научно изследване, без да постави човека в цялостната структура на света. Той не иска да прави научно изследване отделно от човека; следователно той също така отнася всички експерименти с цветове към самия човек.

Нашият настоящ мироглед, както е изразен в науките - и той е, както ще видим, изцяло мироглед, който се изразява в науките, макар че това често се отрича - мирогледът, който се изразява в науките днес, се е отклонил далеч от пътищата, които Гьоте е проправил, въпреки че той е смятан за дилетант в тази област от така наречените експерти. В моите уводи към научните трудове на Гьоте в „Национална литература“ на Кюршнер се опитах да изразя точно това, което е важно за научната оценка на Гьоте: това конкретно течение на научната работа, както е било предприето от Гьоте. Това конкретно течение всъщност е пресъхнало в днешно време. От друга страна, научният подход на днешния ден - който е особено силен в областта на неорганичното естествознание и във всички онези области, където неорганичното може да бъде пренесено в органичното - гледа с пренебрежение на Гьотеовия подход. От друга страна, той се основава изцяло на това, в което е станала естествознанието чрез възгледи като тези на Нютон. Дори ако самите възгледи на Нютон са остарели в много отношения, трябва да се каже, че начинът на изследване е изцяло зависим от възгледите на Нютон. И така, теорията за цветовете на Гьоте не е продължена в нашата общоприета наука, а само в тази на Нютон.

Днес бих искал да предложа един вид афористично въведение по тази тема от различни гледни точки, което може да ни помогне да продължим напред.

Според Гьоте, теорията за цветовете се състои в разглеждане на цветовете във връзка с това, което се случва в самия човешки организъм. Достатъчно е само да отворите „Теорията за цветовете“ на Гьоте, за да видите, че Гьоте започва от физиологичните цветове, от поведението на окото, което той обаче разглежда по същество по различен начин, може да се каже, отколкото се разглежда днес. Днес ние всъщност гледаме на окото по такъв начин, че го мислим като отделно от целия човешки организъм, че го изолираме от този организъм, че го гледаме като оптичен апарат и след това се опитваме да разберем как – когато това око е извадено от организма, когато е разглеждано като оптичен апарат – как се представят впечатленията върху окото, стимулите върху окото и т.н. Просто се опитайте да си представите как всъщност работи този подход. Ако искате да изясните нещо във връзка с окото, ако искате да отговорите на въпроса: Как окото се отнася към който и да е видим обект?, с този начин на наблюдение едва ли може да се направи друго, освен да се нарисува самото око в някаква средна черта на дъската, да се проведат линии от обекта към окото и т.н.; тогава човек все още може да се запита: Как различните части на окото се свързват с това, което упражнява стимул там? Може би е трудно за някой, който е напълно обучен в днешните научни наблюдения, да схване каква е разликата между този начин на гледане на нещата, който току-що характеризирах по донякъде радикален начин, и Гьотеовия начин на гледане на нещата, и как този начин на гледане на нещата се свързва с физиолого-субективния начин, по който Гьоте прави своите експерименти. Той провежда експериментите си по такъв начин, че позволява на окото да бъде част от жизнения процес на организма; той позволява на окото да бъде, така да се каже, степен на съзнателен орган в човешкия организъм по време на неговите експерименти. Така окото, преживявано от човека, окото, усещано като живо във връзка с човека, Гьоте разглежда като отправна точка за своите физиолого-субективни изследвания на цветовете.

Окото, което Гьоте е изложил на явленията по време на своите експерименти, не може да бъде нарисувано на черна дъска. И това, което Гьоте след това описва като явления в областта на светлината и цвета, също не може да бъде нарисувано на черна дъска. Следователно Гьоте е против онези абстракции, които днешният физик рисува на дъската веднага щом има предвид нещо в областта на цветовете или оптиката. Гьоте не желае да рисува цялата тази абстрактна система от линии. Той описва това, което, така да се каже, живее в съзнанието на всеки оптичен процес. Едва когато Гьоте преминава от субективни към обективни цветове, когато изследва външните физически цветови образувания, той всъщност започва да рисува в смисъла, който днешният физик обича. Целият процес на виждане у днешния физик е - поне мисловно - отделен от човешката природа, преведен в неорганичното, представен в математически линии. В творчеството на Гьоте животът не е изкоренен от процеса на виждане; по-скоро това, което възниква в модифицирания процес на

виждане, е просто описано; най-много му се придава форма чрез фиксиране на явленията, бих казал, с вътрешна, смислена символика.

Важно е да се отбележи това, защото именно в този подход, в това цялостно отношение към привидностите, Гьотеовото наблюдение на природата се отличава от начина, по който наблюдаваме природата днес. Това Гьотеовско наблюдение на природата е може би много по-неудобно от съвременния подход. Защото по принцип е по-лесно да се рисуват нещата на дъската с математически линии, отколкото да се схване с въображението какво изисква много от нашето въображение и какво всъщност не може да се нарисува с ясно очертани линии. Но в същото време, скъпа публика, става очевидно и нещо друго. Гьоте започва от физиологичните цветове; вече ви обясних това, когато характеризирах начина му на достигане до прозрения чрез различни методи на изследване от днешните. Но след това целият му подход кулминира в главата, която той нарича „Сензивните и морални ефекти на цвета“. Там Гьоте отива, така да се каже, директно от физическото в душата и след това характеризира целия спектър от цветове с изключителна точност. Той характеризира впечатлението, което се преживява; в края на краищата то е нещо, което се преживява съвсем обективно. Дори да се преживява субективно, то е нещо, което се преживява обективно в субекта, впечатлението, което, да речем, създават цветовете към топлата страна на спектъра, червеното, жълтото. Той ги описва в тяхното действие, как имат вълнуващ или стимулиращ ефект върху хората. И описва как цветовете от студената страна имат релаксиращ ефект, насърчавайки предаността; и описва как зеленото в средата има балансиращ ефект.

По този начин той описва, така да се каже, спектър от чувства. И е интересно да се визуализира как от подредената физическа перспектива веднага се появява психологически диференцирана гледна точка. Всеки, който разбира такъв ход на изследване, стига до следните заключения. Той си казва: Отделните цветове на спектъра стоят пред нас, те се преживяват като същности, които изглеждат съвсем различни от човека. В нашето обикновено възприятие за живота ние естествено и оправдано отдаваме най-голямо значение на директното наблюдение на този обективен елемент, да речем в червено, в жълто. Но навсякъде има подтекст. Ако погледнете директното преживяване, то може да бъде отделено само абстрактно от това, което е, така да се каже, външно изолирано преживяване на червения нюанс и синия нюанс в обективен смисъл; това е абстрактно разделяне на това, което също се преживява директно в акта на виждане, но което е само загатнато, което се преживява, така да се каже, в тих подтекст, но което никога не може да отсъства, така че в тази област човек може да наблюдава чисто физически само ако първо абстрахира преживяването в душата от физическото.

И така, първо имаме външния спектър, а върху този външен спектър имаме подтона на душевните преживявания. По този начин ние сме изправени пред външния свят

чрез сетивата си, чрез очите си и не можем да настроим окото по различен начин, освен че, дори често несъзнателно или подсъзнателно, е намесено душевното преживяване. Ние наричаме преживяването чрез окото усещане. Сега сме свикнали, дами и господа, да наричаме преживяването усещане нещо, което се преживява от душата – тоест импулс, който идва от обективно разпространеното и се представя като усещане – нещо субективно. Но от начина, по който току-що представих това по отношение на Гьоте, можете да видите, че можем, така да се каже, да създадем контраспектър, душевен контраспектър, който може да бъде точно паралелен с външния оптичен спектър.

Можем да създадем спектър от диференцирани чувства: вълнуващи, стимулиращи, балансиращи, даващи и т.н. Когато погледнем навън, виждаме жълтото; усещаме стимулиращия му подтон, активното влияние от външния свят. А какво да кажем за преживяването на душата? Това преживяване на душата идва отвътре в нас, за да се срещне с външния свят. Но нека предположим, че сме способни да запишем точно това, което сме преживели във връзка с червеното, жълтото, зеленото, синьото, виолетовото. Нека предположим, че бихме могли да запишем чувствата по такъв диференциран начин, че да имаме спектър от чувства вътре в нас, точно както имаме обикновения оптичен спектър отвън. Ако сега си представим, че отвън червеното, жълтото, зеленото, синьото, виолетовото, т.е. обективното, разпалва подтонове на вълнение, стимулация, баланс, преданост, бихме могли да го видим като нещо, което съпътства външните явления, така че това външно явление е там без нас, но съпътстващият го спектър от чувства е там чрез нас. Би ли било толкова абсурдно да предположим, че същото може да се случи отвътре, което иначе е в основата на този спектър от чувства без нашата намеса отвън? Би ли било толкова абсурдно, че спектрът от чувства сега ще присъства вътре, а спектрът от цветове ще изскочи от него в преживяването на човешкото същество, което сега е уловено във вътрешни образи? Точно както цветният спектър е налице и вътрешните емоционални преживявания се добавят чрез нашето присъствие, би могло също така емоционалните преживявания, които могат да бъдат представени в диференцирания спектър, да се разглеждат като обективно, обективно, което е разположено навътре, и сега това, което може да се сравни с обективния цветен спектър, да изскочи като подтон.

Сега, духовната наука не твърди нищо друго освен това, че е възможен метод, при който това, което ви представих сега като постулат, се преживява реално [вътрешно] по същия начин, както е във външното преживяване, където обективният спектър присъства и, така да се каже, се простира като воал върху обективния спектър, субективния спектър на чувството. По същия начин спектрът на чувството сега може да бъде преживян вътрешно, с което сега се свързва цветното преживяване. Това може да бъде истински преживяно и е в основата на това, което вчера характеризирах с по-абстрактни термини като въображение. Това, което е

външно явление, разпръснато в пространството, със сигурност може да бъде извлечено от човешкото същество като вътрешно явление. И точно както външното явление става все по-разредено в нашето знание, така и вътрешното преживяване става все по-концентрирано, тъй като се абсорбира от несъзнателно развитото съзнание в нас, както посочих вчера.

Просто трябва да сте наясно, скъпи мои участници, че това, което се случва в духовната наука, за която се говори тук, в никакъв случай не са мъгляви фантазии, тъй като е най-вече резултат от някакъв вид „мистични мирогледи“, известни като мечти. Това, което тук се разбира като антропософска духовна наука, се основава на преживявания, които човек иначе няма, които първо трябва да бъдат развити, но които могат да бъдат схванати и следвани в абсолютно ясни понятия.

Следователно можем да кажем, че Гюте е описал обективния външен свят точно както би го направил човек, който полусъзнателно осъзнава факта, че има вътрешен еквивалент на това, което описва външно, и че има вътрешно виждане, съответстващо на външното виждане. След като сме се запознали с този ход на мисли и сме се постарали да преживеем нещо подобно на това, което току-що предложих, а именно да позволим на диференцирания си емоционален живот да се разпространи пред въображенията, към които тогава може да се обърнем със същите думи, с които обозначаваме външните явления - когато човек се издигне до тези неща, тогава му се предлага перспективата за разбиране на човешкото същество, което е точно това, което липсва в съвременните научни възгледи. Как би могъл човек да постигне разбиране на човешкото същество, ако изкуствено разделя всичко, което възниква във взаимодействието на човек със света, ако иска да гледа само навън, а не навътре? Това, и нищо друго, е в крайна сметка това, което се повдига като обвинение срещу духовната наука, особено от научна страна, а именно, че тя не действа научно. Това е предразсъдък, възникнал от факта, че от самото начало само това, което е отделно от човешкото същество, се приема за научно наблюдение, а подтекстовете, които характеризират човешкия елемент, изобщо не се вземат предвид. В резултат на това не може да се намери преходът към това, което човешкото същество действително преживява в себе си. Цветовете, за които мисля сега, които произтичат от спектъра на чувствата, точно както спектърът на чувствата произтича от обективния външен спектър, тези цветове се преживяват във въображаемо съзерцание и те формират посредничеството за разпознаване на духовното по същия начин, както външните спектрални цветове формират посредничеството за разпознаване на външното сетивно-физическо. Може да се каже, че повърхностите на външните тела се разкриват в обикновените спектрални цветове. Ако сега се изразя по малко странен, на пръв поглед парадоксален начин, бих трябвало да кажа: повърхностите на духовното - разбира се, всеки разумен човек ще знае какво имам предвид, че нямам предвид някаква сфера, когато говоря за духовно - повърхностите на духовното се изразяват в онези

цветове, които се извикват във въображението от спектъра на чувствата. Вместо да се развива тази мисъл по-нататък и да се казва, че ако външната природа е такава, каквато е, тогава е възможен и друг начин на виждане, тогава човек трябва да се опита да стигне до този начин на виждане – вместо да си казва това, противниците се отдават много повече на това да изливат презрение и подигравки върху това, което се нарича човешка аура, която не е нищо повече от това, което е било доведено до вътрешното възприятие в друга област, както тук, в областта на спектъра на чувствата.

Но когато човек се е пропил с този възглед, драги слушатели, тогава това има всякакви последствия. Например, последицата е, че сега човек продължава същия вид мисловен поток, чрез който се опитва да си представи начина, по който възникват външните сетивни впечатления, към вътрешността на човешкото същество, така че да може да каже: случва се нещо, което човек наистина може да разпознае, като човек се отдава на сетивните впечатления и ги прави свои собствени преживявания до степен да си ги представи. Но нещо трябва да се случи и в човека, когато той възприема това, което е вътре в него, когато следователно се посвещава на своето вътрешно същество. Тогава се случва нещо, което е насочено навътре, точно както се случва нещо, когато той насочва вниманието, възприятието си навън. И ако след това приспособите метода си на изследване към това, тогава оттам се хвърля светлина и върху определени физиологични факти, които иначе, когато стигнат до нас, както в днешната наука, са доста незадоволителни за онези, които търсят истинско разбиране, а не само такова, което е придобито.

Както казах, ще осветля нещата афористично от различни ъгли; ще стигнем до връзки. Знаете, че в днешната наука се прави разлика между нерви, които се разпространяват навън в човешкото същество и се предполага, че посредничат във възприятията. Тези нерви се противопоставят на друг вид нерви, онези нерви, за които се предполага, че отиват от централните органи към човешките крайници и така нататък; тези нерви се предполага, че имат задачата да предават волята, точно както другите нерви се предполага, че имат задачата да предават сетивните възприятия. Измислени са някои много хубави конструкции, включващи провеждането на усещанията до централния орган, превръщането им там във волеви импулси и инервацията на двигателните нерви, които след това се предполага, че посредничат в това, което води от волята към движението и други подобни. Разбира се, нещата, които се цитират, за да се оправдае разграничението между тези два вида нерви, са много съблазнителни. Трябва само да припомним какво човек смята, например, че може да се изследва при добре познато, много болезнено заболяване, табес. Човек смята, че, разбира се, всички чувствителни нерви са непокътнати, че само двигателните нерви са претърпели увреждане. Всичко, което се казва в тази насока, основано на предварително заложена представа за нещата, е доста съблазнително. От друга страна обаче, човек трябва да

се отнася с подозрение, първо, към анатомичните находки, които по никакъв начин не дават никакви улики за разграничаване на тези видове нерви, и второ, към факта, че един вид нерв може да се трансформира в друг. Ако прережете единия и свържете чувствителен нерв и двигателен нерв в точката на пресичане, тогава тези нерви със сигурност могат да се оформят в единен. Човек би трябвало да се озадачава от подобни неща, които са добре известни, но щом веднъж сте насочили обяснението в определена посока, тогава продължавате да мислите в тази посока и вече не можете да бъдете убедени наистина да разгледате въпроса от самото начало.

Ако човек действително преследва това, което може да се наблюдава безпристрастно като сензорни и двигателни процеси, всъщност няма да намери основание да прави такова разграничение на нервите. Но ако човек не започне от едностранчиви, а от пълни предпоставки, ще бъде принуден да приеме вътрешно посредничество на усещането, точно както признава външното посредничество на усещането. Точно както човек признава предаването на усещането чрез нерва отвън, при което човек осъзнава вътрешно някаква същност на външния свят, така е необходимо да се предаде съзнание от това, което се намира вътрешно в човешкия организъм; необходимо е да се появи истинско усещане за това, което се намира вътрешно в човешкия организъм. И ако продължим изследването по този начин, ще открием в така наречените двигателни нерви нищо друго освен онези нерви, които предават възприятия за вътрешността на тялото по същия начин, както така наречените сетивни нерви предават възприятия за външни същности. От една страна, имаме нерви, които ни свързват с външния свят; от друга страна, имаме нерви, които ни свързват със собствения ни вътрешен свят. Съвсем естествено е, че ако зрителните ни нерви не работят и сме слепи, не можем да достигнем до предмет; и ако двигателният - но всъщност чувствителният - нерв, който би трябвало да предава, че крайникът трябва да извърши движение, не е в нас, ние просто не възприемаме съответния крайник, съответните процеси в крайника и не можем да извършваме движенията. Един наистина последователен ход на мисълта ни показва, че това, което се нарича двигателни нерви, трябва да се представя като сензорни нерви - само като такива, които предават вътрешни усещания, усещанията на собственото тяло, процесите в собственото тяло. Ще видите, че ако наистина приложите идеята, която току-що представих, към това, което сега са съвсем емпирично установени факти, ще можете да видите през всичко, което тези емпирични факти представляват, без противоречие, и че всеки, който наистина мисли последователно, не може да направи нищо с теориите, като тези, които съществуват за разликата между чувствителните и двигателните нерви, защото в действителност те непрекъснато водят до противоречия.

Тук загатнах за нещо, където антропософски ориентираната духовна наука се стреми към възприятието на човешкия организъм. Тя не прави това от никакъв вид

предразсъдък, а по-скоро от обективно разглеждане на фактите – само че трансформира органа, който разглежда тези факти, по такъв начин, че към обикновеното обективно възприятие се добавя имагинативно възприятие, в смисъла на това, което обсъждахме вчера.

И ако се огледаме отново в друга област на днешните изследвания, трябва да кажем: днес имаме едно странно нещо като психологията, например. Просто погледнете това, което Теодор Циен нарича своя „физиологична психология“, но го погледнете със здрав разум. Там първо ви се напомня за факта, че имаме идеи. След това тези идеи се изследват във връзка с техните качества, доколкото стигат наблюдателните способности на такъв изследовател. Изследват се веригите и асоциациите на идеите и така нататък. В известен смисъл тогава се схваща способността на въображението, каквато съществува в емпиричната реалност. След това тази психологическа област на въображението, с нейните различни процеси, се противопоставя на това, което е дадено от мозъчно-нервната физиология; и не може да се отрече, че до голяма степен има паралели между структурата на мозъка и това, което се очертава като факти от живота на въображението. Сега обаче душевният живот не включва само представите, той включва и импулси на чувството и на волята. А сега нека да разгледаме какво прави тази „физиологична психология“ с чувството. Казано е просто: чувствата като такива - които всъщност са много реално преживяване - изобщо не се разглеждат, а се разглежда само „емоционалният акцент“ на живота на представянето. Наблюдава се как емоционалният акцент се свързва с идеите, които по този начин се свързват според законите на асоциацията - връзката съответства на определена структура на нервите и мозъчната структура. Така че тези емоционални акценти са придатък на живота на идеите. В известен смисъл животът на идеите сочи към нещо, което се губи в неопределеното. Емоционалният акцент на живота на идеите се губи в неопределеното.

Човек не може да постигне никакъв напредък, ако се опитва да сравнява живота на въображението със структурата на мозъка и нервите. Човек е принуден изобщо да не преминава от живота на въображението към емоционалния живот, а да разглежда емоционалния живот само като специален акцент на живота на въображението. Така че сега сме загубили емоционалния живот от психологическа гледна точка. Фокусът е поставен върху факта, че идеите имат емоционален акцент – и след това емоционалният живот изчезва в неопределен Х. Може да живеем доста интензивно в тези чувства, но за съвременния психолог те изчезват в нищото. Нещо, което ние толкова силно идентифицираме с човешкото си аз като емоционалния живот, вече изобщо не може да бъде схванато от познанието. А импулсите на волята, които всъщност представляват нашата истинска отправна точка за външния свят, импулсите на волята, в такава физиологична психология изобщо няма възможност дори да започнем да ги разглеждаме. Що се отнася до

чувствата, човек поне започва с живота на идеите и ги разглежда дотолкова, доколкото те са емоционални акценти на живота на идеите; но волевите импулси се разглеждат по такъв начин, че човек всъщност гледа само това, което ги следва отвън. Човек вижда как ръката му се движи, когато е налице някакъв волеви импулс; човек вижда ефекта на волевия импулс. Така човек наблюдава волевия импулс отвън. Не му хрумва да се стреми по някакъв начин наистина да стигне до начина за наблюдение на волевия импулс.

В известен смисъл, животът на идеите и нервният живот все още се разглеждат като свързани помежду си от съвременния психолог. В известен смисъл, повече или по-малко материалистично или, както би го определила определена теория, според принципа на психофизичния паралелизъм, той все още открива връзка, дори и да е толкова външна, колкото в случая с психофизичния паралелизъм, между структурата на живота на въображението и структурата на нещо физическо, но тогава въпросът спира, тогава човек абсолютно не отива по-нататък.

Оттук идва и безнадеждната теория, която многократно е подгрявана и винаги е опровергавана, за взаимодействието на душевно-духовното с физическо-телесното. Човек не познава реалната, емпирична връзка между душевно-духовното и физическо-телесното. Човек не изследва тази връзка подробно, както изследва подробно връзката между кислорода и водорода, а излага всякакви абстрактни теории за нея, които след това, разбира се, винаги могат да бъдат опровергани. Защото основен закон е, че това, което е само теоретично конструирано от понятия, винаги има толкова „за себе си“, колкото и „против себе си“, че може да бъде доказано толкова лесно, колкото и опровергано. Тайната на голяма част от научните дискусии на настоящето се крие във факта, че теориите, конструирани по този начин, могат да бъдат еднакво добре потвърдени или отречени. Такъв е случаят с теорията, която се представя като напълно неадекватно разбиране за човешкото същество. Човекът просто е елиминиран в съвременния научен дух.

Сравних това с онова, което ми се е появило чрез органичната тройственост на човешкото същество. То е резултат от повече от тридесет години изследвания; и успях да се убедя, че това, което ще ви очертая днес - ще се върна към него от различни ъгли през следващите няколко дни - мога да ви уверя, че съм проследил резултатите от днешните научни изследвания навсякъде, за да проверя това, което е произлязло от чистата духовна наука в течение на десетилетия. И не бих посмял да изразя това, което съобщих за тези резултати в книгата си „Von Seelenrätseln“ („Пъзелите на душата“) преди няколко години, докато сега не ми се стори напълно потвърдено. Човек винаги вярва, че духовният учен говори само на случаен принцип. Всъщност духовно-научните изследвания изискват години работа, точно както и другите научни изследвания.

Това, което ми стана ясно, е, че само човешкото въображение, човешкото поле на въображението, има структура, която е свързана с това, което можем да наречем

нервно-сетивен живот. Тъй като излязохме от предположението, че целият живот на душата трябва да бъде свързан с нервно-сетивния живот, загубихме две връзки в живота на душата. Човек не може да свърже нищо с нервно-сетивния живот, освен живота на мисленето. Човек не може да доведе живота на чувствата или живота на волята в пряка връзка с нервно-сетивния живот – в косвена, обаче, защото се представят и чувствата и волевите импулси; така се получава косвена връзка. Но човек не може да намери пряка връзка между живота на чувствата и нервно-сетивния живот.

От друга страна, съществува пряка връзка между емоционалния живот и протичането на всички онези процеси в човешкия организъм, които са ритмични, като дишане, кръвообращение и т.н., така че трябва да кажем: както животът на мисленето е свързан с нервно-сетивния живот, така и животът на чувствата е свързан с ритмичната система.

Интересно е – вече посочих това в книгата „Von Seelenrätseln“ – да се изследва музикалното преживяване при тези условия. Всеки, който някога е изучавал анализа на музикалното преживяване, ще знае доколко това музикално преживяване е изцяло емоционално, но как тази емоционалност трябва да е свързана с живота на въображението. В противен случай не бихме могли да внесем диференцирана мелодия в музикалното преживяване; дори не бихме могли да имаме отделния тон в обективното му разбиране, ако въображаемото преживяване не се съчетава по някакъв начин с емоционалното преживяване в цялостното музикално преживяване. Но се подчертава отново и отново, и с право, че основното в музикалното преживяване е емоционалното преживяване. И хора като Едуард Ханслик, в книгата си „За музикалната красота“, отиват твърде далеч, когато искат да елиминират напълно емоционалното преживяване и да видят музикалното горе-долу само в преживяването на тонални арабески. Но това музикално преживяване трябва да бъде анализирано по-нататък. След това стигаме до това да свържем това музикално преживяване, което обективно съответства на нещо ритмично и свързано с ритъма, с това, което, така да се каже, протича музикално в нас: с процесите на нашата ритмична система. Сега може да се проследи по пълен начин как чрез процеса на вдишване мозъчната течност се изтласква през гръбначния канал към мозъка, как тя, така да се каже, се блъска в мозъка и как от своя страна се спуска надолу по време на процеса на издишване. Може да се проследи как ритъмът сега се променя и чрез промяната на дихателния процес в тази възходяща и низходяща мозъчна течност. И ако подходим към този възглед със същата обективност, както подходим към други обективни възгледи за външния свят, ще стигнем до това да разгледаме как например дихателното преживяване се променя в песента. Ще открием нещо, което се изразява в песента като музикално преживяване в дихателното преживяване; ще открием дихателното преживяване в осцилиращата мозъчна вода. Тогава ще разпознаем съединението на този ритмичен процес в

човешкия организъм с нервно-сензитивния процес в мозъка и по този начин ще разпознаем взаимодействието на ритмичната система и нервно-сензитивната система. И тогава ще можем да отделим това, което съответства на емоционалното преживяване, което в човешкия организъм е изцяло ритмичната система.

Необходимо е да се подходи към тези неща с внимателен анализ, тогава те предлагат възможността да се открие в самото човешко същество това, което сега дава истинска картина на човешката организация.

Трето, оказва се, че импулсите на волята са свързани с метаболитните процеси на човешкия организъм. Точно както процесите на въображението са свързани с нервно-сетивните процеси, а процесите на усещането - с ритмичните процеси, така и импулсите на волята са свързани с метаболитните процеси. И определено може да се открие подробно как импулсът на волята, който произлиза от мускул, произлиза от този мускул, се основава на метаболитен процес, който протича в този мускул.

Ако разгледаме тези три системи, които представляват целия процес на човешкия организъм, в тяхното взаимодействие, ще имаме физическо-телесния еквивалент, но пълния физическо-телесен еквивалент на душата. Ще открием душата, отразена в човешкия организъм в мисленето, чувстването и волята. И тогава хората вече няма да са склонни да говорят само за емоционален акцент на живота на въображението и да разглеждат импулсите на волята само от гледна точка на техните външни съответствия във въображението, а метаболизма само от гледна точка на неговата материална страна. Абсолютно необходимо е да разгледаме метаболизма и в неговия духовен аспект. Там той е това, което съответства изцяло на волята.

Ще можете напълно да разрешите всички противоречия, които могат да възникнат от тези твърдения, ако подходите към тях по правилния емпиричен начин, защото тези три системи не са отделни, а се проникват взаимно. Нервът се изгражда органично чрез метаболизма, но е нещо различно по отношение на нервния си процес от метаболизма. Метаболитният процес обаче работи и в нерва, защото нервът трябва да се изгражда и разгражда органично. Когато метаболизмът се осъществява в нерва, животът ни на въображението е пропит с импулса на волята. И човек трябва да е толкова материалистично болен, колкото Джон Стюарт Мил или тези, които го изповядват, когато говори за просто асоциации на идеи - които не съществуват в тази абстрактност - когато напълно отделя елемента на волята от живота на идеите.

От това можете да видите, уважаеми присъстващи, колко е необходимо да се търси връзката между душата и физическото по съвсем различен начин, отколкото обикновено се прави днес. Ще ви дам допълнителни доказателства за това в хода на лекциите. Можете да видите за какво всъщност става въпрос. За това става въпрос: да се търсят по наистина конкретен емпиричен начин връзките на духовно-

душевното към физическо-телесното в човешкото същество, а не просто да се говори абстрактно за връзките на душата и духа, което не ни дава много повече в съдържанието на думите от връзките на абстрактна душа-дух към физическо-телесното.

Но ако приложим начин на гледане на нещата, който наистина вижда душата да действа във физическото, който разпознава душата, проникваща в тялото чрез цялата му конфигурация, и обратно, вижда всичко, което се случва във физическия свят, като действащо в душата, тогава можем да имаме наука, която може да бъде основа за рационална медицина и от своя страна основа за рационална терапия. Тук започва една от главите, в които духовната наука има непосредствени практически последици, където тя изглежда е призвана да намери решения за това, което е най-неудовлетворително, когато човек иска да има човешкото познание като основа за патология и терапия, основани на днешните условия.

Организирах тези първи две лекции по този начин, главно за да можете да видите, че антропософската духовна наука не е просто фантастично конструиране на неща, а е сериозен мироглед, който включва човешкото същество и следователно може да отдаде дължимото на това, което на практика би трябвало да произлиза от човека по един или друг начин, според двете страни, описани тук вчера. В крайна сметка става въпрос за истинско разпознаване на човешкото същество, не просто за говорене за него, а за реално разпознаване на него, ако искаме да получим основа за това, което би трябвало да произлиза от човека в етичен и социален план. В днешния свят сме призовани да използваме знанията си за човека, за да постигнем и цели за практическия живот. Ето защо темата на тези лекции, които са предназначени да се занимават с оплождането на специализираните науки от духовната наука, трябваше да бъде поставена по този начин. И ще видим също как плодотворни резултати могат да се постигнат от подобно разглеждане на човешкото същество, както в технически, така и в социално-практически аспект, не само за науката, но и за живота, защото по същество, ако човек я разбира в правилния смисъл, истинската наука винаги трябва да служи на истинския живот.

13. Връзките между духовната наука и отделните академични предмети III

Уважаема публика! Често е подчертавано, и с основание, как разделението на труда, което е външно явление, е оказало пагубно въздействие върху по-новото развитие на човечеството. И всеки, който погледне безпристрастно развитието на социалния живот в днешно време, не може да не осъзнае дълбокия ефект, който това е оказало върху отделния човек, който в по-ранни времена е изпълнявал задачи, към които е бил, така да се каже, и духовно обвързан. Само помислете за вътрешното удовлетворение, което се крие в старите занаяти, където това, което човек е правил, е било прозрачно по отношение на мястото му в целия контекст на човешката среда. Ключалката на вратата, която някога е била изработена от занаятчия, е могла да му донесе радост, защото е можел да види пътя, който е изминала от ръката му до местоназначението си. Колко различни са нещата днес, когато отделният човек ден след ден, час след час, произвежда някаква отделна част от по-голямо цяло, без да може да се интересува от това, което излиза от ръката му или от машината посредством ръката му, защото не е пряко свързан с пътя, който въпросното нещо изминава от своя създател до крайната си цел. Това разделение на труда, което сякаш трябва да обвърже човека с нещо, което никога не може да го интересува, и което следователно трябва да направи човека изключително едностранчив в целия му живот, това разделение на труда, с него все още ще трябва да се занимаваме по-специално, когато изучаваме социалния процес утре.

Но, скъпи мои присъстващи, в по-ново време има и друго разделение на труда. И това друго разделение на труда – дори и да се подчертава по-рядко, да, дори и да се случва неговите предимства дори да се хвалят, когато се споменава – това друго разделение на труда, то по същество се намесва много по-дълбоко в отделния човек и по този начин в целия човешки живот. И това разделение на труда, което, разбира се, е оправдано до известна степен – това не подлежи на съмнение – което преди всичко е трябвало да възникне по необходимост в историческото развитие на човечеството, но това разделение на труда, тъй като не е било достатъчно балансирано, в дългосрочен план има още по-вреден ефект върху човешкия живот като цяло, отколкото споменатото по-горе. Разделението на труда се е случило в областта на знанието и във всичко, свързано със знанието: това е разделение на труда в областта на науката. Днес, ако преминете през обичайното обучение като учен, можете да се погълнете от специализирана наука. След това вие усвоявате точно начина на мислене, на представяне на определени неща, който се е получил чрез разделянето на отделни научни дисциплини, поддисциплини и подподдисциплини и т.н. Вие не просто екстернализирате, вие екстернализирате душата. Вие се осъждате например да приемате определени форми на идеи, да се

потопяте в контекста на такива идеи и след това казвате, че това, което се вписва в този контекст, може да бъде доказано със строга точност; но това, което се ражда от различен контекст, казвате, че не сте компетентни да прецените.

Но всичко, което човек може да знае, в крайна сметка произлиза от цялостността на човешката природа; а тя от своя страна, която присъства в центъра на човека като дълбока душевна потребност, се стреми към цялостност. По принцип, когато едностранчивостта стане толкова силна без противотежест, както се е случило с течение на времето, това в крайна сметка е осакатяване на душата, от което човек трябва да страда много. Такова осакатяване на душата в крайна сметка ще доведе до ситуация, в която носителите на духовна култура вече не могат да общуват помежду си. Това води до факта, че носителят на духовна култура във всяка област на експертиза живее в идеи, които са абсолютно неприложими в друга област на експертиза, че живее в идеи, които веднага изглеждат твърди и неприложими, когато иска да схване нещо, което се намира в друга област на експертиза.

Когато вземем предвид, че цялата човешка дейност и начинание в крайна сметка трябва да зависят от онези, които са обучени като духовни водачи, тогава трябва да признаем, че под това професионално осакатяване на душевния живот, за което днес се създава противотежест в крайно недостатъчна степен, тези личности стават неподходящи да бъдат истински духовни водачи. Днес е очевидно, че на човечеството му липсва духовно ръководство, че на човечеството му липсва подходящо ръководство. Повече от всичко друго, това е виновно за катастрофалните събития на нашето време. И именно от едно истинско, не повърхностно, а задълбочено познаване на това състояние на нещата, произлиза това, което се опитва в Дорнах, където Гьотеанумът е Училището за духовна наука. От една страна, то трябва напълно да признае необходимостта от разделяне и структуриране на цялото знание в специализирани предмети, но от друга страна, трябва да изгради необходимите мостове между тези предмети. С други думи, то трябва да развие едностранчивите личности, каквито те трябва да станат чрез специализираните предмети, в цялостни личности, в цялостни личности. По този начин духовната наука се стреми да изпълни една от най-важните задачи на нашето време. Тази школа по духовна наука не може да приеме, че изискванията на времето могат да бъдат посрещнати днес просто чрез предаване на преподаваното в нашите специализирани академични предмети чрез всякакви канали на широките маси от хора.

Разбира се, тези популярни университети, популярни образователни методи и т.н. идват от най-добри намерения. Но можем ли наистина да се надяваме, че това, което се прави по този начин под прикритието на нашите образователни институции, може да има наистина плодотворен ефект, когато се разпространи сред широките маси от хора, когато се осъзнае как едностранчивостта на знанието и на прозренията в отделните специализирани науки е допринесла за навлизането ни в

тези катастрофални времена, които един автор е характеризирал, казвайки, че съвременната цивилизация неизбежно трябва да се впусне в собствения си падение? Можем ли все още да имаме надежда, когато осъзнаем колко много тази едностранчивост е допринесла за нашите катастрофи? Ако прозрем това, трябва да си кажем: Това, което е действало по такъв начин в малък слой човечество, че е довело до катастрофа, със сигурност ще доведе до катастрофа, ако се разпространи сред широките маси от човечеството. При основаването на Училището за духовна наука в Дорнах, това прозрение беше основата за убеждението, че е необходимо не само да се популяризира днешното образование, да се разпространи сред широките маси на човечеството, но че е необходим и обратният процес: да се внесе нов вид знание в нашите университети, така че от тях да може да произлезе нещо различно от това, което човек не може наистина да се надява да популяризира по начин, който е особено плодотворен за широките маси.

Това може да звучи радикално, но всеки, който разглежда процеса на развитие на човечеството в нашата епоха в широк смисъл, неизбежно ще стигне до това заключение чрез вярно наблюдение на фактите. Бих искал да обсъдя нещо конкретно, за да ви покажа как антропософски ориентираната духовна наука, както е предвидена тук, работи навсякъде, за да избегне ограничаването на хората с техните концепции и идеи в която и да е предметна област, а да ги образува в тази предметна област по такъв начин, че да могат да намерят пътя си от нея до разбиране на други клонове на науката. Разбира се, не е нужно човек да бъде решителен по някакъв начин във всяка област – при днешните условия не може да бъде – но човешкото съвместно съществуване е възможно само ако личностите работят заедно по такъв начин, че идеите, получени от отделните области, да могат да бъдат използвани поне за разбиране на другите области. Защото взаимното разбирателство между хората е това, към което трябва да се стремим, ако искаме да постигнем напредък в процеса на човешкото развитие, което днес показва толкова много признаци на упадък.

Когато видите един физически процес, да речем как под влияние на затоплянето на тялото, това, което физикът казва, се освобождава като топлина, топлина, която преди това е била латентна, която е била, така да се каже, скрита вътре в тялото, когато видите това и след това погледнете идеите, които физикът има за такова освобождаване на топлина, която при определени условия не се е появявала преди това външно, а е била свързана вътрешно с тялото, тогава ще кажете: на физика не би хрумнало, когато види топлина, която преди това е била латентна и сега се превръща в свободна топлина, да говори само за праволинейно развитие и да каже, че появата на свободната топлина се основава на факта, че това, което е било там преди, се е развило, за да включи свободната топлина. Човек свиква да не говори абстрактно тук, а да се опитва да получи конкретни прозрения за процеса. Много в такива процеси може все още да е необяснимо, може все още да са необходими

много хипотези, но човек се опитва, поне в областта на физиката, не просто да излага такива абстрактни идеи като „развитие“, а се опитва да проникне в това, което всъщност се е случило, когато възниква свободна топлина от латентна топлина, от свързана топлина.

Но ако сега се обърнем към друга област, ще видите как, бих казал, духът на абстракцията обзема хората, защото те все още не са успели да развият това, което са развили в областта на физиката - друга област, защото все още не е било възможно да се преодолее пропастта между предмет, който вече е преминал определено обучение, и предмет, който е останал осакатен именно поради разделението на труда в областта на знанието. Фактът, че отделните хора са се потопили дотолкова в своите предмети, че вече не се разбират, е обхванал самата научна общност и е оказал едностранчив ефект върху самата наука, защото областта на неорганичната наука е станала могъща. Нека вземем развиващото се човешко същество. Виждаме как човек постепенно се развива от ранно детство, от година на година, докато стане възрастен. Ние просто следваме това развитие по линеен начин. Всъщност говорим за това, сякаш това, което човек постига на десетата година, е просто резултат от права линия на развитие от това, което е бил в по-ранните години. Виждаме появата на душевни качества в определен момент от развитието на живота; по някакъв начин човешкото същество придобива качеството на мислене; той придобива други качества, които сякаш изплуват от дълбините на вътрешното му същество към повърхността на живота. Ние не наблюдаваме връзката между физическите и психическите явления толкова интимно, колкото се опитваме да го направим например във физическата област, която току-що споменах. Но е необходимо същият дух на конкретно наблюдение, който прилагаме например във физическата област, да се пренесе в област, където явленията, разбира се, са по-сложни.

Но ако човек се постарее да навлезе в сложността на явленията, тогава може да пренесе духа от една област в друга. Но тогава човек трябва да продължи, като си каже: Има епохи в човешкия живот, които по определен начин приключват и отстъпват място на нови епохи чрез значителни повратни точки. Две такива епохи в човешкото развитие – разбира се, има и епохи в развитието на животните, но сега говоря само за човешкото развитие – две такива епохи са например смяната на зъбите към седмата година и след това отново половата зрялост към четиринадесетата година. Смяната на зъбите и половото съзряване са такива повратни точки. Сега става въпрос за това наистина да се схване, чрез конкретно наблюдение, какво се случва в развитието на човешкия живот до тези повратни точки.

Който наблюдава това вярно, ще открие, че първоначално във физическото развитие до смяната на зъбите се случва нещо, което със сигурност трябва да е тясно свързано с тази смяна на зъбите. Не е достатъчно просто да наблюдаваме

човешкото същество отвън, така да се каже. Трябва да е ясно, че това, което завършва със смяната на зъбите, така че нещо подобно вече да не се случва в организма в следващата фаза от живота, прониква в целия организъм. Ако проследим правилно този факт в конкретен процес на познание, ще кажем: нещо се случва от раждането или зачеването до смяната на зъбите, което е свързано с такива формиращи сили, които след това се изразяват в това, което се случва по време на смяната на зъбите. И ако след това се обърнем към по-духовния живот на човека, ще открием, че нещо също толкова широкообхватно се случва в душата и духа, точно както нещо дълбоко инвазивно се случва в тялото със смяната на зъбите; ще открием, че приблизително по същото време в живота, когато смяната на зъбите довежда нещо до завършек в тялото, възниква нещо, което е във възход. Трябва да се научим да наблюдаваме тези явления, точно както наблюдаваме външни физически явления. И ако ги наблюдаваме в същия дух, ще видим, че цялата конфигурация на детската душа е такава, че му позволява да формира спомени и възпоминания по по-съзнателен начин; ще видим, че детето е способно да схване неопределената, неясна природа на по-ранните си идеи и възприятия и да им придаде по-ясни контури; ще видим, че има мощна промяна в целия начин на мислене. Да схванем в по-ясни контури неопределеността на по-ранните понятия, липсата на ясни контури на тези понятия; ще видим, че настъпва мощна промяна в целия начин на духовно-душевния живот чрез формирането на понятия. И всеки, който сега гледа на нещата с известно разбиране за тези процеси, ще търси връзката между това, което е действало физически, от една страна, това, което е било освободено и е достигнало до определен завършек, и това, което възниква като нова формация, като нещо, което се разгръща наново, условията за чието възникване трябва да станат ясни. И ако той проследи тези понятия в реалността възможно най-задълбочено и възможно най-подробно, той ще си каже: Това, което е действало в организма до смяната на зъбите, това, което е действало органично, това, което е било свързано с организма, е било освободено, когато организъмът е достигнал определена, предварителна точка на затваряне със смяната на зъбите. То се освобождава, то се трансформира в силата за формиране на образи, за очертаване на тези образи, в силата за формиране на съзнателни образи от паметта, докато по-ранните образи от паметта са били по-несъзнателни. Така можете да видите как нещо, което е действало в тялото, се освобождава и сега работи в душата и духа. И получавате представа как това, което сега се случва съзнателно като формиране на понятия, като процес на запомняне, как е действало органично в организма преди това.

По този начин човек стига до разбирането на цялостното човешко образование и организация. Човек се отдалечава от простото фантазиране и спекулиране за духовния и душевния живот; човек стига до разбирането на връзката му с физическия. Тогава човек изобщо се отказва от навика да спекулира и да формира

хипотези в научната област. Човек вече не пита: Какво може да се спекулира, за да се схване духовната душа? Вместо това, човек гледа например конкретното развитие в организма, как тя най-накрая, така да се каже, изкарва зъбите си, и тогава трябва да признае как същото нещо, което е било свързано с организма, работейки скрито в организма, по-късно става свободно. Можем да проследим това в неговата душевно-духовна форма, като погледнем самата душевно-духовна, както се е развила в детето; и така откриваме връзката между душевно-духовното и физическо-органичното, като проследим нещата по конкретен начин. Вече не се изгражда абстрактна психология, както често се случва днес, която има малко повече от словесно съдържание, а се изучава конкретно поведението на единия към другия и се вижда как това, което е налице в по-късен етап, всъщност е било наблюдавано в по-ранен етап. Стига се до пълен емпиризъм. По същия начин можем да изучаваме и другия повратен момент в живота, този на половата зрялост. От една страна, наблюдаваме органичния процес, който кулминира в половата зрялост. От друга страна, се питаме: Какво се развива в душата и духа? Какво се случва със силите, които вече не са необходими за формирането на нещо органично след половата зрялост, защото са довели органичното до определен завършек? Какво се случва с тези сили, които до този момент са били, така да се каже, вградени в органичното? – Това, което действа в специфичната природа на волевите импулси, присъства по съвсем различен начин след половата зрялост, отколкото преди. Преди половата зрялост те се абсорбират по много специфичен начин в органичните процеси. Но когато вече не се абсорбират в органичните процеси, те не стават свободни. Вместо това, те се свързват с организма по един по-интимен начин. Така, в този повратен момент от живота си, човек става по-голям господар на своя организъм, отколкото е бил преди. Волята се интегрира по-интимно и по-интензивно с организма, отколкото е било преди.

Ако разберем как душата и духът са свързани с физическото и органичното, тогава можем – използвайки такива понятия, които първо стават подвижни сами по себе си и по този начин са подходящи да се обогатяват все повече вътрешно, така че реалността да може да бъде видяна през все повече и повече, да бъде видяна през все повече и повече. Тогава човек може да изучава и определени процеси в човешкия организъм, които не са нищо друго освен външен израз на това, което човек вижда навътре. Например процесът на промяна на гласа, който при мъжкия индивид е свързан с половата зрялост. Подобен процес протича и при женския индивид, само че е по-разпространен в целия организъм. Човек стига до пълно разбиране на тези процеси само когато види по такъв начин как чрез това, което се случва при промяната на гласа или в други процеси в женския организъм, волевата енергия се свързва по-вътрешно, по-проникващо с организма. И едновременно с това човек започва да разбира как това, което се развива до смяната на зъбите, кулминира особено интензивно във формирането на човешката глава, в която се

формират зъбите, докато това, което след това се появява по време на половата зрялост, обхваща целия останал организъм, с изключение на главата. Всичко това става веднага ясно при съзерцанието. И чрез това човек постига вътрешно познание, вътрешно съзерцание на човешкото същество. Но такъв подход може от своя страна да има изключително плодотворно въздействие върху науките, които в крайна сметка водят именно до определени граници на познанието, които същевременно са граници, съжаляващи граници, на човешката практическа реалност.

Нека разгледаме например какво се случва, когато се опитаме да изследваме медицинските науки, такива каквито ни се представят днес, от гледна точка на това, което е незадоволително в тях. Не мога да навлизам в особено важните подробности тук, но бих искал да посоча нещо, което вече е ключов въпрос. Как всъщност можем да обединим това, което сега е нашият естествен мироглед, с това, което се нарича болестен процес във физическия организъм? Всеки, който изучава болестния процес, ще трябва да каже - и това е съвсем естествено - че този болестен процес протича според естествените закони. Така че в болестния процес имаме нещо, което трябва да разберем според естествените закони. От друга страна обаче, имаме и нещо в така наречения здрав човешки организъм, което трябва да бъде разбрано според естествените закони; поне имаме определен поток от естествени закони в здравия човешки организъм. Това, което разпознаваме в тази област на естествената организация на човешкото същество, ние изразяваме във физиологията. И това, което можем да разпознаем в болестния процес като закономерност, която също трябва да бъде естествена закономерност, ние изразяваме в патологията. Сега трябва да има мост между физиологията и патологията. Трябва да е възможно да се получи някаква представа за това как единият природен закон се държи спрямо другия. А една естествена наука, или по-скоро естественонаучният начин на мислене, какъвто го имаме днес, не може да доведе до никакво разбиране в тази област, поне не до разбиране, което може да се приложи на практика. Ето защо виждаме как днес лечебните изкуства по същество стоят незадоволително редом с патологията. Все още си спомням за времето, когато в рамките на тогавашната Виенска школа по медицинска наука се е наложило това, което тогава се наричаше „медицински нихилизъм“. Известни личности в областта на медицината по това време всъщност са живели в пълен скептицизъм по отношение на терапията. До голяма степен те са твърдели, че може да се следят само процесите на заболяванията, че може да се говори само за повече или по-малко рационална патология, но че всъщност не може да се говори за някаква връзка между интервенцията на лекарството и процесите на организма. Следователно, такива лекари са се ограничавали до наблюдение на болестния процес за широки области на заболяването, обръщайки внимание, когато той е

прекалил в едната или другата посока, но по същество не са вярвали в рационален метод на лечение. Те говориха за това съвсем открито.

Разбира се, сега вече няма такъв скептицизъм по отношение на тези неща, но на практика това все още е така. И затова е толкова трудно за една истинска медицинска наука да проникне през целия възможен аматьоризъм и шарлатанство, които могат да процъфтяват, именно защото е толкова трудно да се повиши осведомеността за това какво всъщност представлява истинската наука в тази област. Но това е свързано с нашия научен възглед като цяло. Свързано е с нещо, което човек – с право, но едностранчиво – смята за част от великите научни прозрения на 19-ти век, нещо, което се нарича доктрина за произхода. По изключително проникателен начин, по начин, който е довел отделни изследователи до най-скрупулните методи на наблюдение, е търсена и поставена на върха на човешкото същество, цялото това човешко същество, каквото то стои пред нас днес в своята организация. До известна степен неговият организъм в неговата цялост е разглеждан като трансформация на животинския организъм. Това е било възможно само защото определени вътрешни взаимоотношения на човешкия организъм са били обект на напълно погрешни концепции. Естествено, мога само да загатна за тези неща. Те ще произлязат от един наистина сравнителен генетично-морфологичен подход към ембриологията, от едно морфологично разглеждане на органите, от един наистина сравнителен генетично-морфологичен подход към ембриологията, от фактите на ембриологията, във връзка с фактите на живота. Днес горе-долу всеки има идеята, че например в мозъка имаме нещо, което може да се разглежда като сложно образуване на това, което се намира в гръбначния мозък като нервен организъм. В известен смисъл това, което е организирано в гръбначния мозък, се разглежда като оригинал, а това, което се намира в мозъка, се разглежда като произлязло от този гръбначен мозък по сложен начин. Не можете да интерпретирате явленията по този начин. Ако следвате фактите на ембриологията по безпристрастен начин, ще получите съвсем различна гледна точка. Човек ще стигне до мнението, че това, което се намира в мозъка, може да се проследи до такава по-проста организация, каквато е налична в гръбначния мозък, но че гръбначният мозък, като по-нататъшно развитие на което трябва да се разглежда мозъкът, трябва да се разглежда като разположен горе-долу хоризонтално в самия мозък - ако мога да го кажа така. В нашия настоящ мозък това, което е подобно на гръбначния мозък като основа за нашия мозък - минавайки назад от челото към задната част на главата - е само идеално предразположено, така че човек трябва да си представи мозъка като трансформация на тази формация, която днес присъства в мозъка само в идеализирана форма, докато това, което имаме днес в човека като гръбначен мозък, може да се разглежда като произлизащо от същите формиращи закони като човешкия мозък, но оставащо на по-ранен етап. Така че, когато разглеждаме гръбначния мозък и мозъка в контекст, трябва да кажем, че и двата се

основават на едни и същи формиращи закони, но мозъкът е доведен до по-висок етап чрез това образуване. Едва в по-късен момент от филогенезата законите на образуването се намесват в гръбначния мозък и той не достига същото ниво като мозъка. Следователно, гръбначният мозък трябва да се разглежда като по-късна формация, чийто начален етап се намира в по-ранен период от генезиса на човечеството. Мозъкът трябва да се постави на още по-ранен етап и трябва да се разглежда като по-напреднал, така че трябва да се каже: гръбначният мозък е филогенетично по-късната формация, която само е останала на по-ранен етап, докато мозъкът е доведен до по-висок етап чрез това образуване.

Ето как трябва да си го представим с голяма част от човешкия организъм и така трябва да мислим за целия организъм на крайниците, така да се каже, ако искаме да разберем неговите морфологични загадки. Организмът на придатъка трябва да се разглежда като по-късна формация, която е била изоставена на по-ранен етап. Това, което се появява в основната формация, трябва да се постави в по-ранно начало и да се смята за достигнало на по-късен етап от развитието. В известен смисъл, в човешката глава трябва да се види това, което се е появило чрез метаморфоза, чрез трансформация от много ранни предци, а това, което се намира в придатъците на човешкото същество - дори ако те са по-големи от главата - трябва да се разглежда като добавени крайници, останали на по-ранен етап. Когато човек има ясно разбиране за човешката морфология, първото нещо, което прави, е да я постави в правилната връзка с животинския свят. Тогава си казва: ако се върне назад във времето, вижда, че това, което се е случило с човешката глава, е най-важната трансформация на нейната по-ранна организация. Това може да се проследи до по-ранни животински форми – не мога да навлизам в подробности сега, така че цялото нещо ще изглежда парадоксално – докато човешката форма като цяло трябва да се разглежда по такъв начин, че останалата част от формацията, която е прикрепена към главата, е възникнала при условия, които влияят на цялостната форма на човека съвсем различно, отколкото съвременната среда влияе на цялостната форма на животното. След като разберем тези взаимоотношения, ще свържем човешката форма с животинския свят по съвсем различен начин, отколкото е случал днес. Тогава се намесва нещо друго: когато човек погледне човешката глава и види специфичните взаимоотношения между меките и костните части и сравни това, особено по отношение на тяхното положение, с взаимоотношенията между меките и костните части в прикрепените крайници, тогава човек си формира представи за вътрешните механизми на законите на формирането в човешкия организъм. И човек осъзнава, че човешката глава не само е в непрекъснато развитие, но и че носи нещо в себе си, което първоначално трябва да се разглежда не като еволюция, а като деволуция, като регресивно развитие, което се поддържа само от факта, че този организъм на главата е свързан с останалата част от човешкия организъм и се поддържа от него.

В организацията на човешката глава ние си имаме работа с непрекъснат процес на дегенерация, който обаче се подхранва от придатъците на главата. Докато самата глава е организирана за дегенерация чрез своята организация, ние си имаме работа с непрекъснато умиране в човешката глава. Процесите, които са възходящи и витализиращи, са едно нещо; другите процеси са тези, които са задържани, разпръснати във времето, които, когато се компресират в миг, се появяват като смъртта на целия организъм. Може да се каже също: това, което сполетява целия организъм в миг със смъртта, може да се разглежда, математически изразено, като интеграл, за който се търси съответният диференциал. И тогава би се стигнало до това, разпределено във времето, в диференциалния ред, в който е разложен интегралът, да се открие това, което се случва като регресивно развитие, деволюция в основния човешки организъм. Тази деволюция обаче се оказва действителната основа за процеса на въображение и усещане. Следователно можем да кажем, че е невъзможно да се разглежда това, което е в основата на човешкия растеж, това, което е в основата на възходящото развитие, като организиращи сили, а също и като основа за процесите на душата и духа. Напротив! Там, където организъмът се разгражда, душата и духът възникват именно над разпадането, именно над разрушаването на органичното. Човек не може да прозре връзката между физическото тяло и душата у човека, ако не знае, че това, което се счита за основа на организацията, не бива да се разглежда като основа на духовно-душевния процес. Физическото тяло първо трябва да се разруши, да отстъпи, да отстъпи, за да може духовната душа у човека да се утвърди.

С тези няколко думи само загатнах как духовната наука наистина открива един напълно органичен път, такъв, който не е изграден върху някаква фантазия, а върху истинско наблюдение на човешката природа и такъв, който прониква до най-съкровенията същност. Наистина не е резултат от произволни твърдения или смътни вярвания, когато духовният изследовател казва: Това, което е духовно-душевно в човека, не е обвързано с физическата организация, а с физическата дезорганизация, следователно с това, което трябва да отстъпи място, за да може да възникне духовната душа. Следователно не е чудно, че човек може да проследи духовно-умствените процеси в нервните органи, защото доколкото протича някакъв духовно-умствен процес, той трябва да измести съответната физическа организация, което дори се проявява като физически разпад. И едва тогава ще стигнем до истинска връзка между духовно-душевните и физическо-телесните процеси, когато вече не търсим физическо-телесните процеси като съответстващи на душевните процеси, а ги разбираме като процеси на дезорганизация, на разтваряне, на секреция. Ако проследим тези следи на физико-телесните отделителни процеси, ще открием истинския корелат на умствено-духовните процеси; и именно това гарантира тяхната особена индивидуалност и независимост по истински научен начин.

Но ако погледнете на този процес отвътре, именно като на процес на човешкото същество, тогава вече няма да можете да поставяте физиологията и патологията една до друга, както се прави днес – просто трябва да вземете който и да е известен учебник, където отделните факти са просто изброени един след друг, записани, без да е възможно да се оценят според връзката им в цялостната човешка организация, така че човекът, който се ръководи от принципите на такава така наречена наука, няма нищо друго освен отделни факти, съпоставени един с друг. Нещата са съвсем различни. В човешкия организъм, от една страна, имаме анаболни процеси, а от друга страна, по отношение на тройната природа на човешкия организъм, която споменах в по-ранни лекции, имаме и катаболни процеси, тъй като всеки анаболен процес е едновременно пронизан от катаболния процес. По този начин, в човешкия организъм нямаме процес, който протича по права линия, а по-скоро процес, който протича в една посока и се среща с друг процес – възходящ процес, низходящ процес. В така наречения нормален, здравословен живот тези два процеса са в определена връзка един с друг. Ако едното се утвърждава за сметка на другото, тогава трябва да търсим появата на патологичното в такъв факт. И ако можем да разграничим гледната точка, която обясних тук – а тя може да бъде разграничена за човешкия организъм до най-малкия детайл – ще можем да проникнем в болния организъм по рационален начин. Вече не се изправяме пред тези две течения във физиологията и патологията с чувство за мистерия. Знаем, че тази конфронтация е необходима за човешкото същество по определен начин, но че чрез процеси, чието описание би ни отвело твърде далеч в този момент, едното или другото може да преобладава. Ще намерите това описано, ако се занимавате с духовно-научната литература. Ще ви покажа това чрез конкретен пример за това как тези неща, които сега ви представих по-абстрактно, се утвърждават в конкретното разбиране на човешката организация. Можете да изучавате как например епидермалните клетки на човешкото същество се трансформират в епителни клетки в сетивни клетки, точно както жлезистите клетки също се трансформират в епителни клетки. В този процес, който косвено разкрива връзката между сетивните клетки и жлезистите клетки, ще можете да видите как това, което споменах вчера, по отношение на сетивното възприятие на външния свят и сетивното възприятие на човешката вътрешност, може да се проследи анатомично и физиологично в тази метаморфоза на самите клетки. И след това, ако проследите това по-нататък, като изучите фактите, които вече са налични днес, по изцяло емпиричен начин, ще откриете, че има определен процес, който води от епителни клетки към сетивни клетки; това е едно течение в организацията. Можем да проследим това течение и в обратна посока: епителни клетки – жлезисти клетки. Това ни позволява постепенно да се издигнем в разглеждането на човешката организация до начина, по който сетивата се формират от основната организация и от свързаната с нея организация чрез

определено развитие на сили, сякаш отвътре навън. Локализирахме това, което може да се види в този процес. Но тъй като нещата не са схематично локализирани в човешкото същество, трябва да кажем, че те са локализирани главно в главата; но те присъстват и в останалата част на организма, точно както определени сетива са разпространени по целия организъм, докато главата за предпочитане съдържа сетивата. Така можем да видим как човешката природа ни тласка да развиваме сетивните органи от себе си; други области са по-организирани в посока на развитие на епитела до жлезисто състояние. Когато видим тези полярни противоположности, ще кажем: когато се погледне навътре – а човек трябва да погледне човешката природа навътре, иначе не може да види през нея – всичко се основава на факта, че течението в организацията един път тече отвътре навън, друг път, така да се каже, в обратната посока, отвън навътре. Тук отново имаме нещо, което се развива в човешкия организъм в едната или другата посока. И сега, скъпа публика, може да се случи така, че поради много специфични условия в области на човешкия организъм, които иначе са предразположени към процеси, протичащи отвън навътре, тези области да бъдат пресечени по неправилен начин от процеси, протичащи отвътре навън. Колкото и парадоксално да звучи, трябва да се каже, че в област на човешкия организъм, която в нормалната си организация е предразположена само към развитие на жлезиста тъкан, може да възникне тенденция, която да доведе до предразположеност към процес на формиране на сетивни органи. По определен начин тенденцията е включена във формирането на епитела, което иначе е оправдано само в човешкия организъм, където се развиват сетивата. Разбира се, това може да се случи, защото в по-малка степен всичко в човешкия организъм е вградено във всичко останало; човек трябва само да го различи; то може да се изрази и в главата, което е обратен процес на процеса на формиране на сетивата. Трябва само да се има предвид, че отделителните органи се утвърждават навсякъде, наред със сетивните органи.

Но какво всъщност имаме тук? Виждате ли, тук имаме нещо, което, ако бъде изразено днес, изглежда почти фантастично, защото човек трябва да прибегне до понятия, които днешната наука изобщо не иска да приеме, защото, макар и напълно вкоренени в реалността, те са доста отдалечени. Но никога няма да можем да проникнем в това, което наблюдаваме в света, ако не приемаме метаморфозата сериозно по този начин, дори там, където метаморфозираното вече изобщо не е подобно на оригинала, ако не разглеждаме дори там, така да се каже, развитото гьоатеанство като идеал за истинска научна работа. Трябва да се каже, че в определена област на човешкия организъм, където обикновено би трябвало да присъства само склонността към образуване на жлези, може да се отложи склонността към образуване на сетивен орган, който след това претърпява процес на образуване на сетивен орган. И тук разгледахме болестния процес, който може

да се наблюдава при канцерогенезата, при карцинома. Ще дам конкретен пример, няма да се срамувам да цитирам нещо, на което и днес се смеят.

Но не искам да се ровя в абстрактното, а искам да покажа, че в духовната наука има нещо, което наистина прониква в даденото в отделните области на експертиза, но по начин, който може да бъде разбран само във връзка с днешния подход, ако човек иска смело да продължи в разпознаването, наистина до последствията от това, което е в началото днес, в емпиричната реалност. Не се поколебах да ви представя такива подробности, от които стотици и стотици биха могли да ви бъдат представени от областта на духовната наука, за да видите, че тази духовна наука не бръщолеви и не бръщолеви в неясноти, а че се придържа към фактите, прониква навсякъде във фактите и не говори за душата и духа абстрактно, хвърляйки мъгливи теории върху главите на хората, които са по същество само интерпретации на традиционните значения на думите. Само чрез духа може да се проникне в индивида; човек наистина прониква духовно във всяко едно нещо, което съществува в специализираните науки.

И една патология като тази, която открива обратния процес във физиологичния процес, т.е. в процеса на образуване на жлези – тук като патологичен процес – такава наука може да изгради мост към естествен закон на физиологията и патологията. Това са перспективите, които би трябвало да осигури истински точната наука на антропософски ориентирания мироглед, в допълнение към съвестното наблюдение и външната прецизност на методите в отделните съвременни научни дисциплини, които би трябвало да бъдат напълно признати. Но ако, от една страна, разгледаме човешкото същество от гледна точка на неговите възходящи и низходящи процеси, то, от друга страна, ще открием не само възходящи и низходящи процеси в природата, но и възходящи и низходящи организации. Например, можем да проследим процеса на образуване на растенията. В това, което Гюте дава през 1790 г. в опита си да обясни метаморфозата на растенията, са дадени само първите начала, основите. Но ако човек продължи да развива този метод, ще разбере как тази растителна организация трябва да се разглежда в нейните фини подразделения: как протича процесът на цъфтеж, какво значение има полярният контраст между корена, който расте надолу, и цвета и плода, които растат нагоре, в общия контекст на природните факти.

След това човек започва да изследва например как някакъв процес, да речем движението на соковете в животинския организъм, е свързан с движението на соковете в човешкия организъм. Човек се издига от растението към животинския организъм и вижда в това, което среща в животинската организация, съответните процеси в човешката природа. И тогава започваме да разглеждаме нещо като контраста, който съществува в процеса на образуване на растенията извън човека и в процеса в човека. Растението изгражда тялото си на базата на въглерод. То отлага въглерод в себе си и отделя кислород. Човекът претърпява подобен процес в

дишането си във връзка с кръвообращението, в цялата задача на кръвообращението – но какво се случва там? Там въглеродът се свързва с кислорода, като по този начин се произвежда въглеродна киселина. Тук имаме това, което е консолидирано в процеса на образуване на растенията, това, което по някакъв начин е външно, присъстващо в началото в човека, но което той след това изхвърля. Получаваме определена връзка между процеса на образуване на растенията отвън и това, което е в основата на дишането у човека, което разрежда и прекъсва процеса. И от своя страна, това, което иначе е в човешкия организъм, е свързано с дишането и тогава може да се сравни това, което е свързано с разпадането на тези процеси в човешката организация, и това, което е свързано с натрупването в човешката организация. Нека предположим, че откриваме нещо в човешкия организъм, което представлява болестен процес по такъв начин, както началото, деформираното начало на процес на формиране на сетивата при рака. След това, търсейки това, което е във външната природа, можем да търсим противоположния процес. Ще бъде възможно да го въведем в човешкия организъм посредством лекарство и по този начин да постигнем същия лечебен ефект, какъвто въглеродът има в човешкия организъм, ако мога да го кажа така, чрез доставяне на кислород. Той е идентичен. По този начин човек получава вътрешно прозрение за връзката между това, което е организирано в човека, и външната природа. Човек получава такова прозрение, че в това, което възниква във външната природа, може рационално да намери лекарството, което може да служи за всеки съответстващ процес в човешкия организъм.

Всичко това – ще разберете от начина, по който го казвам – не се основава на фантазми; то се извършва възможно най-прецизно в науката. Но ние трябва да работим с понятия, които могат да бъдат гъвкаво прилагани към различните области на реалността. Нашите понятия не трябва да се развиват едностранчиво в определени специализирани области и след това да останат това, което е легитимно представено в отделните специализирани области; нашите понятия трябва да станат гъвкави, за да можем да се потопим в целия широк спектър на реалността. В противен случай ние придобиваме такива понятия, с които по странен начин вярваме, че обхващаме фактическите области, но с които в действителност само оставаме далеч от фактическите области. Имам забележителен пример за това в наше време. Тези, които са запознати с подобни неща, знаят колко теории за етера са съществували в хода на съвремението; Те знаят как многократно са правени опити да се характеризира етерът понякога като твърд, понякога като течен, в зависимост от явленията, за които се е смятало, че произтичат от взаимодействието на тежка материя с етера, характеризирали етера понякога като твърд, понякога като течен, докато накрая експерименти в днешно време не са показали, че човек не може да се справи с всички тези стари теории за етера. Простият експеримент, проведен по отношение на определени условия при разпространението на

светлината – или, както се казваше, при предаването на светлина – този експеримент е показал, че е необходима специална корекция, радикална корекция на концепцията за етер. Експериментът е следният: Ако светлината се накара да трепти в точка А и тази светлина се следва от точка А до точка Б, тогава, ако точка Б е в движение, тоест се движи, светлината би трябвало да пристигне по-късно, отколкото би пристигнала в Б според скоростта на светлината във физиката, ако тази точка Б беше неподвижна. Но това, което се изчислява на теория, не се случва на практика. И - пропускам всички преходни звена - именно там, с някои междинни звена, е намерила своите корени теорията на относителността, тази теория на относителността, която сега има за резултат пълното премахване на етера. Но след това човек изчислява със странни неща, например, че телата могат просто да се скъсяват чрез самото движение и други подобни. Сега, само трябва да изучи съответната литература, за да види как определени понятия са станали толкова твърди и фиксирани, че след това се прилагат към реалността по такъв начин, че човек вярва, че е схванал реалността, но всъщност остава изключително дистанциран от нея.

Духовната наука не може да следва такъв път, който всъщност се формира само от твърдостта на понятията. Духовната наука преследва съответните явления – споменавам това, за да можете да видите как духовната наука може да проникне в такива области – и стига до осъзнаването, че понятието за етер е необходимо. Но тъй като не създава неоправдани хипотези, а приема реалности, етерът му се разкрива в явленията, които обикновено се извеждат от самия етер. От друга страна, знаете, че когато имаме работа с етерна област, в съответната математическа формула, където в случая на тежка материя, вмъкваме количеството със знак плюс за топлина - но само за определени топлинни явления, тези на лъчиста топлина, на течаща топлина - и това за светлинни явления, за определени, които след това се проявяват като химични процеси, а също и в явленията на живота, тъй като отрицателни знаци трябва да се вмъкнат в съответните математически формули за определени количества, които трябва да се модифицират не само чрез вмъкване на отрицателни количества, но дори чрез приемане на излъчването от точка, вместо излъчването от периферия.

Накратко, духовната наука води до организация на формулите в тази точна научна област, която изразява точно какво се случва между тегловната материя и етера. Човек стига до разбиране на истинската връзка между така наречения етер и тегловната материя. Човек осъзнава, че ако просто използва, да кажем, обърканото понятие за маса по такъв начин, че казва, че трябва да вмъкне ефекта на тази маса или материя навън с положителен знак, тогава трябва да вмъкне това, което съответства на същото в етера, с отрицателен знак. Това, което е сила на натиск в едното, е сила на засмукване в другото. И ако разглеждаме тегловността на тегловната материя като тласкаща сила, тогава трябва да разглеждаме

нетеглеността на етера като сила на засмукване спрямо тази тласкаща сила. Тогава можем да се справим с явленията; тогава не е нужно да премахваме етера и да му задаваме нула, а можем, както правим в друга област, да преминем от плюс към минус. Дадох този пример, за да ви покажа, че антропософски ориентираната духовна наука не се отдръпва от областите, които са строго погледната точна наука. Виждате, че тази антропософски ориентирана духовна наука е призвана да възстанови реда и да върне към естествения ред това, което е било отклонено от естествения му ред в мисленето, особено може би в онези области, които днес са най-объркани, защото хората работят с нездравословни понятия и дори правят привидно епохални открития. Утре това ще доведе до представяне на възгледите за социалния живот. Това ще доведе до понятия и импулси, които навлизат в социалния живот, в историята, в културната история, а също и в лингвистиката - в понятия, които се трансформират от сковаността, в която често остават днес, в оживление. И тази оживление на понятията гарантира, че антропософски ориентираната духовна наука наистина може да изгради мост между отделните специализирани науки. И така, това, което ще се случи между антропософски ориентираната духовна наука и специализираните науки, ще има много важно значение за развитието на човечеството. Ще бъде преодоляна едностранчивостта на душата, която в много случаи има парализиращ ефект върху развитието на личността. И когато духовната наука може да проникне в отделните специализирани науки, ние отново ще можем да имаме личности по нашите образователни пътища, които развиват цялостното човешко същество в себе си. И това трябва да е така. Това трябва да е така, особено когато тези, които преминават през определен курс на образование, законно искат да се позиционират като лидери в социалния живот. И именно духовното трябва да бъде водещият принцип в социалния живот. Но само това духовно може да бъде водещият принцип в социалния живот, може наистина да проникне човечеството с това, което води до издигане, а не до спускане. Само това, което, научно обосновано, развива цялата човешка цялост, само това може да доведе до такова здравословно развитие на човечеството.

14. Връзките между духовната наука и отделните академични предмети IV

Уважаеми присъстващи, когато се говори, както направих аз в тези лекции, за връзката между антропософската духовна наука и отделните специализирани науки, може би най-малко е склонен да се подчертае необходимостта да се споменат и техническите науки като такива, които, подобно на другите науки, трябва да бъдат оплодени от тази духовна наука – за която вече характеризирах примери в последните лекции. Дори и да мога само да скицирам тези очертания, все пак бих искал да посоча как съществува важна вътрешна връзка между духовната наука, за която говоря тук, и това, което може да се нарече технически науки с техните практически последици за съвременния живот. Мога да се позова на това – не е казано лично, то е напълно уместно – и вече се опитах да го направя в началото на 1890-те години с моята „Философия на свободата“.

Тази „Философия на свободата“ е замислена, преди всичко, като основа за етичен и социален живот. Тя е замислена като такава основа, която трябва да бъде изцяло модерна. И ако трябваше да характеризирам значението на тази „Философия на свободата“, бих посочил начина, по който тя е израснала от съвременния живот. Тя не е изградена върху традиционни философски предпоставки. Тя не е възникнала по начина, по който голяма част от този вид работа, а именно чрез предположение на някакво философско течение, чрез присъединяване към тази или онази философска школа и след това опит за формиране на някаква посока, която би трябвало да има определена валидност, а това, което се опитвах да развия като Философия на свободата, като етична и социална основа на живота, произтича от един много специален начин на мислене, който се е формирал първо чрез съзерцанието на съвременния социален живот. И тук трябва да вмъкна няколко лични забележки, защото те могат по-лесно да характеризират това, което искам да кажа, отколкото една дискусия, и защото времето, отделено за тези четири лекции, е твърде кратко за дискусия, която иначе би била възможна.

Моето училище, най-важното ми училище, беше изучаването на съвременния търговски живот, с който се сблъсках всеки ден от ранно детство като син на дребен железопътен чиновник, запознат с всичко, свързано с железниците от техническа гледна точка, а също и с всичко, което беше пряко свързано с подобна ситуация в търговски план, дори и може би от тясна перспектива по онова време. От друга страна, успях да продължа обучението си повече отколкото чрез което и да е училище, тъй като години наред трябваше да се занимавам със синовете на хора, които по същество бяха ангажирани във важни индустриални и транспортни сектори на днешния ден или последните десетилетия на 19-ти век. Това, което

видях там по отношение на мисленето и чувстването, бих казал, това, което произтичаше от силите, които бяха включени в най-модерното човешко начинание, което изискваше известна основа в етични и социални възгледи за живота. Когато погледнете живота от гледната точка, която току-що описах, го виждате в онези функции, в които той става все по-откъснат от човешката субективност, така да се каже, и в които става все по-външен, така да се каже, технически. Бих искал да кажа, че в живота постоянно се сблъсквате с това, което многократно и многократно се изисква като принцип в съвременната наука. В съвременната наука се постулира, че явленията трябва да се третира напълно отделно от човешкото същество. И ако позволим на живота да си върви по своя път, особено когато става въпрос за технически постижения, тогава ние се занимаваме предимно с това, което се случва чрез машината, чрез трафика и т.н., с нещо, което е много различно от човешката субективност, което е само в обективното – толкова само в обективното, че можем да кажем: Тук човек губи своята субективност, тук се губи голяма част от личността му, тук човек е поставен в обективните движещи колела на живота.

От една страна, това се появи в съвременния научен живот, тъй като човек искаше напълно да игнорира в науки като оптика или термодинамика или подобни това, което произтича от взаимовръзката на човека с външния свят, и искаше да основе наука, която тогава, през последната третина на 19-ти век, се е насочила към атомистични теории, чието господство по никакъв начин не е преодоляно и днес. Това е от една страна. От друга страна обаче, ние също виждаме, че нещо стои в основата на цялото развитие на съвременния живот, нещо, което е отделно от живота и от човека, от субективността, от личността на човешкото същество. В такъв контекст човек може или безразсъдно да се интегрира в колелата на живота, или може да вярва, че старите традиционни вярвания и възгледи все още могат да осигурят определени етични сили за този съвременен живот, отделен от човека, и тогава може да изисква такава обективна наука от определени подсъзнателни дълбини, каквато току-що беше поискана в атомизма, във физиката, химията и дори в биологията.

Но човек може да стигне и до нещо друго. Човек може да погледне на този живот на съвремието, който е отделен от човешкото същество, от пълното, завършено човешко чувство за личност. Човек може да го усети и да го усети с всичките му ефекти върху човешката личност, и може да го усети най-добре, когато самият той придобие техническо образование, когато премине през точно онези духовни течения, които са ефективни в технологиите. Ако мога да добавя личен коментар: моето университетско образование беше чисто техническо, не философско по някакъв начин, а технико-научно. Когато човек порасне в този живот, така да се каже, напълно отделен от човешкото същество, тогава в центъра на личността ще се раздвижи това, което вярвах, че трябва да представя като другата сила на

съвременния социален живот във „Философията на свободата“. Защото, колкото повече, от една страна, този технически живот на съвременното време се развива като историческа необходимост (и човек със сигурност може да има утвърдително отношение към това), толкова повече човек трябва, така да се каже, да се губи във външни събития и толкова повече трябва да се налага вътрешната реакция: да изгражда етика, да изгражда и религиозно чувство, върху най-съкровената сърцевина на човешката личност, върху това, което може да бъде извлечено от възможно най-дълбоките кътчета на вътрешното човешко същество. И може би можем да си представим как, от една страна, човек може да бъде напълно ангажиран в съвременния технически живот и именно поради тази причина да си каже: Да, човек губи все повече и повече от своята личност там; толкова повече той трябва да се обърне към най-съкровения източник на душевния си живот, толкова повече той трябва да оформи от него това, което след това внася светлина в това, което личността иначе напълно отхвърля. И от тази най-съкровена сърцевина на човешкия живот се е появил етичен индивидуализъм - етичен индивидуализъм, разбира се, който се обръща първо към една много значителна социална сила. Днес е много лесно да се критикува докрай такъв етичен индивидуализъм, какъвто е основан в моята „Философия на свободата“. Разбира се, човек може да го направи, ако се придържа към старите традиции, ако не иска да противопоставя външния прогрес на човечеството на вътрешен прогрес. Но от друга страна, човек може също да си каже: колкото по-силен е външният прогрес, толкова по-голяма и по-силна трябва да бъде силата на вътрешния стремеж в човешката душа. И така човек стига до това да си каже: Този начин на обобщаване на групи от хора, какъвто е бил в старата етика, вече не е възможен в рамките на съвременното човешко развитие, защото в рамките на такива обобщения човек разчита твърде много на това, което се влива в душата му от околната среда и от другаде, за да осигури етичните импулси. В наше време е необходимо човешкото същество да се впусне много по-дълбоко в душевния си живот, за да извлече етичните импулси. Но тогава наистина е необходимо да се обърнем към силата, която в социалния живот на човека можем да наречем доверие. Това доверие трябва да се превърне в етична сила. Защото само когато хората са призвани да се обърнат към най-съкровената същност на своето същество, когато са призвани да черпят своите етични мотиви оттам, само тогава те могат да работят заедно социално в свобода, да, те ще работят заедно социално в свобода именно когато човек може да има доверие в този вид искреност, в този вид праведност и плодовитост на човешката личност, тогава човек намира, единствено и изключително, силите, които са необходими, за да се развие социалният живот на настоящето по правилния начин. Може да се каже, че ще трябва да чакаме дълго време, докато хората узреят до такъв етичен индивидуализъм. Тези, които казват подобно нещо, обикновено страдат силно от лична арогантност, защото смятат себе си за зрели, а другите за

незрели. Но освен това теоретичното разглеждане спира, когато започнат тези въпроси, защото има само или-или. Или вървим по пътя на упадъка на нашия етичен и социален, а следователно и на нашия технически живот по начина на Шпенглер, или решаваме да черпим онези етични импулси от дълбините на човешката душа, които са необходими за по-нататъшния прогрес на човечеството. Цялото декламираме и теоретизираме за това дали това е възможно е без стойност; само волята за такъв етичен индивидуализъм има стойност, защото тя се обръща към волята, която е пронизана от чистото мислене. И затова мисля, че всъщност съзерцанието на най-модерния начин на живот би трябвало да извика този особен вид етика. Затова и аз имам идеята, че този етичен индивидуализъм, тази свобода, трябва основно да се утвърди именно там като наука, която се обръща към човешкото същество, към цялото човешко същество, което трябва да се ангажира в социалния живот, точно там, където, от друга страна, се вижда, че хората са запознати с техническия, търговския, съвременния икономически живот и с другите клонове на живота, които, между другото, са механизирани по съвременен начин. Такава концепция е необходима наред с това, което е произлязло от научния начин на мислене и отношение, развил се до степен на технологиите. Необходимо е най-голямо задълбочаване и укрепване на човешкия живот, където, от друга страна, това, което е било отделено от човешкото същество, е било укрепено. Следователно беше необходимо да се основе философия, която не може да бъде като другите философии. Тези други философии традиционно произлизат повече или по-малко от старата наука. Този стар научен подход все още е запазил нещо, може да се каже, от възприятието на вътрешни понятия, идеи и т.н. Трябва само да се върнем няколко века назад, за да видим, че хората не са гледали на природата по начина, по който я гледаме ние. Както и да го наречете, например „анимистичен мироглед“, той е просъществувал до 15-ти век и е бил доста разпространен, може би много по-късно – но хората винаги са мислили за нещо духовно, когато са мислили за природни същества; след това, от това, което са мислили, са били в състояние да извлекат нови принципи от детайлите на неорганичната природа и от своя страна етични импулси от тези принципи. До 19-ти век, и дори през втората половина на века, хората все още не са били зависими от черпенето на етични и философски импулси изцяло отвътре, защото все още са свързвали нещо духовно с наблюдението на външния свят и техническата манипулация на външния свят, нещо, което е било свързано и с човешкото същество. Последната третина на 19-ти век създаде технология, която изисква начини на мислене, напълно откъснати от човешкото същество. Няма какво повече да се спечели от импулси, които биха могли да се превърнат в етични импулси. Следователно тези етични импулси трябва да бъдат извлечени изцяло от самия човек; цялата индивидуална етична интуиция трябва да бъде поставена в центъра на етичния възглед за света. Епохата на

естествените науки, за която се говори толкова често, изисква такава чисто научна основа за етиката.

Дами и господа, за да хвърлим светлина върху това как съществува много реална връзка между това, което представлява съвременният живот – доколкото този модерен живот е оформен от науката – и това, което този модерен живот прави необходима като етика, строго основана на науката. Такава етика е възможна само ако човек развие в себе си това, което се опитам да характеризирам вчера: гъвкави понятия, понятия, които са толкова гъвкави, че наистина не се забиват в контексти, които са напълно отделени от човешкото същество, но които са способни, бих казал, да се обърнат, за да прегърнат това, което пулсира от дълбините на човешкото същество, като нещо реално. Но за да се постигне достатъчен напредък в такъв научен мироглед, трябва да бъдат преодоляни много други препятствия. Преди всичко е необходимо да открием и идеи, научни закони, които са израснали от научен мироглед, от една страна, и исторически, исторически мироглед, от друга. Историята, както я разбираме днес, е млада наука. Дори през 18 век тя е била нещо съвсем различно. Затова не е чудно, че това, което наричаме наука за историята, е все още слабо развито и няма собствена вътрешна движеща сила. Например, хората говорят за водещите идеи в историята. Сега само чистият интелектуализъм може да говори за водещите идеи в историята, който вярва, че мислите, такива каквито хората ги мислят, след това също се материализират като сили на историята, че мислите биха могли по някакъв начин да бъдат движещи сили в историята. Мислите са чисто съзерцателни; мислите не могат да постигнат нищо. От една страна, хората говорят за движещите сили на мисълта и когато казват „сили на мисълта“, те вече казват нещо, което всъщност е противоречие. А от друга страна, те попадат в другата крайност: те всъщност само представят случващото се исторически, като представят външните, материални трансформации на културния живот. Тогава се стига дотам, докъдето го е отвела материалистическата концепция за историята, или се правят компромиси, като се опитва да изгради история от простото преследване на външни културни явления; След това човек насища това с някои символични идеи, както е правил много историци от 19-ти и началото на 20-ти век. Но все още не е можело да се стигне до такова знание за това как дори трябва да се опитва да стигне до идеи в тази наука за това какво всъщност е в основата на историческото развитие на човечеството. И ако някой обърне внимание на това днес – ще обърне внимание на това като лайтмотив – ако някой обърне внимание на това, тогава, да, днес човек все още бива заклеяван като фантазъм, защото това, което се счита за реалност днес, е много различно от това, което е истинската реалност.

Днес всеки, който е направил малко проучване в тази област, лесно ще се съгласи, когато се каже, че човешкото същество като физическо същество трябва да бъде разбрано в неговото формиране, като се върнем към ембриологията. И по известен начин човек тогава ще се опита – дори и много неоправдано да е било въведено в

съответните науки – въпреки това ще се опита с известно право да сравни онези форми, които възникват като форми на развитие на човешкия ембрион, с формите, открити в извънчовешкия органичен свят; и след това ще се опита да намери връзка между животинските серии и човешката форма. Няма съмнение, че голяма част от това, което се наричаше „биогенетичен закон“, беше неоправдано. Но в методологичното разглеждане, основано на това, има нещо изключително обещаващо за реалистично разглеждане на човешкото развитие. Посочва се, че човек трябва да разгледа началото на живота, ако иска да разбере физическата форма на човешкото същество; човек трябва да разгледа началото на човешкия живот, за да разбере по-нататъшното му развитие.

В най-добрия случай човек може да използва само един вид аналогия за историческия подход. Тази аналогия наистина е била използвана много често. Фантастичните тълкуватели на биогенетичния закон, по-специално, също са искали да приложат този закон към определен материалистически начин на мислене по отношение на историческото развитие на човечеството. И така, видяхме онези странни възгледи, които проследяват съдържанието на нашата цивилизация днес до по-ранните фази на развитие на човечеството - по начин, подобен на подхода, възприет при формулирането на биогенетичния закон. Те си казаха: Това, през което преминава детето, води обратно към много ранни етапи на развитие, към много ранни култури; и това, което по-късно се преживява в по-късна детска възраст, води обратно към по-късните етапи на развитие и така нататък, докато човекът не постигне това, което има в настоящето като своя цивилизация. Това е външна аналогия; и много повече, отколкото обикновено се смята, такива външни аналогии присъстват в научния поглед, когато се стигне до историческия, защото днес това, което не е наистина близко до човека, е това, което бих нарекъл вярно наблюдение на реалността, ангажиране с условията на реалността. Ето защо духовната наука, за която става дума тук, се стреми да развие чист феноменализъм в рамките на неорганичното и органичното естествознание и да представи самите процеси чисто, без спекулации, без да поставя атомни или други хипотези в основата им, такива каквито се представят.

Феноменологията е идеалът на научното начинание, който присъства в антропософията. Целта не е да се премине от това, което по същество е само модифициращо усещания, към всякакви вълнови вибрации и други подобни, които хипотетично се предполагат и спекулират. Целта е да се остане в рамките на чистите феномени, защото те означават много. И всички приказки за „нещото само по себе си“ са по същество неразбираеми. Например, хората казват: Да, но не можеш да видиш скритата реалност от феномените; в края на краищата, един феномен винаги сочи към това, което е в основата му, и затова трябва да отидеш отвъд феномена, тоест да предположиш нещо, което феноменът причинява във взаимодействието с човешката субективност. Тези, които говорят по този начин, не

осъзнават, че прилагат напълно погрешен начин на мислене. Бих искал да характеризирам този погрешен начин на мислене чрез аналогия: този, който вижда отделни букви, например S, I, F, ще каже, че това S или I или F не означава нищо, той трябва да сочи към нещо друго. Тези, които имат обща представа за писмен контекст, който също се състои само от отделни букви, няма да свържат този писмен контекст с нещо, което стои зад него – по подобие на атомния свят, за който се предполага, че стои зад сетивните явления. Няма да свържат този контекст от букви с нещо измислено или с нещо, стоящо зад него, но ще прочетат контекста и ще знаят, че когато имат целия контекст, той ги насочва към съответната реалност. Става въпрос и за това да оставим тези природни явления в тяхната чистота в света на природните явления, защото като се научим да четем природните явления чисто, по начин, който съответства на вътрешната природа на самите явления, човек се научава да вглежда в това, което е в основата на реалността – не като спекулираме за „нещо само по себе си“ или за предпоставката за някакво „нещо само по себе си“, както винаги е в основата на атомистичните теории и хипотези. Като развием навика за чисто наблюдение на явленията, като се откажем от навика за просто спекулиране, от живот в някакви хипотетични предположения, като останем в неорганичната и органичната област с чисто наблюдение, човек развива способността да наблюдава в областта на човешкото духовно развитие. Тогава човек се научава да вижда, че не може да пренесе биогенетичния закон върху историческото развитие чрез аналогия, а се научава да осъзнава, че трябва да се разглежда цялото човешко същество, целият човешки живот – точно както в естествената наука, ако човек иска да разпознае нещо, не трябва да избира едно нещо, а да разглежда съвкупността от свързани явления. Тогава човек е призован, за да разбере историческия живот, да не стига до началото на индивидуалното съществуване, както би направил за разбирането на естествения живот на човека, а до края. Трябва да се вземе предвид и краят. Дори и да е вид самосъзерцание, това самосъзерцание е напълно обективно: когато човек е свикнал да наблюдава живота на душата толкова конкретно, колкото иначе наблюдава външния природен живот, той установява, че когато е преминал средата на живота си, е навършил тридесет и пет или четиридесет години, този душевен живот, съвсем независимо от всички външни проявления, показва определени явления в себе си – явления, които протичат по такъв начин, че човек наистина може да каже, че е изненадан от тях. Самият душевен живот приема определена конфигурация. Това, че това се забелязва толкова малко днес, се дължи на факта, че способността за наблюдение е слабо развита в младостта. Следователно, подобни неща се виждат от много малко хора в напреднала възраст. Много малко хора са все още надарени с такава свежа способност за наблюдение в напреднала възраст, че да вземат предвид тези неща. Ако не ги пренебрегнете, ще забележите как нещо се издига от дълбините на душата, което може да се каже, че е като повторение, като вътрешно повторение на

това, което старите културни епохи на човечеството показват по отношение на умствената нагласа и умствената структура. По този начин посочвам феномен, който е изключително важен за историка да наблюдава. Не е необходимо да се прави много външно, защото не е необходимо старите хора да правят признаците на стареене основа на живота. Но е необходимо животът да се наблюдава в неговата цялост и той се проявява в това, че ние се издигаме в живота, ставайки все по-възрастни и по-възрастни, че нещо иска да влезе в съзнанието, което първоначално е подобно на начина на мислене на непосредствено предхождащите културни епохи. Човек става подобен на гърците. И ако човек преживее цялата тази средновековие, както е преживял например Гьоте, тогава при определени обстоятелства може да има и такъв копнеж да преживее гръцката епоха, както е преживял Гьоте, при когото този копнеж е станал неустоим. А ако след това човек се върне още по-назад и наблюдава какво възниква в човешкото същество, тогава стига до още по-ранни културни епохи. В тази възраст човек забелязва, че разбира още по-добре особеностите на възгледите от още по-старите времена. И се пренася обратно в една предистория на човешкото развитие, която вече не е документирана в документи, когато се вземе предвид този биогенетичен закон, който сега е полярен. Това не се пренася от естествената наука в човешкия живот по аналогия, а се заимства от пряко наблюдение.

Ако продължим да развиваме този път на изследване – мога само да дам насоки – тогава ще разберем един изключително важен водещ принцип за историческото развитие на човечеството. Ще видим, че е имало по-стари култури, в които хората, просто развивайки своята физичност, са развивали своя духовен и душевен живот чак до напреднала възраст, така че тяхното духовно и душевно развитие, така да се каже, се е раждало от тяхното физическо развитие. Ние, в нашата напреднала човешка цивилизация, все още се оказваме зависими от физическото си развитие в ранното детство, дори в по-късната юношеска възраст, но вече не. През двадесетте години тази зависимост престава. Как детето все още е зависимо от физическото си развитие в цялата си душевна конфигурация! Как можем да наблюдаваме колко тясно са свързани двете и какво дълбоко значимо влияние има половата зрялост, възрастта на половата зрялост, върху умственото и духовното развитие на човек! И ако отидем по-нататък, едва ли дори забелязваме, че нещо отново ясно се променя, че например в началото на 20-те години на миналия век има по-вътрешна зависимост на умственото и духовното от физическото. Но след това тази връзка става толкова неясна, че можем да кажем: Днес е така, че до двадесетте години, а при някои хора и до тридесетте, душата и духът остават зависими от развитието на тялото, но след това душата и духът се еманципират, разчитат повече на себе си и претърпяват развитие, което е повече или по-малко независимо от физическото. Това не е било така в по-ранните епохи на човешкия живот. Връщаме се към ранните епохи на човешкото развитие, когато хората, след петдесетата си година,

все още са усещали и през шестдесетте години това, което се е оформяло вътрешно и духовно в зависимост от външното физическо развитие. Това са били епохите, в които хората са могли, така да се каже, все още да изтръгват от собствената си природа вътрешните преживявания, които човек има в залеза на живота си. Това, което са придобили в душата и духа чрез разпадащите се тела, тези хора все още са го преживели.

Ако сега искам да се изразя чрез закон, който все още не е формулиран – дори ако всяка формулировка може да бъде оспорена – бих искал да кажа: Тези хора от най-старите културни епохи са оставали млади до петдесетте и шестдесетте си години. Ако проследим тази нишка, ще открием, че в египетската и индийската цивилизация е имало епоха, когато хората са оставали млади в това отношение само до четиридесетте си години. А гръко-латинската епоха, от която сме наследили такива забележителни артистични и научни начини за гледане на нещата, може да бъде разбрана, когато знаем как тези гърци са били все още толкова млади между тридесет и четиридесет години, защото в техния случай душата и духът са били зависими от физическото им развитие до тази възраст. След това дойде нашата епоха, когато това продължава едва до двадесетте години. И човек трябва да осъзнае, че можем да черпим от физическото си развитие само до двадесетте години, че най-много, съзерцателно – като обърнат биогенетичен закон – финият наблюдател на живота вътрешно възприема какво е повторение на неща, през които човечеството е преминало преди. Начинът, по който е формулиран биогенетичният закон – дори и да е напълно спорен – има здравословна основа в него. Така формулиран, човекът в своето развитие от раждането си преминава за кратко през това, което е племенно развитие, така че трябва да се каже, че в историческия живот човекът вътрешно, духовно и психически повтаря начина на мислене, който е бил действителният импулс на историята в по-ранни епохи. Тук имаме връзката между наблюдението на духовния живот и наблюдението на физическия живот на човечеството. Тук имаме наука, която не развива едностранчиви представи за природните явления, от една страна, а от друга, формира представи за духовни явления, които не могат да бъдат свързани с природните явления и обратно. Ето един единен начин на мислене, който, като не става едностранно материалистичен или едностранно спиритуалистичен, а като обхваща цялата реалност, разглежда външната физичност като едно течение на тази реалност, а духовната душа като друго течение, но разглежда и двете чисто феноменологично.

Това също така отваря изключително обещаващи перспективи за индивидуалното духовно-научно изследване, но човек трябва да има смелостта да се обърне и към реалните закони в историята. Това, което днес все още често се обсъжда като исторически метод, е начин за заобикаляне на проблема, нещо, което не е базирано на реална основа. Човек намира истинска основа само когато е израснал от

феноменалистично, феноменологично наблюдение на природата, което след това създава толкова гъвкави понятия, че тези понятия са подходящи и за проникване в явленията на духовния живот.

Това, което се има предвид тук под антропософска духовна наука – трябва да подчертая това отново и отново – не е аматорско занимание. Това е форма на изследване, която пренася чистото наблюдение на явленията от областта на естествените науки в духовното и по този начин ще намери точно онова помирение, за което копнеят най-добрите души днес: помириенето на външния живот с вътрешния, помириенето на науката и изкуството, помириенето на науката и религиозното чувство. Но ако човек просто се занимава с продължаването на старите, традиционни религии, не може да създаде това, което съвременният човек изисква за своя религиозен живот. Днес се нуждаем от наука, която е способна да проникне в сферата на духа, както иначе проникваме в сферата на природата. Нуждаем се от хора, които имат научната смелост да търсят, дори това често да се възприема като фантазия, защото не се смята, че същият строг научен метод, който се изисква за сферата на външната природа, трябва да се прилага към сферата на духовните събития.

Това е едната страна, която произтича от човешкия поглед върху живота за погледа върху историческия живот. Другата страна е, че човекът, който придобие такъв поглед, също развива този поглед в себе си в социални импулси. Само от такъв поглед всъщност произтича жизнеността на душевния живот, който открива етични импулси, но етични импулси, които са толкова отдадени на човешката природа, че могат да се трансформират и в социални импулси. Не можем да направим идеите си толкова живи с понятията, които извличаме само от науката, че те да действат и като идеи, ако искаме да подкрепят социалните действия.

В една много ерудирана съвременна книга има забележителен цитат, който, признаваме, идва от човек, който не е бил особено ерудиран, а именно Георг Брандес, но цитатът е приет от много ерудирана личност. В неговия труд се обръща внимание на това защо е толкова трудно да се преподават на хората етика, да се преподават на нещо, например, за основните потребности, и тази трудност се подчертава, за да има духовен ефект върху социалния живот. Обръща се внимание на факта – и това се казва сякаш човек е напълно съгласен с казаното от Брандес – че масите от хора не действат според разума, а според смътни инстинкти. Е, много е лесно да се направи подобно твърдение. Много е лесно да се критикува това, което живее, не в живота на индивида, а в полето на човешкото взаимодействие. Много е лесно да се осъди това като просто инстинктивно живеене, водено от някакви импулси, ако човек не е способен да погледне на същността на социалния живот в истински научен дух. Ако човек е способен да направи последното, тогава знае: колкото и рационалност да има в интелектуалната сфера на човека, колкото и умни да са хората в модела на онази умност, която може да се постигне в

едностранчивите естествени науки, социалният живот винаги би съдържал много, много несъзнателни моменти, така че все още би могъл да бъде критикуван по начина, по който го прави Брандес и както се среща дори в книги за принципите на политическата икономия.

Но каква е истинската основа за това? Факт е, че разумът, за който хората обичат да говорят толкова много, е нещо, което се развива в човешката личност, нещо, което е подходящо за гледане на света, нещо, което е подходящо и за предизвикване на определени импулси за действие отвътре в човешкото същество, но нещо, което само по себе си изобщо не е подходящо за осъществяване на социално съвместно съществуване. Ако вярвате, че тази вътрешна рационалност е подходяща за това, тогава стигате до онези социални теории, които са толкова често срещани днес и които не насърчават живота, не поддържат живота, а го разрушават. И такива животоразрушаващи теории, които могат да блестят само докато остават критика, но които веднага показват своята абсурдност, когато трябва да бъдат въведени в реалния живот, те често произтичат от онова отношение, което се е появило с фактите на съвременния научен живот, които съвсем правилно се възприемат като триумф. Спорният въпрос е следният: в човешкото сътрудничество, дори в езика, има нещо, което прониква и стопля човешкото действие и чувство, но също така ги мрази и което не може да се сведе до интелектуалистични концепции за разума. И от друга страна, в самия икономически живот се утвърждава нещо, което изглежда много по-сложно от това, което трябва да се вземе за основа в естествените науки. Аз просто насочвам вниманието ви към всичко, което се е случило в икономическия живот, всичко, което се е случило в политическата икономия по отношение на дефинициите на стоковата стойност и стоковата цена, всичко, което се е случило по отношение на дефинициите на функциите на стойността и цената в икономическия живот и т.н. По-специално бих искал да обърна внимание на това колко неясни и неопределени са такива дефиниции, такива характеристики на стойността и цената на стоките, на други функции в икономическия живот.

Каква е основната причина за това? Причината е, че е невъзможно да се разбере социалното същество изобщо с понятия, основани единствено на интелектуалност. Необходимо е вътрешно образование на душата към онези начини на схващане, които описах в хода на тези лекции като имагинативно познание, а след това във Висши Поля като вдъхновено познание. Образованието в такива начини на мислене е необходимо, за да се схване това, което сега би трябвало да възникне не от индивида, а това, което би трябвало да възникне в социалното взаимодействие на хората. А начинът, по който хората взаимодействат социално – дори ако някой иска да го нарече инстинкт – не може да се види или повлияе с интелектуални понятия. Човек може да му повлияе само с живи, смислени възгледи за самия социален живот. Тези съществени възгледи за социалния живот обаче могат да бъдат

отворени за живота на въображението само чрез въображенията, които също описах в тези лекции за другата реалност. Следователно, истинска социална наука, която може да бъде основа за социалната работа, ще има само когато се развие от метода на антропософската духовна наука.

Не бива да мислите, че аз, който съм способен да представя това, което самият аз мога да защитавам днес като антропософска духовна наука, някак си я разглеждам като нещо вече свършено, което може да остане такова, каквото е. По-скоро говоря за това какво ще стане с тази антропософска духовна наука, съвсем независимо от формата, която има сега. Тя със сигурност ще бъде оформена много по-добре, отколкото е сега, от онези, които я практикуват. Но трябва да се изтъква отново и отново, че само тя може да бъде такава, че със своите методи да намира такива гъвкави понятия, че тези гъвкави понятия самите да могат да се носят, да се носят по вълните на социалния живот, да могат да ободряват тези вълни на социалния живот. И само когато човек може да прозре през социалната структура по този начин, в пряко съзерцание, тя може да бъде разделена на духовен живот, който се нуждае от независимост, правен живот, практически държавен живот, който от своя страна трябва да бъде самостоятелен и да се нуждае от независимост, и икономически живот, който трябва да се основава на сдружения, защото икономическият живот може да се развива само когато хората мислят заедно, докато духовният живот може да се развива само когато индивидът е способен да допринесе за социалния организъм това, което произтича от неговите духовни импулси.

Тези три области, които днес са обединени в единния, абстрактен социален организъм, са ясно различни за едно живо въображение, един жив възглед. Те са обединени само защото днес човек не мисли практично, а теоретизира, защото се отнася към реалността повече или по-малко хипотетично и ако иска да оформи тази реалност, конструира хипотези, вместо да влива реални импулси в нея. Тези, които са склонни да правят хипотези в теоретичните науки, не стигат до това да внесат напълно реални понятия в социалния живот. Затова, особено тези, които са престанали да мислят практично, често смятат за утопично това, което се намира в моите „Ключови моменти на социалния въпрос“, които сега са преиздадени, и в други книги, във всичко, което се публикува в нашия вестник, седмичното списание „Dreigliederung des sozialen Organismus“ (Тройният ред на социалния организъм) и във всичко, което произтича от Федерацията за тройния ред на социалния организъм. Счита се за утопично, защото тези хора, които го виждат по този начин, самите не знаят колко утопични са, как смятат за утопично именно това, което е напълно наситено с реалност. Днес, в интелектуализацията на науките, човек е стигнал дотам, че вече не усеща и не чувства кога някъде пулсира истинската реалност. Ако наистина се отворим за това, което произлиза от истинската реалност, ще открием, че не е нужно да казваме, че са необходими десетилетия за

нейното осъзнаване, а ще видим, че тя може да бъде пренесена директно в социалния живот, веднага щом е в главите на хората.

Това исках да кажа за това как идеите и импулсите, произтичащи от духовната наука, могат да бъдат пренесени в етичното, историческото и социалното мислене и чувстване, а след това и в етичното и социалното волеизявление. И когато човек наистина разпознава историческите закони, когато наблюдава човешкия живот така, както се наблюдава, когато се разглеждат феномените на духовния живот, а не само външните културни явления, тогава той се учи с характера на вътрешна необходимост да разпознава какво е било преживяно в определена епоха. И от това осъзнаване на връзката с епохата произтича задачата на човека за тази епоха. Човек е пропит с вътрешната си житейска задача. И днес имаме нужда от хора, които могат да бъдат пропити с истинска, смислена житейска задача.

Успях да споделя само малка част от това, към което се стреми в областта на духовната наука, и то само в общи линии, в смисъл, че отделните специализирани науки трябва да бъдат оплодени. Ще чуете отново и отново как отделни групи работят за обогатяване на отделните науки, от астрономията до социалните прозрения, и как се стремят да развият тази духовна наука за отделните области по много специализиран начин. Подобни начинания все още срещат много ограничено разбиране днес. И особено когато се изнасят лекции като тези, когато човек има предвид, че тук в Щутгарт, чрез усилията на нашите учители от Валдорфското училище и други личности, се прави опит да се покаже как отделните научни дисциплини могат да бъдат обогатени от антропософската духовна наука и колко абсолютно необходимо е това оплодяване, ако не искаме да изпаднем в упадък, а да се стремим към възход, тогава човек трябва да има предвид и как подобни усилия се посрещат с враждебност и се отхвърлят, особено от по-възрастните хора, които са ангажирани в научния живот днес.

И сега, в заключение, бих искал да се обърна към онази част от вас, към която бих искал да отправя първоначален апел, особено в настоящата ситуация, по много специфични причини. Особено сега, когато антропософски ориентираната духовна наука е изправена пред толкова много враждебност, човек чува да се подчертава отново и отново: Защо тази духовна наука не се обръща към самата наука по строго научен начин? Е, много може да се каже за това. Преди всичко може да се каже, че тези, които изразяват подобни възгледи, малко се интересуват от това как тази духовна наука всъщност работи в отделните научни области. Но може би може да се каже и нещо друго. Това, което аз самият представлявам днес в тази антропософски ориентирана духовна наука, започна в началото на 1880-те години. По това време се опитвах да въведа това, което трябваше да се каже, в научните течения по елементарен начин, използвайки жизнеспособни научни методи. Приех Гьоте в интерпретация, която беше приемана много сериозно и съвестно. Сега, не винаги съм бил посрещан с такава враждебност, както сега - това, което съм писал по

отношение на Гьоте, често е било описвано като нещо много добро. Но как беше прието? Беше прието по такъв начин, че не можех да бъда доволен от това приемане. Хората казваха: Да, част от това, което Гьоте е имал предвид, се разглежда, Гьоте се тълкува по правилния начин. Но те не забелязаха или не искаха да забележат, че се има предвид нещо друго. Не се имаше предвид просто да се интерпретира човекът, починал като Йохан Волфганг Гьоте през 1832 г., а по-скоро, че трябва да се търси в Гьоте, в неговия мироглед, това, което може да преживее продължение, това, което произтича, когато човек разглежда Гьоте като все още жив днес, когато го развива по-нататък. Трябваше да се заеме позиция по проблемите на научния, философския и социалния живот.

Това, което днес често се нарича „чиста наука“, изобщо не е било склонно да го прави, днес, когато в научни трудове може да се прочетат твърдения от рода на това, че науката няма задачата да формира например етичен, политически или социален живот, а само да разглежда всички тези клонове на живота обективно. В епоха, когато хората просто искат да седнат на някоя седалка, за да наблюдават света, и приемат за наука само това, което е възникнало от наблюдението на света, а не това, което преминава в душевния ни живот, за да се превърне във воля, действие и социално дело, може да изглежда разбираемо, че науката първоначално не е заела позиция по въпроса какво всъщност се има предвид. Следователно е било необходимо да се отправят призови към по-широките кръгове на човечеството, да се помисли за по-широките кръгове на човечеството, защото истината по някакъв начин трябва да се представи на човечеството. И когато, от определени интуитивни възприятия, по-широките кръгове на човечеството са намерили пътя си към това, което тук се нарича антропософска духовна наука, тогава хората отново благоволиха да кажат, че казаното не е научно. Те го направиха например, подобно на професор Райн от Йена, който през 1918 г. характеризира „Философията на свободата“ като произведение, което би могло да се роди единствено от военния период. Този човек едва успя да се добере до „Философията на свободата“ и намери датата 1918 г., годината на новото издание. По обичайния си съвестен начин той характеризира това произведение, публикувано през 1893 г., като продукт на мисленето по време на войната. Можете да намерите много примери за подобна научна съвестност в наши дни. Бих могъл да посоча много подобни факти, за да ви покажа защо днес се чувствам особено доволен, че сега има известен интерес от страна на по-младото поколение, дори ако няма голям интерес от страна на онези, които блестят в науката поради почтената си възраст или защото все още не са достигнали почтена възраст. От тази страна, все още има малко ангажираност с антропософската духовна наука, а още повече неразбиране.

Затова, измежду събраните тук днес, бих искал да се обърна към онези, които, излизайки от студентския си живот, искат да се обърнат към тази антропософски

ориентирана духовна наука, която със сигурност не бива да ви бъде представяна авторитетно или догматично, която иска само да бъде взета, за да бъде изследвана. Защото е убедена, че колкото повече се изследва, толкова по-обоснована ще се окаже. Тя не се страхува от точни проверки; тя трябва само да се защити от това, което е наистина много далеч от точните проверки. Ако човек е малодушен, би могъл да се обезкуражи в областта на антропософската духовна наука пред лицето на неточните проверки, които са толкова разпространени в днешно време. Тези, които представляват духовната наука, както е разбираана тук, не се страхуват от истински точни проверки. Тя ще се докаже толкова повече, колкото по-точно се изследва, защото знае, че е произлязла от духа на науката.

Това искам да ви кажа днес, особено на вас, скъпи мои колеги студенти, които сте се събрали тук днес; особено на вас искам да кажа, че антропософски ориентираната духовна наука, която идва от мен, е възникнала от вярно съзерцание на това, през което самият аз съм преминал. Оглеждам се назад към студентския си живот, който се е случил по времето на разцвета на атомизма, разцвета на онзи светоглед, в който цялата оптика, цялата термодинамика и т.н. се основаваха на хипотези, на които човек се отдаваше – но хипотези, които отдалечаваха от разбирането на реалността, защото основаваха нещо само на мисъл, на нещо, което беше просто измислено. В много случаи хората са се отдалечили от това; днес ние сме реалисти, особено в областта на естествените науки. Но плодовете на мисленето, които са се развили там, все още могат да се видят в историческите и социалните науки и те често са отчасти отговорни за нещастията на настоящия ни катастрофален живот. По време на моето студентско време понятията, идеите и душевните импулси не бяха развити от науката, която тогава би могла да плува мощно по вълните на социалния живот. Това ни липсва днес: импулси. Хората много се дразнят, когато говорите за импулси. Но думата „импулс“ не би трябвало да означава нищо друго освен това, което силно живее в душата – за разлика от абстрактния живот на мислите или идеите. Това би трябвало да са мисли и идеи, които произтичат от такава антропософска духовна наука, но мисли, които са пропити с пълноценен живот, за да могат да се превърнат в етична, религиозна, но особено социална реалност.

Всеки, който е преживял случилото се в нашето научно развитие през десетилетията, който знае връзката между научните теории от 70-те и 80-те години на XIX век и безпомощността на днешното етично и социално мислене, наистина говори от сърце на младите днес, скъпи мои съученици. След това той си спомня причините, поради които на младежта от онова време се говореше напразно. Тя все още не се беше сблъскала с това, което оттогава се очерта като ослепително изобилие от живот, така да се каже, това, което отекна от всички страни с думите „колко славно сме стигнали“ по отношение на външната култура. Днес обаче младите хора виждат нещо различно около себе си; днес те виждат материална

нужда навсякъде около себе си и в тази материална нужда виждат и духовна нужда. Като цяло ситуацията днес е съвсем различна от тази, която беше в моята младост. В онези дни човек беше съвсем сам с тези мисли. Днес, скъпи мои съученици, ако наистина намерите пътя към импулсите, пълни с живот, днес може би ще можете да намерите разбиране у доста хора, които са разтърсени от настоящия живот. Днес животът говори: Имам нужда от живи идеи, родени от науката, които могат да се превърнат в етични и социални импулси. Днес светът се нуждае от такива лидери, които могат да работят, изхождайки от духовното, защото само това духовно може да бъде смислено.

Уважаема публика, скъпи колеги студенти, тези, които са докоснати от това, което антропософската духовна наука всъщност иска, ще ме разберат, всеки по свой начин. Това е, което ме изпълва с известно удовлетворение, когато ми е позволено да говоря днес с онези, с които наистина се чувствам много близък, въпреки факта, че възрастта, която е вашата днес, е отдавна зад гърба ми, скъпи колеги студенти. Но всеки, който е преживял тези последни десетилетия с пълно съзнание, знае също колко силно трябва да се гради върху онези, които са все още млади днес и които искат да имат силно въздействие в младостта си днес. Човек винаги може да допринесе само много малко за това, за което би искал да допринесе много. В тези няколко лекции успях да кажа малко; нека това малко бъде доразвито от нашите местни колеги в университетските курсове. И нека това малко бъде оценено повече заради намерението си, отколкото заради това, в което би могло да се превърне в тези четири лекции. Но бих искал да докосна сърцата на днешните състуденти, бих искал да говоря на сърцата им. Не само – дори и в най-пълния смисъл – от духа на науката бих говорил, но и за да стопля сърцата, защото когато тези две неща се съчетаят, волята за истинска наука със силата на смелите сърца, тогава, скъпи мои състуденти, тогава ще постигнем напредък. Ако на човек му бъде позволено да говори с хора от такъв произход, тогава все още може да се надява на ползотворно развитие в близко бъдеще, особено за нашия немски народ, който е бил толкова тежко изпитан и затова може би е особено призван да се развива духовно.

Отговаряне на въпроси

Въпрос: Д-р Щайнер разбира ли „спомени“ по същия начин като „асоциации на идеи“, когато става въпрос за въображение?

Рудолф Щайнер: Ако следвате това, което обсъдих в книгата си „Как да познаем висшите светове“, ще откриете, че най-големи усилия се изискват от онези, които искат да напреднат към въображаем живот, особено в посока борба с всичко, което е спомен, което е просто асоцииране на идеи, всъщност, за борба с всичко, което е извлечено от обикновения несъзнателен или подсъзнателен живот на душата. В това отношение може да се каже, че много е добре записано в днешната научна литература. Аз самият подчертах някои от собствените си наблюдения в

споменатата книга. Ще посоча само един пример от добре позната публикация, появила се в колекцията на Висбаден, за да покажа как всъщност функционират подобни спомени, колко е трудно да им се обърне внимание и колко е необходимо да им се обърне внимание.

Един учен – който сам описва въпроса – минава покрай книжарница, със сигурност наслада за много учени. И намира – той е зоолог – книга за по-нисши животни, нещо, което със сигурност е тясно свързано с настоящия му живот. Самият той е изненадан, че изведнъж трябва да започне да се смее на най-сериозното заглавие. Смее се – само си помислете, зоолог, учен човек, се смее на учено заглавие. Самият той се чувства доста смешно. И се опитва да разбере защо трябва да се смее така. Затваря очи; това помага, защото сега чува в далечината лира, която свири мелодия, на която е танцувал в младостта си. По това време обаче той мислеше за други неща, които отдавна е забравил, които отдавна са се спуснали в най-дълбоките дълбини на душата му, но сега са се издигнали и са го разсмiali при вида на тържественото заглавие. Така нещо, което е било в душата от десетилетия, отново излиза на повърхността като спомен.

Трябва да мислим за такива неща, когато подчертаваме, че развитието на въображаемия живот трябва да се основава на разбираеми идеи и по-специално на разбираеми идеи, които могат да бъдат директно представени в съзнанието във всичките им части. Защото само когато човек е развил способността да внася такива разбираеми идеи в съзнанието с вида мислене, което иначе би тренирал само в разбираеми математически, геометрични понятия, и когато има волята да се занимава с тези идеи вътрешно, само тогава човек постепенно успява наистина да има практика в отхвърлянето на всички спомени, всички асоциации на идеи и целия живот в някакво подсъзнателно душевно съдържание. Това преодоляване на спомените и други подобни трябва наистина първо да бъде придобито. И само тогава, когато човек съзнателно е преодолял това, което са спомените и други подобни, човек е действително способен да развие това, което е въображаемият живот, и този въображаем живот се доказва чрез собственото си качество, че е свързан с реалността точно по такъв начин, както го характеризирах в първата лекция.

И тук често се повдига възражението – и възраженията понякога са почти типични – че нещо подобно може да бъде само самовнушение или нещо подобно, за чийто произход човек не подозира. Да, виждате ли, и във външния живот човек може да се отдаде на илюзии, измами и само контекстът на живота, целият живот като такъв, му позволява да си изгради преценка за реалността. Така че човек трябва да се възпита и в сигурна преценка за това, което му се струва като въображаем живот. И ако се възрази, че не може да бъде същото с въображението, както е с някои хора, на които устата им се слюни, само когато си помислят или чуят за лимонада, се казва, че това все още не е реалност, въпреки че субективното преживяване на

вкуса на лимонадата е налице. Разбира се, те имат това субективно преживяване. Ако обективността се оценява само по това субективно съдържание, човек естествено все още не е готов да вземе от съдържанието на въображението това, което го представя обективно, обективно духовно. Но все пак трябва да се каже: Ако човек въведе нещо като самовнушение в пълния, реален живот, а не остане с изрязано парче, тогава възниква връзката с реалността. Защото може да се предположи, че хората усещат интензивен вкус на лимонада, когато мислят за лимонада, но не мисля, че някой всъщност е утолил жаждата си с въображаемата лимонада. Когато човек премине от парче реалност към тотална реалност – и това трябва да се направи както в сферата на външната реалност, така и в сферата на вътрешната духовна реалност – тогава престава да бъде възможно да бъде измамен от просто илюзии, просто самовнушение. Напоследък многократно се казва, че това, което се твърди като духовно съдържание, се основава на потиснат въображаем живот и че това, което е потиснато в потиснатите идеи, би било съживено, изтласкано в съзнанието и че това би довело до персонификации и т.н. Ето как се описва и за някой, който го вижда, звучи аматьорски.

Да, нещо като персонификации и други подобни може да възникне у някои мъгляви мистици. Защото наистина има мистици, които говорят за всякакви видове съдържание на душата и въпреки това нямат предвид нищо друго освен спомени. Вярно е, че някои твърдят, че са преживели мистично *unio mystica*, единението с някаква божествена същност. Но такива преживявания, които човек е имал преди десетилетия, могат да възникнат като спомени в съзнанието, не само в старата форма, но и в трансформирана форма; човек може да преживее, че това, което е било преживяно преди десетилетия и което е потънало в дълбините на несъзнаваното, се появява след десетилетия във възвишена форма. Това, което някои мистици описват като съдържание на своите преживявания в мистичен съюз, не е необходимо да е нищо повече от латерна, видяна преди десетилетия.

Тези неща се избягват внимателно в истински финия процес на духовно изследване и методите са ясно разработени, така че подобни грешки да могат да бъдат избегнати. Хората биха могли да бъдат убедени и от факта, че антропософската духовна наука, за която става дума тук, не само разказва за това, което е в духовните светове, но говори и за нещата от обикновената наука, точно както другите хора. Ако някой може да говори за темите на обикновената наука по същия начин като другите, тогава учените нямат право да твърдят, че допълнителните открития на духовното изследване са просто фантазия или произтичат от потиснати ментални образи.

Освен това, що се отнася до така нареченото вътрешно виждане, това, което всъщност произлиза от истинското духовно виждане, съвсем не е това, в което вярват мъглявите мистици. Мъгливите мистици говорят за всякакви вътрешни преживявания. В истинското духовно прозрение, когато човек прониква надолу

през обикновения живот на душата, собственият му материален, телесен вътрешен живот е все по-пълнен. Човек наистина изучава анатомия и физиология чрез вътрешно виждане и не бръщолеви за никакви мистични тайни. Човек опознава истинския духовен живот, като гледа света и живее със света, не чрез фалшив, интровертен аскетизъм или чрез мързеливо оттегляне в несветски живот, а именно чрез потапяне в реалния живот и по този начин също чрез един вид самоанализ, който преживява във вътрешното същество на човешкото същество точно това, което мъглявият мистик не търси.

Въображаемият живот, за който става дума тук, не кулминира в неземан мистицизъм, не в облачна кукувича земя, не в дух, който се търси, като се казва: външната реалност е толкова лоша, че човек трябва да се отдръпне от нея, истинската реалност е в отвъдното.

Истинската духовност се разглежда по такъв начин, че е свързана с волята за потапяне в живота. Следователно тя не е чужда на живота, а е благоприятна за него. Именно от този цялостен контекст на живота ви моля да прецените какво се разбира тук под антропософска духовна наука.

Въпрос: Каква е разликата между едноседелните и двуседелните растения?

Рудолф Щайнер: Въпросът относно разликата между едноседелни и двуседелни растения не може да бъде отговорен накратко. Бих искал само да кажа следното: Обикновено избягвам да отговарям на изолирани въпроси просто така, защото това създава впечатлението, че духовната наука прави преценки изневиделица, когато всъщност всичко е структурирано по подходящ начин и се следва от своите елементи. Бих искал само да кажа за това: за духовно-научното изследване е необходимо също така да се установи различна растителна система като реална от тази, която откриваме установена в много случаи днес. Вече видяхте това. Когато говорих за човека вчера, трябваше да отбележа, че човек не може да бъде разглеждан по такъв начин, че просто да се вземе цялото човешко същество и след това да се направи някакъв вид филогенетично изследване, както се прави днес. По-скоро трябва да се започне от основната организация на главата и да се проследи назад, и там трябва да се разгледа пълна трансформация на животинските форми, докато трябва да се разгледат по-късните развития в организацията на крайниците. И вчера първо разгледах морфологичния контраст между гръбначния мозък и главния мозък, за да покажа, че не може да се продължи в историята на развитието, както обикновено се прави.

Така е и в ботаниката, че човек започва от растителни стадии, които сега са по-скоро в средата на системата. И от една страна, ще разгледа тези растителни стадии, където се разделят едноседелните и двуседелните растения, и ще премине през едноседелните до най-ниските растения, гъбите, водораслите и т.н., а от друга страна ще стигне до напълно развитите растения и т.н.; това ще осигури система от растения, която наистина включва в морфологичното

разглеждане разбирането защо растенията развиват единия орган надолу, а другия нагоре. Като цяло ще се установи как две полярни сили действат върху растенията, но по различен начин върху растенията от различните нива. И там ще видим, че определена сила, която трябва да разглеждаме като успоредна на земния радиус, е комбинирана с друга сила, която често е била усещана в по-ранни времена. Трябва само да си припомним по-старите спекулации върху спиралната тенденция, като тези на Шпренгел и други в началото на деветнадесети век. Но тези обяснения са непълни; Те са множество спекулации и това, което е развито като морфология, ще трябва да бъде развито по различен начин. Ако продължим по този начин, ще разберем защо един орган е насочен по един начин, а друг по друг. В нашата духовна общност определено се полагат усилия за идентифициране на растителна система, която ще съдържа информацията, необходима за обяснение на отделните морфологични явления. Тогава ще бъде по-лесно да се отговори на такива въпроси в контекст от естествена подредба, отколкото ако човек трябва да се позовава на тях по афористичен начин, както се прави днес.

Въпрос: Каква е връзката между увивните растения и небесните тела, които действат върху тях?

Рудолф Щайнер: Невъзможно е да се отговори на подобни въпроси, които задължително изискват обяснение на особения характер на влиянието на небесните тела върху растенията, по афористичен начин сега. Защото човек се излага на обвинение в дилетантство, ако говори по някакъв начин за влиянието на небесните тела, без да е казал в какъв смисъл се разбира това. Абсолютно необходимо е антропософската духовна наука да се приема като истински метод. Точно както човек не може да обясни нищо по научен начин, без да навлезе в цялата тема – както например не би очаквал някой, който започва да обяснява химията, да започне с най-сложните неща – нито може да се направи по начина, по който тук са правени подобни опити за обяснение, нито може да се отговори на такива въпроси. И човек би могъл почти да повярва, че подобни въпроси се задават по отношение на тези лекции от определени мистични наклонности, които по принцип не бива да се приемат. Ще ме разберете: абсолютно необходимо е да се защити духовната наука, която се има предвид тук, от обвинението в дилетантство. И ако на такива въпроси се отговаря, без да се поставят в контекст – разбира се, на тях може да се отговори – тогава възниква обвинението в дилетантство.

Тези въпроси дори не са формулирани по такъв начин, че да могат да се използват едни и същи думи, за да се отговори на тях; те са формулирани по аматорски начин. Следователно не е възможно да говоря по тях по този начин. Подозирам, че тези въпроси се основават на нещо, което е чуто другаде, защото те нямат никаква връзка с това, което е представено тук относно отделните тестове за връзката на духовната наука с отделните специализирани науки. Трябва да разберете, че не е възможно да се отговори на тези въпроси, без да се обсъдят основните им

елементи. Ето какво е положението: ако хората искат да получат отговори на такива въпроси, тогава е – не мога да го кажа по друг начин – аматьорско. Не бива да ми го обвинявате, но моя работа е да поставя научната природа на тази духовна наука в правилната ѝ перспектива, включително и нейното отношение. Затова няма да позволя и в бъдеще да бъде изкушаван от онези, които биха искали да бъдат последователи, но не искат да навлизат в темата, да излагам тази духовна наука на обвинението в дилетантство, като говоря за всякакви неща. Това е характерно за шарлатанските движения - те говорят за всякакви неща. Духовната наука също иска да бъде изцяло научна в своето отношение.

Въпрос: Как се осъществява движението на мускула, след като двигателният нерв не предава волевия импулс към мускула? Има ли връзка с метаболитната система?

Рудолф Щайнер: Бих искал да бях изнесъл петата лекция по този въпрос, ако е възможно, защото това е въпрос, който е пряко свързан с това, което разглеждах в тези четири лекции, само че този въпрос трябва да се третира по следния начин: Разликата между сетивните и двигателните нерви беше спомената, горе-долу само за да се даде насока. Подчертано е, че така наречените двигателни нерви също са сетивни нерви, само че тяхната задача – и това може да се види дори от анатомичната им структура – е да усещат вътрешно, тоест да усещат какво е в основата на един двигателен процес, например, не да импулсират самия този двигателен процес, а да усещат какво е в основата му, какво се случва в метаболизма – което винаги е част от двигателния процес. Ако следвате всички тези изследвания върху нервната система и искате да използвате образа на безжичната телеграфия за нея, тогава това не е в смисъла на духовната наука, оставяте това на другите. Не е вярно, по времето, когато се е появила телеграфията, са правени всякакви сравнения и от телеграфията, за да се сравнят центростремителните и центробежните нерви с телеграфните хранващи пътища и пътища и т.н. Такива сравнения не се прилагат от духовната наука. Тя иска да навлезе в самата материя и да не си играе с аналогии.

Въпросът е следният: винаги когато има нервен път, който емпирично изглежда като хранваща линия, да речем към гръбначния мозък или мозъка, и неговото продължение се намира в така наречения двигателен нерв, винаги става въпрос за усещане навътре и навън – да предположим например рефлекторно движение – ; това, което нервът предава, е просто усещане, само че или отвън, или от собствения физически интериор. А преходът, който обикновено се разглежда като край на предаването и начало на импулса, е просто това, което бих искал да нарека превключване, и то не като вземам пример от телеграфията. В този процес целият процес се преживява вътрешно от душата. Тогава говорим за нещо много реално, когато казваме: нещо прескача, точно както електрическа искра прескача, когато прережа телеграфен проводник. - Това е процесът, който протича в така наречените централни нервни органи.

Ако обобщим това, което може да се определи за природата на нервната система, това ще стане основа за по-нататъшни изследвания върху природата на волевите импулси. В края на краищата, само хипотетична теория е, че това, което наричаме „воля“, по някакъв начин е представено от двигателния нерв, който е и сетивен нерв. По-скоро фактът, че наистина разбираме феномените, ни кара да търсим връзката на волята с органи, съвсем различни от нервите. Но това ни кара да изучаваме именно това, което толкова често се третира с враждебност – висшите членове на човешката природа; човек стига до разбирането как волята изобщо не може да бъде разбрана, ако я разглеждаме в същото отношение към материалността, както например се отнасяме към образите във връзка с материалността. При изучаването на волята човек се запознава с нещо, което по същество трябва да се разглежда духовно, докато животът на въображението реално присъства в него в материален контекст. Докато структурите на мозъка могат да бъдат показани като паралелни на структурите на въображението, същото не може да се каже за живота на волята. Ако обаче човек иска да намери материалните корелати, трябва да търси метаболитни процеси, но това го води до съвсем различни прозрения, които след това водят нагоре към духовно съзерцание. Приблизително така може да се формулира отговорът на въпроса тук.

Донякъде е шокиращо да осъзнаеш, че животът на въображението, който от схоластичната философия насам се разглежда като духовен живот в човека, е толкова тясно свързан по своята структура с материалния живот на тялото – въпреки че, както показах в тези лекции, той се основава само на него. Но точно така е. От друга страна, ние сме въведени в една много по-духовна област, когато разглеждаме структурите на емоционалния живот. Там всичко е толкова тясно свързано с ритмичния живот на тялото. И тогава човек е въведен в областта на метаболизма, когато става въпрос за волята; но всъщност става въпрос за овладяване на материята чрез духовни сили, което човек има пред себе си в пряко съзерцание, когато се издигне до това, което е волята – неподлъган от двигателните нерви. Човек вижда как волята не се намесва в материалния свят по толкова диференциран начин, както животът на въображението.

Спомням си дискусия, която последва лекция на истински, солиден материалист. Той беше обяснил целия живот на въображението от гледна точка на мозъка, така че накрая нищо не остана от живота на въображението, защото всъщност само беше описал мозъчните процеси, но ги беше описал много добре, а след това и нарисувал фигури на черната дъска, които от своя страна председателят, който беше солиден хербартианец, погледна. След това той каза, че не е толкова материалист, колкото лектора, но че ако трябваше да нарисува асоциациите и потискането на асоциациите въз основа на своето хербартианско учение, фигурите щяха да бъдат точно същите като тези на материалистичния лектор. Така че, когато един твърд противник на материализма нарисува структурите на представите, се появяват

същите фигури, както при материалиста, който само записва това, което е научил от Майнерт за нервните фази, нервните центрове и т.н.

От това обаче ясно се вижда колко подобно е това, което може да се наблюдава в хербартов смисъл като явления и връзки между явления в чистия психичен живот, на това, което някой, който пренебрегва това и описва мозъка с хипотезата на Майнерт или подобни, рисува на дъската. Не можете да направите това с емоционалния живот и най-малко с живота на волята. Там трябва да се стигне до неща, които са направени живи, но направени живи мисловно, но не по начина, по който може да се нарисува това, което е в пряка връзка с материалния живот.

Въпрос: Защо, според антропософския подход, в задачата на Айнщайн, където се преминава от тегло към етер, изведнъж се налага да се работи с противоположни знаци?

Рудолф Щайнер: Разбира се, това може да се направи съвсем без антропософски подход, просто като се правят неща, както в много други области на науката: човек изучава явленията. В курс, който изнесох преди няколко месеца пред малка аудитория тук, показах как да се гледа на явленията на така наречената термодинамика без предразсъдъци. Целта е да се опитаме да изразим в математически формули това, което ни се представя като явления. Особеното при такива изрази в математически формули е, че те са правилни само ако съответстват на процеса, който тогава може да се наблюдава, ако, така да се каже, това, което произтича от математическата формула, важи и в реалността, ако може да се провери от реалността. Ако имате запечатана камера, съдържаща нагрят газ под налягане и искате да разберете явленията, които възникват, можете да приложите формулите на Клаузиус и други формули, макар и по много изкуствен начин, но ще видите - и това се признава и днес - как фактите не съвпадат с формулите. В теорията на Айнщайн странното е, че първо са налични експерименти; тези експерименти се поставят, защото се приема определена теория; Експериментите не потвърждават тази теория и след това се изгражда друга теория, която всъщност се основава на въображаеми експерименти. Ако, от друга страна, се опитате да третирате феномена на топлината по такъв начин, че да вмъкнете съответните положителни и отрицателни знаци във формулите, в зависимост от това дали се занимавате с проводима или лъчиста топлина, тогава ще откриете, че тези формули са потвърдени от реалността. Когато обаче преминем към други немерими величини, не можем да се спрем само на положителни или отрицателни знаци, а трябва да добавим и други условия. Трябва, така да се каже, да си представим сила, която действа в тежкото в радиална посока, а тази, която принадлежи към сферата на етерното, като идваща от периферията, действаща само в кръговата област, но все пак с отрицателен знак. И така, когато се обърнем към други фактори, трябва да изразим съответната величина по различен начин; тогава откриваме, че стигаме до

формули, които могат да бъдат проверени чрез феномените. Това е път, който всеки може да поеме, дори и да няма антропософска нагласа.

Но има още нещо, което бих искал да подчертая: не мислете, че нещата, които ви казах в тези четири лекции, са ви били разказани, защото бях в антропософско настроение. Казах ви тези неща, защото са такива. А антропософското отношение следва само от факта, че човек правилно наблюдава нещата; антропософското отношение не предхожда нещата, а следва след това. Човек иска да разпознае и разбере нещата безпристрастно и тогава антропософското отношение може да последва. Би било лошо подредено това, което казах, ако трябваше да се започне от предубедено отношение. Не, това изобщо не е въпросът. Въпросът е да се проследят явленията по строго емпиричен начин. Антропософското отношение тогава трябва да бъде последното нещо - дори и да не искам да твърдя нищо друго освен това, че въпреки това винаги може да бъде най-доброто.

Въпрос: Какво може да се каже за произведенията на Шлайх?

Рудолф Щайнер: Предпочитам да говоря за нещата конкретно, а не абстрактно. Обсъждал съм много неща с професор Шлайх и установих, че той е наистина много отворен към много идеи и има изключително интересни възгледи по някои теми. Но той не може да направи прехода към последното, защото формира теории от определени предпоставки - не от липса на предпоставки, а от предполагаеми предпоставки. Най-вече това ме сблъска - и сега ще говоря за пример - в един случай, който той ми описа; професор Шлайх ми го описа преди да бъде публикувана книгата му. Веднъж при него дойде човек, който се беше убодел някъде на безобидно място с мастилена писалка и си въобрази, че има отравяне на кръвта и ще трябва да умре през нощта. Той дойде при Шлайх и поиска да му ампутират ръката. Шлайх погледна ръката и каза: „Това не е възможно, изобщо не е необходимо, ужилването е безвредно и не мога да ви отнема ръката.“ Мъжът полудя от страх, че ще умре, той направо искаше да му отрежат ръката, но Шлайх го отпрати. След това мъжът отиде при друг лекар, но и той не искаше да ампутира ръката. На следващата сутрин Шлайх, който е голям филантроп и хуманен човек и когато започва нещо, не го оставя просто така, отиде при мъжа. Мъжът всъщност беше починал през нощта. Нямахше следи от отравяне на кръвта и Шлайх постави диагноза: смърт чрез самовнушение. Да, това е лесно за диагностициране. Но това е нещо съвсем различно. Жалко е – или може би не беше възможно – че аутопсията не определи със сигурност истинската причина за смъртта. Тя се криеше в нещо съвсем различно. Мъжът изпитваше някакво предчувствие, някакво предчувствие, което не се осъзнаваше по такъв начин, че човек да може да го схване като напълно артикулирано предчувствие. В случая на мъжа приближаването на смъртта се изразяваше не като някакво физическо усещане, а само в безумен страх; и пробождането с перото не беше нищо повече от това човекът да стане непохватен и да се намушка. И цялото му поведение не беше нищо повече от определено

предчувствие; той щеше да умре - намушкан или не. Това, което присъстваше, беше предчувствието за смъртта, живееща в тялото, а другото беше само симптоматично. Човек трябва да разгледа случая по-внимателно и от психофизическа гледна точка, а не просто да казва: смърт чрез самовнушение. - Нещото беше такова, каквото го обясних сега, поне най-вероятно. Но това е нещо, в което Шлайх не искаше да бъде убеден; той се придържаше към самовнушението си, за което няма доказателства и което може да се каже само като смела хипотеза.

Същото важи и за други проблеми. Духовната наука иска да изследва всичко емпирично, а не да изхожда от предположения, докато Шлайх в частност наистина има такива любими идеи в много случаи. Той е остроумен и много хуманен човек, но не може да се накара да бъде напълно безпристрастен и непредубеден. Но точно към това трябва да се стреми антропософията, дори по отношение на такива неща, които човек цени. И мога да ви уверя, че ценя мислите и работата на Шлайх, които познавам добре; но ако някой попита, трябва да се посочи, че той винаги се спира на нещо по този начин. Антропософията иска да наблюдава явленията с пълна безпристрастност, за да стигне до дъното на реалността, за да може човек да проникне в тази реалност с математическа яснота.

Трябва отново и отново да подчертая, че антропософски ориентираната духовна наука не иска да се утвърди тук, в Щутгарт, в смисъл на някакъв вид сектантство или аматьорство. Това, към което се стремим, дори и да може да се направи само с най-слабите сили днес, е истинска, истинска наука. И колкото повече духовната наука се изследва по този начин, толкова повече тя ще бъде призната за напълно равностойна на всеки научен метод на изследване. Духовната наука не е затрупана с такива недоразумения от истинска научност, както се затрупа днес; нейните противници наистина не се борят с нея, защото са твърде научни, а - човек се стреми към нещо - защото са твърде малко научни. Но в бъдеще ние се нуждаем не от изсъхване, а от нарастване, от истински, истински прогрес на науката и в крайна сметка това може да бъде само прогрес, който води не само към материалното, но и към духовното с пълна прецизност.

15. Духовна наука, естествени науки и технологии

Публична лекция, изнесена пред студенти в Техническия университет

Скъпи студенти, ако се опитам днес да ви представя нещо от областта на това, което от няколко години наричам антропософски ориентирана духовна наука, правя го със знанието, че тази вечер, в това, което е всъщност първата ми лекция, ще мога да дам само няколко предложения и че не си правя илюзии, че подобно представяне ще създаде мигновено някакво убеждение. Но може би ще бъде възможно, след общото описание, което ще дам, да удовлетвори специфични желания и да разгледам конкретни въпроси в последващата дискусия.

За да не ни отнема твърде много време, бих искал първо да се спра на най-важния момент, а именно да дам характеристика на това, което всъщност иска да бъде духовната наука в антропософски ориентиран смисъл. Тя се различава от това, което обикновено се нарича наука, по метода на своето изследване. И е убедена, че в най-новия период от време сериозният и честен стремеж в науката, ако се води последователно, в крайна сметка трябва да доведе до нейния метод. Бих искал да говоря с вас в изцяло научен смисъл, тъй като аз самият наистина не съм тръгнал от никаква богословска гледна точка, нито от никакви светогледни въпроси или философии в смисъла, в който те обикновено се развиват, а по-скоро самият аз тръгнах от технически изследвания. И от самите технически изследвания тази духовна наука ми се представи като необходимост на нашия исторически период на развитие. Затова съм особено щастлив да мога да говоря с вас тази вечер.

Когато се занимаваме с естествени науки, в смисъла на днешното мислене, първо имаме нещо пред себе си, което се простира около нас като свят на сетивни факти. И след това използваме мисленето си, използваме по-специално методично обученото си мислене, за да открием закони от съответстващо търсене на тези сетивни факти. Търсим това, което сме свикнали да наричаме природни закони, исторически закони и т.н. Този начин на отношение към света не е нещо, което хуманитарните науки отхвърлят, но те искат да стъпят на твърдата основа на това изследване. Но те правят своите изследвания, стъпвайки на тази твърда основа, бих казал, като започват от гледна точка на самия човешки живот. Те стигат, именно защото искат да правят сериозни научни изследвания, просто до границата на научното познание, което е напълно признато от здравомислещите естествоизследователи. А що се отнася до това какво може да бъде естествената наука, тя е здраво основана на възгледа на онези, които казват: Обобщавайки външни факти, ние напредваме до определено ниво с научната методология, но не можем да преминем отвъд определена граница, ако останем на основата на самото това естественонаучно изследване.

Но тогава, когато това, което се търси в обикновения живот и в обикновената естествена наука, се постигне, едва тогава започва целта на духовната наука, както

е предвидена тук. Като мислим и разбираме фактите около нас, ние стигаме до определени гранични понятия. Тук споменавам само такива ограничаващи понятия, независимо дали са схванати като просто функции или като реалности, ограничаващи понятия като атом, материя и т.н. Ние оперираме поне с тях, дори и да не търсим демонични същности зад тях. Тези ограничаващи понятия, ограничаващи идеи, които ни изправят особено пред нас, когато следваме научните клонове, които са фундаментални за техниката, стоят там сякаш като стълбове. И ако искате да спрете на границите на обикновената наука, ще останете да стоите точно пред тези гранични стълбове.

Но за духовния изследовател, както го имам предвид тук, същинската работа започва едва при тези гранични стълбове. Там става въпрос за духовния изследовател, в това, което аз наричам медитация - моля, не се обиждайте на това, това е технически термин като другите - навлизане в определена вътрешна борба, вътрешна борба на живота с тези понятия, горе-долу с всички гранични понятия на естествената наука. И тази вътрешна борба не остава безплодна за него.

В този контекст трябва да спомена един човек, който преподаваше тук, в този град, в този университет, през втората половина на миналия век и който многократно подчертаваше тази борба, в която човекът влиза, когато стигне до границите на обикновената наука. Именно Фридрих Теодор Вишер знаеше нещо за това, което човешкото същество може да изпита, когато стигне до понятията за материя, атом, природен закон, сила и т.н. Това, което имам предвид тук, не се състои в размишления, а в консултиране с всичко в дълбините на душата ни, което е довело до тези понятия, в опит да живеем с тези понятия в медитация.

Какво всъщност означава това? Означава установяване на вътрешна дисциплина в себе си, за да може човек да гледа, както иначе гледа външните обекти, какво в крайна сметка има в душата си, когато стигне до такава гранична концепция; бих могъл да ви посоча много други, освен тези, които току-що споменах. След това, когато човек се опита да концентрира целия обхват на душата си върху такива концепции, абстрахирайки се от всички други преживявания, той прави вътрешно откритие. И това вътрешно откритие е разтърсващо. То ни показва, че от определен момент в живота, във вътрешния ни живот, нашите концепции се превръщат в нещо, което расте в душата ни чрез самата себе си, което е различно след такава вътрешна медитативна работа, отколкото когато го приемаме само като резултат от външно наблюдение. Точно както наблюдаваме у растящото дете как определени органи, които първоначално изглеждат по-недиференцирани, стават по-диференцирани, как възприемаме как органите растат, така и в такава медитативна отдаденост на резултатите от научния опит ние усещаме как се осъществява вътрешен растеж на душата. И тогава идва шокиращото осъзнаване, че не чрез спекулации, не чрез спекулативна философия човек отива отвъд това, което се

нарича граница на естественото познание, а чрез директен опит, тоест чрез трансформиране на придобитото чрез мислене във вътрешен опит на съзерцание. Това, дами и господа, е първата стъпка, която се прави. Ясно се усеща как методът става съвсем различен и как следователно се случва нещо съвсем ново в сравнение с обичайния научен метод, което може да бъде обективно разпознато повече от всеки друг, но и от мен, в това, че простото мислене, простото разбиране преминава във вътрешен опит. И тогава, чрез последователен, търпелив, упорит опит в тази посока, се случва нещо, което не може да се нарече другояче освен опит за духовно съществуване. Не може да се говори за преживяването на духовния свят по друг начин от антропософски ориентирана духовна наука. Защото това преживяване на духовния свят не е нещо вродено на човека. То е нещо, което трябва да бъде постигнато от човека. Когато човек достигне определено ниво на това преживяване, той осъзнава, че нашето мислене, което иначе използваме, за да схванем обкръжаващата ни среда, е в различно отношение към цялото ни физическо същество, отколкото е принуден да предположи от простото познание за природата. Само от познанието за природата човек забелязва как физическите промени и трансформации, с младостта, със старостта и т.н., променят и състоянията на душата. С научното мислене може да се стигне по-далеч физиологично. Може да се покаже как нервната система и мозъкът всъщност изразяват структурата и конфигурацията на нашето мислене. И ако проследите въпроса последователно от едната страна, можете да кажете: Да, нещо произлиза от нещо друго, което днес би могло да се каже само хипотетично, това, което е мислене, това, което е живот в мисълта. Човекът, който е преживял това вътрешно, което аз характеризирам като може да бъде преживяно, говори различно, казвайки: Когато човек ходи, например, по мокър път, или когато кола кара по мокър път, тогава има впечатление за бразди, за стъпки. Очевидно би било съвсем погрешно да се изтъква теорията, че извънземно същество е създадо тези стъпки, тези бразди, само защото човек не знае, или да се предполага, че има определени сили под земната повърхност, които действат по такъв начин, че да са причинили тези стъпки, тези бразди. Така се казва – и казвам го изрично, с известно право – от научна гледна точка: Това, което е физиологичното образуване на мозъка, е това, което в крайна сметка се изразява във функцията на мисленето. Човекът, който е преживял това, което характеризирах, не го казва по този начин; той казва: Точно както тези жлебове и канали не са издигнати отвътре от вътрешните сили на Земята, а сякаш нещо е минало по тях, така и физическият мозък е бил поставен в своите канали от мисленето, свободно от тялото. И това, което по определен начин, когато сме навлезли във физическото съществуване чрез раждането, променя тези канали, това е и това, което, слизайки от духовните светове, върши работата по оформянето на тези канали на първо място.

По този начин се установява, че душата е абсолютно активният принцип, че именно душата дава форма на тялото. Знам, уважаеми читатели, че, разбира се, могат да се повдигнат стотици възражения срещу това, което казвам, ако човек започне само от интелектуално-теоретична гледна точка. Но духовната наука трябва да посочи преживяването. Тя трябва да посочи, че докато това преживяване не се осъществи, човек е оправдан да вярва, че мисълта възниква от физическия мозък като функция, докато когато човек сам преживява този мисловен живот, той знае как тя е активна сама по себе си, как е субстанциална и в движение сама по себе си и как е действително активна по отношение на пасивността на физическото тяло.

Така че това, което се представя като първи, първоначален опит, не е нещо, което се постига чрез директно продължение на обикновените научни методи, а само чрез метаморфоза, само чрез трансформация на обикновения научен метод в метод, който може да бъде преживян само чрез опит, който не се състои в спекулация, а във вътрешен опит.

Това е едната страна. Другата страна на това вътрешно преживяване е свързана повече с вътрешното развитие на човешката воля. Като погледнем живота си, можем да видим трансформациите, които сме претърпели в живота. Спомняме си какви сме били във вътрешното си душевно и външно телесно състояние преди една, пет, десет години и си казваме: претърпели сме промени, трансформации. Тези промени, тези трансформации, които претърпяваме, как ги претърпяваме? Ние пасивно се предаваме на външния свят по определен начин. Просто трябва да кажем: с ръка на сърцето, колко активни сме в това, в което първоначално сме се превърнали чрез външния свят? Външният свят, наследствеността, възпитанието и т.н., ни оформя; и това, което ни оформя в него, продължава да оказва влияние. Като правило, ние всъщност сме пасивните. Ако сега превърнем това в активност, ако от него формираме това, което може да се нарече в най-изтъкнат смисъл самодисциплина, и по начина, по който ще го характеризирам след малко, тогава вторият елемент се добавя към това, което характеризирахме като първи елемент в пътя на духовното изследване. Ако човек може да го доведе до това, а това може да се постигне само чрез методично обучение в смисъла, описан в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ и в други книги, ако човек може да го доведе до това да си каже: Ще планирам, дори само малка част от това, което ще възникне в мен, ще реша, че това или онова качество ще стане мое; и ако мога да го накарам да произведе такова качество в мен чрез силно възбуждане на волята, може би едва след години, когато създам от себе си това, с което иначе само пасивно бих се сблъсквал в живота, ако взема волята си, ако мога да я изразя донякъде парадоксално, в свои ръце и поема пълен контрол над развитието си – в определена част човек може, разбира се, само това – тогава това, което иначе е просто памет, по определен начин също се обединява, за да образува реална

област. Получавате един вид общ преглед на живота си, сякаш гледате поредица от неща и тогава опознавате волята в истинския ѝ характер.

Докато човек опознава мисленето като нещо, което всъщност се отделя от физическото, колкото повече се задълбочава в живота, той осъзнава волята си по такъв начин, че тя всъщност обхваща физическото все повече и повече, прониква ни все повече и повече, протича през нас и че по същество смъртта не е нищо повече от борба на волята с телесните функции, които са достигнали определен предел, когато преминем през по-ранна или по-късна смърт, и че тогава това, което вече не може да управлява тялото ни по този начин, волята, е напълно погълнато от това, което тялото прави, че тази воля се отделя и че елемент от душата сега действително навлиза в реален, духовен свят, когато умираме.

Така че въпросът е, че това, което обикновено се нарича идея за безсмъртие, не се преследва от никакви спекулации на духовната наука, която се има предвид тук, че по същество тази духовна наука напълно скъсва с начина, по който светът обикновено подхожда към тази идея. Въпросът е, че духовната наука, като продължение на естествената наука чрез обучението на мисълта и волята, всъщност успява да схване това, което носим в себе си, мислейки и желаейки, по такъв начин, че да можем да го схванем и когато тази душа, която живее в мисленето и волята, живее по безтелесен начин, който не може да бъде достигнат от сетивата.

Разбира се, това, което накратко обясних тук, ще бъде възприето от най-широките кръгове на нашето съвремие като нещо фантастично и визионерско. Но как би могло да бъде иначе? Всичко, което идва на света като нещо ново и привидно противоречи на това, което вече е съществувало, първоначално се възприема като нещо фантастично и визионерско. Но не вярвам, че това ще остане така завинаги, че хората няма да разпознаят, че описаното тук като метод на духовната наука, поне в два от характерните си елементи, е само продължение, но оживено продължение на това, което естествената наука действително постига, но с което естествената наука се сблъсква с известна граница.

Днес, когато се говори за духа като цяло, това вече не се приема напълно погрешно. Това все още е било така през последната третина на 19-ти век, когато определен материалистически начин за формиране на светоглед от научното знание е бил използван, за да се изведе единственото логично заключение на самото научно мислене. Днес отново е позволено да се говори за духа, поне по спекулативен начин. Но човек все още е много изненадан, когато говори за духа по начина, по който аз току-що го направих, защото това има определени последици. Когато човек е придобил това, което в книгата си „Човешкият съвет“ нарекох „виждащо съзнание“, когато е придобил това, което произтича от такова развито мислене и воля, тогава той познава себе си в духовен свят чрез това виждащо съзнание – точно както човек познава себе си през очите и ушите си в свят от цветове и звуци. В известен смисъл светът около него е пропит с дух. Точно както

светът около човек, който е роден сляп, претърпява трансформация, когато след операция той започва да вижда цветовете в определен момент от живота си и светът, който преди е бил около него, сега е изпълнен с нещо различно, така е и когато се появява това виждащо съзнание. Светът, който човек преди е бил свикнал да вижда като свят на сетивата и на съчетаващия се ум, се изпълва с духовност. И духът става нещо конкретно. Духът става нещо, което човек може да следва и в неговата конкретна форма. Вече не се говори за духа като цяло. Когато някой говори за духа като цяло, е все едно човек да върви по поляна с цветя. Ако го попитате: „Какъв вид цвете е това и какъв вид е онзи?“ Той ще каже: „Всички те са растения, растения, растения.“ Така че и днес на хората е позволено да кажат: Зад сетивния свят е духовен свят. Но духовната наука не може да спре дотук. По-скоро тя трябва да изследва духовните факти в конкретното – защото духовният свят е около нас, точно както е цветният или звучащият свят – по същия начин, както човек иначе изследва цветния и звучащ свят със сетивата и съчетаващия ги интелект. И там човек придобива, преди всичко друго, съвсем определен начин на отношение към света. Също така е така, че ако човек се роди сляп и внезапно прогледа, той придобива различно отношение към света. Първо трябва да се ориентира; не знае нищо за пространствената перспектива, първо трябва да я научи. Така че, разбира се, човек трябва да придобие и определено отношение, определена позиция към света, когато премине в съзнанието на наблюдението. Тогава много неща се появяват по особен начин. Ето защо духовният изследовател все още е неразбран от своите съвременници.

Виждате ли, духовният изследовател никога не казва, че това, което е постигнато чрез метода на строгата естествена наука, или това, което е извлечено от следствията на тези резултати от строгата естествена наука, е по някакъв начин логически неправилно следвано или нещо подобно, но той е принуден да добави нещо от своето духовно прозрение, което след това не просто се добавя, но което в много отношения напълно променя резултатите от естествената наука.

Вземете например геологията. Ще дам един пример. По-добре е да се говори за конкретни въпроси, отколкото да се използват общи фрази. Разбирам напълно и самият аз съм следвал този метод: ако от това, което се случва около нас днес в скалните образувания, в отлаганията на реките и водата и т.н., изследваме геоложките слоеве, които лежат един върху друг, и след това изчислим – дори и да не винаги е реално изчисление, а само нещо приблизително, ако изчислите колко дълго съществуват тези съответни скални слоеве, тогава получавате известните цифри. И тогава, както всички знаете, стигаме до началото на развитието на Земята, където Земята – както хипотетично се предполага – се е образувала от нещо, от някаква първична мъглявина или нещо подобно. Няма нужда да навлизам в това по-подробно. Вие сте запознати с всичко това.

Но за духовния изследовател е така, просто защото е преживял неща, които ви описах - макар и само накратко, за да събудя интерес, а не да убедя - за духовния изследовател е така, че той трябва да си каже: Предполагам, че някой изследва промените в човешкия организъм, да речем промените в сърцето на всеки пет години. Аз следя как човешкото сърце или друг орган се променя в течение на пет или десет години, какво се случва там. И сега изчислявам това, което съм видял, ако просто последователно изведа от това, което съм изчислил, какво е било преди триста години. Получавам определен резултат, макар и чисто аритметичен, за това какво е било това човешко сърце преди триста години. Единственото възражение срещу това е, че това сърце дори не е съществувало по това време. Толкова правилно, колкото би бил геоложкият подход да заключи от малките промени в човешкото сърце какво е било това сърце преди триста години - само че то дори не е било там по това време. Също толкова правилно - защото напълно признавам, че това, което геологията разкрива, има поне относителна коректност - е и всичко, което се извежда от геоложките факти за развитието на земята. Но след това ние пренасяме това, което ни се представя като следствие от нашите изчисления, във времена, когато Земята все още не е съществувала в сегашния си вид. Или пренасяме това, което произтича от нашите наблюдения, направени през ограничен период от време, в епоха, която предстои милиони години, като изчисляваме крайно състояние и говорим за ентропия или нещо подобно. За духовния изследовател това е същото, както ако би изчислил каква ще бъде природата на човешкото сърце след триста години.

До това стигате, когато превърнете обикновения научен метод в нещо, което може да се преживее. Защото, виждате ли, човекът всъщност е като извадка от целия космос. В човека откривате - някак променено, някак извлечено, компенсирано или подобно - това, което присъства в космоса като закон. Ще ме попитате: Да, как можете вие, ентусиасти, да твърдите, че земята все още не е съществувала в сегашния си вид? Трябва да ни покажете начин да твърдим нещо подобно.

Ще характеризирам, обаче, само бегло как човек стига до твърденията, които изложих. Човек открива, чрез преживяване на волята, мисленето, както ви описах, че човекът наистина е един вид микрокосмос. Не казвам това като фраза, както казват мъглявите мистици, а в осъзнаването, че ми е станало толкова ясно, колкото всяко решение на диференциално уравнение, от пълна логическа яснота. Човекът е вътрешно сборник на целия свят. И както в обикновения си живот не знаем само това, което чувствено ни заобикаля в момента, така както ние, гледайки отвъд това, което чувствено ни заобикаля в този момент, гледаме образа на нещо, което сме преживели преди около десет или петнадесет години, как то се появява пред нас като нещо, което вече не съществува – но нещо от него присъства в нас, което ни позволява да реконструираме това, което е било налице тогава – същото е и с разширеното съзнание, което възниква от трансформацията на обикновеното

мислене и воля. В това, че човекът всъщност е бил свързан с всичко минало, само че в по-всеобхватен смисъл, в съвсем различен смисъл, в по-духовен смисъл, е бил свързан с миналото, отколкото с преживявания отпреди десет или петнадесет години, които може да извика отново от вътрешното си същество, така че е възможно, когато съзнанието се разшири, ние просто да открием, като от космическа памет, това, от което сме били част, което просто не продължава да живее в нас за обикновеното съзнание, а продължава да живее за съзнанието, което е възникнало чрез метаморфозата, която описах.

Следователно, това не е нищо повече от разширяване, увеличение на онази сила, която иначе е нашата сила на спомена, чрез която човекът вътрешно, просто от собствената си природа, която е обобщение на макрокосмоса, конструктивно възкресява това, което действително е било на нашата земя в определен период от време. Тогава човекът гледа на състоянието на земята, когато тя все още не е била материална. И докато иначе трябва да конструира нещо от днешния опит на геологията, което би трябвало да е съществувало по това време, сега той гледа на момент от времето, когато земята все още не е била там, когато е била в много по-духовна форма. Той вижда, като конструктивно пресъздава това, което живее в него, това, което действително е в основата на формирането на нашата земя.

И същото е и с това, което може да се появи в нас от едно бъдещо състояние на Земята като нещо конструктивно по определен начин. Знам колко незадоволително трябва да е подобно схематично описание, но от него можете да видите, че това, което характеризирам като духовна наука, не е извлечено от нищото или от фантазията. То е, разбира се, нещо необичайно. Но след като сте претърпели метаморфозата на съзнанието, това, което конструктивно представяте вътрешно, е толкова ясно за вашето съзнание, колкото и това, което си представяте в математиката или геометрията, което също е конструирано отвътре в човешкото същество.

И когато някой дойде и каже: „Да, но трябва да твърдите нещо, което всички хора могат да разберат“, аз казвам: „Да, това също е така, но първото нещо, което трябва да се вземе предвид, е, че човекът, който иска да разбере нещо, първо трябва да премине през всичко необходимо, за да го направи – точно както някой, който иска да реши диференциално уравнение, първо трябва да премине през това, което ще му позволи да го реши.“

И ако някой възрази от друга страна: Да, математическата геометрия представя на нашето съзнание само нещо, което прилагаме, когато следваме реалността на външния свят – тогава казвам: Да, това е така, но ако конструктивно си го представим, тогава стигаме до убеждението, че това е просто формалност. Ако сте наясно с това, което е било характеризирано, знаете, че това е реалност. И ако някой каже, че това е може би самовнушение, тогава казвам: всичко, което ни дава възможност да кажем, че нещо е реално, е само резултат от опит. И когато някои

хора възразяват, че някой може да греши, че някой може например да има жива мисъл за лимонена киселина, когато пие нещо, и ако е чувствителен, може дори да има вкус на лимон – казвам: това е възможно. Но както в обикновения живот човек може да различи самата мисъл за топлина от топлината, която идва от действителното докосване на гореща ютия, така и чрез вътрешния опит, ако човек има виждащото съзнание, може да различи кое е просто въображение, кое е просто внушение и кое е реалност, защото схващането на цялата реалност е вътрешно преживяване. И е необходимо да се следват нещата докрай, а не да се спира някъде. Всеки, който спира преди мястото, където пътят всъщност трябва да води, може да се поддаде на внушение. Затова казвам: Наистина е възможно, ако някой е чувствителен и се отдаде на самовнушение, да каже: Имам мисълта за лимонада, дори усещам вкуса - но мисълта за лимонада няма да утоли жаждата му. Важното е човек да премине от усещането за вкус към утоляване на жаждата си, да следва пътя последователно. Преживяването трябва да се преследва последователно, тогава фактът, че човек определя нещо като реалност в духовен смисъл, също е изцяло резултат от преживяването. Определянето на сетивна реалност или реалност не може да бъде теоретично установено, а е резултат от преживяването.

Сега, скъпи присъстващи, аз характеризирах духовната наука, която достига до съвременния, естественонаучен човек, когато преживява това, което животът предлага днес. Този живот наистина се е променил изключително много през последните тридесет до петдесет години, особено благодарение на напредъка на технологиите. Когато си спомням за времето, когато първата катедра по технологии е била създадена във Виена в началото на 1880-те години, и обмислям всичко, което се е случило оттогава, добивам известна представа колко много се е променил този съвременен човек в резултат на всичко, което е било привлечено в нашия когнитивен, морален, но особено в нашия социален живот. Тези, които честно са преминали през това, които не казват от някакво предубеждение: „Е, науката не може да ни даде нищо!“, а които са на мнение, че естествената наука може да ни даде много, които са напълно погълнати от триумфите на съвременната естествена наука, могат да стигнат до осъзнаването, че духовните основи на света трябва да бъдат схванати по начина, който се опитам да ви представя днес.

Тогава човек поглежда назад към по-ранните времена в развитието на човечеството и си казва: В тези по-ранни времена на човешкото развитие хората почти не са говорили за духа. И начинът, по който са говорили за духа, се е запазил традиционно в различни религиозни деноминации, което, ако човек е напълно честен и не иска да води двойни сметки за живота, наистина не може да се примири с резултатите от обикновената естествена наука днес. Тези духовни преживявания, трябва да се каже, произтичат от съвсем различно състояние на съзнанието у хората. Това, което сме научили през трите до четири века, в които са се развивали научните методи, това, в което сме се превърнали като състояние на

духа чрез коперниканския и галилеевския начин на мислене, чрез Кеплер, преминахме през всичко, което е извадило техническите закони от законите на природата в по-нови времена, чрез Кеплер, чрез коперниканския и галилеевския начин на мислене, чрез Кеплер. Цялата конфигурация на душата се е променила, не като е станала по-теоретична, а като е станала по-съзнателна. Чрез развитието на човечеството ние непременно сме напуснали определени инстинктивни състояния от по-ранни епохи. И ние поглеждаме назад към това, което по-ранните епохи са усещали като духовност, което е запазено в религиозните традиции, и си казваме: Какво е било тогава като духовност, е било схванато от човешкия инстинкт. Не може да се каже, че това е зависило от такова повишаване на съзнанието чрез методите на естествената наука, чрез методите на социалния опит в днешно време. Хората са говорили по такъв начин, че когато са виждали природни явления, тези природни явления, така да се каже, са ги дарявали с духа на това, за което са говорили. Как е общувал древен цивилизован египтянин със света? Той е поглеждал нагоре, е следвал движението на звездите, конфигурацията на звездното небе. Той не е виждал само това, което Коперник, Галилей и Кеплер са виждали в това звездно небе, но е виждал нещо, което едновременно с това му е разкривало духовна реалност. Точно както, когато движа ръката си, в основата на това движение на ръката стои душевно-активно, така и човекът от по-ранни епохи е усещал в случващото се външно това, което стои в основата на това външно събитие като духовно, но инстинктивно.

След това дойде по-скорошният период, времето на естествените науки. Бих искал да кажа, че поглеждаме назад към един дълъг период на човешко развитие, който всъщност достигна своя край едва около средата на XV век, дълъг период, в който хората не можеха да не виждат това, което ги заобикаля със сетивата си, едновременно като нещо духовно. Когато говорим за физически състояния днес, за твърди, течни, газообразни форми, говорим по такъв начин, че разглеждаме материалното. Древният човек, когато е говорил за това, което за нас днес са физически състояния, ги е виждал като елементи, но тези елементи не са били просто материални; те са били духовното, което се е проявявало в тях. Това, което е обграждало човека като материален свят, е било за него също толкова външен физическо-духовен израз на духовната душа, колкото физическият организъм е за нас израз на духовната душа - но всичко това инстинктивно. Този път е неизбежно изоставен през последните три-четири века, когато човечеството премина към нещо съвсем различно, което тогава стана водещо в цивилизацията. Човечеството премина към това, което отличаваше наблюдението на природата от простото наблюдение, което винаги е свързано с инстинктивното, с духовното наблюдение на природата, което все още е скрито в името „съзерцание“. Човекът премина от просто наблюдение на природата към това, което би могло да се нарече експериментално разбиране на природата.

Откакто Бейкън и други работят, простото наблюдение на природата е заменено от експерименталното ѝ разбиране. Ние правим експеримента в лабораторията, в кабинета по физика, който след това разширяваме до техническата работа. В това, което самите ние предизвикваме като условие за някакво природно събитие, ние наблюдаваме тези същи условия. Чрез експеримента ние сме в различна позиция, отколкото при просто наблюдение на природата. В природата не мога да знам дали това, което ми се разкрива, било то за моя ум или за моето въображение, е също някаква цялост или трябва да се гмурна в нея много, много по-дълбоко, отколкото нещото първоначално ми се представя. Накратко, въпреки всяко точно наблюдение, това, което наблюдавам в природата, остава пред мен като неизвестно. Когато имам експеримент пред себе си, аз сам установявам условията; проследявам как едно нещо се извиква от друго и това, което тогава все още е неизвестно, е основно това, което всъщност е от интерес. Когато планирате експеримент и след това наблюдавате това, което може да се наблюдава, вие всъщност гледате резултата от това, което следва от условията, които са управляеми за вас. В експеримента всичко е прозрачно по съвсем различен начин от това, което наблюдавам в природата. И така, малко по малко, хората са свикнали да се възприемат като тълкуватели на природата в управляемия контекст на експеримента, до известна степен да проследяват закона на природата, където самите те могат да проследят условията на неговото проявление. Този експериментален метод обаче все още е свързан с определен вътрешен копнеж, който е бил в основата на знанието. В онези древни времена, когато все още не е имало технология и естествена наука в нашия смисъл, това, което се е смятало за наука, е възникнало преди всичко от желанието за знание, от желанието да се разпознае, да се изследва „това, което държи света заедно в най-съкровено то му същество“, ако мога да се изразя по този начин. Сега, когато се е появил експерименталният метод, не само желанието за знание ни движи, но и желанието да пресъздадем това, което формира природата. Но старото желание за знание все още е живо. Ние пресъздаваме това, което искаме да видим в експеримента, за да разгадаем самата природа чрез това, което можем да видим. В последно време технологията се е появила от този експериментален метод с известна степен на имплицитност и с технологията сме навлезли в нова фаза. Следователно можем да кажем, че в историята на човешкото развитие първо имаме изследвания, определени от желанието за знание, след това експерименталния метод, който обаче все още съчетава копнежа на старото търсене на знание с пресъздаването на природата. Но когато преминем - човек трябва само да проследи какво всъщност се е случило - от това, което може да се преживее с експеримента, към това, което след това се случва от експеримента с познатите закони на природата чрез техническите проекти, които се намесват толкова дълбоко в човешкия и социалния живот, трябва да си кажем: присъства и трети елемент, който преминава от това, което все още имаме при пресъздаването на природата, към

това, което сега е творческо в самия човек. Тази творческа сила - не вярвам, че говоря на напълно нечувствителни души, когато казвам следното за тази творческа сила: човекът, който с този особен характерен стил, с това особено състояние на душевната конституция преминава през техническо обучение, се чувства различно в това обучение от някой, който преминава например през богословско обучение, което е възпроизвеждане на най-старите методи на познание, или вече експериментално научно обучение. Тези, които преминават през експериментално научно обучение, прилагат математическото, геометричното, теоретико-механичното, фотометричното и т.н. към това, което наблюдават там. Той, така да се каже, преизчислява природата.

Човек се намира на съвсем различно ниво на съзнание, когато за първи път има пред себе си нещо, така да се каже, напълно вътрешно прозрачно: математическото, геометричното - и когато го прилага не само в експеримента, следователно в имитирането на природата, но и когато го прилага в напълно свободното проектиране на машини, когато вижда, че това, което е преживял като математика, като теоретико-механистична химия, прониква в проектирането на техническа структура, той преживява света по съвсем различен начин от обикновения натуралист или теоретизиращия техник.

Каква е действителната разлика? Човек често не обръща внимание на това.

Представете си, че в нашия обикновен, тривиален живот описваме всичко като „реално“, дори това, което не е реално в по-висш смисъл. Наричаме розата „реална“. Но реална ли е една роза в по-висш смисъл? Ако я имам тук пред себе си, откъсната от стъблото на розата, тя не може да живее. Тя може да бъде оформена само такава, каквато е, когато расте на стъблото на розата, когато расте от корена на розата. Като я отрязвам, всъщност имам пред себе си реална абстракция, нещо, което не може да съществува такова, каквото го имам пред себе си. Но това е така с всяка природна структура до известна степен. Когато гледам естествено образуване, дори кристал, който е най-малко вероятно да съществува, не мога да го разбера само като го гледам, защото той по принцип не може да съществува сам по себе си, както и розата. Така че бих казал: този кристал е възможен само в цялата среда, може би е израснал от геода в планинската формация.

Но когато имам пред себе си нещо, което самият аз съм формирал като техническа структура, аз го усещам различно. Можете да го усетите, дори да го почувствате като нещо радикално значимо в опита на съвременния човек, който гледа на това, в което се е превърнала технологията в съвременния живот от гледна точка на своето техническо образование. Когато имам техническа структура, която съм конструирал от математиката, от теоретичната механика, имам пред себе си нещо, което е самодостатъчно. И ако живея в това, което е основно обхватът на цялото техническо творение, тогава имам пред себе си не просто отражение на законите на природата, а в това, което се е превърнало в технически единици от законите на природата,

всъщност има нещо ново пред мен. Това е нещо различно, което е в основата на законите на техническите единици, от това, което е и в основата на неорганичната природа. Не става въпрос само за това, че законите на неорганичната природа просто се пренасят, а за това, че целият смисъл на структурата по отношение на космоса става различен, тъй като аз, като свободно творческо човешко същество, пренасям това, което иначе преживявам от дизайна на физическите или химичните изследвания, в техническата структура.

Но с това може да се каже: тъй като съвременното човечество е стигнало до извличане на техническото от целия обхват на естественото, тъй като в днешно време трябваше да се научим да живеем в сферата на техническото по такъв начин, че с човешкото съзнание стоим в съвсем различно отношение към техническото, отколкото към това, което се произвежда в природата, си казваме: Сега за първи път стоим пред свят, който сега е, така да се каже, духовно прозрачен. Светът на изследването на природата е по известен начин духовно непрозрачен; човек не вижда до дъното му. Светът на технологиите е като прозрачен кристал - разбиран духовно, разбира се. С това наистина е достигнат нов етап в духовното развитие на човечеството, именно със съвременната технология. Нещо друго е навлязло в историята на развитието на човечеството. Ето защо съвременните философи не са знаели как да се справят с това, което се е появило в това модерно съзнание именно чрез триумфите на технологиите. Може би мога да посоча колко малко може да направи чисто философският, спекулативен начин на мислене с това, което е завладяло съвременното човешко съзнание, именно от гледна точка на технологиите. Днес сме много по-завладени от това, което произтича от водещите течения на човешкото развитие, отколкото осъзнаваме. Това, което сега е общо съзнание, не е съществувало, когато нямаше вестници, когато единствената духовна комуникация беше, че хората чуваха пастора да говори от амвона в неделя. Това, което сега е общо образование, тече по определени канали от водещите течения в широките маси, без хората да го осъзнават. И така, по същество, това, което е дошло чрез техническото съзнание, е оформило, в течение на много кратко време, формите на мислене на най-широките маси; то живее в най-широките маси, без те да го осъзнават.

И така можем да кажем, че се е появило нещо съвсем ново. И там, където едно съзнание е станало едностранчиво — което, за щастие, все още не сме постигнали в Европа — където едно съзнание е станало едностранчиво, почти обсебено от тази абстракция, се е появила странна философска тенденция: така нареченият прагматизъм на Уилям Джеймс и други, който казва: истина, идеи, които просто искат да бъдат истина, това е нещо нереално изобщо. В действителност, само това, което виждаме, може да бъде реализирано, е истина. — Ние като човешки същества си формираме определени цели; след това оформяме реалността според тях. И когато си кажем: това или онова е реално според естествен закон —, ние

формираме съответна структура от него. Ако можем да реализираме в машината, в механиката, това, което си представяме, тогава ни се доказва чрез приложението в живота, че това е истина. Но няма друго доказателство освен приложението в живота. И така, само това, което можем да реализираме в живота, е истина. Така нареченият прагматизъм, който отрича всяко логично вътрешно търсене на истината и всъщност приема истината на истината само чрез това, което се осъществява външно, днес се представя в най-широките кръгове като американска философия. И това е нещо, за което някои хора в Европа също се хващат от десетилетия, дори преди войната.

Всички онези философи, които все още искат да мислят по старите начини, не знаят друг начин да продължат с това, което се е появило като по-нова техника, като осъзнаване на по-нови техники, освен да оставят настрана напълно понятието за истина. Като излизат от инстинктивното схващане на природата, от експерименталното пресъздаване на природата, в свободното оформяне на природата, за тях не остава нищо друго освен свободно външно оформяне.

Вътрешното преживяване на истината, това духовно преживяване на душата, което може да проникне в душата като духовно същество, всъщност се отрича от това и само това, което може да се реализира във външните функционални форми, се счита за истина. Тоест, понятието за истина, което е присъщо на човешката душа, всъщност се оставя настрана.

Сега е възможно и друго развитие; възможно е да преживеем как нещо се появява в действителната субстанция на техническите структури от това, което е естествено, което сега не съдържа нищо, което можем да интуитивно възприемем, а само това, което можем да разберем. Защото, ако не можем да го схванем, не можем да го оформим. Като преживеем това, като се проникнем изцяло с това, което може да се преживее в него, в нас трябва да се събуди още повече определена нужда. Този нов външен свят ни се представя без вътрешното осъзнаване на идеите, той ни се представя без вътрешното преживяване на идеите. Следователно, чрез това ново преживяване ние сме подготвени за чистото преживяване на това, което е духовността, на това, което човекът, изваден от всяко външно наблюдение, трябва да преживее вътре в себе си, както се опитам да ви скицирам в началото на моите днешни размисли.

И затова вярвам, че тъй като сме напреднали в историята на развитието на човечеството до гледна точка за тази реалност, която можем да наблюдаваме външно, където вече не можем да видим никакъв демоничен, призрачен аспект във външността, тъй като най-накрая сме стигнали до точката, в която вече не можем да интерпретираме външното сетивно като непрозрачно за нас, зад което можем да предположим нещо духовно, ние трябва да търсим силите за духа вътре в нас чрез развитието на душата.

Винаги ми се е струвало, че едно истински честно преживяване на съзнанието, което идва при нас именно от технологиите, ни призовава - защото в противен случай това, което е тясно свързано с нашата човешка природа, почти би трябвало да бъде загубено - да изпитаме какво е духовността, да я изпитаме вътрешно, за да добавим към единия полюс на прозрачната механика, на прозрачната химия, това, което сега може да се постигне чрез духовно прозрение, което може да бъде представено на хората в духа. Струва ми се, че е необходимо в наше време духовната визия на антропософията да се разкрие, поради причината, че наистина сме достигнали определен етап от развитието в човешката история.

И още нещо, уважаеми присъстващи, се добавя: с тази по-нова технология едновременно се е появил и нов социален живот. Няма нужда да описвам как съвременната технология е създала съвременния индустриализъм, как тази съвременна технология е произвела съвременния пролетариат такъв, какъвто е днес. Но ми се струва, че ако искаме да заемем само гледната точка на по-ранния научен метод, гледната точка на това, което произтича от наблюдението, тогава мислите ни се провалят. Не можем да схванем това, което наистина се разкрива в социалния живот. За да схванем това, което произтича в социалния живот от човешкото, е необходимо да стигнем до истини, които се разкриват само чрез самата човешка природа. И затова вярвам, че марксизмът и други подобни шарлатанства, които днес поставят хората в такъв смут, могат да бъдат преодоляни само ако се намерят специални методи, необходими като противовес на технологиите, приложени към социалния живот на човешките същества, и ако чрез това стане възможно да се внесе духовност във външния живот, в широките маси, защото човек е открил тази духовност чрез вътрешен опит.

Следователно не е просто случайно, че от същата почва, от която за мен възникна антропософски ориентираната духовна наука, израсна, наистина нетърсено, това, което се опитам да представя в книгата си „Сърцевината на социалния въпрос“.

Просто се опитам да извлека последствията за социалния живот от духовно-научното познание. И това, което представих в тази книга, възникна съвсем естествено.

Не вярвам, че без духовната наука могат да се намерят методите, които разбират каква е позицията на човек в социалния живот. И вярвам, че тъй като все още не сме успели да разпознаем социалния живот, този живот няма да позволи да бъде завладян от нас и че затова първоначално ще бъдем потопени в хаос в момента, когато след ужасната катастрофа на войната хората са изправени пред необходимостта да го възстановят. Необходимо е да се извърши това, което трябва да се извърши, въз основа на духовните закони, а не въз основа на закона, който погрешното разбиране вярва, че може да се основава на природни закони, както е в случая с марксизма и други радикални формулировки на социалните науки.

И така, скъпи присъстващи, успях да дам причина за нещо, което всъщност е доста лично за мен, точно тук пред вас. И мога да кажа: Говорейки с вас сега, се чувствам пренесен назад във време, в 1880-те години, когато ние в Централна Европа живеехме във време, което всички усещаха като време на възход. Ние – тези хора, които, като мен, сме остарели – сега сме стигнали до момент, в който надеждите за пролет, които се появиха тогава, стоят пред духовните ни очи в определена, доста трагична форма. Тези, които си спомнят за това, което тогава изглеждаше като непобедимо възход, сега си спомнят за нещо, което разкрива на много хора, че в края на краищата това е било грешка в много отношения.

Говорейки с вас, говоря на колеги студенти, които са в различна ситуация. Много от вас вероятно са на същата възраст, на която бях аз, когато изпитах онази пролетна надежда; сега изпитвате нещо, което е много различно от фантазиите, възникнали от пролетните надежди от онова време в човешката душа. Но някой, който е толкова изпълнен с възможността и необходимостта от духовно познание, колкото този, който ви говори, никога не може да бъде песимист относно силата на човешката природа; той може да бъде само оптимист. И затова не ми се струва като нещо, което не представям като възможност пред душата си, че след като сте достигнали възрастта, на която ви говоря днес, сте преминали по обратния път – този обратен път, който сега води отново нагоре от силата на човешката душа, преди всичко от духовната сила на човешката душа. И тъй като вярвам в човека от духовното познание, вярвам, че не може да се говори, както прави Шпенглер, за падение, за смърт на западната цивилизация. Но тъй като вярвам в силата на душата, която живее във вас, вярвам, че трябва да стигнем отново до възход. Защото това изкачване не е причинено от празен фантом, а от човешка воля. И аз вярвам толкова силно в истинността на духовната наука, описана ви, че съм убеден: Тази воля на хората може да бъде осъществена, може да предизвика ново изкачване, може да предизвика нова зора. И така, моя уважаема аудитория, бих искал да завърша с думите, които за първи път чух като млад студент, когато новият ректор по механика и машиностроене във Виена произнесе встъпителното си слово. По онова време, за хора, които също вярваха в ново изкачване и с право вярваха в него, дори и по-късно да дойде само техническо изкачване, а не социално, не политическо изкачване. Но сега сме в период, в който, ако не искаме да се отчайваме, можем и трябва да мислим само за изкачване. Ето защо казвам това, което този човек каза на нас, младите хора, тогава: „Съученици, завършвам с това, че всеки, който е искрено настроен към развитието на човечеството пред лицето на това, което ще произлезе от цялата наука и цялата технология, може само да каже: Винаги напред!“

Произношение

Въпрос: Какво ни дава право да излезем отвъд границите на мисленето, да напуснем единството на мисленето и да преминем от мислене към медитация?

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени! Струва ми се, че този въпрос е за нещо много важно, което обаче може да бъде напълно разбрано само чрез задълбочено епистемологично и епистемологично размишление. Но ще се опитам да посоча няколко неща, които се вземат предвид при отговора на този въпрос.

Може би бих искал да обърна внимание на последната глава, която добавих към второто издание на книгата си „Загадките на философията“, в която описах развитието на самата философия и в която след това се опитах да покажа как в настоящия момент в човешкото развитие е стигнало до точката, в която философията, така да се каже, изисква от себе си това излизане отвъд мисленето за гледната точка на мисленето, която възниква именно когато човек е достигнал границите на познанието за природата. По онова време се опитах да покажа следното:

Хората могат, ако изучат подробно методите за придобиване на знания, както е направил великият физиолог Дю Боа-Реймон, да стигнат до гледната точка, която Дю Боа-Реймон изрази в лекцията си „За границите на естественото познание“ на известната конференция по естествени науки в Лайпциг през 70-те години на XIX век и която повтори и в лекцията си „Седемте световни загадки“. Ще посоча само накратко, че по това време Дю Боа-Реймон говори за факта, че с прилагането на това, което тук е наречено „единно мислене“, човек стига до развиване на така наречения лапласов ум, т.е. до развиване на такова мислене за материята, каквото е възможно, когато човек се стреми да схване хода на планетите на слънчевата система, използвайки астрономическо-математически методи.

Ако сега насочим вниманието си, чрез определено вътрешно виждане, към това, което се случва в нас самите, ако се опитаме да превърнем субекта в обект, тогава се оказва, че това мислене, което развиваме, не може да се определи като съществуване, за да изобрази някакъв външен свят или да комбинира фактите на външен свят. В това, което се мисли за мисленето, все още трябва да видя последен остатък от онази стара телеология, от онази стара доктрина за целта, която навсякъде пита не защо, а с каква цел, която не пита как се случва цялата организация на човека или който и да е друг организъм или орган като ръката да е оформен по определен начин, а която пита как тази ръка би трябвало да бъде оформена за определена цел. Това се разширява, дори ако човек вече не го осъзнава днес или все още не го осъзнава, до разглеждането на мисленето. Човек пита: За какво всъщност е мисленето? Човек не винаги осъзнава това, но несъзнателно пита. Човек мисли, че мисленето и познанието като цяло са там, за да могат да привличат външен свят в себе си, така че това, което е външно, да е вътре, дори и само под формата на образ. Но сега човек може да проследи реалистично, но разбира се духовно и реалистично, какво всъщност представлява мисленето. Тогава човек забелязва, че мисленето е истинска сила, която ни оформя.

Виждале ли, духовната наука, за която говоря тук, не е абстрактна теория, не е нещо, което просто иска да бъде светоглед в идеи. Освен всичко друго, наскоро изнесох педагогически курс тук, в който се опитах да приложа духовната наука в педагогиката. Това беше курс за учители преди основаването на Валдорфското училище. В допълнение към този педагогически курс, изнесох и курс, който се опита да вземе терапевтичния аспект на медицината от духовната наука и да покаже как духовното изследване може да хвърли светлина върху нещо, което никога не може да бъде напълно разбрано, ако човек използва само днешните методи на физиологията и биологията за изследване. Сега, не искам да ви казвам нещо конкретно терапевтично, но има едно нещо, което бих искал да спомена, за да характеризирам метода. А именно, че днес в конвенционалната философия всъщност има само спекулации за връзката между духовно-умственото и физическо-телесното. Има всякакви теории за взаимодействията, за паралелизма и т.н., всякакви материалистични интерпретации на душевните процеси. Но всъщност, в известна абстракция, ние винаги имаме от една страна „наблюдение на духовната душа“, а от друга страна „наблюдение на физическото тяло“, и след това разсъждаваме как тези две могат да влязат във връзка едно с друго. Духовната наука наистина изучава методично - но именно с мисленето, което е събудено там - как работи душевно-духовното във физическото тяло. И дори да се изложи на известно неразбиране, че това, което казвам, се приема за парадоксално, искам да подчертая едно нещо:

Когато наблюдаваме едно дете, докато расте до смяната на зъбите около седмата година, забелязваме, че не само се случва смяната на зъбите, но и конфигурацията на душата и духа претърпява значителна промяна. Ако сега се замислите за собствения си живот, дори и все още да не провеждате методично проучване, ще откриете, че рязко очертаните мисли, които след това се втвърдяват в спомени и се възпроизвеждат в хода на живота, че те рязко могат да се формират само от силата на мисълта в момента, когато организъмът избива така наречените втори зъби - това е нещо, което идва от целия организъм, не само от челюстта. Ако човек преследва това методично, стига до това да си каже: Точно както например във физическите процеси някакъв вид сила, като например механична сила, може да се трансформира в топлина и тогава човек казва: топлината се освобождава, топлината се появява, така и в човешкия жизнен цикъл човек трябва да наблюдава какво се освобождава в организма – напълно сме загубили израза за това – при смяната на зъбите и какво се освобождава след това, когато смяната на зъбите постепенно се извършва, какво тогава преминава от латентно състояние в свободно състояние, това, което първоначално е действало само вътрешно. Появили са се вторите зъби; действия определена връзка на силите, система от сили вътре, докато тези втори зъби се появят. Тогава тази взаимосвързаност на силите се освобождава

и в своето освобождаване тя се явява като онзи духовно-душевен елемент, който след това дава рязко очертаните мисли на паметта.

С този пример искам само да покажа как тази духовна наука всъщност се прилага в области, за които днес човек не мисли. Тя е продължение на естествените науки. Това е точно същата форма на мислене, която се прилага, когато се говори за освобождаването на топлина. Същата форма, която едва сега се е появила, се прилага след това към човешкото развитие и човек си казва: това, което се явява като памет, като мисловна сила, което избухва вторите зъби навън - ако мога да се изразя тривиално.

В този случай не се спекулира за връзката между тялото и душата, а по-скоро се търси, по напълно емпиричен начин, както е свикнал да прави като естествен учен, само че с по-високо развити методи на мислене, това, което може да се наблюдава. Само цялото това, което човек има около себе си, се наблюдава и духовно. И така човек стига дотам, че вече не говори абстрактно, мъгляво за взаимодействието на тялото, душата и духа, а се заявява как на определена възраст действа физическа сила, която след това се еманципира като духовно-душевна сила на различна възраст. И човек навлиза с духа в материалното, разбира материалното духовно. Това е особеното, че материализмът не е разбрал материалното, че той всъщност стои пред материята по такъв начин, че тя остава неразбираема за нея.

Материализмът не е разбрал материята. Духовната наука, която се има предвид тук, напредва към разбирането на материалното чрез своя духовен метод. И наистина беше изключително интересно за лекарите и студентите по медицина, които слушаха [курса за медицински специалисти], че им беше показано как човек наистина може да постигне ефективно представяне на духовното и душевното във физическото, как например може да се покаже как сърцето, в неговата функция, може да бъде разбрано по съвсем различен начин от методите на днешната физиология или биология, основани на духовната наука.

Така че става въпрос за развиване на мисленето не просто чрез някакво фантастично усъвършенстване, а чрез реално продължение, което просто трябва да премине през гранично или критично състояние. В това преминаване през граничното състояние мисленето се превръща в нещо друго. Не бива да казвате, че единството на мисленето по някакъв начин се разрушава от това. Например, силата, която действа в леда, не се превръща в нещо, което вече не би трябвало да съществува, когато ледът се разтопи и се превърне във вода. И силата, която действа във водата, не се превръща в нещо друго, когато водата премине през точката на кипене и през изпаряване. Така че става въпрос за факта, че в точката, която съм характеризирал като точка на развитие на мисленето, тази мисловна сила преминава през такова гранично състояние и след това наистина се появява в различна форма, така че преживяването се различава от по-ранното преживяване като пара от вода. Но това води до разбирането на самата мисловна сила,

мисленето – бих могъл да докажа същото и за волята – като нещо, което действа реалистично в човека. В мисловната сила, която човек притежава по-късно в живота, тогава вижда това, което е действало в тялото през детството. Така всичко се превръща в единство по забележителен начин.

С готовност признавам, че духовната наука може да греши по някои отделни въпроси. Тя е в начален стадий на развитие. Но не това е въпросът. Въпросът е посоката на стремежа. И така, може да се каже: прави се опит да се наблюдава това, което се разкрива в мисленето, в неговото формиране на човешкото същество, да се наблюдава то като реална сила, която формира и развива човешкия организъм. Мисълта се наблюдава в нейната реалност. Затова накрая човек си казва: Тези, които все още гледат на мисълта критично, задавайки само един въпрос: Защо мисълта е такава, че съчетава външни сетивни възприятия? – те се поддават на известна грешка, грешка, която бих искал да ви характеризирам сега.

Да предположим, че пшеничното зърно или класът на пшеницата расте от върха на корена през стъблото; растениеобразуващата сила се проявява и може да оформи ново растение от семето, което от своя страна пораста в семе и така нататък. Виждаме, че формиращата сила, действаща в растението, е непрекъснато ефективна в самото растение, от формиране до формиране, както казва Гьоте: от метаморфоза до метаморфоза. В духовната наука се опитваме да проследим мисленето, което се изразява в човешките същества, като формираща сила и стигаме до заключението, че в това, че мисленето е формираща сила у човешките същества, възниква и страничен ефект и този страничен ефект всъщност е само обикновено познание. Но ако искам да характеризирам мисленето в неговата същност според този страничен ефект, тогава правя точно същото, както ако кажа: Интересува ме какво изниква през корена, стъблата в класа като формираща сила в растението; това не ме интересува; аз започвам от химията на храненето и изследвам какво се появява в пшеничното зърно като хранително вещество. Разбира се, това е и легитимен начин да се гледа на пшеничното зърно. Можете да го гледате по този начин. Но ако го направя, тогава пренебрегвам това, което всъщност протича непрекъснато във формирането на растенията. И така е с познанието. В това, което обикновено се мисли от епистемолозите, от философите и от онези, които искат да обосноват естествената наука с някакъв вид наблюдение, има същите ефекти, които възникват, когато мисленето, което всъщност иска да ни оформи, се изразява външно като страничен ефект. Сякаш това, което расте в пшеничното растение, се мисли само като основа за храненето на друго същество. Но е погрешно да се разглежда пшеницата само от гледна точка на това. Това няма нищо общо с природата на пшеничното зърно. Въвеждам различна гледна точка. Следователно, философията днес е на грешен път, когато изследва познанието само от гледна точка на възприемането на външния свят. Защото същественото е, че познанието е формираща сила у човека, а другото се явява просто като страничен

ефект. И начинът на гледане, който иска да остави мисленето само в състоянието, в което то абстрахира природните закони, събира възприятия, е в същото положение като някой, който би твърдял, че не трябва да се занимава с растителна биология, за да се учи за природата на растението, а с хранителна химия.

Това са неща, за които днес не се мисли, но те играят важна роля в по-нататъшното развитие на научното бъдеще, което е едновременно и бъдеще за такава социална организация, чрез която човекът, схващайки социалния живот чрез духа, може наистина да се намеси в тази социална организация. Защото ми се струва, че точно това е довело до катастрофата: че ние вече не владеем живота, защото сме навлезли в състояние на човешко развитие, в което животът трябва да бъде овладян от духа, от този дух, който е разпознат отвътре и по този начин разпознава и това, което ни се изправя във външния свят.

Да, скъпа публика, с такива неща човек се смята в най-широките кръгове днес за ексцентрик, за мечтател и във всеки случай не се очаква от такъв човек наистина да вижда реалистично външния свят. Но вярвам, че не греша, когато казвам: приложението на духовната наука към целия външен свят може да се сравни със следното. Ако някой положи желязо с форма на подкова, идва фермер и казва: Ще подкова коня си с това. Друг, който знае какъв предмет е това, му казва: Това не е подкова, а магнит, той служи за съвсем различна цел. Но фермерът казва: Какво ме интересува, ще подкова коня си с него. Ето как изглежда днес: научно отношение, което отказва да признае, че духовното живее навсякъде в материалното. Тези, които отричат духовното в материалното, са като човека, който казва: „Какво ме интересува магнитът? Ще подкова коня си с желязото.“ Вярвам обаче, че трябва да осъзнаем, че във всички материални неща трябва да разпознаваме не само абстрактна духовна същност, но и конкретна духовна същност, и че тогава трябва да сме готови да изучаваме тази конкретна духовна същност по същия начин, както изучаваме материалната, и че това ще означава напредък в когнитивен и социален план за в бъдеще.

Но е по-лесно да се изразят спекулативни резултати и всякакви философии за това какво е духът, по-лесно е да бъдеш пантеист или нещо подобно, основано на спекулации, отколкото да следваш примера на строгата естествена наука, само с опитния метод, както го описах, да продължиш научното изследване и след това да стигнеш до него, [да намериш духовното в материалното] - точно както човек изважда топлината наяве, дори и тя да не се изразява, като показва при какви обстоятелства се разкрива това, което е латентно. Ако приложим този метод, който обикновено се прилага външно, и го продължим вътрешно, но особено към цялото човешко същество, тогава ще разберем духовното в материалното отвътре навън. И преди всичко това, което всъщност ни е резонирало от древни времена и въпреки това за човешките същества е дълбока необходимост, това, което все още резонира от Аполоновия храм в Делфи до ушите на духа: „Човече, познай себе си!“ И точно

както философите и теолозите са говорили за това „познай себе си“, така е говорил и натуралистът Ернст Хекел, който е бил повече или по-малко склонен към материализма. Това „познай себе си“ е дълбоко вкоренено в човешката природа и съвременната епоха е достигнала точка, в която към това „познай себе си“ трябва да се подхожда по конкретен начин.

С тези предложения вярвам, че показвах, че не става въпрос за прегрешение срещу единството на мисълта, а за продължаване на мисълта отвъд гранична точка. Точно както не е невъзможно силите във водата да се проявят напълно различно след преминаване през точката на кипене, така и няма грях срещу преживяванията, които се преживяват при съчетаването на мисленето с възприятието, когато това мислене се пренесе отвъд граничната точка. Съвсем естествено е тогава да се постигне метаморфоза на мисленето. Но по никакъв начин не се нарушава единообразието на мисленето. Няма да откриете, че духовната наука води до отхвърляне на естествената наука, а по-скоро до по-дълбоко проникване в нея. Стига се именно до това, което смятам за особено важно за развитието на човечеството: въвеждането на научни знания в цялостното разбиране за света, което опложда живота, но което може да се постигне само чрез нашето издигане от духовното наблюдение на природата към чистото преживяване на духовното, което след това може да се влее и в нашата воля и да се превърне в жива сила в нас. Защото може да направи това, защото живото знание ни прави не само мъдри, но и умели, аз вярвам в бъдеще за човечеството, в човешкия прогрес, ако в бъдеще се обърне повече внимание на духовното в материалното, отколкото е било досега, ако духовното се търси в материалното и това след това може да се пренесе в социалното, така че в бъдеще решението на социалния въпрос да ни се яви като одухотворяване на социалния живот, като одухотворяване с онзи дух, който можем да придобием именно като продължение на научните изследвания.

Професор д-р Т. Майер: Напълно съм съгласен с д-р Щайнер, че ограничаващите понятия за научното познание не са ограничаващи понятия за съществуване и реалност. Чувал съм го също да говори с топло и трогнато сърце за надеждите, които германският народ може да храни за бъдещето въпреки своя крах. Но имам някои съмнения дали духовната наука, ориентирана към антропософията, ще притежава точно способността да доведе до нова висота, към която Германия трябва да се стреми. И мисля, че проблемът се крие в следното: д-р Щайнер многократно е подчертавал, че пътят към висшите светове, за който е говорил, се постига чрез визия, чрез виждащо съзнание, чрез преживяване и че този път е абсолютно научен, а не въображаем. Това вътрешно виждане естествено има същия статут като нещо, което е очевидно в логиката. Тоест, това, което съм видял с външните или вътрешните си очи, не може да бъде оспорено. Виждам дърво и не е нужно да доказвам, че дървото трябва да е там. Няма метафизично доказателство за това, очевидно е, че дървото е там. Д-р Щайнер сега твърди, че това е доказателство за вътрешното си виждане. Това означава, че той вижда висшия свят и вижда връзките на висшия свят, и тъй като ги вижда, именно поради тази причина този висш свят е там; това е безспорно. Не искам да оспорвам, че висшият свят е очевиден за този, който

го вижда. Единственият въпрос е дали е очевиден за всички и тук имам резерва. Откакто познавам антропософията, тя се основава на факта, че това вътрешно виждане, това виждащо съзнание, е древно, че отдавна е имало хора, които са се издигнали до висотата на това виждащо съзнание, отдавна са се издигнали до него в Индия. Ето защо антропософията също възприема цяла поредица от изрази от индийския език. Тя се нуждае от индийски изрази за различните духовни прозрения, които предава. Но факт е, че д-р Щайнер твърди, че носи нещо ново. Въпреки това, преди д-р Щайнер да се появи на сцената, в Германия и Англия е имало редица Теософски общества. Д-р Щайнер първоначално е принадлежал към тези Теософски общества, но след това е влязъл в конфликт с тях и е напуснал тези асоциации. Тъй като влязъл във вътрешен конфликт с тях, той вече не наричал своя възглед за нещата теософия, а по-скоро, тъй като вътрешното му виждане се различавало от вътрешното виждане на другите „теософи“, го нарекъл антропософия.

Сега бих искал да кажа: Ако по-ранното виждащо съзнание е било погрешно, ако д-р Щайнер е бил първият, който е донесъл правилното нещо, кой ми гарантира, че друг няма да дойде и да каже: Това по-висше виждащо съзнание, което д-р Щайнер е донесъл, не е достигнало крайната цел. Друг може да стигне до съвсем различна цел. В този случай визията на Щайнер става субективна. Това е визията на индивида. Съмнително е дали човек може да разчита на нея.

Това е моята загриженост, която възниква във връзка със свръхсетивното на цялото движение, че има различно вътрешно виждане. Не трябва да има разногласия между различните визионери. Но не искам да завърша, без да изразя искрената си и топла благодарност към д-р Щайнер за многото прекрасни предложения, които даде в речта си тази вечер.

Рудолф Щайнер: Дами и господа, няма нужда да ви задържам повече, защото искам само да отбележа, че уважаемият господин, който говори пред мен, е допуснал няколко грешки в най-важния въпрос, който повдигна.

Преди всичко бих искал да започна от края и да поправам няколко грешки. Факт е, че това, което ви представих тук, не е било предшествано от ученията на други теософски общества, към които принадлежах. Не е така. По-скоро започнах да пиша своите интерпретации на светогледа на Гюте през 80-те години на 19 век. По това време те бяха публикувани като въведение към научните трудове на Гюте в изданието на Кюршнер „Deutsche National-Literatur“ в Щутгарт. Всеки, който ги следи, ще открие, че зародишът на всичко, което ви представих днес, се крие в тези въведения. След това ще откриете, че в моята „Философия на свободата“, в първото издание от 1894 г., се опитах да покажа как човекът постепенно развива мисленето си до определено ниво и как това е последвано от това, което след това води дискурсивното мислене към интуитивно мислене.

Тогава се случи, че в Берлин около 1902 г. веднъж ме помолиха да представя какво имам да кажа за духа в кръг, който се наричаше теософски. По това време се бях запознал с различни теософи, но това, което те имаха да кажат, не ме подтикна да следя с внимание теософската литература, която беше често срещана в това Теософско общество. И така, по това време просто представих това, което се беше появило от моите собствени интуитивни изследвания. В резултат на това хора в

Англия, които бяха прочели книгата ми „Мистицизъм в зората на съвременния духовен живот“, много скоро преведоха тези лекции на английски и ги публикуваха в английски вестник. След това бях поканен да изнеса лекции на редица хора в обществото, което се наричаше Теософско общество. Никога не съм се поколебал да говоря с онези, които ме потърсиха, независимо дали се наричаха с това или онова име, за това, което имах да кажа. Но никога не съм защитавал нищо друго освен това, до което самият аз бях стигнал чрез собствените си изследвания. През времето, когато бях член на Теософското общество, не защитавах нищо друго освен това, до което самият аз стигнах чрез собствените си изследвания.

Че още тогава наричах това, което представях, „Антропософия“, може да се заключи от факта, че през същия период – не само по-късно, когато бях стигнал до различен възглед от този на Теософското общество – представях лекциите си и пред различен кръг хора в Берлин и не представих нито йота от това, което можех да представя от изследванията си. И обявих лекциите си там – за да не може хората да грешат – като антропософски наблюдения върху развитието на човечеството. Така че, доколкото някой човек може да ме докосне до Теософията, аз наричах моя мироглед „Антропософия“. Никога не е имало прекъсване. Това бих искал да кажа за него сега, за да не ви карам да чакате твърде дълго.

Сега, скъпи дами и господа, някои хора казват, че ако изучавате историята на философията, ще откриете, че философите - нека започнем с Талес и да стигнем до Ойкен или други - са излагали всякакви възгледи и че те често са си противоречали; как можете да стигнете до сигурност на знанието? - Точно това си поставих за цел да направя в моите „Загадки на философията“: да покажа, че въпросът не е такъв, а че това, което изглежда като отклонения в различните философии, достойни за името, произтича само от факта, че едната гледа на света от една гледна точка, [другата - от различна гледна точка]. Ако снимате дърво от едната страна, това, което виждате на снимката, е само от определена страна. Ако снимате дървото от друга страна, получавате съвсем различна картина - и въпреки това това е същото дърво. Ако сега стигнете до заключението, че много истински истинни философии не се различават една от друга по това, че едната се отклонява от другата, а просто гледат на едно и също нещо от различни гледни точки, защото изобщо не можете да стигнете до една-единствена истина, тогава осъзнавате, че е предразсъдък да се твърди, че философиите си противоречат.

В книгата си „Загадките на философията“ показвах, че е предразсъдък да се твърди, че философите си противоречат. Наистина има някои, които си противоречат до известна степен, но това са тези, които просто са допуснали грешка. Ако две деца в един клас решават даден проблем по различен начин, не може да се каже, че следователно не е сигурно кое от тях е намерило правилното решение. Ако човек разбира правилното решение, той вече знае кое е правилното нещо. Така че от факта, че нещата са различни, не може да се заключи, че са грешни. Това би могло

да се заключи само от вътрешния ход на самия въпрос. Човек би трябвало да погледне към самия вътрешен ход на въпроса. И е външно съображение да се каже, че Щайнер е напуснал Теософското общество. Преди всичко, аз не съм напуснал. След като за първи път бях завлечен с всички сили да представя собствения си мироглед, нищо друго, бях изхвърлен и може би мога да използвам понякога намръщения израз пред вас, дами и господа, по следната причина: скъпи присъстващи, заради „другия вид истина“, а именно лудостта на онези теософи, които най-накрая успяха да представят индийско момче, за което се говореше, че е новоявилият се Христос; той беше доведен в Европа и в него се беше появил превъплътеният Христос. Тъй като аз, разбира се, характеризирах тази глупост като глупост и тъй като по това време тази глупост намери хиляди последователи по целия свят, тези последователи се възползваха от възможността да ме изключат. Не ме интересуваше. Във всеки случай не вярвах, че това, което човек е придобил чрез вътрешно изследване, изглежда несигурно само защото едно общество, което се нарича теософско, ме изключва, общество, което твърди, че Христос е въплътен в индийското момче.

Такива неща не бива да се разглеждат повърхностно, просто да се пренебрегват спецификите и да се казва: „Ами, има различни гледни точки.“ Човек трябва да погледне по-отблизо какво се случва. И затова бих искал да ви оставя, когато имате време - но бихте имали много работа с него - да сравните цялото шарлатанство, което се е появило в така наречените теософски общества, с това, което винаги съм се опитвал да изведа от добрата наука. Казвам това не от нескромност, а от признание на реалността на въпроса и от духовна борба. И имайте предвид, че самият аз казах днес: „Някои детайли може да са грешни, но важното е да се покаже нова посока.“ Не е задължително да е посочено абсолютно правилното нещо във всички детайли. Така че някой би могъл да каже, че гледа правоъгълен триъгълник и извлича всякакви неща от него. Тогава някой идва и казва: Квадратът на хипотенузата [на правоъгълен триъгълник] е равен на сбора от квадратите на другите две страни. Не можеш да бъдеш сигурен дали това би могло да бъде универсално вярно, само защото той е единственият, който го казва. Не, ако ти е станало ясно чрез интуитивно прозрение, че квадратът на хипотенузата е равен на сбора от квадратите на другите две страни, тогава милион души могат да кажат, че не е така, но ти знаеш, че е така, и да противоречиш на милион хора. Защото истината не само има външно оправдание за своето съгласие, но преди всичко тя има оправдание и във вътрешната си субстанциалност.

Разбира се, всеки може да провери това. И никога не съм твърдял нищо друго освен това, че всеки, който иска, може да научи за духовно-научния метод също толкова лесно, колкото може да научи за методите на химията. Но след като нещата бъдат изследвани, те могат да бъдат проверени от всеки мислещ човек. И така, това, което казвам или пиша и съм писал от гледна точка на духовната наука, може да бъде

проверено от всеки мислещ човек. Разбира се, в него е неизбежно да има различни грешки, но това е същото като при другите изследвания. Не става въпрос за тези грешки в частност, а за основния характер на цялото.

Използвал ли съм ви днес дори един индийски израз? И ако нещо понякога се нарича с помощта на някакъв стар израз, тогава това е просто технически термин, използван, защото такъв израз няма в съвременната употреба. Дори да мога да докажа Питагоровата теорема на черната дъска или нещо друго, мога ли да бъда критикуван за факта, че тя вече е съществувала преди векове? За мен не става въпрос за излагане на древни индийски или подобни идеи, а за излагане на това, което произтича от самия предмет. Точно както днес всеки, който схваща и разбира Питагоровата теорема, я схваща от самия предмет, въпреки че той може да се открие в определен момент като първият, който се появява, така разбира се, някои неща трябва, но само привидно, да съвпадат с това, което вече е съществувало. Но именно на това винаги съм се противопоставял най-енергично: че това, което се опитва тук от настоящия момент в развитието на човешкото съзнание, има нещо общо с някакъв древен индийски мистицизъм или нещо подобно. Разбира се, има ехо, защото инстинктивното знание е открило много в древността, което трябва да се появи отново днес. Но това, което имам предвид, не е извлечено от древни традиции. Наистина е така, че това, което е истина, това, което е истина за мен, е това, което написах, когато написах първото издание на книгата си „Теософия“ през 1904 г.: Не искам да съобща нищо друго освен това, което съм разпознал чрез духовно-научно изследване, точно както всяка друга научна истина се разпознава чрез външно наблюдение и дедуктивно разсъждение и за което аз самият мога лично да гарантирам. Може да има хора, които не са съгласни, но аз представям само това, за което мога лично да гарантирам. Казвам това не от нескромност, а защото искам да се явя като човек, който не иска да представи нова духовна наука, изхождаща от различен дух от духа на съвременната наука, а също и от по-новите технологии, и защото мисля, че човек може да разбере това ново съзнание само от гледна точка на неговата научна и техническа природа, когато е подтикнат и от двете към съзерцание на духа.

Моля думите ми да не се разбират така, сякаш съм искал да избегна казаното от уважаемия предишен оратор. Не, благодарен съм, че ми беше дадена възможността да поправа някои фактически грешки, които станаха много разпространени. Но голяма част, дори много голяма част от това, което се разпространява днес за това, което представям в Щутгарт от десетилетия, се основава на грешки. И ми се стори необходимо, както похвално направи предишният оратор, да се спра на представеното, защото не става въпрос само за коригиране на това, което ме засяга лично, но и за нещо, което предишният оратор съчета със същността на въпроса, като коригира историческото.

Въпрос: Ако д-р Щайнер ми докаже само една точка от духовната наука по същия начин, по който може да се докаже Питагоровата теорема, тогава с удоволствие ще го последвам, тогава това е наука.

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени присъстващи, кой наистина може да докаже Питагоровата теорема? Питагоровата теорема не може да бъде доказана чрез начертаване на правоъгълен триъгълник на дъската и след това чрез използване на един от обичайните методи за доказването ѝ. Това е само една илюстрация на доказателството. Въпросът е, че всеки, който иска да докаже Питагоровата теорема, е принуден да има това, което може да бъде конструирано математически, във вътрешното си зрение - дори и само във вътрешното зрение на геометричното пространствено зрение. Така че, представете си съзнание, което няма това пространствено зрение. То не би имало пред себе си съществения елемент на това питагорово твърдение и би било напълно безсмислено да се доказва Питагоровата теорема. Можем да докажем Питагоровата теорема само като имаме пред себе си съществения елемент на концепцията и оформянето на пространството. В момента, в който се издигнем до друга форма на съзнание, към обичайния възглед за пространството се добавя нещо друго. [...] Въпросът тогава, когато става въпрос за Питагоровата теорема, ако тя трябва да бъде доказана, е, че този възглед за пространството трябва да е в основата ѝ. Но за това първо е необходимо човек да намери пътя си, така да се каже, към тази нова конфигурация на съзнанието. Но докато човек няма представа за конфигурацията на пространството, не може да стигне до наблюдението, което води до доказателството на Питагоровата теорема. И човек вярва, че резултатите от духовно-научното изследване не могат да бъдат доказани по същия начин само докато все още не е направен преходът от обикновеното съзнание към преживяващото съзнание, което описах.

Предположих, че преживяващото съзнание е там първо. И както някой, който няма пространствен възглед, не може да говори за Питагоровата теорема, така не може да се говори за доказателство на което и да е твърдение на духовната наука, ако не се признае цялостният възглед. Но този възглед е нещо, което трябва да се постигне. Той не е там сам по себе си. Но нашето време изисква човек да реши да направи нещо съвсем ново, ако иска да продължи към този напредък на науката. И аз вярвам, че все още има много какво да се преодолее, преди духовната наука да бъде застъпена в по-широки кръгове по начина, по който светогледът на Коперник е бил застъпван пред всички по-ранни идеи за безкрайността на пространството. В миналото хората са си представяли пространството като синя сфера. Сега си представяме: има граници на познанието за природата, които не могат да бъдат преодолені, или: не можем да отидем отвъд обикновеното мислене. Такива неща са добре известни на всеки, който следи историята на човешкото развитие. И мога само да кажа: или това, което се опитам да представя, е път към истината – не завършената истина – в който случай тя ще бъде отпъкана, или е път към грешката,

в който случай ще бъде избегната. Но това не вреди. Това, което не бива да бъде угасено в нас, да не бъде пометено от прибързана критика, е вечният стремеж нагоре и напред. И само този стремеж наистина оживява това, което се опитам да характеризирам днес като пътя, който антропософски ориентираната духовна наука иска да поеме.

Въпрос: Трябва да имаме твърдата вяра, че усилията, които полагаме, ще си заслужават. Възможно ли е изобщо да разпознаем духовния живот сам по себе си?

Д-р Щайнер казва, че е възможно да разпознаем духа на света, духа на целия живот и на цялата природа и да влезем в контакт с него. Възможно ли е това с нашия дух, с нашето мислене? Съмнявам се. Мисленето се състои от образи. Аз мисля в образи.

Рудолф Щайнер: Ако трябваше да отговоря на въпроса, ще трябва да ви отнема много време. Не искам да го правя и няма да го направя. Съжалявам само, че този въпрос не беше зададен по-рано, тогава можех да му отговоря по-подробно. Навсякъде в моите писания можете да намерите онези неща, срещу които хипотетично възразявам и които също са обсъждани там, така че да можете да намерите лекарство за вашите съмнения в литературата. Тук обаче бих искал само да кажа следното: Случаят с някои хора е такъв, че те правят практически невъзможно за себе си да изпреварят явлението чрез предварително заложили представи. Те посочват явленията и след това казват: Това, което се крие зад тях, ние не разпознаваме. Целият кантианизъм е основан основно на тази грешка. И цялото ми стремеж започна с опита да се боря с тази грешка. Бих искал да ви изясня, чрез сравнение, как човек може постепенно да стигне до разрешаване на тези съмнения.

Когато някой погледне една-единствена буква, може да каже: Тази единична буква не показва нищо друго освен собствената си форма и аз не мога да свържа тази форма с нищо друго; тя не ми казва нищо повече. И когато гледам, да речем, електрическо явление, е все едно да гледаш буква, която не ми казва нищо. Но е различно, когато гледам много букви подред и имам дума, така че да бъда воден от гледането към четенето. Аз също нямам нищо друго пред себе си освен това, което се гледа, но напредвам към значението. Там бивам воден до нещо съвсем различно. И така е вярно също, че докато човек схваща само отделни природни явления и отделни природни елементи – елементи в смисъл на математически елементи – може с право да каже, че не прониква до вътрешното ядро. Но ако човек се опита да ги съживи всички в контекст, да ги задвижи с нова дейност, тогава, както при прехода от просто отделната буква към четенето на думата, ще се получи нещо съвсем различно. Ето защо това, което иска да бъде духовна наука, не е нищо друго освен феноменология, но феноменология, която не се спира на това да събере отделните явления заедно, а да ги чете в контекста на явленията. Това е феноменология и няма грех в това да се спекулира отвъд явленията; по-скоро човек

ги пита дали имат нещо да кажат за определена вътрешна дейност, не само по отношение на детайлите, но и в контекста.

Разбираемо е, че ако човек разглежда само отделните явления, може да застане на гледната точка, на която е застанал Халер, когато е казал:

Никой сътворен дух не прониква в най-съкровената част на природата,
блажен е онзи, на когото той показва само външната обвивка.

Но човек разбира също, когато някой схване феноменологията, както го е направил Гьоте – а духовната наука е само напреднал гьотеанизъм – че Гьоте, предвид думите на Халер, казва:

„В най-съкровените кътчета на природата –“

О, филистерю!

„Никой създаден дух не може да проникне,
Щастлив е онзи, на когото тя показва само
външната обвивка.“

Чувам това да се повтаря от шестдесет години,
проклинам го, но скришом;

Кажи ми хиляди, хиляди пъти:

Тя дава всичко изобилно и с радост;

Природата няма нито сърцевина

, нито черупка,

Тя е едновременно всичко.

Само ти, най-вече, я изпитваш,

независимо дали си сърцевина или черупка.

16. Въпроси след лекция на Евген Колиско на тема „Химия без хипотези“

Предварителна бележка: Лекцията на Ойген Колиско не е записана. Въпреки това, Колиско по-късно изнася още лекции по същата тема по време на първия курс в колежа през есента на 1920 г. Те са отпечатани в преработен вид от него в антологията „Aenigmatisches aus Kunst und Wissenschaft“ (Загадки от изкуството и науката), Щутгарт 1922 г.

Първи въпрос: Как различните качества на топлината, светлината, електричеството и различните състояния въздух се свързват с периодичната система и как е възникнала периодичната система?

Втори въпрос: В алхимичната литература химичните вещества са класифицирани по начин, който показва как отделните метали са приписани на планетите. Как се свързва тази седемкратна класификация на приписването на металите на планетите с тази, открита в периодичната система?

Рудолф Щайнер: Е, д-р Колиско говори много красиво за важни аспекти на това как бихме могли да се стремим да освободим химията от онези навици на мислене, които от самото начало са довели до тази атомистична хипотеза или, да кажем, до изграждането на химия от атомистичната хипотеза. С оглед на зададените въпроси, бих искал първо да обърна внимание на едно нещо. За мен откриването на периодичната система не изглежда нещо абсолютно ново. Разбира се, не е възможно да се навлезе в голямото разнообразие, което съществува между нашата химическа интерпретация на явленията и по-старите възгледи за състава на материята, в кратко разглеждане. Това, което прави периодичната система особено интересна, е опитът – опит, който е бил правен, струва ми се, няколко пъти – да се подреди периодичната система по такъв начин, че седемте елемента да бъдат нанесени на крива, а след това следващите седем елемента да бъдат нанесени на крива, преминаваща над нея, и така нататък, така че когато се създадат междинни състояния, да се получи правилната структура в спирала. Можем да нарисуваме това: Ето например литий, натрий е, така да се каже, над него, а над това би бил калий. Въпросът е, че със стария живачен прът наистина трябва да свържете нещо като идеята за универсално лекарство на природата, за да предизвикате фактите на природата. Ако можем да си представим, че елементите са насложени по начина, по който съм ги подредил в периодичната система, и след това свързва тези елементи с линии, които представляват спирала, тогава появата на всеки елемент би била възможна само при определени силови взаимоотношения, които са свързани с определено движение на тези състояния.

Сега, по интересен начин, Крукс посочи в лекция в Кеймбридж в Кралското общество, че ако искате да получите наслагваната спирала, би било добре да си представите, че прогресията на топлинното състояние се осъществява в посока на оста на спиралата, че по този начин, така да се каже, серията от следващите седем

елемента в сравнение със серията от предишните седем елемента е възникнала по подобен начин при по-висока температурна степен в сравнение с по-ниска температурна степен. Но това не е прогресия просто в разширение, а в генезис. Бихме имали нещо подобно в сложна природна система, както го имаме в елементарния случай на просто разширение чрез температура. И сега е, разбира се, изключително подсказващо да не мислим изобщо за спирала, която има права ос, а може би да мислим за нещо, което има кръгова ос, тогава бихме получили соленоидна линия. Но отново, можем да мислим за това като за спирала. Тогава бихме получили тройна спирала, прогресираща в пространството.

Докато Крукс първоначално приема само намаляване на топлината като аналогия за прогресията тук по тази ос, ние - като разширим идеята на Крукс - бихме получили прогресия по оста към светлината и химичните ефекти, които, разбира се, са различни от химичните сили, действащи във веществата. По този начин, така да се каже, бихме получили същности в топлината, светлината и химичните ефекти, тоест в това, което е в основата на химическата активност, които не присъстват в отделните тела, но които присъстват във вътрешните механизми на, например, нашата земна природа или по друг начин.

Това, което рисувам тук, са само пространствени сензуализации; няма неща в пространството, но пространствените образи са пространствени сензуализации. Би ни била дадена възможността да мислим, че тези последователни елементи и след това, така да се каже, следващите потенции на същите и контрапотенции на същите са свързани с объркано взаимодействие на топлина, светлина и именно химични ефекти, така че тази тройна спирална структура на елементите всъщност не би била нищо повече от определен вид взаимодействие на различните етерни потенции. Но тогава би трябвало да приемем, че тези етерни потенции са коренно различни една от друга, че не могат да се трансформират една в друга в своята същностна природа, а че си действат една върху друга в собствената си същностна природа и че възникват резултати, а не продукти на трансформация.

Това е само кратък отговор на първия въпрос. Този въпрос обхваща толкова много, че не е възможно да се отговори изчерпателно за кратко време.

Сега вторият въпрос. Тук човек би трябвало да се върне към много древни принципи. Виждате ли, трябва да сте наясно с факта, че това, което е активно във всяко вещество днес, образувайки форми, например калий или натрий, не е задължително да възникне във Вселената днес. То може да е нещо, което е възникнало в някакъв момент, може да е било активно много отдавна и е запазено, така че оригиналните форми, оригиналните кристални форми на нашите елементи - независимо дали са отделни кристални форми или нещо друго - са се образували от Космоса в праисторически времена, да предположим по време на лунния период, и че при тези елементи е останала тенденцията за запазване на тези форми.

Следователно трябва да сме наясно със следното: от една страна, имаме работа с

днешните форми, които изглеждат сякаш в отпечатък, образуван в много ранен период на космическо развитие; от друга страна, имаме работа с ефектите на това, което сега се е превърнало от факторите, разположени около Земята. Следователно, ние не имаме работа директно с нашите елементарни форми, за да можем да говорим за космически ефект.

Тук, някъде, би била Земята, тук планетите, а планетите осъществяват нещо чрез своето съзвездие. Ако, за целите на спора, имаме Венера, Марс и Меркурий тук, съзвездието Венера, Марс и Меркурий няма директно да предизвика появата на тетраедърно оформено тяло днес, както те действат върху Земята чрез взаимните си сили. Вместо това, Венера, Марс и Меркурий ще са надарили тетраедъра по време на лунния период и причината той да се появява днес е, че ефектът на Луната е запазен. Докато когато Меркурий и т.н. действат от космоса днес, те действат, така да се каже, според законите на немеримите величини; те всъщност противодействат на тежимите величини. По този начин образуването вече има своя космически произход, но всяко образуване, което се случва на Земята, е, така да се каже, деформирано от това, което днес произлиза от същите космически планети, които преди това са причинили образуванията; така че например трябва да разбираме изпаряването като космически ефект, който съществува днес, но кристализацията като такава, при която по-ранното се произвежда отново срещу настоящето. Тук имаме времеви ефекти, които се разминават.

Сега, не е нужно да мислите за това, което представих сега, по някакъв схематичен начин, разбира се, сякаш има само няколко съзвездия, а има много съзвездия. Ако си представите това, естествено ще получите сложна система, нещо като сложна система от криви, която можете да си представите в космоса и на земята.

Ако обобщим първоначалните места, където се образуват металните форми в земята, използвайки криви – тези криви трябва да си представим във вътрешността на земята, защото там е центърът; металите наистина излизат на повърхността в по-късни епохи, но всъщност във вътрешността на земята се намират силите, чрез които се осъществява запазването – а отвън в космоса са силите, които водят до кристалните форми. И ако сега си представим това, имаме сфера и сферични обвивки, преплитащи се по най-разнообразни начини, и резултата, който би възникнал от това, ако си представя разликата в силата между това, което е запазено, и това, което е в космоса днес. Ако сега си представя разликите в силите в тези две силови системи, всъщност получавам това, което представлява настоящото състояние на космическия ефект върху земята. И всичко, което се появява в периодичната система, трябва да се съдържа в това. Периодичната система не е нищо повече от взаимодействието на предземно състояние с настоящо космическо състояние, което се случва около земята. Това са само намеци в отговора, но вярвам, че човек може да го разбере.

Евгений Колиско: Значи това, което определяме като метали на отделните планети, няма нищо общо пряко с веществата, които имаме в периодичната система?

Рудолф Щайнер: Не. Защо желязото се свързва с Марс, среброто с Луната и т.н., това са неща, които вече не могат да бъдат разбрани от външната наука, напълно невъзможни, защото това присвояване е получено по съвсем различен начин, отколкото се смята днес, дори от окултистите. По-старият окултизъм, който все още се е основавал на атавистично ясновидство, е знаел, че самата ни Земя е вътрешно структурирана, но само латентно структурирана, и че трябва да различим седем сфери в земната сфера като остатък от предземното космическо въздействие върху Земята, които не са били съвсем правилни, а различни. Така че тук има седем сфери вътре, това е вътрешният космос на Земята, това е огледалният образ на външния космос. И земното желязо е свързано с тази част на Земята, това е марсианската част на Земята, а живакът е свързан с Меркуриевата сфера на Земята и т.н. Така че тези наши вещества, каквито ги имаме днес, всъщност в крайна сметка би трябвало да бъдат проследени до седемте метала; те би трябвало. Но трябва да си представим, че всички тези вещества всъщност са доста сложни неща.

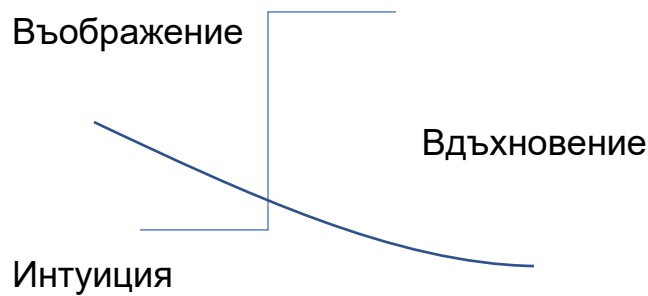
Говорим за атомните тегла на тези вещества, нали? Но тези атомни тегла всъщност не съществуват. Трябва да намерите атомното тегло на оловото: 207. Вярно е, че атомното тегло на оловото е 207, но когато го търсите, всъщност не намирате 207, а всъщност намирате число: $207 + x$ по неопределен начин. Това, което всъщност намирате, се колебае напред-назад, а атомното тегло за нашите елементи е такова, че можете да кажете: Ако искате да уловите състоянието, което представлява атомното тегло, ще трябва да покажете трептящо движение тук, а не точка. И няма да ни бъде позволено да опишем периодичната система такава, каквата е, а ще трябва да я имаме в трептящи движения, във вътрешно трептящо движение. Случаят е, че изобщо не можем да кажем, че атомното тегло показва, че сега наистина си имаме работа с твърди елементи. Тази идея за твърд атом - помислете какво означава, това, което д-р Колиско току-що каза: водата вече не е вода при определена температура. Но атомистът днес е длъжен да си представи водорода и кислорода, които са във водата, когато водата вече не е там, непроменени, ако си представя атомите правилно. Така човек започва да разглежда такова свойство на материята като действителен определящ фактор: тази твърдост, която не е налице дори в момента, в който е създаден елементът. Елементът все още не е налице, но елементът е нещо, което вече ви убягва, когато искате да го схванете. Защото да се определят атомните тегла строго е абсурд. Няма атомно тегло, но има междинни състояния, около които атомното тегло варира, и се казва: в междинното състояние атомното тегло е такова и такова. Има толкова малко атомни тегла, колкото е определен размер на пшенично зърно. Разбира се, има среден размер за пшеничното зърно, но размерът се колебае напред-назад. Същото е и с атомното тегло; има само средно състояние.

Тези съображения, които д-р Колиско представи днес, са изключително плодотворни и трябва да бъдат доразвити, особено за химията. Тогава човек би видял, че ходът на развитие е такъв, че в алхимичните концепции, включително жезъла на Меркурий, който е бил особено култивиран там, са генерирани определени концепции, които са подходящи за реалността. Трябва да си проправим път до начин на гледане на нещата, който е подходящ за реалността. Но за да направим това, трябва - и това бих искал да свържа с лекцията на д-р Колиско, а именно да отговорим много точно на тези два въпроса - трябва да стигнем до това, и бих искал да кажа това и на г-н Блюмел, трябва да се научим да разбираме разширението като функция на интензивното и обратното, интензивното като функция на екстензивното, така че тези две неща, които са толкова успоредни едно на друго, наистина да могат да бъдат изведени едно от друго. Ако е възможно да се приведат интензивното и екстензивното във функционален контекст, ще бъде възможно и да се развие символиката, необходима за пълното разбиране на тази периодична система, в противен случай винаги ще има неразбран остатък. Моля да ме извините, но тези неща са толкова неясни, защото обхващат толкова голяма област, че човек не може да каже нищо друго, освен просто да очертае очертанията с понятията. Понятията не могат да бъдат рязко очертани.

17. Заключителни думи след лекцията на Паула Матес „Какво все още може да даде философията на хората днес?“

Предварителна забележка: Лекцията на Паула Матес не е била записана. Въпросът, който тя или някой от публиката е задал относно връзката между въображението, вдъхновението и интуицията и обикновеното съзнание, също не е бил записан от стенографката.

Рудолф Щайнер: Най-добрият начин да се реши това, доколкото го разбирам, е да се мисли, че мащабът на въображението, вдъхновението и интуицията не е изграден по такъв начин, че да стои един над друг; по-скоро той трябва да бъде изграден по следния начин:

И ако си представим нашето обикновено съзнание да се скита там, ако се развиваме по този начин, тогава имаме въображение, вдъхновение и интуиция. Тогава имаме изкачване до интуицията, но когато се издигнем до тази висота, което наистина се случва в духовния свят, ние също имаме един вид нейна проекция в нашия обикновен живот - за онези способности на обикновеното съзнание, които играят роля в етичната сфера. В етичната сфера обикновеното съзнание е, бих казал, инстинктивно интуитивно. Това е и причината думата „интуиция“ да се използва в популярния смисъл. Днес думата „вдъхновение“ е рязко отхвърлена, защото вдъхновението, в известен смисъл, датира малко по-назад, но думата „интуиция“ се приема, защото моралното съзнание, което възниква в обикновеното съзнание, вече има нещо подобно на интуицията, но именно защото е инстинктивно. По този начин думата интуиция се среща много често и понякога се използва с известно основание. И така, ако човек се придвижи по праволинеен начин, както направих аз във „Философията на свободата“, от мисленето, за да навлезе в сферата на живия морал, ако иска да говори за интуиция, като прескача въображението и вдъхновението, може да има отправна точка в обикновеното морално съзнание.

Тогава може би бих могъл да добавя няколко думи на този етап - разбира се, не за да кажа нищо за лекцията на г-ца Матес, която беше напълно самостоятелна и много красива сама по себе си. Тя представи една напълно самостоятелна картина, която вероятно ще хвърли светлина върху връзката - която би била желателна днес - между общото съзнание на времето и това, което човек може да получи от философията. Сега, разбира се, става въпрос за взаимодействие на най-разнообразни обстоятелства, които създават настоящата ситуация, която г-ца Матес е характеризирала толкова уместно.

Виждате ли, съвсем вярно е, че през последните години, породено от трагичната световна ситуация в нашата Европа, се появи нещо, което е засилен интерес към философията сред младите хора. Но може би ще можем да оценим напълно този интерес психологически само ако проследим как с течение на времето, през целия 19-ти век, а също и в началото на 20-ти век, където е имало възможност, интересът на младите хора към философията все пак е пламнал. Бих искал да цитирам няколко факта в подкрепа на това. Например, във Виена през 60-те и 70-те години на 19-ти век общо преобладаващата философска гледна точка е тази на хербартианската школа. Главен представител на тази хербартианска школа във Виена по това време е Роберт Цимерман. Роберт Цимерман е имал много странна ситуация в лекторството си, когато е преподавал практическа философия, която дори е била задължителен курс. В първите две или три лекции той обикновено е имал една от най-големите аудитории на Виенския университет; цялата е била пълна, претъпкана. Но след това публиката намаляваше много бързо и обикновено само седем или осем души продължаваха с курса от няколкостотин, които всъщност бяха останали. Самият Роберт Цимерман, който говореше много красиво и премерено, често казваше за лекциите си по практическа философия: в началото цялата лекционна зала е пълна, голям клас, после става по-тънка нишка и накрая, когато дойде изпитът, когато хората се нуждаят от подписите, тогава всички идват отново. - Това не се дължи само на студентите и липсата им на интерес. През 1874 г. Франц Brentano е повикан във Виена, където има изключително лоялна публика. Лекциите на Brentano във Виена, както и във Вюрцбург, са много добре посещавани. Не може да се каже, че това се дължи само на студентите, защото това е и задължителен курс, но лекциите все още са добре посещавани, дори когато Brentano, който първоначално е назначен за редовен професор във Виена, отново

става частен преподавател поради личните си обстоятелства - той се жени като бивш католически свещеник и затова е трябвало да подаде оставка от виенската професорска длъжност. Той винаги се надяваше, че ще бъде повикан отново, но това не можеше да се случи, въпреки че лекционната му зала винаги беше препълнена, а лекциите на другите професори, които след това трябваше да се явят на изпита, бяха също толкова празни, колкото и тези на Цимерман. Брентано многократно беше предлаган от колегите си за пълен професор, но винаги имаше пречката, че беше отлъчен като свещеник, защото се беше оженил, и то за еврейка; църквата твърди, че има власт над онези, които е отлъчила. И когато тогавашният император, пред когото въпросът беше многократно повдигнат, чу, че Брентано, като бивш свещеник, се е оженил за еврейка, той каза на министъра на образованието и богослужението:който беше повдигнал въпроса пред него и който самият се беше застъпил за това Брентано да получи отново пълноправна професорска длъжност: „Поне чиста ли е, еврейката?“ И когато не можеха да кажат това с чиста съвест – между другото, тя беше дъщеря на професор фон Либен във Виена – императорът каза: „Не, няма смисъл.“ И това продължи, докато Брентано не напусна професорската длъжност като частен преподавател през 1890-те.

Така че можеше да се види, че когато се обсъждаха наистина стимулиращи неща, студентите се интересуваха. Брентано също имаше пълен колеж във Вюрцбург в Аудиторията максимум, където, когато за първи път влезе в нея, студентската оценка за неговия предшественик беше написана: „сярна колиба“! Преди това беше напълно празна. Същата Аудитория максимум, на която студентите бяха написали „сярна колиба“, беше запълнена от Брентано, защото той все пак беше много стимулираща личност, независимо какво мисли човек за неговата философия. В действителност, интелектуалното развитие на 19-ти и началото на 20-ти век все повече потискаше активното преследване на интелектуалния живот, произтичащ от идеи и други подобни. Това потискане на действителното интелектуално производство ставаше все по-изразено. И разбира се, разпространението на естествените науки е изцяло виновно за това. Сега от всичко това всъщност възникна един вид невъзможна ситуация. И от тази невъзможна ситуация, от своя страна, се появиха отделни направления, които поне се опитаха да станат отново философски активни.

Сега, г-ца Матес е представила немските училища по отличен начин тук. За Швейцария имам чувството, че тези четири немски училища първоначално имат по-малко значение. Тук, в по-широки кръгове, Бергсоновата школа е придобила известно влияние. И само в по-малка степен тези четири немски училища са проникнали във философския живот на Швейцария. В Швейцария също вероятно не е възможно да се възприеме същото нещо, което се твърди, че е било в немските университети през последните години. В известен смисъл празнотата, която се е появила в душите, е била там още преди войната, където някой като Ойкен в Йена,

при когото студентите са тичали, е бил стимулиращ, макар и по един, бих казал, по-приказлив начин. Лекциите на Ойкен не са били много силни, но поне са били посещавани. И тогава дойде войната, с нейните опустошителни последици, също и в моралния живот, в целия начин на живот, което въпреки това доведе до известен копнеж у хората по някакъв начин да чуят нещо за това, което сега е определящият фактор в живота, това, което го държи заедно.

Сега, тези четири посоки, които бяха характеризирани от г-ца Матес, всъщност всички те вече са съществували преди войната и именно в тях може би се вижда толкова ясно мрачността на интелектуалната същност на нашето настояще.

Марбургската школа беше правилно спомената, която се основава предимно на много проникателното мислене на Коен. Коен вероятно е оказал най-значително влияние в Марбургската школа и голяма част може да се проследи до неговото проникателно мислене. Може също да се каже, че във време, когато може би само Ото Либман е бил истински проникателен мислител в немската философия, с изключение на мислителя от Марбург, Марбургската школа действително е имала дисциплиниращ ефект и е била образователна за развитието на определено проникателно мислене. Тази Марбургска школа всъщност е доста зависима от определено едностранчиво обучение на кантианството. Би било искано да се каже, че именно чрез Коен Марбургската школа е стигнала до заключението, че мисленето като такова не трябва да се разглежда само в неговата пасивност, а че трябва да се разглежда в неговата дейност. И разбира се, епохата изобщо не е била подходяща да възприема вътрешната валидност на мисленето като нещо извънчовешко, както например Фихте, а по-скоро мисленето е било мислено, или бих казал, разработено, повече или по-малко като субективно и от модерните хора, макар и с претенцията за обективна валидност, поне като субективна. И именно този активен аспект на мисленето е бил открит. Това е било във време, когато е било невъзможно да се разбере обективната структура на световния процес, когато е било почти невъзможно да се погледне нещо различно от тази дейност на мисленето.

Бих искал да попитам всички философи, които мислят в духа на Марбургската школа – и тук казвам само няколко афористични забележки – как могат да видят истинско битие в мисленето, когато мислещият субект, тоест човешкото същество, прекъсва тази дейност на мислене всеки път от заспиването до събуждането? Това е ключов въпрос, който трябва да бъде зададен на цялата Марбургска школа.

Въпросът е, че Марбургската школа е по същество последователно развитие на фразата на Декарт „Мисля, следователно съществувам“, но това се основава само на определена преценка за мисленето в настоящето. Защото не може да се отрече, че ние сме и тогава, когато не мислим в обичайното си съзнание между заспиването и събуждането. И когато мислим назад, нашата ретроспектива се разделя на онези течения, в които мислим, и онези течения, в които не мислим, след това мислим

отново и така нататък, а междувременно сме без да мислим. Това е кардиналният проблем и е източникът на провала не само на Марбургската школа, но и на Бергсон и някои американски школи, които са забележителни по свой начин. Преди всичко, трябва да преодолеем влиянието на декартовото „Мисля, следователно съществувам“.

Следователно е необходимо да се проникне в обхвата на човешкото съзнание какво обхваща, от една страна, дейността на мисленето, а от друга, прекъснатостта на мисленето. Това е, което трябва да се повдигне като проблем във връзка с тази школа, и това е проблем, който дори не е бил засегнат от тази школа в Марбург. Няма дори осъзнаване, че този проблем съществува, също толкова малко, колкото например при Бергсон и в сегашното епистемологично направление; нямам предвид Джеймс – той развива прагматизъм – а имам предвид някои други американски направления. Проблемът всъщност не се засяга, а когато се повдигне, няма осъзнаване как да се справим с него, дори не и епистемологично.

След това, разбира се, е насоката на Хусерл, но на нея не се обръща много внимание. Чувството ми е, че той е ученик на Франц Brentano. Във Франц Brentano фактът, че той е остро обучен аристотелов и остро обучен томист, е очевиден навсякъде, добър, задълбочен познавач на томизма, така че част от аристотелизма и томизма е била пренесена върху Хусерл. Разбира се, един съвременен философ като Хусерл не може лесно да признае това, но то може да се види в неговата психология и във всичко, което излиза наяве у него.

Сега, не знам какво мисли госпожица Матес по този въпрос – трябва да призная, че когато написах моите „Загадки на философията“ в новото издание и се опитах да включа някои от тези по-нови насоки, многократно се сблъсках с въпроса: Какво всъщност трябва да се прави с Хусерл? Колкото и да се опитваш да стигнеш до него, някак си да го схванеш, да го схванеш, не можеш да го направиш; нищо особено не се получава. Толкова силно ме порази как Хусерл по същество се рови в думите, как въпреки цялото си прозрение за същността на нещата и т.н., той е напълно зависим от вторичното съдържание на думите и как не може да стигне до истинско прозрение дори за най-простите факти на съзнанието. Изглежда например невъзможно за Хусерл да схване разликата между образа на Кьолнската катедрала, който имам само в паметта си, но записан в съзнанието ми до последния детайл, и образа, който имам пред себе си, когато действително стоя пред Кьолнската катедрала и наистина я гледам. Не виждам как в цялата структура на философията на Хусерл разликата между тези два образа би могла да бъде открита като по същество реална. И ако не се лъжа, самият Хусерл веднъж е използвал този образ на Кьолнската катедрала в тези две взаимоотношения, струва ми се, само за илюстрация. Човек всъщност не излиза от объркването си чрез всички възможни дискусии до нещо осезаемо.

Аз също имам това чувство, когато разглеждам понякога доста красивите трактати на Шелер. Шелер е талантилив човек, но винаги се питам защо Шелер – който например е написал прекрасни трактати за прякото възприемане на чувството, тоест за прякото преживяване на състраданието – защо не успява по някакъв начин наистина да си изгради самостоятелен мироглед? Защо толкова ужасно прозелитизира? Защо търси подкрепата на стария католицизъм? Това е нещо, което ми показва, че тези философи са ученици на Brentano.

Brentano има само [...] празнина в бележките на стенографа] във философията си, защото не е могъл да се слее с истинска духовна наука. Той не е искал, нито е могъл. И това не е вярно, защото Brentano е бил толкова силен, че не се е обърнал към католицизма, но неговите ученици са ужасно католици в усилията си да намерят връзка за своя мироглед.

Що се отнася до хората от Баден – Винделбанд, Рикерт и някои други – струва ми се, че целият въпрос се основава на ужасяваща едностранчивост в тяхното схващане за реалността. Не е вярно, че тези хора вече не знаят какво да правят с философията и искат да се спасят, като дори изключат проблема с ценностите. Те го отделят по такъв начин, че след това нямат нужда да правят каквито и да било твърдения за отношението на ценността към самите себе си. Те кристализират проблема с ценностите извън обхвата на световните проблеми, така да се каже, и се позовават на Джон Маккей, без да чувстват никакво задължение да интегрират по някакъв начин ценността в теченията на битието. Това също ще бъде напълно невъзможно, докато не преодолеем закона за запазване на енергията и материята в близко бъдеще. Защото човек трябва да осъзнае, че със стойността се дава нещо, което е зародиш за бъдещи ценности, което е налице, когато настоящето е изгнило. Следователно човек трябва да започне да мисли за материята и силата като за преходни и да вижда плодовете, зародишите, които те носят в себе си, като ценности. Само тогава човек ще може да получи по-задълбочен поглед върху тези проблеми, върху проблемите с ценностите. Днес за това липсва смелост. Разбира се, на хората напълно им липсва смелостта по някакъв начин да атакуват закона за запазване на енергията и материята. Има няколко колебливи опита – Дрюс от време на време посочва, все пак, че законът за запазване на материята и енергията е само един вид емпиричен проблем и други подобни – но човек едва ли ще намери някакво дългосрочно прозрение в тази област.

Що се отнася до Нелсън и неговото ръководство, може би не бива да се пренебрегва фактът, че хората са започнали от Хегел и Фриз, които той е смятал за „баща на всяка повърхностност“, защото хората първоначално са били фризийци, нали? В началото това е било школа на Фриз. И сега не трябва да забравяме, че това, което съм подчертавал многократно, влиза в сила тук: може да си изключително проникателен логик – няма съмнение за това в случая на Нелсън – но за проблеми от реалния живот това не е достатъчно. Трябва да кажа, че когато

той говори на Болонския конгрес през 1911 г., сред всички различни именити философи, включително Бергсон, той всъщност беше най-добрият по отношение на диалектичната сила и солидното майсторство в използването на мисълта. Но след това, особено когато видях Нелсън отново наскоро в Берн, имах чувството, че това изобщо не е достатъчно за проблеми от реалния живот, че води до абстрактност – която всъщност е доста ужасна, но която беше отлично характеризирана от г-жа Матес – в това, че той се опитва да извлече етика в три тома от едно абстрактно изречение. Виждате ли, можете да бъдете отличен диалектик, без да имате и най-малко чувство за реалност. Това може да се види и от начина, по който Нелсън третира проблема с познанието. В крайна сметка за него е все едно дали проблемът с познанието се третира по начина, по който го правят многото неокантианци, които всъщност започват от съвсем второстепенни неща.

Виждате ли, може би през 1888 г. веднъж седях в Берлин с Едуард фон Хартман и разговорът се въртеше почти изцяло около фундаменталните въпроси на епистемологията. Е, с Едуард фон Хартман наистина не можеше да се говори в тази посока. Затова изразих мнение, че когато човек говори за идеята, първоначално може да каже, заради мен, че идеята е нещо субективно, но че не е възможно да се придържа към нея, когато човек премине към съображения. Наскоро го сравних с това: ако някой вземе буква, Е или нещо друго, той не може да повдигне абстрактния въпрос какво означава тази отделна буква сама по себе си. Но ако имате букви, които след това се комбинират в думи, а думите се комбинират в изречения, тогава цялото нещо се сглобява. И така можете да кажете: Разбира се, ако просто вземете нещо малко от феноменологията, проблемът как това отделно нещо се отнася към нещото само по себе си и така нататък се превръща в един вид житейски проблем отново и отново. Но ако свържете явленията едно с друго, възниква определена структура и вече не можете да мислите едно и също за определена сфера от явления във връзка с реалността, както можете за даден индивид. Не-епистемолози като Нелсън напълно игнорират такива неща. Наистина няма значение дали, от една страна, се казва срещу епистемологията, както е казал Хегел: не можеш да разпознаеш, без да разпознаваш, защото това би било същото като да искаш да се научиш да плуваш, без да влизаш във водата - или дали, от друга страна, се казва: за да се постави проблем на разпознаването, вече би трябвало да има разпознаване. - Това, което наистина е въпрос тук, е да се осъзнае, че проблемът на разпознаването все още може да бъде напълно валиден проблем, въпреки че предполага определено разпознаване. Човек би могъл първо да практикува разпознаването, а след това да го наблюдава и след това да определи критично - или както искате да го наречете - дали разпознаването е валидно или не. Така че една епистемология никога не би могла да бъде елиминирана от аргументите на Нелсън.

Така че тези неща са налице. Могат да се дадат и други образи, могат да се споменат някои забележителни философски насоки. Ще спомена само, че например прагматизмът също има много последователи в Германия и че неотомизмът също има известно значение в настоящето, особено сред католическите философи, дори и да не се забелязва поради съществуващите разделения и защото хората не се интересуват какво произвеждат едни, когато живеят в кръга на другите.

Но всички тези школи на мисълта всъщност са изправени пред необходимостта да намерят преход към реалност, да се измъкнат от чисто формалното. Когато човек чуе или чете Ойкен – всяка книга на Ойкен казва горе-долу едно и също нещо – наистина е сякаш някой не стои на земята, а постоянно се носи във въздуха, дърпайки се за косата си. Това е много лутане около храстите без причина. Това е особено поразително в творчеството на Ойкен. И трябва да се каже, че когато човек погледне какво има и какво не може да се свърже с реалността, може да разбере, че младите хора, които наистина имат склонност да попиват нещо за света, не могат да получат правата си и в крайна сметка трябва да бъдат наистина разочаровани и да се окажат изоставени. Наистина е доста тъжно, когато човек види колко малко от това, което е извадено на повърхността от последните моменти на развитие, е склонно да отговори на този копнеж на младостта. Не е вярно, учениците може да искат да чуят нещо, но това, което могат да чуят, наистина не си струва да се слуша. И това, което се случва след това, е по същество ужасно.

В един немски университет се опитали да заинтересуват човек, който всъщност е добронамерен, но произхожда от старата система в ГДР, с тройния ред. По това време той решил, за да се запознае с тройния ред, да даде на студент, който иска да се яви на изпита си при него, дисертация върху тройния ред, защото това щяло да му спести необходимостта сам да чете „ключовите точки“. След това той коригирал дисертацията и вярвал, че като се запознава с идеите на „ключовите точки“ в изпълнение на служебните си задължения, по този начин се запознава с тройния ред; защото иначе, директно, не го прави. Това живо ми напомня как един студент веднъж попитал професора си за Соловьев в университет. Е, професорът едва знаел името, но си казал: Ето най-добрата възможност и аз да го опозная. [И на студента казал:] Напишете дисертация по темата. — Така е в немски университет, когато трябва да се пише дисертация за Соловьев. В момента, в който предаде дисертацията, професорът нямаше никаква представа за Соловьев – нито пък по-късно, той не знаеше повече от това, което беше заимствал от самата дисертация. Почти невъзможно е да се опише състоянието, в което постепенно навлязохме. А подчинението на духовната сфера на държавната структура е тясно свързано с тези условия. И единственото нещо, което може да помогне, е истински еманципираният, свободен духовен живот. Само въз основа на свободния духовен живот може нещо от това, което учениците всъщност търсят, да успее днес, когато нуждата е толкова голяма. Тук, в Швейцария, хората не знаят; те не познават трудностите. Наистина е

много по-трудно, много по-лошо, отколкото човек си мисли. И това е, което винаги се опитвам да обясня на нашите приятели, също и в моите антропософски размисли: че е много по-лошо, отколкото човек си мисли. Ако по някакъв начин успеем да достигнем до достатъчно голям брой хора с идеи от духовната наука, от една страна, и с идеите за тройния социален ред, от друга, които са необходими за публичното въвеждане на духовната наука, бихме могли да направим значителна крачка напред.

Това, което г-жа Матес представи днес, може също така напълно да ви докаже, че е необходим напълно нов подход, че не можем да продължаваме да се лутаме в това, което се е развило. Нуждаем се от нов подход в обществения си живот; без него няма да стигнем доникъде.

Прекъсването [в духовния живот] всъщност се е случило сравнително рано. Виждате ли, може би все пак може да се посочи, че великите философи вече не са намирали велики ученици. Вземете всички ученици на Хегел – Хенинг и Мархайнекес и т.н., Мишле е името на един от тях – вземете ги всички, те могат да бъдат намерени първо сред тези, които са публикували Хегелианското съсловие, а след това вземете това, което всъщност се е появило, реакционния курс на тези мъдреци, или вземете Имануел Херман Фихте, а след това във философията вземете всички онези, които са били философи като Кариер и т.н., дори Фридрих Теодор Вишер, който беше смелчак в много отношения, все пак трябва да се каже: имаше голям прекъсване в интелектуалния живот като такъв в средата на 19 век. И вместо да има, през втората половина на 19 век, в Германия, където би било естествено да има истинско задълбочаване на интелектуалния живот, имаше, по-специално, наводнение в немската философия от всичко, което е по-малко от немската философия. Всъщност имаше дух; това, което липсваше, беше чувство за реалност.

Виждате ли, познавах един философ, който всъщност изобщо не играеше никаква роля, но беше наистина по-умен от много, които играеха роля. Казваше се Грегор Ителсон. Като диалектик, той всъщност надхитри всички и можете да бъдете сигурни, че лесно би надхитрил и Нелсън в дискусия. Грегор Ителсон, ако искаше, можеше блестящо да опровергавае някой, който говори по този начин, като например отец Васман. Когато се появи в Берлин – беше по повод това движение „Животът-Исус“, около 1905 г., в началото на 20-ти век във всеки случай – Грегор Ителсон произнесе блестяща реч срещу йезуита отец Васман. Но съвсем наскоро отново чух да се казва, че Грегор Ителсон, когато един монист защитаваше своя мироглед, правеше всичко по най-блестящия начин, за да постави въпросния монист на колене. Но никога не чух Грегор Ителсон да излага някоя от своите положителни мисли. Блестящ диалектик – но никакви положителни мисли! Веднъж водих дискусия с него, може би през 1901 или 1902 г. Казах нещо от рода на: Това, което казахте днес, е хубаво, но защо никога не сте казали нещо, което е ваше собствено мнение? Да, каза той, върху това работя; работя върху преразглеждане на логиката

от младостта си, но още не съм приключил. Ако слушате хората, които говорят днес, навсякъде, независимо дали са естествоизпитатели или теолози и така нататък – той беше прав, можете да докажете логически грешки навсякъде. И той каза: Не ни е нужна революция в логиката, просто ни е нужна преразглеждане на логиката. След това той каза, докато говорихме малко по-нататък: Но това преразглеждане на логиката всъщност не е толкова трудно, можете да го напишете на две страници от по един литър. Казах: Да, защо най-накрая не напишете тези две страници от по един литър? Защо трябва да са две страници? Но той все още не ги е написал, поне аз не съм ги виждал пред себе си.

Не е липса на логика или диалектика. По времето, когато познавах Ителсон, той ставаше в 10 часа сутринта, след което отиваше в кафенето, четеше си вестниците; после отиваше на обяд, после се връщаше в кафенето и ако идвахте в кафенето след някоя лекция, щяхте да го срещнете и там. Той беше ленивец, но все пак можеше да бъде изключително стимулиращ, дори в полунощ, например, говорейки за невъзможността на идеите на Метерлинк. А човек като Нелсън се различава от диалектици като Ителсон само по това, че е по-нагъл, че разчита повече на краката си, има по-нагъл външен вид, не е скитник, а е трудолюбив човек, интелектуален гигант. Нелсън има брутален, не много широк [начин на мислене], без никакъв финес в мисленето си. Всъщност е тъжно, по същество, че цял ред млади хора днес се оставят да бъдат хванати на теглича от Нелсън.

Те включват и хора като Мюлещайн, който се яви в Базел в дискусията след лекция и каза, че тройното разпределение все пак не е възможно, че всичко трябва да се обедини в едно цяло. Отговорих, че правото също има своето място в живота на духа и в икономическия живот; казах: Да, единицата е например едно земеделско семейство, което включва земеделския производител, съпругата на земеделския производител, децата, земеделските работници, а също и кравите. Ако кравите дават много мляко, цялото семейство ще има мляко. Следователно не е необходимо да се изисква всички членове на семейството да дават мляко. И така е в социалния троичен ред: ако само политическата държава осигурява закона, тогава икономическият и духовният живот също ще имат закона. Точно както съпругата на земеделския производител или самият земеделски производител не е нужно да осигуряват мляко, за да бъде семейството снабдено с мляко, икономическият и духовният живот не е нужно да произвеждат закон. Мисли като тези, когато се разглеждат с чувство за реалност, са много лесни за разсейване. И така е с Нелсън, особено в неговите етични и политически възгледи.

Това, към което обаче сочат всички подобни разсъждения, е, че днес, преди всичко, се нуждаем от смелостта да прескочим реката и наистина да проникнем в духовната наука. Тогава, както съвсем правилно каза г-жа Матес, и философията ще може отново да се превърне в нещо много плодотворно. Без духовната наука философията винаги ще си остане нещо, което не може да бъде приложено на

практика в живота и което не може да докаже, че има солидна основа. Днес философията без духовна наука води само до празен формализъм, а не до съдържание.

Това бих добавила към казаното от г-жа Матес. Със сигурност можем да бъдем много благодарни на г-жа Матес, че повдигна тази тема по толкова отличен и ярък начин пред нас днес.

18. Въпроси по време на първия курс в Антропософския колеж I

Предварителна бележка: По време на първия триседмичен „Антропософски колежански курс“ (26 септември до 16 октомври 1920 г. в Дорнах), на който освен Рудолф Щайнер, 30 представители на различни дисциплини изнасят лекции, се провеждат и три вечери за разговори – на 4, 6 и 15 октомври 1920 г. По време на тези така наречени „Разговори за духовната наука“ могат да се задават въпроси по всяка тема, на които Рудолф Щайнер отговаря повече или по-малко подробно. Стенографите не записват вечерите за разговори в тяхната цялост и в някои от тях има пропуски.

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени! Представям си, че днес, в един вид разговор, ще обсъдим всякакви въпроси и други подобни, които възникват у един или друг от уважаемите слушатели във връзка с това, което е било развито тук през последните дни като антропософия. Въпреки че, както се постарях да уредя, ще ви бъдат предложени сто лекции през тези три седмици, не е възможно да се направи повече от това да се засегнем в общи линии отделни теми. Това, което може да ви се даде тук, може да са само предложения в началото, но тези предложения може би ще покажат, че антропософски ориентираната духовна наука, за която се говори тук, е не по-малко основателна.

Аса е по-здравно обоснована от това, което е взето от външния живот на днешната строга наука, да, тя абсорбира цялата методична дисциплина на тази наука и също така възприема това, което стои като голямо изискване на времето, изискването за по-нататъшно развитие. Това изискване за по-нататъшно развитие произтича от факта, че онези импулси на научния живот, по-специално, които са създали велики неща в миналата епоха, сега са в процес на отмиране и биха довели до упадък на нашата цивилизация, ако не дойде нов импулс.

Предложенията, които бяха направени сега за такова ново въздействие, със сигурност могат да бъдат разширени в различни посоки в контекста на дискусия като тази, която се провежда днес, и сега бих искал да ви помоля да допринесете за това разширяване. Моля, задавайте въпроси, изразявайте желанията си и като цяло предложете всичко, което искате да кажете. Въпросите могат да бъдат най-добре зададени в писмен вид и ви моля да се възползвате максимално от тази възможност.

Г-н Конрад: Въпросът, който трябва да задам, се отнася до терапевтична област. В лекциите си д-р Щайнер посочи някои заболявания, които в момента се срещат много често. В това отношение има определени психични разстройства, за които бих бил благодарен за отговор относно по-дълбоките причини. Това са главно нарушения на говора. Бих искал да отбележа, че не съм мотивиран от лични интереси, а питам само дотолкова, доколкото са замесени педагогически интереси. Учителите често са ме питали какво да правя с нарушенията на говора. Тъй като обаче този въпрос засяга областта на терапията, не искам да насърчавам въпроси, които се отнасят само до заболявания. Ще бъда много благодарен за отговор, защото този въпрос изглежда много належащ в момента.

Рудолф Щайнер: Може би можем да започнем с отговора на този въпрос. Когато се стигне до нещо конкретно като това, разбира се, трябва да имаме предвид, че подобни специфични нарушения в човешкия организъм могат да имат най-разнообразни причини и че е изключително трудно да се говори за тези неща като цяло, ако искаме да стигнем до истинската причина. Във всички подобни въпроси, уважаема аудитория, всъщност става въпрос за използване на духовната наука, за да се даде възможност човек да оцени отделния случай по правилния начин. И тук бих искал да кажа нещо, което може би има много по-общо значение, отколкото изисква този въпрос.

Виждате ли, ние живеем в епоха на абстракция, в епоха, когато хората обичат да свеждат многообразния свят, многообразния свят, до няколко формули, когато хората обичат да установяват абстрактни закони, обхващащи огромни области на съществуване. Те могат да го правят само по абстрактен начин, игнорирайки индивида. Духовната наука ще трябва да доведе до значителна промяна в тази посока. Тя ще се отдаде по-малко на опростяване на многообразното съществуване и ще донесе прозрения за конкретното духовно. Но чрез приближаване към конкретното духовно, душата на човек се стимулира по такъв начин, че способността за наблюдение и преценка се засилва и ободрява. Това ще стане очевидно в общото социално взаимодействие на хората. Голяма част от социалния въпрос днес всъщност се състои във факта, че ние вече нямаме никаква склонност наистина да опознаем човека, покрай когото минаваме, защото нашето вътрешно същество не притежава вида стимули, които ни позволяват правилно да схванем индивида, частното. Тук духовната наука ще постигне нещо различно. Духовната наука ще обогати отново вътрешния ни живот, като му даде възможност да схване частното. И така нашите способности за наблюдение, разграничение и всичко останало ще бъдат особено развити. Следователно ще имаме по-малко желание за абстрактни обобщения, а повече желание за конкретното, индивидуалното. В известен смисъл ще се придържаме повече към примерното, отколкото към абстрактното. И особено когато става въпрос за нещо като физически разстройства, с речеви разстройства, трябва да се каже: почти всеки отделен случай е различен – разбира се, това е леко преувеличение, но все пак общовалидно – почти всеки отделен случай е различен и поне трябва да се разграничат типичните.

Трябва да сме наясно с факта, че някои от нещата, които причиняват речеви нарушения, разбира се, са органично обусловени, тоест по определен начин се основават на недостатъчното развитие на този или онзи орган. Но цяла поредица от такива нарушения в наши дни се дължат на факта, че духовните и душевните сили на човека не се развиват по правилния начин. И дори може да се каже, че ако правилното развитие на духовните и умствените способности на човека може да се постигне чрез образование в детството, във време, когато човешкият организъм е все още гъвкав, тогава и органичните нарушения могат да бъдат преодоляни до известна степен; те могат да бъдат преодоляни по-лесно, отколкото в по-късна възраст, когато тялото е по-солидно. Цялата ни образователна система постепенно става все по-абстрактна. Нашата педагогика не страда от лоши принципи. Като цяло, ако погледнем абстрактното третиране на педагогическите принципи, можем да видим, че през 19-ти век сме имали големи и значителни постижения. И ако погледнем днешния абстрактен начин на прилагане на това или онова в училище, трябва да кажем, че педагогиката на 19-ти век наистина означава нещо наистина огромно. Но изкуството да се откликва на отделното дете, да се забелязва специфичното развитие на отделното дете, е нещо, което е изгубено в днешно време поради бързането към интелектуалност и абстракция. До известна степен вече не сме в състояние да укрепим душата и духа на детето по правилния начин чрез абстрактно образование. Не мислете, че когато се отправя подобно искане, то е само за да се посочи едностранчиво, несветско образование на душата и духа – о, не. Днес може да изглежда парадоксално, но всъщност е така, че материализмът е имал трагичната съдба да не е в състояние да се справи с материалните явления. Най-добрият пример за това е, че имаме такива психологически теории като психофизическия паралелизъм. От една страна, имаме човешка телесност, която е позната само от гледна точка на анатомията, която учи само от трупа; от друга страна, имаме теории за душата и духа, които са въображаеми или дори само живеят в думи, и тогава човек размишлява как тази духовна душа, която няма никаква прилика с физическото тяло, как тази духовна душа трябва да въздейства на физическото тяло. Духовната наука ще доведе именно до факта, че човек ще може да се справя с физическото по конкретен начин, че ще знае такива неща, като тези, за които вече намекнах вчера в лекцията и чието значение бих искал да спомена отново тук: От раждането до появата на втория ред зъби, в нас като човешки същества действа нещо, което можем да наречем сбор от равновесни сили, които ни организират старателно, и нещо, което е подвижна сила, което е жизнена сила. Това е особено силно в нашия организъм в рамките на тази човешка епоха. Това, което действа в човешкото същество, е това, което всъщност, бих казал, избутва вторите зъби, това, което намира своя завършек в избутването на вторите зъби, това, което, поради своята ефективност в организма, стига до известна степен - то продължава, разбира се - но стига до известна степен до завършек с появата на

вторите зъби. След това се трансформира в това, което можем да наречем математическо, геометрично мислене, това, което можем да наречем мислене за равновесните условия в пространството, мислене за условията на движение в пространството, това, което можем да наречем намиране на себе си в условията на живот в пространството и във времето. Ние изучаваме какво произлиза от това, какво преминава, така да се каже, от състояние на латентност в състояние на свобода, когато току-що е било освободено. Ето го, като духовна душа, като много конкретна духовна душа, както го виждаме да расте в детето, когато смяната на зъбите започва и продължава в по-късните години от живота. И сега гледаме това и виждаме: това, което е духовно и душевно, има организиращ ефект в тялото през първите седем години от живота. И отново, ние изучаваме връзката между духовното и душевното и физическата организация, когато разглеждаме какво може да преживее тогава човешкото същество - макар и съзнателно само във вдъхновение - тоест какво преживява с обикновено съзнание, но все още несъзнателно, в периода от смяната на зъбите до половата зрялост. Това е по-скоро потапяне във физическата телесност, където в хода си, на първо място, като най-важно явление - но има и други - то събужда любовния инстинкт, където бележи края, например, с промяната на гласа при мъжкия пол, и с малко по-широки последици при женския пол. Това, което разпознаваме, когато наблюдаваме развитието на емоционалния свят, и когато наблюдаваме например нещо като развитието на чувството за музика, особено по времето, когато емоционалният свят се развива, ние изучаваме това отново като връзката между душата и духовния живот и физическата организация от седмата до четиринадесетата или петнадесетата година. Това, което е духовно и душевно, има организиращ ефект в тялото през първите седем години от живота. И отново, ние изучаваме връзката между духовното и душевното и физическата организация, когато разглеждаме това, което човешкото същество може да преживее тогава - макар и съзнателно само във вдъхновение - тоест това, което преживява с обикновено съзнание, но все още несъзнателно, в периода от смяната на зъбите до половата зрялост. Това е по-скоро потапяне във физическата телесност, където в хода си, на първо място, като най-важно явление - но има и други - то събужда любовния инстинкт, където бележи края, например, с промяната на гласа при мъжкия пол, и с малко по-широки ефекти при женския пол. Това, което разпознаваме, когато наблюдаваме развитието на емоционалния свят, и когато наблюдаваме например нещо като развитието на чувството за музика, особено по времето, когато емоционалният свят се развива, ние изучаваме това отново като връзката между душата и духовния живот и физическата организация от седмата до четиринадесетата или петнадесетата година. Това, което е духовно и душевно, има организиращ ефект в тялото през първите седем години от живота. И отново, ние изучаваме връзката между духовното и душевното и физическата организация, когато разглеждаме

това, което човешкото същество може да преживее тогава - макар и съзнателно само във вдъхновение - тоест това, което преживява с обикновено съзнание, но все още несъзнателно, в периода от смяната на зъбите до половата зрялост. Това е по-скоро потапяне във физическата телесност, където в хода си, на първо място, като най-важно явление - но има и други - то събужда любовния инстинкт, където бележи края, например, с промяната на гласа при мъжкия пол, и с малко по-широки ефекти при женския пол. Това, което разпознаваме, когато наблюдаваме развитието на емоционалния свят, и когато наблюдаваме например нещо като развитието на чувството за музика, особено по времето, когато емоционалният свят се развива, ние изучаваме това отново като връзката между душата и духовния живот и физическата организация от седмата до четиринадесетата или петнадесетата година.

Накратко, духовната наука не задава абстрактния въпрос: Как душата влияе на тялото?, а по-скоро изучава конкретната душа, тя знае, че човек трябва да разглежда конкретната душа в определени възрасти и как тя влияе на тялото в други възрасти. По този начин тя трансформира абстрактния и следователно толкова незадоволителен метод на лечение на днешната психология и физиология в много конкретни методи. И в по-нататъшния ход човек стига до точката, в която чрез духовната наука може не само да определи като цяло: през първите седем години от живота работят равновесие, движение и жизнена сила; но може и да се специализира в това как тази духовна сила се изразява в органите, как работи в белите дробове, сърцето, черния дроб и т.н.; човек има възможността наистина да погледне в човешкото тяло по жив начин. По този начин познанието за материалното се оказва съвсем различно от това, което материализмът може [да разпознае]. Особеното на материализма е, че той се посвещава на една фалшива, а именно абстрактна, дедуктивна духовност. Особеното на духовната наука е, че тя е способна точно да оцени материалното по правилния начин. Разбира се, това отива по правилния начин и към духовното от другата страна. Все по-ясно трябва да се борим с мнението, което започва от мъглявите мистици, че духовната наука е нещо, което се занимава с фантазми в общи линии. Не, духовната наука се занимава именно с конкретното и иска да предостави поглед върху това как духовният и душевният живот действа надолу в отделните органи. Защото само чрез опознаване на действието на духовното по конкретен начин в материалното съществуване човек разпознава материалното съществуване. Но чрез такова конкретно проникване в човешкия организъм човек постепенно придобива - чрез вид въображение, вдъхновение и т.н. - способност, бих казал дар, наистина да види индивида и след това да може да прецени къде се крие някакъв конкретен недостатък, например, когато са налице речеве нарушения. В определена детска възраст ще бъде възможно да се повлияе на развитието на речевите органи чрез специални речеве упражнения. Важното е да може да се наблюдават какви

физически нарушения могат да присъстват в правилната възраст. И въпреки че съществуват всякакви препятствия, просто поради външни обстоятелства – в края на краищата, днес само това, което е официално сертифицирано в тази посока, е признато и е позволено да се практикува по какъвто и да е начин – въпреки че съществуват всякакви препятствия, все пак можем да кажем, че например са постигнати някои прекрасни резултати в случай на речеви нарушения, просто чрез провеждане на ритмични речеви упражнения, че конкретният дефект е бил разпознаван и че на човека с дефектен речев организъм е било позволено да рецитира неща в този или онзи речев ритъм, като винаги ги повтаря, и че след това е бил инструктиран да се постави в ритмичния процес на тези или онези тонове.усещайки ги по-специално. В тази насока човек може да постигне много значителни подобрения или поне облекчение от подобни разстройства. Но е възможно и нещо друго. Например, в случай на нарушения на говора, човек може да работи по-специално върху регулирането на дихателния процес, регулиране на дихателния процес, което обаче трябва да бъде напълно индивидуално. Това регулиране на дихателния процес може да се постигне, като позволите на лекувания човек да развие чувство между вътрешното повторение или може би просто мислене, но широко мислене, бавно мислене на определени словосвързвания [и дихателния процес]. Особеното е, че ако формирате такива словосвързвания по правилния начин, тогава, като се отдадете на такъв ритъм на мисълта или вътрешен ритъм на думите, вие предавате чувство на лекувания човек: С тази дума и нейния ход, нейния бавен или бърз ход, вие я забелязвате в дишането си, тя се променя по един или друг начин и вие следвате това. По определен начин го карате да осъзнае това, което възниква като паралелен феномен на дишането за реч. Карате го да осъзнае това. И когато той може да ви разкаже нещо за това, вие се опитвате да му помогнете допълнително, така че след като е осъзнал процеса на дишане, той постепенно да достигне точката, в която може съзнателно да се включи в него, бих казал дори в словесни контексти, че той формира по време на този процес на дишане, който той вече може съзнателно да следва по определен начин, по подходящ начин.

Така че трябва да помислите по следния начин: като първо дадете ритми, които, в зависимост от това как е поставен въпросът, трябва да се обмислят навътре, да се мърморят, да се прошепнат или да се рецитират на глас, вие карате въпросния човек да забележи промяна в дишането. Сега той знае, че дишането се променя по този начин. И сега му е, в известен смисъл, забранено да използва самата дума или мисловен материал, който му е даден. Той осъзнава, че сега формира нещо подобно в себе си и тогава му хрумва идеята съзнателно да паралелизира целия този вътрешен процес на мислене, говорене или вътрешно слушане на думи с процеса на дишане, така че определено дишане винаги да се преплита с вътрешно въображение или вътрешно слушане на думи. По този начин се балансира голяма

част от това, което бих нарекъл лоша връзка между процесите, които са по-умствени, по-душевени, при говорене, и онези процеси, които протичат в организма като по-материални, като физически процеси. Всичко това има особено благоприятен ефект, когато се прилага в правилния детски период. И може да се каже, че ако нашите учители бяха по-добри психолози, ако наистина имаха конкретни познания за човешкото тяло от духа, щяха да могат да работят с речевни нарушения по съвсем различен начин, особено по педагогически.

Сега, това, което споменах, може да се развие и в определена терапия и може да се използва за постигане на много благоприятни резултати за по-късни етапи от живота. Но ми се струва от особено значение – и тук вече бихме могли да посочим определени успехи, постигнати в тази насока – че подобни неща могат да бъдат излекувани чрез особено рационално приложение на принципа на имитацията. Но тогава човек трябва да има много по-интимно, бих казал субективно-обективно познание за целия човешки организъм и неговите части.

Виждате ли, хората говорят помежду си в живота; но те едва ли осъзнават, бих казал, неосезаемите, ефекти, които се упражняват от човек на човек, когато говорят. Но тези ефекти въпреки това са налице. Днес сме станали толкова абстрактни, че всъщност слушаме само интелектуалното съдържание на другия човек. Много малко хора днес имат представа какво всъщност се има предвид, когато човек с малко повече психическо-органично състрадание усеща, след като говори с друг, как съзнателно носи речта на другия човек във висока степен в собствения си речев организъм. Много малко хора днес имат представа какво се преживява в това отношение, когато човек трябва да говори последователно с четирима, петима или шестима души, единият от които кашля, вторият е дрезгав, третият вика, четвъртият говори съвсем неразбираемо и така нататък, защото собственият организъм също е замесен; той вибрира заедно с всичко, той преживява всичко. И ако развиете това чувство за преживяване на речта, със сигурност придобивате силно чувство, бих казал, и за защитни механизми. Особеното е, че именно в случаите на такива неща, които са толкова тясно свързани със субективността на човешкото същество, като речевите нарушения, човек открива как трябва да говори с някой, който страда от речевни нарушения, как трябва да му говори, за да може той да постигне нещо чрез имитация. Срещал съм заекващи; ако сте успели да съчувствате на тяхното заекване и след това да им говорите ритмично по име, тогава бихте могли да ги накарате наистина да постигнат нещо като забравяне на заекването си, като тичате след това, което им се говори, така да се каже. След това обаче трябва да можете да развиете човешкото състрадание до степен, в която то е органично. В терапията огромно количество зависи от способността да се накара пациентът да забрави субективното преживяване, свързано с някакъв обективен процес. И по-специално, например, истинско лекарство за речевни нарушения е, ако времето между седем и четиринадесетгодишна възраст се използва правилно, като с любов насърчаваме

хората с речеви нарушения да се занимават с току-що описания вид имитация. Често се случва човек да преживява, че заекващите понякога не могат да произнесат правилно три думи, без да се спъват, не могат да кажат три думи правилно едно след друго. Ако им дадете стихотворение за рецитиране, в което могат да се потопят напълно, което могат да обикнат, и ако застанете зад него, така да се каже, като внимателен слушател, тогава те могат да казват цели дълги поредици от стихове, без да заекват. Създаването на такива възможности за тях да правят нещо подобно е нещо, което е особено добър терапевтичен инструмент от психологическа гледна точка. Лошо е да се посочват подобни недостатъци на хората, независимо от причината. Имах приятел поет, който винаги губеше самообладание, когато някой нетактично му посочи заекването. Когато някой тактично го попита: „Докторе, винаги ли заеквате така?“, той отговори: „Не, само когато съм изправен пред някой, който ми е крайно неприятен.“ Разбира се, сега щях да трябва да заеквам ужасно, ако наистина исках да имитирам начина, по който беше даден този отговор.

Но след това, малко по малко, човек ще разпознае какво значимо лекарство може да се намери в евритмията за подобни дефекти в човешкия организъм. Евритмията може да се изучава, така да се каже, от две страни. Винаги обръщам внимание на това във въведенията към представленията. Показвам как речевият организъм и неговите двигателни тенденции могат да бъдат възприети чрез сетивно и свръхсетивно наблюдение на човека днес и как те след това се пренасят върху целия човешки организъм. Обаче обратният подход е не по-малко важен. Защото, както ви беше много добре представено днес от различна гледна точка от д-р Трайхлер, в развитието на речта, една първична евритмия на човешките същества несъмнено и със сигурност играе много важна роля. Нещата нямат звука в себе си, така да се каже, в смисъла, който твърди теорията за бим-бам, но има връзка между всички неща, между целия макрокосмос и човешката организация, този микрокосмос, и по принцип всичко, което се случва външно в света, може да бъде възпроизведено по определен начин в движение от човешката организация. И така, по същество, ние постоянно се стремим да пресъздаваме всички явления чрез собствения си организъм. Правим това не само с физическия организъм, но и с етерния организъм. Етерният организъм е в състояние на вечна евритмия. Първобитният човек е бил много по-мобилен, отколкото е днес. Знаете ли, това развитие от мобилност към неподвижност все още се отразява във факта, че в определени кръгове се смята за признак на образование да се държиш възможно най-флегматично, когато говориш, и да съпътстваш речта си с възможно най-малко жестове. „Счита се“ за белег на някои говорещи, че винаги държат ръцете си в джобовете на панталоните си, така че да не правят никакви жестове с ръце, защото се смята за израз на особено добро произнасяне на речта, когато човек стои неподвижно като блок. Но това, което е окарикатурено тук, съответства само на

прогресията на човечеството от мобилност към неподвижност. Трябва да разпознаем преход от жестов език, от един вид евритмия, към фонетичен език в самото дъно на човешкото развитие в първобитните времена. Това, което се е установило в организма, се е специализирало в органите на речта и естествено първо е развило действително органите на речта. Точно както окото се формира от светлината, така и органът на речта се формира от език, който първоначално е беззвучен. И ако сме наясно с всички тези връзки, постепенно ще можем да използваме евритмията особено добре, като я въведем правилно в дидактическия процес, за да противодействаме на всичко, което би могло да попречи на речта. И в тази насока, ако има дори малко свободно време, ще бъде много привлекателна задача да развием сегашното си, по-артистично и педагогически обучена евритмия все повече и повече към терапевтичната страна и да се създаде вид евритмична терапия, която след това ще се разшири по-специално до такива терапевтични изисквания като това, за което говорихме тук. Не съм сигурен дали казаното от мен е вече изчерпателно, но исках да го разгледам накратко. Разбира се, с натрупването на въпроси, нивото на детайлност в отговорите ще трябва да намалее.

Участник пита как се разбира движението на евритмията във връзка с етерното тяло и дали според духовно-научното изследване то има същата форма като тялото. Дали етерното тяло е локализирано в ларинкса?

Дали унгарците, които наскоро бяха наблюдавани от д-р Щайнер да играят карти в унгарски граничен град, самите те паднаха под масите или само етерните им тела? Дали това е процес, който може да се наблюдава само в етерното тяло?

Рудолф Щайнер: Моля, разберете ме правилно. Евритмията е такава, че може да се изпълнява във физическото тяло и чрез физическото тяло, което иначе само етерното тяло на човешкото същество може да изпълнява. Фактът, че човек като евритмист изпълнява движенията, изучавани в етерното тяло, с физическото си тяло, не означава, че човекът, който стои там и прави евритмия, когато му хрумне някаква ужасна мисъл, не изпълнява тази ужасна мисъл с етерното си тяло. Той може да изпълнява най-красивите движения с външното си, физическо тяло, а след това етерното тяло, следвайки емоциите си, може да танцува по доста карикатурен начин. Но онези хора, които онзи ден характеризирах като играещи карти на унгарската граница, разбира се, бяха характеризирани изцяло въз основа на физическото им поведение. Казах само, че човек може да изучава тези страсти в душата и духа, страстите, които са ги карали да правят такива неща над и под масата, и че човек може да изучава тези страсти в душата и духа.

Бих искал да кажа следното. Обикновено, когато погледнете човек в покой, етерното тяло е спокойно и само малко по-голямо от физическото тяло. Но това е само защото, схематично казано, физическото тяло има разширяващ ефект върху етерното тяло на човешкото същество във всички посоки. Ако етерното тяло не беше задържано във формата си от физическото тяло, ако не беше прогонено от

физическото тяло, тогава то би било много подвижно същество. Етерното тяло има присъщата възможност да се движи във всички посоки и освен това, в пробудено състояние, то е под постоянното влияние на подвижния астрал, който следва всичко от духовен характер. Следователно етерното тяло само по себе си е нещо изцяло подвижно. Като художник, например, човек има трудността, когато иска да нарисува нещо етерно, да рисува, бих казал, сякаш може да нарисува мънция. Трябва да превърне движението в неподвижност. Така че в момента, в който излезете от физическия свят, в този момент понятието за разстояние също престава да важи, заедно с всички неща, които всъщност се отнасят само до пространството на покой; всичко това престава и започва един съвсем различен вид въображение. Започва форма на въображение, която всъщност може да се характеризира само като се каже, че се отнася към обикновеното въображение за пространствени неща, както ефектът на засмукване се отнася към ефекта на натиск. Човек е привлечен в материята, вместо да я докосва и така нататък. Така е и с връзката между етерното тяло и физическото тяло.

Участник (говорейки и от името на други): Уважаеми присъстващи, подтикнат от дискусии с много приятели, бих искал да задам няколко въпроса, които биха могли да изразят част от това, което е минавало през много умове и сърца през последната седмица. Чухме, че младите студенти, по-специално, могат да чуят и научат много неща тук, които трябва да бъдат приложени на нашия народ, за да се изгради нова култура. Сега, сред всички проблеми, които се обсъждат тук, често възниква въпросът за съдбата на нашия немски народ. Как трябва да се постави нашата младеж в контекста на съдбата на нашия немски народ, ако иска да изпълнява вътрешните си задължения по правилния начин и по собствена воля? Точно както Фихте е изложил велики и силни мисли преди сто години, така и ние получаваме силни мисли днес, чието осъзнаване копнеем. В широки кръгове, поне в онези кръгове, които са близки до тройния ред, днес преобладава мнението, че този троен ред ще се осъществи и без интензивна работа, че по този начин може да се случи сам, така да се каже, дори ако хората не допринасят с нищо за него. Сега бих искал да повдигна въпроса: Каква всъщност ще бъде съдбата на нашата нация, ако това фаталистично отношение надделее в нашите среди – което, разбира се, е много лесно обяснимо от цялостното ни културно развитие – и ако то не бъде заменено от смелата воля, която се иска оттук? Днес често се чува, че е възможно болшевизмът да се разпространи още повече, че е възможно анархичните условия в Германия да продължат да се разпространяват. Как трябва да се позиционираме пред лицето на тези въпроси, когато този фаталистичен елемент, който се опитам да опиша, се сблъсква със смелата, устремена напред воля?

Втори въпрос: тук говорим за антропософия, за човешка мъдрост. Въпросът е задаван многократно през последните дни: как би изглеждал всъщност целият

мироглед, ако не се започне от гледна точка на антропософа, а от гледна точка на някакво друго съзнание? От лекциите на д-р Щайнер, но и от други лекции, знаем, че трите по-нисши сфери, тоест минералното, растителното и животинското царство, всъщност са братята на човека, които са останали назад. Как би се представило това сега, ако отново свържем човека с висшата йерархия, например с ангелските същества? Възможно ли е това, което днес се представя от човешка гледна точка като антропософия, да бъде представено от гледна точка на висше съзнание, тоест от гледна точка на ангелско съзнание - в този контекст може би би могло да се говори за ангелоисофия - и как биха изглеждали проблемите от тази гледна точка? Задавам този въпрос, защото той многократно се повдигаше в разговорите ни през последните дни.

Трети въпрос: От предишните бележки на д-р Щайнер става ясно, че евритмията е изключително важна от терапевтична гледна точка. Сега бих искал да отбележа, че ако наблюдаваме определени неща днес, неща, които изглеждат тривиални, можем да видим колко абсолютно необходима е евритмията от различна гледна точка. Дори в някои детски играчки можем да видим как определени сили, подходящи за настоящето, искат да излязат наяве, да се тласнат към проявление. [Следва препратка към игрите с дяболо и играчките, които са били въведени по-специално от френски и американски войници.] Не показват ли такива играчки определени сили, които дърпат надолу? Няма ли в тях нещо, което изразява сили, полярни на човешката природа, може би намек за дяволското? И затова исках да повдигна въпроса: Не е ли възможно вредните аспекти на тези или други материалистични игри, давани на децата днес, да бъдат преодолені чрез евритмия? Точно вчера в детската евритмия имавме жив пример за това как децата могат да реагират на евритмията по гениален начин и след това да отхвърлят всичко, което се съдържа в такива игри.

Рудолф Щайнер: Ще се опитам да отговоря накратко на въпросите, въпреки че всеки един би изисквал самостоятелна лекция. Бих ви помолил обаче да имате предвид, че ако някой каже нещо в кратък отговор на въпрос, разбира се, лесно могат да възникнат някои неточности или недоразумения.

Преди всичко, въпросът за съдбата на германския народ: вярно е, че днес в широки слоеве от германския народ се заражда огромно чувство за фатализъм. Това фаталистично настроение може да се наблюдава в голям мащаб и в детайли. И това фаталистично настроение беше, бих казал трагично, налице и когато през април миналата година в Щутгарт започнахме да търсим разбиране за тройния социален организъм и за издигането на това, което лежи по толкова ужасен начин, произтичащо от това разбиране. Но от друга страна, трябва да се каже, че сме стигнали до много особен момент в развитието на човечеството. Трябва откровено да призная, че когато бях поканен от антропософската студентска група в Щутгарт да изнеса лекция за студентите от Техническия университет в тяхната актова зала,

все още бях под впечатлението на книгата на Шпенглер „Упадъкът на Запада“. Да, скъпа публика, стигнахме до точката, в която днес можем да докажем упадък по строго методичен начин. Книгата на Шпенглер в никакъв случай не е бездарна книга. Напротив, в много отношения тя е изключително гениална. Представеното там не свидетелства за нищо друго освен за това: ако само силите, за които Шпенглер е наясно, бяха ефективни в бъдеще – той не е запознат с антропософията, но, както може да се види от някои от неговите писания, вероятно би почервял от ярост, само като чуе за това – ако само това, което Шпенглер знае, остане ефективно, тогава падението на западната цивилизация би било абсолютно сигурно чак до второто хилядолетие. Само нека всичко, което се е развило в човечеството, бъде ефективно – падението е сигурно. Точно както човек остарява, когато достигне определен брой години и се насочва към смъртта, така и тази култура се насочва към смъртта. Това, което хора като Шпенглер не знаят, е какво се е развило в последователните културни периоди, които ще намерите описани в моята „Окултна наука“.

В първия културен период – нарекох го първобитен индийски период – е имало първобитна култура, основана на мъдростта на времето. Част от нея вече е била характеризирана в тези лекции. От нея е имало наследство в следващата епоха, в древноперсийската, в културата на Заратустра; оттам, от своя страна, разредено в тази епоха, това, което може да се нарече египетско-халдейска култура, третият период, който завършва приблизително през 8 век пр.н.е. преди Мистерията на Голгота. След това много малко отива в четвъртия период, където Платон все още оставя учението и писанията си да бъдат пропити с древна мистериозна мъдрост, но където натурализмът и интелектуализмът вече започват с Аристотел. През този период, в който човешката изначална мъдрост вече започва да запада, се основава християнството. Мистерията на Голгота все още се разбира с последната изначална мъдрост. Но тъй като самата тази древна мъдрост избледнява, тя накрая се превръща в съвременна теология, която или се изражда в материален догматизъм и църковна вяра, или в описание на Исус като обикновен човек от Назарет, в когото Христос, Христовото същество, е напълно изгубен. Но разбира се, трябва да дойде и ново разбиране за самото християнство. Произходът на християнството се простира в този четвърти период и от гледна точка на Първичната Мъдрост, то се простира малко и в нашия пети период. Петият период е този, в който Първичната Мъдрост изчезва, парализира се и в който човек трябва да намери нова духовност от себе си. Всички приказки за тази духовност, идваща отвън, са напразни за бъдещето. В бъдеще боговете трябва да говорят чрез човешката душа. Днес въпросът не е адресиран до никоя друга сила на душата, освен единствено до нашата воля. Тоест, днес е въпрос на цялото човечество да преодолее напълно фатализма и съзнателно да абсорбира духовността във волята. Тази мисия вече е паднала на немския народ в много значителна степен. Всеки, който изучи това по-подробно, като погледне

великите фигури на немския народ, ще забележи как този народ по-специално има мисията да преобрази своя свят, бих казал своя социален свят, от своята воля, въпреки всички трудности и всички ужасни неща, които сега се разгръщат в този народ. Само че засега няма осъзнаване на действителните факти и големия световноисторически контекст.

Бих искал да направя това, което понякога обичам да правя, не просто да дам собственото си мнение, а да се позова на мнението на някой друг, Херман Грим, за когото със сигурност не може да се каже, че е бил болшевик или нещо подобно. Още през 80-те години на 19-ти век Херман Грим пише, че величието на германския народ не се основава на неговите князе или правителства, а на неговите интелектуални гиганти. Но може да се каже също, че именно това е най-неразбраното и най-забравяното. Днес има един важен факт, който човек трябва само да наблюдава правилно. Вземете общия интелектуален живот, недокоснат от истински духовен подем. Изучавайте го такъв, какъвто се проявява в популярната литература, било то в Берлин, Виена или другаде – тук не говоря само за след войната, а много преди войната. Изучавайте как се живее в Берлин, Виена, Мюнхен, Кьолн, Хамбург, Бремен и т.н., изучавайте го в популярната литература, особено във вестникарската литература, за която може да се каже, че представлява мненията на много голям брой хора. Да, особено по време на войната се оказва, че понякога хората си спомнят и за Гьоте, за Шилер, за Фихте – да, дори цитирани бяха поговорки на Фихте. Но факт е следният: всеки, който днес има чувство, истинска възприемчивост за вътрешната структура, за посоката, за целия подпис на интелектуалния живот, знае, че написаното през 20-ти век във Виена, Берлин, Мюнхен, Хамбург, Дрезден, Лайпциг е било по-подобно на написаното в Париж, Чикаго, Ню Йорк и Лондон, отколкото на това, което един Хердер, един Гьоте или един Фихте са усещали да вибрира в душите им.

Този факт е широко неразбран. На какво всъщност се основава величието на Централна Европа, е забравено. След като опишем фигури като Фридрих Велики според истината, а не според легендата, тогава част от нея ще се стопи пред лицето на истинското интелектуално величие в Централна Европа. И това трябва да се случи. Трябва да се научим отново, не само да цитираме думите на Фихте, не само да цитираме думите на Гьоте, а да можем да живеем отново в това, което е живяло в началото на 18-ти и 19-ти век. И трябва да осъзнаем, че само чрез индивидуалното оформяне на народите, диференцирани по целия свят, може да се постигне нещо от това, което трябва да се постигне – не обаче чрез някаква единна култура, произлизаща от някоя страна, която е западна култура, и такава, която е оправдана само за Запада, е заляла Централна Европа, не само по вина на Запада, а преди всичко защото Централна Европа се е оставила да бъде залята и е приела всичко. И това осъзнаване на това, което е заложено на карта, е това, което трябва да се разпространява днес от онези, които имат добри намерения.

Уважаеми присъстващи, познавах един австрийски поет; срещнах го, когато той вече беше много стар: казва се Ферхер фон Щайнванд. Той е написал много важни произведения, които за съжаление са останали неизвестни.

Както казах, го опознах през 80-те години на XIX век, като възрастен човек. Веднъж, през 50-те години на XIX век, той трябваше да произнесе реч в Дрезден пред тогавашния саксонски престолонаследник и всички високопоставени и умни държавни служители, както и пред някои други хора, за вътрешната същност на немското битие, това немско битие, което той особено обичаше. Но той не произнесе реч за немското битие, а по-скоро произнесе реч за циганите, и описа скитащите, бездомни цигани, а след това продължи да излива добър поток от истина върху всички окичени с медали и униформи господа от онези дни през 50-те години на XIX век. Той посочи, че ако нещата продължават по този начин в Централна Европа, тогава ще дойде бъдеще, когато немският народ ще се скита бездомно по света като днешните цигани. И той посочи много неща, които могат да се наблюдават, когато немецът в частност се скита в чужди краища, без да осъзнава своята специална национална индивидуалност.

Ще добавя само това, което написах в брошурата си [1895] за Ницше, борец срещу времето си. Още в началото цитирах една поговорка на Ницше, която всъщност заслужава да бъде по-известна: поговорката, която Ницше е записал, когато е служил във Френско-пруската война, макар и като санитар в болница. Там той пише [за ужасните, опасни последици от победоносната война и я нарича заблуда, че и германската култура е триумфирала; тази заблуда крие опасността от превръщане на победата в пълно поражение], да, в унищожаване на германския дух в полза на Германския райх. През последните десетилетия, когато хората говореха за унищожаване на духа, те разбираха малко от това, ако говореха за волята този дух да се влее отново.

И когато всичко това се вземе предвид, е необходимо да си припомним какво е чувствал Фихте и какво е изразил толкова великолепно в своите „Обръщения към германския народ“: че боговете служат на волята на хората, че действат чрез волята на самоосъзнаващите се хора.

И след Хердер, Гьоте, Шилер, Фихте, Шелинг, Хегел и други, именно тази германска нация би трябвало да осъзнае, че волята трябва да се зароди, но тази воля трябва да бъде пропита с духовност. Какви странни умствени лутания е преминала тази германска нация. Много неща могат да се припомнят, но рядко се представят във външната история.

Съветвам всички да си купят брошурата „Reclam“ от Вилхелм фон Хумболт: „Идеи за опит за определяне на границите на ефективността на държавата“. Ще видите колко много от нея вече се съдържа в средната част на тройния социален организъм,

правната, държавна част. Разбира се, тройният социален организъм не е в него, но това, което може да се каже за самата държава, е там. В това писание Вилхелм фон Хумболт се опитва да защити индивида от държавата, от нарастващата власт на държавата в интелектуалната и икономическата сфера. Вилхелм фон Хумболт е бил пруски министър на образованието от 1809 до 1819 г. – човек почти не смее да каже това предвид случилото се след това.

И още толкова много примери биха могли да се дадат. Необходимо е преди всичко онези, които усещат този въпрос преди душата си, наистина да позволят на историята да оживее в тях. Скъпа публика, като австриец, човек изпитва много специално чувство към това, когато се запознава с учебниците по история на Северна Централна Европа. През 1889 г. дойдох от Виена във Ваймар, за да работя по издаването на произведенията на Гьоте във Ваймарския архив „Гьоте-Шилер“. И тъй като преди това се бях занимавал с образование и преподаване, ми беше възложена и приятелската задача да насочвам малко момчетата от директора на архива „Гьоте-Шилер“. Тогава те бяха в гимназията и едва тогава се запознах малко с техните учебници по история – не бях взел това предвид преди – започвайки от сътворението на света и стигайки до развитието на династията Хоенцолерн, и едва след това със самата световна история. Няколко учебника го представяха по този начин, единият е горе-долу еднакъв с другия. Но не е ли това винаги просто радикализъм, когато се говори по този начин, а понякога е и правилната любов към немската нация? А правилната любов, ако наистина може да дойде чрез духовно-научна стимулация, от своя страна ще породи култура на волята от чистия фатализъм и това е важното. Докато не схванем това или/или, или разрушение, или издигане чрез собствената си воля, няма да избегнем разрушението. Разбира се, издигането няма да дойде, а нещо съвсем различно. Е, бих могъл да кажа още много по тази тема, но може би това е достатъчно засега. Ще се виждаме по-често. Относно въпроса: Как би изглеждал нашият светоглед от гледна точка на различно съзнание, например ангелско съзнание?

Е, в известен смисъл духовната наука описва напълно различни форми на съзнание, такива форми на съзнание, които хората са имали в по-ранните етапи на развитие, или такива форми на съзнание, до които човек може да се издигне чрез вдъхновение или въображение. Така че, в известен смисъл, човек се учи чрез духовната наука да разпознава какъв е светогледът на друго съзнание. Но що се отнася до въпроса за ангелското съзнание, дами и господа, е много важно да не избираме по-абстрактни въпроси, отколкото са необходими за определена, бих казал еластичност, на нашата концептуална способност. Защото, виждате ли, ние нямаме съзнанието си, за да се задоволяваме с всякакви сензационни новини от най-разнообразни светове, а за да можем да преминем през цялостното си човешко развитие чрез неговото развитие. А ангелите имат своето съзнание именно за да могат да претърпят ангелско развитие. И ако някой ме попита как би изглеждал

светът с различно съзнание, това би било все едно някой да ме попита как би се хранил човек, ако има клюн вместо уста. Това е учебнически пример за излизане от конкретността и навлизане в абстракцията. Антропософията би трябвало да постигне именно това – да остане в сферата на опита и само да го разшири разпространено само до духовния свят, че човек винаги е готов да разшири опита си, но не че конструира всякакви въпроси от чиста абстрактност. Изобщо не е необходимо да спекулираме по някакъв начин за ангелското съзнание или съзнанието на бозайниците или други подобни, а е необходимо просто да се оставим на преживяването. То ни дава входа в нашето съзнание, от който се нуждаем за нашата ориентация и за по-нататъшното ни развитие в света. И това е, което трябва да научим от антропософията: да останем в сферата, която ни засяга като човешки същества, защото там постигаме подходящ напредък.

Това е свързано с въпроса, който чух тук току-що и който се задава невероятно често: каква е крайната цел на човешкото развитие на първо място?

Каква е крайната цел на човешкия живот, или по-скоро на живота?

Виждате ли, именно във връзка с такива въпроси духовната наука трябва да се подхожда не абстрактно, а конкретно. Ако нямате възможност да получите разписание за пътуването до Рим тук, в Дорнах, а само до Лугано, и знаехте, че можете да получите допълнително разписание в Лугано, за да продължите до Флоренция, а оттам до Рим, би било добре да не се въздържате от пътуването или да разсъждавате как трябва да организирате пътуването оттук до Рим, а първо да пътувате до Лугано и след това да видите как ще се развият нещата оттам нататък. Същото е и с човешкия живот, особено ако човек знае, че има повтарящи се земни животи. Ако сега ви кажа нещо за целта на целия човешки живот тук със способностите, които човек може да има в този един земен живот, тогава наистина би могло да бъде нещо по-съвършено следващия път и тогава човек би могъл да отговори по-пълно как да получи разписанието до Рим. Така че човек трябва да вземе предвид това, което е непосредствено дадено в конкретното, и трябва да знае, че човешкият живот е в състояние на непрекъснато развитие. Така че човек не може да пита за крайната му цел, а само за посоката на развитие, в която се движи. Ако наистина се вгледате в това, наистина има много какво да се направи за физическия, душевния и духовния живот. И този път до Лугано не е съвсем близо – сега имам предвид пътя в развитието на човечеството – и как ще продължи това, искаме да оставим на по-пълноценно развитите способности на бъдещето.

Накратко, става въпрос за това да останем в конкретното, малко по малко, и да се отървем от абстрактността, която също ражда подобни въпроси. Сега е необходимо нещо друго за евритмията:

Може ли евритмията, когато се използва правилно, да извади наяве важни постижения за нашата народна култура?

Да, скъпи читатели. От някои от коментарите, които вече направих за евритмията, ще можете да видите, че евритмията може да има голямо педагогическо-дидактическо значение. Ако сте убедени в това и ако не само вярвате в него, но и признавате, че тя може дори да помогне за облекчаване на смущенията в живота чрез подходяща евритмична дидактика, тогава има много повече, които могат да бъдат насочени в правилните канали в социалния живот чрез здравословна евритмия. Но разбира се, едно нещо трябва да се отбележи в това отношение. Виждате ли, ние би трябвало да можем да внесем тази евритмия в детската игра. Уважаемият задаващ въпроса говори за детските играчки и попита дали евритмията не може да се използва за много неща. И беше попитан също дали евритмията може да има лечебен ефект върху деца на възраст от пет до седем години, които страдат от епилепсия.

Със сигурност може да го направи, ако се приложи по правилния начин. Вярно е, че едва сега започваме с евритмията. Но продължаването на това начало не винаги зависи само от интелектуалния импулс. Например, ние възнамерявахме да построим един вид евритмия в Щутгарт, защото, разбира се, Валдорфското училище е там, а по-късно тук, в самата сграда. Наистина са необходими възможности, ако тези неща трябва да се развиват малко по малко. Не можете да преследвате тези неща, без да ги практикувате, без да имате необходимите предпоставки и необходимата връзка с останалата част от човешката култура; не можете да преследвате тези неща изневиделица. Би било ужасно скъпо да се изгради евритмия в Щутгарт, а ние разполагахме само с малка сума пари. Може би мога да кажа следното по този въпрос. През първата година, чрез всеотдайната работа на нашите валдорфски учители, която не може да бъде достатъчно призната, ние наистина постигнахме всичко възможно за Валдорфското училище през първата година. Въпреки че в духовен и психологически план всичко, което можеше да се очаква, беше постигнато – справедливо е да се каже това, без да е нескромно – тази година започна с изключителни тревоги за онези, които искрено се отнасяха към Валдорфското училище. Факт е, че Валдорфското училище трябваше да бъде разширено, защото голям брой деца дойдоха отвън; броят на децата се е увеличил повече от два пъти в сравнение с предходната година. Бяхме изправени пред много значителен дефицит и фондът, който имахме за евритмично училище, първо беше изяден от Валдорфското училище. Съвсем естествено е Валдорфското училище да поеме това, но това означава, че не можем да изградим евритмично училище. Това, което ни разочарова, е липсата на разбиране от страна на хората. В днешно време хората са склонни да разбират всичко, освен работата, която произтича от истински конкретната душа и духовен живот. Не искам да бъда полемичен тук, но бих могъл да ви кажа много неща, които биха ви показали дилетантството и философската празнота, които се добавят към него днес, докато прави няколко салта пред всички възможни реакционни сили в света. Не намираме лесно разбирането на онези,

които биха могли да направят нещо от материална страна, за да помогнат на нещата да се развиват. И всеки, който иска дидактическата, педагогическата и особено народно-педагогическата страна на евритмията и други аспекти на духовно-научното изкуство на образованието да бъдат допълнително развити, трябва да се погрижи разбирането за това, което всъщност се цели, да бъде привлечено до колкото се може повече умове и колкото се може повече души с това, което тук се твърди като антропософска духовна наука.

Въпрос: В духовната наука често се споменава, че тези или онези от висшите йерархии са преминали през своя етап на човечество при тези или други обстоятелства. Какво означава етап на човечество в този смисъл, т.е. целта на човешкото развитие? Поставена ли е целта като развитие на Аз-а, на свободата, която свобода е отказана на висшите йерархии? И така, какъв е етапът на човечеството?

Рудолф Щайнер: Да, не знам кой е отказал на висшите йерархии свободата в тяхната специална форма на образование. Това, което се има предвид, когато говоря например в „Окултна наука“ или в други писания за човешкия етап на други същества, се характеризира по същество със степени, с различните състояния на съзнанието. В духовната наука терминът „етап на човешкото развитие“ трябва да се разбира по следния начин:

Днес, в рамките на човешкото развитие в най-широк смисъл, ние живеем в състояние на съзнание, когато сме будни, което можем да наречем обектно съзнание. Това състояние на съзнание може да се опише така, както д-р Щайн ви го е описал в своите лекции, според неговата активност във въображението, концепцията, преценката. Може да се добави и възприятието и специалният вид емоционален ефект, волевата емоция, волевите импулси и т.н. След това днешното човечество все още познава, но само в спомени, в хаотични образи, състоянието на съня, но това сочи назад, то е атавистичен остатък от по-ранно състояние на съзнание, на съзнание без его образ; следователно това е нечовешко съзнание. И то е предшествано от две други състояния на съзнанието, така че можем да кажем: настоящото състояние на съзнанието е четвъртото в поредицата. То ще бъде последвано от пето, което можем да предвидим днес чрез въображението, вдъхновението и т.н. Можем също да характеризираме тази прогресия като бъдещи състояния на шестото и седмото състояние на съзнанието. Четвъртото обаче, това, което имаме днес, е в по-тесен смисъл състоянието на съзнанието на човечеството, каквото е днес. Така че, когато говорим за човешкия етап, имаме предвид същества с обектно съзнание. Същества, които не възприемат чрез сетивата си, както човешките същества, които имат специално образование, може би чрез много различни сетива, но които във вътрешното си същество разчитат на въображението и схващането, а след това, в повече или по-малко подсъзнателна дейност, свързват възприятието с идеи и понятия. По-висшето, пето състояние на съзнанието би било такова, в което човек съзнателно разграничава вътрешната, духовна сфера, която

първо схваща в чисто мислене, както е било опитано във Философията на свободата, и след това възприятието като такова е феномен на развитие само по себе си, в който вече не се смесват понятия и идеи, така че, както при процеса на вдишване, при вдишването и издишването съзнателно се осъществява вътрешно взаимодействие между възприятието и понятието. Това би било следващото по-висше състояние на съзнанието.

Когато говорим за други същества и казваме, че те са били на човешкия етап на развитие в различни периоди, имаме предвид, че са имали възприятие за външния свят в миналото – независимо кои сетива са били замесени – което са свързвали по повече или по-малко съзнателен начин с вътрешния душевен живот, така че по това време те все още не са били на етап, до който човечеството ще достигне в бъдеще, етап на отделно преживяване на възприятието, на духовната душевна сфера и съзнателен синтез. Това е, което трябва да се каже по този въпрос.

Уважаеми присъстващи, сега е 10:00 часа. Мисля, че ще събера въпросите, които все още не са зададени, и ще ги запазя, за да можем да се срещнем отново през следващите няколко дни. Мисля, че ще можем да обсъдим по-добре и по-фокусирано въпросите по другите бележки, ако не бързаме да ги разгледаме за няколко минути, а вместо това се съберем отново, за да отговорим на тези въпроси. Мисля също, че ще се съгласите с това, след като прекарахме два часа в този разговор. Така че ще приключим днес и ще продължим по някакъв начин скоро.

18. Въпроси по време на първия курс на Антропософския колеж II

Рудолф Щайнер: Все още има редица въпроси, останали от последната ни среща тук. Има около двадесет въпроса. Ще трябва да се възползваме от друга възможност, за да отговорим на тези двадесет въпроса, някои от които са интересни. Но бях помолен - и затова искаме да останем още няколко минути - да отговоря на тези двадесет въпроса днес, които идват от присъстващите, които трябва да си тръгнат утре или през следващите няколко дни. Затова бих ви помолил да посочите кои въпроси са спешни.

Публика: Бих искал/а да чуя за брака в светлината на духовната наука.

Рудолф Щайнер: Този въпрос наистина страда от известна неяснота, защото не е ясно какво всъщност би искал да знае задаващият го. Бракът със сигурност е феномен, проявление в рамките на цялостния социален живот; той се е развил заедно със социалния живот и с течение на времето е приел най-разнообразни форми, особено най-разнообразни значения, така че би могло да се говори за него: Какво е бракът в днешния рационалистичен социален живот? — или: Какво е бракът за католиците? — и така нататък. Така че не знам какво всъщност трябва да означава въпросът. Защото, нали, няма нужда да се говори за същността на брака като такъв от гледна точка на духовната наука. Не мога наистина да си представя какво означава. Господинът, който зададе въпроса, беше изненадан, че нищо за брака от социална гледна точка не беше включено в нашите лекционни програми, в нашите курсови програми. Разбира се, можеше бракът да бъде засегнат в контекста на социалните лекции. Но това не е така. Факт е, че засега други социални въпроси са много по-належащи от тези, които обикновено се свързват с брачния проблем днес.

От известно време психологическите, антропологичните и други въпроси се свързват с проблема на брака и когато изобщо се говори за такъв проблем, разбира се, е необходимо да се подходи към него от някакъв специфичен ъгъл. Трудно може да се говори за проблема на брака, без от моя страна да сме говорили за проблема на любовта. Когато се говори за проблема на любовта, проблемът на брака може да възникне като следствие. Но всъщност едва ли е възможно да се говори за такъв проблем изолирано, защото, първо, това, което казах, се взема предвид, и, второ, трябва да се има предвид, че когато задават такъв въпрос, повечето хора имат предвид нещо нормативно, нещо стандартизиращо, докато от средата на XV век хората наистина стават все по-индивидуални същества. Така че за непосредственото психологическо разбиране на проблема на брака е ясно, че бракът първоначално е свързан със самия човек, с човешкия душевен живот и както всяка друга връзка от човек на човек, той може да приеме и много индивидуален

характер. И изграждането на общи теории за неща от такъв индивидуален характер би ни довело до абстрактна дискусия, която, когато се разглеждат такива интимни, индивидуални въпроси, по същество винаги би пропуснала същината, не би отразявала реалността.

Разбира се, проблемът с брака може да се разглежда и от социална гледна точка. Направих това преди години, когато член на нашето Антропософско общество организира печатна анкета, в която помоли хората да отговорят на въпроса за проблема с брака от гледна точка на държавата. Да, ако започнете от такава гледна точка, тогава можете да говорите за това. Тогава можете да заявите много точно, че живеем в (не искаме да кажем държавна общност, а че живеем в социална общност), че тази социална общност има много определен интерес към детето, което идва от брака, или децата, които идват от брака, и че всъщност за социалната общност проблемът с детето съществува като специален проблем. Тук може да се посочи, че бракът трябва да се мисли от гледна точка на следващото поколение и че пред лицето на това мислене за брака от гледна точка на следващото поколение, индивидуалните стремежи наистина трябва да останат на заден план, така че човек да се чувства член на своята социална общност и след това да не може да уреди брака си по начин, който му подхожда лично.

Тези неща са такива, че водят до най-индивидуалното и че когато се третира, те всъщност винаги водят до нормализиращ начин на гледане на нещата, който всъщност разрушава реалностите в процеса. Какво иска човек в края на краищата, когато задава такъв въпрос? Обикновено човек иска да има инструкции за живота. И не е работа на духовната наука да дава такива инструкции за живота. Задачата на духовната наука, дами и господа, е да изпълни човешкото същество с духовно и психическо съдържание, така че да стане цялостен човек. И тогава, когато той стане цялостен човек, когато душата му се изпълни с това, което духовната наука може да му даде, когато духовната наука извади от дълбините на душата му на повърхността всички душевни способности, силови импулси в него, така че човешкото същество да може да се позиционира в живота и да намери своя път в живота, тогава ще възникне и това, което не трябва да бъде стандартизирано, а по-скоро това, което трябва да възникне между човек и човек.

Ако прочетете моята „Философия на свободата“, ще откриете преди всичко, че тя се свежда до оформяне на човешкото същество отвътре по такъв начин, че то да получава необходимите и правилни импулси за оформяне на живота си, така че да не иска да бъде регулирано отвън от никакви догматични заповеди. Това е, което винаги трябва да се има предвид, дори когато се задава такъв въпрос. Ще се види, че този, който следва пътя на духовната наука, ще намери пътя в индивида по правилния начин. Да се създават теории за тези неща като цяло не може да бъде задача на духовната наука, защото това би означавало да се натрапват хората в система, в калъп. Но да се предоставят шаблони, общи абстракции, това не може да

бъде задача на духовната наука, защото вече не може да бъде задача и на настоящия ни живот. Задачата на духовната наука е да постави човешкото същество на неговата собствена индивидуална основа и да го направи устойчиво и изпълнено с живот там.

Това е, което имам да кажа по въпроса. Вероятно не отговаря на това, което имахте предвид. Но този въпрос е абсолютно същият, както когато някой пита как да действа в смисъла на духовната наука, когато избира кариера. Разбира се, човек може да каже всякакви хубави неща за избора на кариера, но не може да го каже като цяло, защото винаги зависи от индивидуалните обстоятелства.

Публика: Откъде идва усещането за кисел вкус след мъчително преживяване?

Рудолф Щайнер: Ако разгледаме взаимодействията, които протичат между душата и духовните и физическите аспекти на човешкото същество, както са представени в различните лекции тук, тогава наистина е така, че някакво разтърсващо душата събитие може да проникне в човешкия организъм с такава интензивност, че да задейства физически процеси, които не се възприемат директно в обикновения, нормален живот. Когато се случи разтърсващо събитие, не само нещо се случва в душата ни, но и шокът за душата има своето органично, своето физическо паралелно проявление и то по много специфичен начин. Човек трябва само да е наясно колко сложна е всъщност тази човешка организация.

В една от лекциите си посочих, че чувството за равновесие, чувството за движение и чувството за живот се освобождават от вътрешността на човешкото същество, докато едновременно с това се развиват сетивата за вкус, мирис и допир, и че когато сетивата бъдат проникнати, преживяванията на мирис, вкус и допир могат да предшестват това, което бихме преживели чрез сетивата за равновесие, движение и живот. И показах, че ако спрете по средата, вместо да проникнете до същността, навлизате в мъгляв мистицизъм. Това, разбира се, може да бъде много красиво, много значимо, но по същество е така, че в това вътрешно пътуване, което спира по средата, всъщност спирате в областите на вкуса, мирис и тактилно преживяване. Човек трябва само да прочете поговорките, като например поговорките на поетите на светците, например на Мехтилд от Магдебург, и ще може да схване, бих казал духовно с ръце, как вътрешното чувство за вкус, мирис и допир се ражда в много красиви преживявания чрез това, което току-що описах. Когато се случи някакво мъчително преживяване, то обикновено е свързано с факта, че духовната душа, която ние наричаме Аз и астралното тяло по нашия начин, но която е именно носител на това, което има вътрешен ефект върху човешкото същество, тази духовна душа, както в съня, се откъсва от организма. Разбира се, подобни сътресения за душата могат да причинят състояние на безсъзнание, което се дължи просто на факта, че астралното тяло, душата, не контролира етерното и физическото тяло, защото не се намесва по правилния начин. Сега си представете процеса като живо същество. Получава се шок; астралното тяло и егото се разхлабват. Те се

разхлабват, но човекът все още се държи. Тоест, астралното тяло и егото се стремят да излязат, но са задържани и така се получава непрекъснато люлеене напред-назад. При това люлеене напред-назад се случват преживяванията, които се случват в областта пред действителната вътрешност на човешкото същество, където се намират сетивата за вкус, мирис и допир. Ако по време на това люлеене напред-назад се преживява и вкус, вкусова илюзия, тоест дразнене на вкусовия организъм, тогава това е напълно естествено явление.

Участник пита за термините сол, живак и сяра.

Рудолф Щайнер: Вече беше казано съвсем правилно, че ако човек иска да проникне в понятия като тези, използвани от Парацелз, а също и в понятията за сяра, живак, сол, използвани от други, той, разбира се, трябва напълно да пренебрегне съвременната химия. Трябва също да се има предвид, че по времето на Парацелз тази съвременна химия като такава всъщност все още не е съществувала. Целият начин на мислене е бил различен тогава. Интересно е да се отбележи как съвременните историци, когато се връщат към по-стари времена, както направи един скандинавски химик, който наскоро написа историята на алхимията, пишат, че само личностите от 13-ти до 15-ти век биха могли да осмислят описаните процеси, но не и съвременният химик, който изобщо не може да осмисли с какво се занимава. Това е така, защото целият начин на мислене е бил различен. Мислителят преди появата на съвременната химия изобщо не е имал понятието за материята, каквото го имаме днес. Той е следил повече процеса на това как едно състояние се развива в друго. Затова е питал повече за това каква е връзката на едно състояние с друго в материалния свят. Така че за външния свят, за нечовешкия свят, за външния, органичен свят, би трябвало да се използват понятията земно, водно, въздушно, огнено или топло. Под това не се разбираха веществата, както се разбират днес, а състоянието на земното, течното - водата беше течността като такава - и така нататък. И човек имаше определено чувство за това, като разграничаваше земното, водното, въздушното, огненото, така че целият контекст, който човек въвеждаше в състоянието на света, се отнасяше до извънорганичното, а именно до извънчовешкото. А за човешкото същество изобщо не се предполагаше, че в организма присъства същият вид състояние, а по-скоро се приемаше различен вид състояние. Според идеите, които са били поддържани по това време, не е било лесно да се каже как въздушното или земното се случва в човешкото същество. Човекът се е разглеждал като, бих казал, самоизградена конституция и е приписвал това, което е човекът, например като мислител, на определени условия на физическия си организъм. Човек просто си казваше: Нещо се случва физически в човешкото същество, като е мислещо същество или като е в състояние на мислене. Това събитие се разглеждаше в известно съответствие или подобие с втвърдяването на земното. Представяше се, че състоянието, в което земното, цялото земно, е било някога в миналото, все още не е достигнало твърдото състояние на земята, че

твърдото състояние на земята, така да се каже, просто се е втвърдило от по-малко плътно състояние. Но същият този процес на втвърдяване, който се е мислил от гледна точка на нечовешкото, не се е приписвал на човека като такъв. Вместо това, когато човекът е бил в състояние на мислене, на човека се е приписвал процес, който е бил описан като образуване на сол, така че това са били паралелни процеси за външното и за вътрешното: оземляване - образуване на сол у човека; формиране на космическо мислене, възникването на твърдото, тоест земното - планетарно вътрешночовешко формиране на мисленето, съответният физически процес, пресоляване. И така всичко, което се разбираше под сол, се представяше свързано с това, което физически присъства в човека, когато той мисли, когато се разкрива като мислещо същество.

Разбира се, в известен смисъл това, което първоначално се е приписвало на човека, е било пренесено по аналогия върху процесите, които са стояли зад самото втвърдяване на планетата, образуването на външна сол. Някои от тези изрази са се запазили и до днес. Те все още се използват, но историческият им произход вече не е известен.

Доколкото физическите процеси протичат в човека като съзнателно същество, или, обобщено, ако вземем сбора от всички онези процеси в човека - които се проявяват като физически процеси - които са носители на емоционалния живот, тогава имаме меркуриалното в човека. А ако вземем предвид всичко в човека, което е носител на волевия живот, тогава имаме серното в човека.

И така, такива личности са смятали човешката конституция, човешкия организъм, за състоящ се от тези три взаимосвързани процеса: солеобразуващият, който до известна степен убива хората, паралелен на мисловния процес - защото фактът, че сме мислещи същества, означава, че сме в състояние, свързано с това, което постоянно ни води към смърт, тоест процеси на отлагане, процеси на образуване на сол; след това серният процес, който в известен смисъл е това, което събужда човешкото същество, това, което постоянно го пронизва с нов серноподобен елемент, който потиска съзнанието. И това, което ритмично балансира между двете, е живачният.

Когато се връщаме към по-ранни времена, човек просто трябва да се ангажира да мисли не с мисловните форми на днешната наука, а с мисловните форми, които са съществували по-рано, но които всъщност са били основани на много различно състояние на ума от нашето днес. Можем само изкуствено да се върнем в състоянието на ума, от което са възникнали подобни идеи. Не е достатъчно да вземем термини като Меркур, Сол, Сяра и т.н. от Парацелз или Базилий Валентин и просто да ги потърсим в учебниците си или в енциклопедията. По-скоро е необходимо да се върнем към съвсем различен начин на мислене. Едва тогава човек може да започне да говори за тези неща.

Има ли още въпроси, на които е необходим бърз отговор?

Участник: Не е ли „Песен на песните“ песен, която представлява посвещение? Стигнах до това по време на изучаването на еврейски език, опитвайки се да подхожда към текста въз основа на оригиналните текстове на Ритер. Теологията предлага различни отговори, но те са незадоволителни. Струва ми се, че библейският текст е умишлено объркан, така че езотеричното значение вече да не е очевидно за широкия читател. Не е ли „Песен на песните“ дело на посвещение?

Рудолф Щайнер: Виждате ли, като цяло, когато се работи с подобни въпроси, човек трябва да следва принципа, който вече споменах тук при друг повод: да тълкува, но да не подхранва, тоест да не търси неверни неща и други подобни във въпросните текстове. При такива стари произведения като „Песен на песните“ наистина зависи първо напълно да се върнем към начина на мислене и състоянието на ума, от което е възникнало нещо подобно. Току-що споменах примера преди малко: Ако някой иска да чете писанията на алхимиците, той трябва да се върне към цялостното състояние на ума, от което тези хора са мислили за материята и процесите – и това не е толкова далеч назад. Например, съвсем ясно е, че това, което професор Бек каза наскоро за ориенталските текстове тук, е вярно в смисъл, който не може да бъде достатъчно отчетен от преводача днес. Преди всичко, трябва да е ясно, че абстрактността, бих казал дори рядкостта на съдържанието на нашите идеи, по принцип не е толкова стара. Ако сте живели в провинцията и познавате езика на селяните, ще знаете, че дори езикът на селяните е имал нещо, което не е разграничавало материалните от духовните процеси, както прави интелектуалният живот на днешната цивилизация; нещата са били смятани за по-взаимосвързани. Сега, когато това е престанало, то бързо изчезва, отстъпвайки място на всеобщ материализъм.

Само помислете какво казва днешният образован човек, когато каже „нощен сън“. Разбира се, те имат смътни представи, но моля, анализирайте действителното съдържание на представите, които имате, когато казвате „нощен сън“. Със сигурност ще извлечете едното или другото от съзнанието си, след което ще слепите всякакви неща заедно и по този начин ще имате понятието „нощен сън“ като съвременен образован човек. Но когато фермерът говореше за нощния сън, той говореше за нещо много ограничено и специфично, само че не се мислеше материално, духовно или психически, а беше и двете едновременно. Когато говореше за нощния сън, той изтриваше това, което имаше в очите си сутрин, и го наричаше нощен сън. В този материален факт той имаше едновременно всичко, което си мислеше, когато казваше думата „нощен сън“, и това, което си мислеше, че е, така да се каже, съсипано от преживяното през нощта. И което след това можеше да изтрие от очите си. Той имаше представа, в която материалното и душата бяха едно.

Все още си спомням, че в детството ми, когато бях заобиколен от такъв език, един израз много често се използваше, когато някой забравеше да изгаси лампата сутрин и вече беше светло; хората казваха: Изгаряш очите на деня! — Ето една идея,

дадена в много конкретни образи. Не бихте използвали никакви абстракции за нещо подобно: Изгаряш очите на деня. Това е нещо, при което имате по-скоро духовен, но характеризиращ, материален образ и сте се научили да използвате езика от него. Това е нещо, което все още живее сред нас днес.

Ако се върнем към древни епохи, трябва да мислим в много различни ментални състояния. И когато сега се върнем към времето, когато е била написана Песента на песните, когато всичко е било само производно на мистериината култура, трябва да сме наясно, че нещо, което се превежда с нашите съвременни средства, може да има еротичен оттенък, че в рамките на състоянието на ума на онова древно време е било съвсем нещо различно. Няма съмнение, че до известна степен се е случила един вид дихотомия. Някои значения на думите първоначално са били обединени, обхващайки духовното и физическото. След това духовното е станало абстрактно; бих казал, че е било раздвоено от едната страна, физическото от другата. Това е особено валидно за еротичните идеи. Еротиката е по същество нещо, което, както го разбираме днес, няма никакъв смисъл за времето, от което произхожда Песента на песните, никакъв смисъл, защото идеите от тази страна все още не са били толкова добре обосновани, колкото са днес. В това отношение в наше време се случват най-странни неща. Идват хора и ти обясняват например за всякакви сексуални грехове на децата, а когато ги питаш на колко години е детето, се оказва, че е на три години. Това, разбира се, е пълна глупост, защото да се говори за сексуалност преди смяната на зъбите е пълна глупост. Фактите са съвсем различни и само нашето настояще време, което, както показва определена фаза на аналитичната психология, може да се развива само по много едностранчив начин, приписва тези неща на всичко, защото не може да види реалните, истинските условия.

Така че трябва да внимаваме да не превеждаме нещо като „Песен на песните“ на нашия абстрактен език. Разбира се, можем да ѝ позволим изобилието, но трябва да сме наясно, че състоянието на ума на хората в онези дни е било различно и че състоянието на ума на днешните хора, защото те хвърлят всичко в един голям казан в тази посока, е може би еротичен продукт. Състоянието на ума от онази епоха е довело до съвсем различни региони. В някои кръгове е популярна идеята цялата мистерия да се обяснява например с еротични термини. Разбира се, това е напълно неоснователно, защото е напълно аматьорско и няма представа какво е било състоянието на ума на хората в по-ранни времена. Затова винаги трябва да се казва: За да се разберат такива неща, е от съществено значение да можем да се поставим на мястото на съответната епоха. Това важи и например за нашите Евангелия. Защото това, което имаме по отношение на преводите на евангелията, изобщо не отразява това, което е в евангелията, защото преводите са създадени основно от съвсем различно състояние на ума и защото човек трябва да се върне към състоянието на ума, от което са създадени тези писания.

Това е, което мога да кажа по въпроса. Разбира се, няма време да навлизам в подробности. Ще отговоря на останалите осемнадесет въпроса през следващите няколко дни.

20. Въпроси по време на първия курс на Антропософския колеж III

Предварителна бележка: В началото на дискусиата вечерта беше зададен въпрос относно третия закон на Коперник. Подробният отговор на Рудолф Щайнер е публикуван в тома „Четвъртото измерение“, GA 324a, стр. 177-189.

Рудолф Щайнер: Сега бяха зададени поредица от други въпроси, на които бих искал да се спра само накратко, защото някои от тях са безсмислени. Ето например този въпрос:

Какви критерии може да използва един не-ясновидец, за да различи дали съобщенията от ясновидец произлизат от духовно знание или от илюзии?

Уважаеми присъстващи, всъщност бих предпочел да премахна думата „ясновидство“, която толкова много хора използват, за да си правят пакости, като например граф Кейзерлинг наскоро. Ако подобни думи не пораждат пакости, тогава няма значение дали се появяват в нашата литература, но с всичко, което такива хора наричат „ясновидство“, които биха предпочели да направят каквото и да било, отколкото да се впуснат в това, което също характеризирах в моя лекционен цикъл върху „Границите на познанието“, бих предпочел да използвам различна дума за истинското виждане на духа - виждане ярко, тоест виждане ярко. Ето защо се опитах постепенно да премахна тази дума навсякъде в по-новите издания на моите книги, която винаги предизвиква объркване с всякакви аматьорски и шарлатански неща.

Сега, ако става въпрос за единичен случай, в който някой идва при вас и казва, че е медиум и ви разказва нещо, което е видял, тогава нямате начин да различите дали ви казва някаква илюзия или дали това, което казва, се основава на истина. Не можете да направите това в отделен случай; няма универсално ръководство за това. Като разумен човек можете да получите преценка само от целия контекст на живота, но и почти напълно сигурна преценка. Виждате ли, ако някой предполагаем медиум ви разказва всякакви неща и когато говори за неща от обикновения живот, говори глупости, тогава можете да бъдете почти сигурни, че това, което ви казва от висшите светове, също е глупост. Но ако установите, че човек има здравословно чувство за външна, физическа реалност, че гледа на външната реалност със здрав ум, както другите рационални хора, че намира пътя си в нея, че се ориентира към външната реалност, тогава, когато говори за неща от духовния свят, има нещо, което говори за него, тоест не за него като личност, а за правилността на неговия възглед. Ако освен това той представи казаното от него за духовните светове по такъв логичен начин, тогава човек може да провери реалността на контекста, без да е ясновидец. Както казах, не може да се правят никакви заключения от едно-единствено послание, но от контекста на цяла поредица от послания, просто чрез способност, която всеки човек притежава, дори без да е ясновидец, ще разбере

какво се има предвид под това, което някой казва. Освен това, човек, който заслужава да бъде наречен ясновидец днес – но сега в по-висш смисъл – когато човек говори за духовния свят така, както трябва да се прави тук, на това място, тогава, скъпа публика, той не се спира само на това да разказва неща от висшите светове, но винаги говори едновременно и за нещата от този свят, в които висшите светове играят роля. Той ви говори например за това как това, което човек е преживял в духовното, може да се приложи към медицината, към вида медицина, която наистина трябва да се изучава. Той не говори за медицинско шарлатанство, при което човек е избран от някакъв луциферически или ариманически дух и след това се занимава с лечение на каквото му попадне. Не може да става въпрос за нищо подобно. Единственото, за което може да става въпрос, е проникването в това, което е физически реално, но в което духът винаги живее, с духа. Защото материализмът никога не разбира физическото. И аз вярвам, че например работата в социалната сфера би могла да бъде една от външните причини за доказване на вътрешната обоснованост на това, което се твърди тук, в духовен план.

Така че няма външно абстрактен критерий, а само от целия контекст на живота човек може да разбере дали си има работа с илюзии или реалности, когато става въпрос за твърденията на духовния изследовател. Неговото духовно изследване със сигурност не е илюзия, ако той може да се спусне в реалностите с тях, ако е способен да даде нещо на живота, който е отреден на човека тук между раждането и смъртта именно чрез своята духовна наука. Например, когато представях резултати от изследвания за висши светове, хората често ми възразяваха, казвайки, че започвам от абстракции. Да, но всичко това може да е просто самовнушение, точно както има хора, които усещат вкус на лимон в устата си само като си помислят за лимонада, дори и да не получат никаква лимонада. — Можех само да кажа на хората: Разбира се, вярно е, че човек може да предизвика всякакви илюзорни халюцинации или видения чрез мисъл, но това са само илюзии. Наистина можете да имате илюзията чрез внушение, че имате вкус на лимонада, но дали самата мисъл за лимонада ще утоли жаждата ви, бих се съмнявал; все пак ще ви е необходима истинската лимонада за това.

Всеки, който е изцяло ангажиран с нещата, а не извън тях, може да различи кое е реалност от кое е просто мисъл и за него е ясно, че има също толкова разлики в живота за вглеждане във висшите светове, колкото и тук, във физическия свят. Мога дори да ви разкрия, скъпа публика, критериите за определяне дали нещо е лъжа или истина, които важат както за ясновидеца, така и за всеки друг. Ясновидецът не може да провери дали неговите наблюдения се основават на реалността по-добре или по-лошо от човека, на когото са съобщени, защото и той трябва да ги провери от целия контекст на живота, който човек просто намира със здрав разум, дори ако има здрав разум в обикновения живот. Друг човек, ако има здрав разум, винаги може да провери резултатите на ясновидеца.

Ние изобщо не се страхуваме от научна критика на духовната наука, особено ако тази научна критика се провежда с максимална точност и прецизност. Това, което ни вреди, е само критиката на повърхностни хора, на хора с празни мисли, с мисловни обвивки. Такива хора, които са засегнати само от мисловни обвивки, като граф Херман Кайзерлинг, който изобщо няма желание да се задълбочи в въпроса, в крайна сметка просто лъжат. В последната си книга Кайзерлинг прави много хубавото твърдение, че цялата антропософия на Щайнер всъщност е просто материалистична естествена наука, издигната до духовното; това може да се види от факта, че Щайнер е тръгнал от Хекел.

Нека сега разгледаме това напълно нечестно твърдение в светлината на това, което написах като отправна точка във въведението към научните трудове на Гьоте.

Виждате ли, нечестността всъщност винаги е върхът на умствената тъпота.

Тези неща трябва да се кажат, дами и господа. Аз винаги чакам дълго време, преди да бъда принуден да кажа подобно нещо, и всъщност говоря за тези неща само когато те не са били подчертавани от други от дълго време. Защото в края на краищата тези неща изобщо не ме засягат. Не мога да чета книгите на граф Кейзерлинг, защото не мога да намеря никакви мисли в тях. И съм свикнал хората да се оплакват. Но днес става въпрос за нещо друго. Днес става въпрос за това, че наистина бързо плаваме към разруха, ако в тази област не се установи пълна яснота и смела яснота. Днес става въпрос за спасението или разрухата на човечеството и днес трябва остро да се посочат вредителите, които се опитват да изгонят необходимите мисли от хората чрез такава мръсотия, като казват, че не е необходимо да се преминава през духовно развитие, защото това, което човек може да научи от нещо като писанието „Как да постигнем познание за висшите светове“, не е необходимо на някой, който е джентълмен и има добро възпитание. Сега, скъпи присъстващи, във време, когато могат да се правят подобни твърдения, огньят гори и трябва да бъде потушен!

Сега бих искал бързо да обсъдя друг въпрос:

Каква е позицията на антропософията относно използването на хипнозата в медицината?

Е, скъпи участници, всички тези неща, хипноза или внушение и други подобни в терапията, винаги водят до област, която се намира под това, което обхващаме с обикновеното си дневно съзнание. Ако трябваше да ви нарисувам бързо диаграма, тя щеше да изглежда така: (диаграмата липсва)

Ако обикновеното съзнание е тук, въпросната антропософска наука се стреми нагоре към по-висше съзнание, към въображаемо, вдъхновено, интуитивно съзнание. Но човек може да свали съзнанието и на по-ниско ниво. Това вече е така при обикновеното сънуване; в дълбокия сън, в съня без сънища, то се спуска още по-надолу. Сега има всякакви междинни състояния и подобно понижаване на съзнанието всъщност превръща човешкото същество в подчовек, тъй като душата и духът му са толкова издигнати, че не могат напълно да се ангажират с физическото

тяло и също така не могат да осъзнават себе си и света, защото човешкото същество все още не е достатъчно развито, за да има съзнание извън тялото. В този случай имаме работа с понижаване на духовно-менталното до етерно-физически план и тогава всички ефекти, които могат да бъдат предизвикани, с които наистина сте запознати, всъщност се случват в подчовешка сфера. Вие понижавате цялата конституция на човека, духовно-душевно-физическата конституция на човека. И затова подобни неща трябва да се прилагат само когато става въпрос за терапевтични въпроси. Но дори в терапевтичната област става въпрос за това да се гарантира, че те могат да се прилагат само от човек, който разбира нещата – с което не искам да твърдя, че съвременната медицина, такава каквато се практикува днес, е добър пътеводител за разбирането на тези неща. Но след като тези неща бъдат разбрани, те, разбира се, могат да се прилагат към човешкия организъм по същия начин, както другите отрови – защото те са отрови.

Така че, във всички тези неща, ние се занимаваме с факта, че терапевтично можем да прибегнем до всичко, което може да подобри здравословното състояние на човек по желаем начин. Не бива обаче да си въобразяваме, че водим хората в по-висша сфера, когато им предаваме нещо, където тяхното съзнание, обикновеното им съзнание, е напълно изключено. Вместо това, ние ги водим в подчовешкото, в етерно-животинското, не във физическо-животинското, а в етерно-животинското, ако го поставим в състояние като хипноза и ако той е възприемчив към такова състояние. Това понижаване на съзнанието е особено обичано днес, защото развитието нагоре в духовните светове се възприема като нещо неудобно.

Ето още един въпрос: Каква е позицията на антропософията относно лечебния магнетизъм? Е, скъпа публика, това може да се обсъжда само ако човек наистина може да се отнася сериозно към нещата. С просто „да“ или „не“ или с просто изречение такива неща не могат да се лекуват, ако човек има научна съвест. Днешният лечебен магнетизъм – да, човек не би трябвало да е учил за него, за да не знае, че има много хора, работещи в него, които са търсили работа навсякъде другаде, и когато не са намерили никъде другаде, са се превърнали в лечебни магнетизатори. Да се изискват духовно-научни обяснения за такива неща е малко прекалено. Но бих искал да ви посоча, че всички тези неща трябва да се проследят до техните елементарни предпоставки. Например, фактът е, че при определени психически и физически състояния на душата, самото любящо уверение допринася с нещо за лечебния процес. Само помислете колко истински терапевтичен ефект идва от истинското любящо отношение към болния човек в една или друга посока. Сега си представете тези неща засилени, представете си любящо отношение, засилено до галящо отношение, и ще имате нещо, което води много силно към това, което е лечебен магнетизъм. Това обаче са толкова непретенциозни неща, че не могат да бъдат схванати грубо. Напълно възможно е – в зависимост от случая, всъщност зависи от това как, а не от това какво – човекът, който говори за тези неща, в

зависимост от това дали има предвид непредсказуемите неща или не, да каже нещо важно или да говори глупости. Така че е по-важно човек да подхожда към тези неща само с истински научна съвест. И затова винаги съм внимавал да обсъждам тези неща публично, например, защото някои неща са изключително оцветени, когато се предават.

Сега, не бих искал от това да произлезе нещо лично, но антропософията трябва да е нещо, което наистина отговаря на необходимите изисквания на нашето време и човек не трябва да прави нищо, което по някакъв начин би могло да го доведе до опасността да стане дилетант. Много е лесно да попаднем в тази аматьорска среда, когато се занимаваме с тези въпроси. Може да се каже, че лечебният магнетизъм е полезен, в зависимост от това дали се проявява при знаещи, но сега невъобразими, истински лечители, или дали се проявява при хора, които са просто шарлатани, които, след като са опитали сили в други области, сега се опитват да се справят и в областта на лечението. Разбира се, веднага щом се спомена темата за лечебния магнетизъм, преди това беше сугестията, а сега се споменава християнската наука, за която се пита тук:

Как е възможно християнската наука да лекува, ако само внушава ума?

Не е ли вярно, че за християнската наука трябва да се каже приблизително същото като за лечението чрез магнетизъм, само че в малко по-различна област. Дали едно нещо работи или не, не зависи от това какво мислим за него. Защото само си представете, ако ударите някого и имате мнението, че става въпрос за някакви сили, които дори не съществуват, шамарът по бузата на човека ще бъде абсолютно същият, независимо дали имате погрешна теория, самовнушена теория или нещо подобно. Когато говорим за християнска наука, имаме работа с подобни явления; можете да тествате тези много подобни явления и в областта на образованието. Многократно съм говорил за неопределимите неща, които действат от човек на човек, и съм ги прилагал и в областта на образованието. Да предположим, че искате да обясните безсмъртието на душата на дете, преминаването на душата през смъртта на човешкото същество, и посочвате какавида на пеперуда: това е, така да се каже, човешкото тяло. Пеперудата излиза: това е душата. И след това прилагате това към свръхсетивното. Сега можете да получите две неща. В собственото си състояние на ума можете да бъдете много умен, интелигентен човек, който, разбира се, в днешно време не вярва, че това, което описвате с какавида на пеперудата, наистина има някаква друга връзка с безсмъртието, освен като символ. Умният човек го измисля; той самият не вярва в никаква връзка, а го казва на детето, защото детето е глупаво, а то е умно, защото измисля нещо, което представя като сравнение. Това е едното състояние на ума. Другото състояние на ума е това на духовния изследовател. Той вижда навсякъде етапи на съществуване, което е в полярност и интензификация - думи, които Гюте вече е използвал. Той гледа какавида, от която използва пеперудата, и самият той стига до убеждението, че

изпълзяващата пеперуда е образ, който духовните светове рисуват за него. Той не е умен човек в днешния смисъл, не е умен човек, но е човек с чувство за реалност. В действителност делата на духа са навсякъде.

Сега има разлика в преподаването: ако сте много умен човек и искате да накарате детето да разбере материята чрез измисления символ, обикновено няма да постигнете нищо. Но ако картината живее в нас, ако сме пропити с чувството, че тук самият дух на природата е нарисувал образа на безсмъртната душа в появяващата се пеперуда, тогава неосезаемите неща работят от вашата душа към душата на детето, тогава детето, защото получава нещо от живота, също има нещо за живот. Въпреки това, от човек на човек действат сили, които не могат да бъдат претеглени с кантар или измерени с линейка, въпреки че всичко е настроено според мярка, число и тегло. И тези неща все пак ще дадат богат принос за това, което би трябвало да обогати живота ни, неща, които ще бъдат по-смислени за спасението на човечеството от някои приложения на науката. Ако се вгледаме в тези неща, ще видим, че има и съвсем други сили, които ще дойдат при човечеството именно чрез прилагането на духовната наука. Но за да се случи това, от една страна, трябва да се преподава истинска научна съвест, а от друга страна, трябва да се възникне волята да се проникне в духовните светове с тази научна съвест.

Бих искал да завърша за днес. След това, утре, преди да си тръгнете, скъпи уважаеми присъстващи, ще се опитаме да представим обобщение вечерта, не толкова под формата на въпроси, колкото под формата на лекция, а на сбогом.

21. Принос към публичния конгрес „Културни перспективи на антропософското движение“

Предварителна бележка: Във връзка със значението на отделните сетива, участникът в дискусиата, д-р Хенел (?), посочи впечатляващия пример на Хелън Келер, която въпреки множеството си увреждания е претърпяла удивително развитие.

Рудолф Щайнер: Уважаеми дами и господа, д-р Хенел току-що повдигна един изключително важен проблем от физиолого-епистемологичен характер и няма да го сметнете за нескромно от моя страна, ако се намеся тук с няколко думи, тъй като трябва да си тръгна скоро - иначе щях да го направя в края на дискусиата. Казаното от д-р Хенел е от изключителна важност и докато тези повдигнати тук въпроси не бъдат обстойно разгледани, настоящите проблеми не могат да бъдат решени.

Сега бих искал само да отбележа, че именно този проблем, който сега беше посочен по похвален начин, ме принуди преди много години в Берлин, в лекции, които буквално озаглавих „Антропософия“, първоначално да

Доктрина за сетивното изкуство на AIR. И по това време бях принуден да изоставя книгата [исках да пиша за сетивното учение], която вече беше частично отпечатана, защото материалът изискваше допълнителна работа. Но мога да кажа, че работата в тази посока е в разгара си в рамките на цялостното антропософско начинание. По това време ставаше въпрос за показване на различната оценка на това, което е дадено от една страна, бих искал да кажа на единия полюс на човешкия сетивен живот, за който зрението, разбира се, е особено решаващо, и как от друга страна, нещо съвсем различно присъства - също и в опита на човешкото същество - на другия полюс на човешкия сетивен живот, който сега напълно се намесва в двигателния живот.

Ето защо по онова време бях принуден да определя общия брой на нашите сетива – което първоначално изглежда парадоксално – на дванадесет, а не на обичайния брой, който иначе имаме. Ако стигнем до моторния полюс на сетивния живот, тогава наистина сме задължени да не ограничаваме този моторен полюс на сетивния живот само до чувството за допир, а внимателно да разграничим и анализираме как допирът, но също така чувството за равновесие и чувството за движение и т.н., са включени в този моторен полюс на преживяването. Тези въпроси са все още в етап, бих казал, нестабилна изследователска дейност и по същество те първо трябва да бъдат ясно формулирани.

Виждате ли, скъпа публика, ако се придържаме към единия полюс, за който зрението е особено характерно, винаги навлизаме в свят, за който всъщност нямаме критерий за съществуване в обикновеното си съзнание – понятията винаги са донякъде неадекватни, ако искаме да ги дефинираме точно. От друга страна, ако отидете на другия полюс, винаги се натъквате на определени преживявания, които едновременно носят преживяването на битието в най-изтъкнатия смисъл и

всъщност, от определени физиолого-психологически основи, за които често, дори много често съм говорил в лекциите си, чрез предпоставки, които се крият в цялата човешка природа, всъщност гарантират битието.

Що се отнася до онези преживявания, които никога не биха носили реално съществуване в себе си, поне не в обикновеното съзнание, и които се намират на другия полюс, веднъж посочих – наистина е, бих казал, формулирано накратко, което всъщност би трябвало да бъде предмет на [изчерпателна] книга – посочих, че само с определено преживяване, което след това се случва в онази област, която нарекох имагинерна област, човек е оправдан да говори за понятия за битие, че това се проявява едва от момента, в който човек е способен, в субективния опит, да кажем например, в субективния опит за цвят, да пренесе чувството за равновесие и движение нагоре в зрителното поле, поне внушително. И от друга страна, отново е възможно по определен начин в човешкия опит да се пренесат преживяванията на чувството за зрение надолу, макар и само, бих казал, по сенчест начин, в онези сетивни области, които човек трябва да допълни само – както правилно беше подчертано – с още едно чувство: чувството за допир с чувството за движение и равновесие. Така например, в случая с Хелън Келър, когато се анализира от психологическа гледна точка, чувството за равновесие идва под внимание по изключителен начин.

Ако тези преживявания се пренесат надолу, тогава е възможно да възникне случай като този на Хелън Келър и да не стигнем до изчерпателна характеристика на така наречените висши сетива – аз ги наричам зрителни сетива или перцептивни сетива – ако не сме способни да внесем конструктивните елементи, които получаваме за чувството за допир, в тази област по определен начин. От друга страна, трябва да си възвърнем способността да внесем в това, което наричаме волеви сетива – често съм използвал този израз и тези, които са слушали лекциите ми, ще си спомнят как се опитвах да извлека понятията от човешкото същество – трябва, от друга страна, да внесем в тези волеви сетива определени, бих казал странични ефекти от образните сетива. Трябва да сме наясно с факта, че без да работим в тази област, която е разгледана тук по толкова похвален начин, всъщност постепенно бихме стигнали до разработването на теория, която би извадила само образното от целия диапазон на това, върху което ще се експериментира, и че трябва да слушаме много внимателно точно такива неща.

Изключително интересно е да се разгледат други културни феномени от тази гледна точка. Помислете например какво създаваме в нашето изобразително изкуство. В тази епоха, когато перспективата се е утвърдила, живописното се проектира повече или по-малко единствено чрез зрението – този момент може лесно да се идентифицира в културната история, не е чак толкова далеч в миналото.

Приблизително през 11-ти, 12-ти, 13-ти век този преход става ясно очевиден, живописното за първи път е включено в перспективата, тоест в очното. Ако се

върнем по-назад, ще открием, че нещо много по-универсално, човешки опит, стои в основата [на живописното], че перспективата се отдръпва и че това, което човек преживява, така да се каже, когато се потапя в света с голите си сетива, всъщност се намира в картините. Това е отново кратко предложение и би била необходима дебела книга, за да се разясни напълно.

Но е интересно, че някой – не мога да си спомня името му в момента – каза с голямо основание: Ако погледнете японската живопис, ще получите усещането, че изчезващата точка на перспективата се приема не отвън, а вътре в човешкото същество. – По известен начин, ако рисувате по по-„примитивен“ начин, всъщност рисувате от центъра. Но тогава, разбира се, човек може просто да рисува чисто с очите си и това ще се появи пред нас по съвсем различен начин [от японската живопис]. Така че може да се каже – и това е ключовият момент, който искам да подчертая много силно в лекциите си – че това обектно съзнание, което със сигурност не намирам споменато тук като нещо, което би било, да речем, профанация, а напротив, че това обектно съзнание, до което сега най-накрая стигнахме в хода на развитието на научните изследвания, трябва да се взема предвид навсякъде, така че антропософията всъщност да се основава на условието, че се взема предвид всичко, което съвременната наука може да даде. В противен случай антропософията ще навлезе в сферата на мъглявия мистицизъм, защото, от една страна, в развитието на човешкото познание, ние рискуваме да се изгубим в сетивата на волята, да растем все повече и повече в съществуване, но да губим възможността да получаваме образи от съществуването. От друга страна, рискуваме да живеем в образните сетива и след това да преживеем това, което Дилтей описва като какво би се случило, ако възприемаме нещата само по модерен начин чрез сетивата за зрение. Тогава би трябвало да живеем в свят на обикновени образи и трябва да се предпазим от тази опасност, като имаме антропософия, здраво основана на реалността.

Сигурно сте усетили, че едно нещо рязко се открие – и с право – от изключително интересните думи на предишния оратор: а именно, че Хелън Келър е успяла да претърпи определено духовно и психологическо развитие, въпреки факта, че ѝ липсват зрение и слух, а другите сетива, като обонянето и вкуса, вярвам, са били атрофирани. Въпреки това, с помощта на чувството си за равновесие, движение и допир е било възможно да ѝ се даде възможност да преживее много обширно духовно и емоционално преживяване. И се казваше, че човек трябва да си представи, че човек е развил само зрението и слуха, но не и чувството за равновесие, допир и движение – какво би се случило тогава? С право беше казано, че това, което се е случило с Хелън Келър, не би могло да се случи с тези волеви сетива: не би било възможно, ако волевите сетива отсъстваха, преживяванията да се пренесат към зрението.

Но има и нещо друго, което може да се каже по този въпрос, което ми се струва изключително важно и значимо. Именно в точката, която е, така да се каже, точка на бездна, където човек трябва да премине от образното към реалното, където човек трябва да премине и с разбирането си от това образно към реалното, [и именно тази точка е важна], а именно: Човек като Хелън Келър, който няма сетивата зрение и слух и притежава другите сетива по силата на физическата си организация, може да съществува в този свят на въздух и почва и дори да се развива до известна степен. Но човек, който има само сетивата зрение и слух, не може да се развива на тази земя във въздуха и на земята и дори не може да се появи изобщо – такъв човек не съществува в рамките на нашето земно съществуване, той е немислим. Това рязко определя връзката – първоначално само концептуално – между зрителните сетива и волевите сетива, основани на реалността. По този начин е повдигнат един важен проблем в най-висок смисъл и аз виждам за своя единствена задача да посоча с няколко думи, че този проблем се усеща в антропософията и че ние не искаме да се върнем към мъгляв мистицизъм, като се придържаме само към висшите сетива, а че искаме да работим в пълна хармония с оправдания дух на научните изследвания на съвременното.